

MAGYAR KÖZTÁRSASÁG
KATONAI FELDERÍTŐ HIVATAL

IV. évfolyam 2. szám

2005. június

FELDERÍTŐ
SZEMLE

BUDAPEST

A Magyar Köztársaság Katonai Felderítő Hivatal kiadványa

Felelős kiadó

Morber Ferenc főigazgató

Szerkesztőbizottság

Elnök: Tóth András mk. ezredes

Tagok: Kis-Benedek József ezredes

Marton Csaba mk. ezredes

Sztyéhlik László mk. ezredes

Dr. Tömösváry Zsigmond nyá. dandártábornok

Lektorálták: Gál Csaba mk. ezredes

Prof. Dr. Kőszegvári Tibor nyá. vezérőrnagy

Dr. Pados Ferenc ezredes

Dr. Sallai Imre nyá. ezredes

Szabó Mihály nyá. ezredes

Sztyéhlik László mk. ezredes

Dr. Tömösváry Zsigmond nyá. dandártábornok

Prof. Dr. Ungvár Gyula nyá. mk. vezérőrnagy

A kötetet összeállította: Kis-Benedek József ezredes

Olvasószerkesztő: Vass Jenő alezredes

Tördelőszerkesztő: Gerencsérné Tóth Krisztina főtörzsőrmester

Készült 200 példányban, az MK KFH nyomdájában

Felelős vezető: Juhász József őrnagy

ISSN 1588-242X

Felelős szerkesztő: Vass Jenő alezredes

TARTALOM

BIZTONSÁGPOLITIKA

DR. PADOS FERENC EZREDES

**A MAGYAR KÖZTÁRSASÁG VESZÉLYEZTETÉSÉNEK
LEHETSÉGES ESETEI ÉS FEGYVERES EREJE
ALKALMAZÁSÁNAK ELVEL, POLITIKAI KÖVETKEZMÉNYEI.....5**

KIS-BENEDEK JÓZSEF EZREDES

A PALESZTIN–IZRAELI BÉKEFOLYAMAT 2005 NYARÁN33

HÍRSZERZÉS – FELDERÍTÉS

DR. VÁRHEGYI ISTVÁN NYÁ. EZREDES CSC

**AZ AMERIKAI HÍRSZERZÉS TARTALMI ÉS
FORMAI VÁLTOZÁSAI.....41**

ORSZÁGISMERTETŐ

SZILVÁGYI TIBOR MK. ŐRNAGY

**SZERB REMÉNYEK ÉS FÉLELMEK
KOSZOVÓ JÖVŐJE KAPCSÁN64**

TIHANYI MARIETTA MK. ALEZREDES

**A SPANYOL FEGYVERES ERŐK ÚJ MODELLJÉVEL
SZEMBEN TÁMASZTOTT KÖVETELMÉNYEK75**

TÓTH ISTVÁN MK. EZREDES

**AZ OROSZ FEGYVERES ERŐK HAGYOMÁNYOS
FEGYVERZETÉNEK FEJLESZTÉSI IRÁNYAI 2012-IG83**

KUTATÁS – FEJLESZTÉS

MOLNÁR ATTILA MK. ŐRNAGY

**MŰHOLDLEHALLGATÓ (MONITORING)
RENDSZEREK – I.....90**

FÓRUM

DR. IZSA JENŐ NYÁ. EZREDES

**ÚJ FELADATOK ÉS LEHETŐSÉGEK –
NEMZETBIZTONSÁGI ALAP- ÉS MESTERKÉPZÉS
A ZRÍNYI MIKLÓS NEMZETVÉDELMI EGYETEMEN.....102**

KESZMANN OSZKÁR ALEZREDES

**A MAGYAR KATONAI HÍRSZERZÉS HELYZETE ÉS
ÁTALAKÍTÁSÁNAK KÖRÜLMÉNYEI 1950/51-BEN.....118**

TORMA BÉLA NYÁ. EZREDES

FEJEZETEK A MAGYARSÁG HADI MÚLTJÁBÓL – I.124

DR. HORVÁTH CSABA ALEZREDES

**A MAGYAR KIRÁLYI HONVÉDSÉG ÉS
A NEMZETVÉDELMI SZOLGÁLAT (1919–1945)145**

**A MAGYAR KÖZTÁRSASÁG VESZÉLYEZTETÉSÉNEK
LEHETSÉGES ESETEI ÉS FEGYVERES EREJE ALKAL-
MAZÁSÁNAK ELVEI, POLITIKAI KÖVETKEZMÉNYEI***

2. A környező államok biztonsági helyzetének és biztonságpolitikájának fejlődése

E fejezetben közvetlen környezetünknek azt a fajta biztonsági fejlődését elemzem, amelynek szoros kapcsolata van hazánk biztonságával. Ezért ezen államokból kiinduló veszélyeztetettségünk alapjainak feltárásával kísérem meg bemutatni a környezetünk jelentette valós és potenciális fenyegetéseket.

Mára már bebizonyosodott, hogy térségünk fejlődése nem választható el az európai folyamatoktól, azoknak részét képezi, illetve a régiókban zajló események döntően befolyásolják az európai biztonságot, valamint az új európai biztonsági rendszer kiépülését. A környező országokban az 1990-es években bekövetkezett változások döntően dezintegrációs folyamatokból eredtek – a volt Jugoszlávia öt utóállamra bomlott, Csehszlovákia kettévált –, és csak ezt követően nyílt lehetőség az újonnan létrejött nemzetállamok számára, hogy kialakítsák új biztonság- és katonapolitikájukat. Az egyes országokban eltérő időben és tartalommal indult be a politikai rendszer- és strukturális változás folyamata, amely a későbbiekben is tendencijellel érvényesült. A szomszédos országokat tekintve alapjaiban megváltozott nemzetközi biztonsági helyzethez és körülményekhez való alkalmazkodási lehetőség és képesség, vagy annak hiánya volt az, amely még ma is jelentős hatással van régiók biztonsági helyzetének változására. Az egyes relációkban bekövetkezett fejlemények oda vezettek, hogy a délszláv térségben olyan válságok alakultak ki, amelyek – a nemzetközi katonai válságkezelés ellenére is –, még hosszú távon negatív hatással lehetnek nemcsak Európa, de hazánk biztonságára is. Az elmúlt évtizedben, de napjainkban is a térségünk egyes országaiban jelentkező feszültségek és válságok azok, amelyekre közvetett és közvetlen veszélyeztetettségünk visszavezethető.

Az egyes országok vonatkozásában a bel-, kül- és biztonságpolitika változásait, illetve az adatgyűjtés lezárásakor, 2001 októberére kialakult helyzetet elemzem, és annak alapján mutatom be azokat a területeket, amelyeknek hazánk számára biztonsági következményei vannak vagy lehetnek. Az értekezésben az egyes államok ábécérendben következtek, és a valószínűsíthető veszélyek függvényében – terjedelmi okok miatt – tért el az elemzések hosszúsága.

* Ez a tanulmány a szerző 2002 októberében, a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem nyilvános védésén „Cum laude” minősítéssel elfogadott doktori (PhD) értekezésének szerkesztett változata. – Második rész. Az első rész a Felderítő Szemle 2005/1. számában jelent meg.

Kiegészítés (2005): Az utóbbi években a NATO és az EU bővítése, illetve a tagság elérése érdekében történt, részben „kikényszerített” változások alapjaiban változtatták meg az egyes országok irányából feltételezett, hazánk biztonságát érintő kockázatokat. Ez lehetővé teszi, hogy az euro-atlanti célkitűzéseket megvalósító országok esetében az értekezés ezen elemzéseit – terjedelmi okok miatt – csökkentsem.

2.1. Ausztria

Ausztria a nyugati demokratikus közösség egyik fejlett országa, az EU tagja, és a közép-európai demokratikus átalakulás szorgalmazója és támogatója. Társadalmi, politikai és gazdasági helyzete stabil. Biztonságpolitikája tekintetében a bipoláris világban vállalt „örökös” semlegesség felett eljárt az idő, az ország érdekeinek védelmét a lakosság egyre növekvő részaránya szerint az önerőre való támaszkodás helyett koalíciós keretek között kellene megoldani. Az „örökös” semlegességhez fűződő nosztalgia ennek törvényesítését azonban csak lépésként teszi lehetővé.

A hidegháborús korszak lezárulása, a volt keleti tömb országaiban végbement alapvető változások és az azokban rejlő veszélyek, a délszláv válság földrajzi közelsége, valamint a bizonytalan orosz belső helyzet biztonságpolitikájának folyamatos újragondolására készítette Ausztriát is. A délszláv konfliktus háborús időszakában, az elmúlt évtized első éveiben úgy értékelték, hogy a közép- és kelet-európai térségben, vagyis Ausztria közvetlen környezetében fennáll a veszélye az etnikai törésvonalak mentén kialakuló regionális konfliktusoknak, amelyeket felerősít a szomszédos államok eltérő gazdasági, szociális, politikai és kulturális fejlettségi szintje, és amelyek végső soron magukban hordozzák a katonai eszkaláció veszélyét is.

Az osztrák biztonságpolitikában jelentős változásokat indított be az a felismerés, hogy a hidegháborús szembenállás megszűntével elvesztette korábbi szerepét a második világháború utáni osztrák biztonságpolitika központi elemét képező „örökös” semlegesség. A semlegesség önmagában már nem képes garantálni Ausztria biztonságát, ezért elveszítette korábbi funkcióját és jelentőségét, mert nem képes választ adni a nem katonai jellegű, biztonságot fenyegető tényezőkre sem.

Osztrák értelmezés alapján a biztonság már egyértelműen túllépte a tisztán katonai dimenziókat, a biztonságot már nem lehet a katonai erőviszonyok pusztá következményének vagy eredményének tekinteni. Az osztrákok jelenleg a biztonságot nem kizárólag a hidegháborúra jellemző, legrosszabb esetre való felkészülés alapján közelítik meg. Felismerték, hogy az európai országok közötti nyitás után a kontinens nyugati és keleti része között az egyik legalapvetőbb különbség a stabilitás – mint az összetársadalmi folyamatok eredője – fokának nagyságrendjében van. Így **a stabilitás a biztonság központi tényezőjévé, kritériumává lépett elő.**

Az osztrák stabilitás megőrzése szempontjából nem hagyható figyelmen kívül, hogy Ausztria földrajzi fekvése miatt különösen érzékeny a biztonsági problémákra. A nyugati jóléti államok felé irányuló, a polgárháborúktól, etnikai tisztogatásoktól, katasztrofális gazdasági válságtól sújtott országokból kiinduló menekültáradat egyik fő útvonalán fekszik, sőt részben célországot is képez.

A bizonytalan balkáni helyzet mellett számítani kell a közel-keleti és az észak-afrikai térség demográfiai, ökológiai, vallási és társadalmi destabilizálódásának következményeivel is. A helyzet további éleződése ezekben a potenciális veszélyzónákban hatással van Európa nyugati felének biztonságára. A piacok elvesztésén, a tömeges népvándorláson, a szervezett bűnözésen, a környezeti és egyéb katasztrófákon túl a nyugat-európai országoknak **fel kell készülniük az olyan új veszélyekre, mint például a terrorizmus új formáinak, valamint a tömegpusztító fegyverek, illetve azok hordozórendszerei proliferációjának megelőzésére és elhárítására.** Osztrák részről – már csak történelmi hagyományok okán is –, komoly veszélynek tartják térségünkben a nacionalizmus újjáéledését, amit az egyik legerősebb, válságot indukáló tényezőnek értékelnek.

Az új európai biztonságpolitikai helyzet értelemszerűen elavulttá tette a katonai stratégia, az Országvédelmi Terv azon részeit, amelyek a NATO és a Varsói Szerződés közötti fegyveres konfliktus időszakára határozták meg az összvédelmi, ezen belül a katonai feladatokat.

Az osztrák vezetés a NATO által felkínált „Partnerség a békéért” (PfP) kezdeményezésről kezdetben azt tartotta, hogy az mindenekelőtt a biztonságpolitikai „légüres térben” mozgó közép- és kelet-európai államok számára bírhat jelentőséggel, de látva a PfP-program dinamizmusát, 1995 februárjában a csatlakozás mellett döntött. Az Egyesült Államok katonai jelenléte – osztrák megítélés szerint is – fontos eleme az európai biztonságnek, de úgy látják, hogy az amerikai külpolitika Európa iránti érdeklődése folyamatosan csökken, annak középpontja az atlanti-óceáni térségről egyre inkább a csendes-óceáni térségre tevődik át. Ez a tendencia is abba az irányba hat, hogy **Európának magának kell megtalálnia a biztonságát garantáló utakat.**

Az ország NATO-hoz való közeledését illetően jelentős különbségek érzékelhetők a pártok felfogásában. A szociáldemokrata párt (SPÖ) még elutasítja, a Néppárt (ÖVP) pedig viszonylag rendszeres, „nem hivatalos” kapcsolatban áll a NATO legfelsőbb szintű vezetésével, addig a Szabadságpárt (FPÖ) a nyilvánosság előtt is egyértelmű NATO-párti álláspontot képvisel: Ausztria biztonságát kizárólag a teljes jogú NATO-tagság képes garantálni. A NATO-tagság lebegtetése továbbra is várható, annak függvényében, hogy miként alakul a két fő európai biztonságpolitikai szervezet, a NATO és az EU közötti munkamegosztás.

Osztrák felfogás szerint az „örökös” semlegesség és a közös biztonság- és védelmi politikát is magában foglaló európai integrációban való részvétel nem zárják ki egymást, hanem „közlekedőedényként” foghatók fel. Vagyis, minél konkrétabb formát ölt az összeurópai biztonsági rendszer az elkövetkezendő években, annál inkább szorul majd háttérbe a semlegesség, amely ma még a nemzeti identitástudat lényeges eleme.

A 2001. év kiemelt eseményének tekinthető a hadianyag és a külföldi csapatok ausztriai állomásoztatását szabályozó törvény¹ módosítása, amelynek alapján a nemzetközi mandátumú válságkezelő missziókban részt vevő külföldi katonai erők attól kezdve tranzitálási céllal igénybe vehetik az ország területét és légterét.

¹ www://bmlv.gv.at.

Ez a törvénymódosítás is jól mutatja, hogy az „örökös” semlegesség koncepciója egyre gyorsabb ütemben erodálódik.

Az új osztrák biztonsági stratégia kidolgozása befejező fázisához, törvényi elfogadásához érkezett. A dokumentumtervezetek² elemzése megerősíti, hogy az ország védelme a jövőben koalíciós keretekbe kerül, teljesen magába olvasztva az EKBVP elveit, és kereteket teremt a NATO-val való kiszélesített együttműködésnek egy jövőbeni tagság lehetőségével.

A katonapolitikában is jelentős módosulások következtek be. A haderő feladata a válságkezelésben való feladatokkal és a nem katonai jellegű veszélyek elhárításában való fokozott részvétellel egészül ki. A haderő egyik legfontosabb feladata a régió stabilitásához való tevékeny hozzájárulás lesz, ezért a válságkezelői képességek kialakítása került előtérbe. Az EU közös haderejébe előzetesen³ 1500-2000 főt terveznek felajánlani.

Következtetés:

Egyre több gyakorlati lépés mutat abba az irányba, hogy Ausztria védelme koalíciós keretekbe kerül. Ennek következtében a magyar–osztrák stratégiai kapcsolatok már középtávon szövetségesivé válhatnak. A hagyományosan jó katonai kapcsolatok erősödésére lehet számítani, és még az is előfordulhat, hogy Magyarország segítheti az osztrák NATO-integrációra való felkészülést. Ennél azonban valószínűbb, hogy az EU-ban leszünk társak és továbbra is stratégiai szövetségesek. Ez a helyzet már önmagában is kizárja a katonai fenyegetés feltételezhetőségét a két ország között. Ennél azonban sokkal fontosabb, hogy az osztrák viszonyok kizárják egy ilyen helyzet kialakulását. Országaink válságkezeléssel kapcsolatos törekvései egybeesnek, és arra utalnak, hogy az osztrák biztonságpolitika a jövőben is hozzájárul hazánk stabilitásának erősödéséhez.

Kiegészítés (2005): Az EU bővítéssel összefüggésben Ausztria meghirdette új stratégiáját, amely arra irányul, hogy a Benelux-, vagy az északi országokhoz hasonló módon kialakítsa a közép-európai országok érdekközösségét és az azon alapuló uniós politizálást, anélkül hogy az intézményesített kereteket kapna. A partneri együttműködésben Ausztria kiemelt szövetségesként tekint hazánkra. Ez az osztrák törekvés a visegrádi együttműködést jelentősen érintheti. Azt azonban ma még nem lehet pontosan megítélni, hogy melyik szerveződés lenne életképesebb az EU-ban történő érdekérvényesítés terén. Ugyanakkor már látni lehet, hogy a visegrádi együttműködés kudarca esetén fontos alternatívaként kerülne még inkább előtérbe, vagyis érdekeink fokozott képviselése általa a jövőben is biztosítottnak tűnik.

² 2001. december 12-ei kormányhatározat a Biztonsági doktrínáról (Sicherheits und Verteidigungs doktrin (III-87 d.B) www.BMLV.GV.AT.

³ <http://members.magnet.at/sich.politik>

2.2. Horvátország

A Horvát Köztársaság 1992. január 15-e óta független, önálló, nemzetközileg elismert állam. Horvátország legnagyobb gondja az volt, hogy a polgárháború következményeként területének közel egyharmada felett nem gyakorolhatta szuverenitását, és mintegy 800 ezer horvát az ország határain kívül rekedt, ezért további harcokra kényszerült. A Horvát Hadsereg 1995 májusában Nyugat-Szlavóniát, augusztusban az úgynevezett „Krajinát” foglalta vissza, a nagyhatalmak hallgatólagos támogatása mellett. Ezt követően Horvátország biztonságpolitikai célkitűzései között az ország nemzetközi elismertségének további erősítése, a nyugat-európai értékrendhez és gazdasági modellhez való felzárkózás, valamint a kapcsolatok szorosabbra fűzése, a volt Jugoszlávia területén kialakult államokkal való kapcsolatok normalizálása, a belpolitikai helyzet stabilizálása kapott fő hangsúlyt.

Tudjman elnök halálát követően a 2000-ben alakult koalíciós kormány fő törekvése az volt, hogy megakadályozza a megelőző tíz évben a hatalmat kizárólagosan gyakorló és a néhai elnök nevével fémjelzett jobboldali erők térnyerését, és kivezesse az országot a nemzetközi elszigeteltségből. A 2000. novemberi alkotmánymódosítással szétválasztották a hatalmi jogköröket, a fél-elnöki rendszert a demokrácia váltotta fel, megszüntetve a kormány kettős (az államelnöknek és a parlament felé irányuló) felelősségét, kiegyenlítve a jogköröket az államfő, a kormány és a parlament között.

Az új vezetés kinyilvánította, hogy külpolitikai stratégiai célja az ország euro-atlanti integrációjának felgyorsítása, rövid távon a Stabilizációs és Társulási Megállapodás (STM) aláírása az EU-val és a délkelet-európai térség stabilitásának megteremtésében való részvétel. A kormány tisztában volt azzal, hogy céljait csak úgy érheti el, ha mielőbb teljesíti a nemzetközi közösség által támasztott követelményeket, ezért látványosan hozzálatott azok végrehajtásához: vállalja a menekültek visszafogadását, folytatja együttműködését a hágai nemzetközi bírósággal, elkötelezte magát a Dayton-i egyezmény végrehajtása és a boszniai horvátok támogatásának átláthatóvá tétele mellett, hozzákezdett a fegyveres erők civil kontrollja megteremtéséhez, megalkotta a kisebbségi nyelvtörvényt, és megkezdte egy új kisebbségvédelmi törvény előkészítését is. Mindezek következtében fordulópont következett be az EU és Horvátország 1995–1999 közötti fagyos és intézményes kapcsolatokat nélkülöző viszonyában: az EU Miniszterek Tanácsa 2000 februárjában döntött a közeledési folyamat felgyorsításáról, novemberben pedig megkezdődtek a tárgyalások az STM-ről, amelyet 2001. május 14-én parafáltak. Az EU-tagállamokban megkezdődött a ratifikációs eljárás, ami akár két évet is igénybe vehet.

A NATO is világos perspektívát kínált Horvátországnak. A NATO Tanács időben behatárolt csatlakozási menetrendet vázolt fel a 2000. februárban átadott teljes jogú PfP-tagságra vonatkozó horvát kérelemre. A konkrét feladatsort tartalmazó program teljesítése eredményeként Horvátországot 2000 áprilisában felvették megfigyelőként a NATO Parlamenti Közgyűlésébe, majd a NAC és az EAPC májusi ülését követően a NATO-tagállamok külügyminisztereinek firenzei

értekezletén csatlakozhatott a PfP-programhoz.⁴ A 2001. májusi budapesti NATO miniszteri tanácskozáson NATO–horvát „intenzív párbeszéd” státus jött létre, amelynek keretében Horvátország a legfontosabb rövidtávú célként a MAP-folyamatba való felvételt tűzte ki. Ennek elérése 2002-ben reális célkitűzésnek tekinthető.

Az ország biztonságpolitikai helyzetét illetően a horvát politikai és katonai vezetés abból indul ki, hogy a délszláv térség a világ egyik ütközőpontja, ahol vallási, nemzetiségi, gazdasági és geostratégiai érdekek állnak egymással szemben. Veszélyesnek tartják, hogy a „terjeszkedő iszlám” és a „védekező nyugati kereszténység”, illetve a nagyhatalmak eltérő érdekeiből adódó konfliktusok Horvátországot negatívan érintő megoldásokat eredményezhetnek. **Az ország biztonságát jelenleg leginkább a délszláv válság rendezetlensége fenyegeti.**

Horvátország biztonság- és katonapolitikáját az 1990-es évek során az ország integritásának és területi egységének saját erőből eredő, olykor a nemzetközi közösség szándékai ellenére történő visszaszerzése, a boszniai horvátok érdekeinek akár fegyveres eszközökkel való képviselése határozza meg. Ez a folyamat jelenleg is tart. Kelet-Szlavónia teljes reintegrálása ugyan már befejeződött, azonban a szándékok ellenére továbbra sem megoldott a szerb menekültek helyzete. Nem megoldott a boszniai horvátok helyzete sem. A nemzetközi közösség ellenzi az anyaországhoz való csatlakozási szándékukat, de helyzetük Boszniában nem stabilizálódik, egy ellenük irányuló esetleges bosnyák támadással is számolnak, aminek – szerintük – van realitása. Az ország vezetése ezen körülmények figyelembevételével alakítja az ország biztonságpolitikáját.

A tudjmani vezetés nagy reményeket fűzött az Egyesült Államokkal való szoros partneri viszony kialakításához, ezen az alapon Horvátország mint regionális hatalom kialakításához. Már ebben az időben is elsődleges célul tűzték ki az euro-atlanti integrációt. A nemzeti érdekek előtérbe helyezése az amerikai szándékokkal szemben azonban a viszony elhidegülését eredményezte, ezért újra az érdekek saját erőből való érvényesítése lett elsődleges. Ennek köszönhető, hogy a firenzei egyezményben vállalt kötelezettség végrehajtása (a hadsereg 120 ezer fős háborús létszámának leépítése a tervezett 47 ezer főre – amely a lakosság 1%-a) lelassult, és a haderő létszáma 60 ezer fő körül stabilizálódott.⁵ A katonai költségvetés a GDP 10–12%-a körül alakult (1,65 milliárd USD) még 2000-ben. A haderő fejlesztésénél a kitűzött távlati cél a NATO-normák elérése, minden területen.⁶

Tekintettel a délszláv válság megoldatlan problémáira, még nincs kialakult katonai doktrína, legalábbis deklarált formában nincs. Bizonyos azonban, hogy egy boszniai fegyveres konfliktus esetén Horvátország továbbra sem habozna bevetni fegyveres erejét egy nemzetközileg elismert független ország területén, az ottani horvátok érdekében. A többi szomszédos országgal is sok a megoldatlan probléma, de ezek rendezése érdekében a horvát fegyveres akció lehetősége kizárható.

⁴ PfP and PARP Assessment – Croatia (NATO Restricted – 2001. május).

⁵ Annual Exchange of Information on Defence Planning 1999 (Government of Croatia).

⁶ Vienna Document (2000, 2001) Annual Exchange of Military Information.

Magyarországgal a kapcsolata jobb, mint a többi környező országgal, de óvatosságra int az a tény, hogy a horvát vezetést ez nem akadályozta meg abban, hogy a válság folyamán többször megsértse szárazföldi határainkat és légterünket. Tudjman elnök halálát követően egy olyan, érzékelhető demokratizálódási folyamat indult be, amelynek jelentős vonzata lesz biztonságpolitikai kérdésekben, és csökken a boszniai bizonytalansági tényező. E folyamat még csak a kezdeteknél tart, ezért eredményeit még megítélni nem lehet. A Nyugat egyértelműen támogatja a horvát demokratizálódási törekvéseket, ennek jó példája az ország 2000 májusában történő bekapcsolása a NATO PfP-programjába. Hosszabb távon számolni kell Horvátország csatlakozásával az euro-atlanti integrációs rendszerhez is.

Következtetés:

Az ország vezetésének egyik legfőbb célkitűzése, hogy kivezesse az országot a „balkáni országok” kategóriából és csatlakozzon a fejlett európai országokhoz. A Nyugat részéről ennek alapfeltétele az európai demokrácia normáinak elérése. Tudjman elnök 1999. decemberi halálát követően kedvező belső lehetőségek jöttek létre, de ezek kihasználása még a kezdeteknél tart. Ma már valószínűnek tűnik, hogy a politikai elit felül tud emelkedni a biztonságpolitikai problémák nacionalista megközelítésén, és élni tud a történelmi lehetőséggel. Az új vezetés ma még élvezi a demokratikus államok szimpátiáját és segítségét, de ahhoz, hogy ez fennmaradjon, a horvát vezetésnek nagyfokú biztonságpolitikai kompromisszumkészségről kell tanúbizonyságot tennie, mivel ezen a területen bizonyultak korábban a legmerevebbeknek.

Horvátország vezetői az ország biztonságának garanciáit hosszú távon a nyugat-európai országokhoz fűződő kapcsolatok szorosabbá tételében látják, beleértve a NATO-tagságot is. Az ország kedvező geostratégiai helyzete – a NATO déli szárnya számára –, modern, a győzelem érzését megismert hadserege, amely Európában egyedülálló hadszíntéri tapasztalatokkal rendelkezik; a fiatal, nyugati szemléletű tiszti állomány és a nemzetközi erővel való együttműködési tapasztalat hosszabb távon biztosíthatják a NATO-csatlakozás lehetőségét.

A horvát vezetés még nem mondott le a szerb ellenőrzés alatt álló területek visszaszerzéséről, illetve nem tartja kizártnak Bosznia–Hercegovina horvátok lakta területeinek Horvátországhoz történő csatolását. Ennek érdekében tárgyalásokat folytatnak az érintett felekkel, de nem vetették el a „fegyveres megoldás” lehetőségét sem. Megítélésem szerint ugyanakkor a politikai és katonai felső vezetés ismételten kockázatos, előre nem kiszámítható következményekkel járó katonai akciókba már nem bocsátkozhat. Egy ilyen kockázatos akció indításának esélye a NATO-hoz való közeledés függvényében csökken.

A haderő létszámának csökkentése eddig nem a Dayton-i Egyezmény / Firenzei Megállapodás⁷ előírásaival összhangban történt. Az e téren vállalt kötelezettség teljesítése ma még csak ígéret. Valószínűsíthető, hogy a haderő továbbra is fokozott politikai szerepet kap, fejlesztésére – a létszámcsonkítás

⁷ Agreement on Sub-Regional Arms Control (Dayton-i) (www.bosnianembasse.org), Agreement on Sub-Regional Arms Control (Firenze-i) www.spn.ethc.ch/static/osce/docs/bosnia.htu.

ellenére – nagy anyagi erőfeszítéseket tesznek. Nem zárható ki, hogy a haderőnek a jövőben is lesznek összhorvát érdekeket védő funkciói.

Horvátország Magyarországgal való kapcsolata jó. A két ország viszonyában lényegi problémák nincsenek. Egy stratégiai partnerségi viszony kialakítása közös érdek. Horvátország azonban többször is saját nemzeti érdekeit tekintette elsődlegesnek, ezért nem zárható ki, hogy országaink között a későbbiekben néhány területen (például a drávai vízierőmű-rendszer kérdésében) elképzelhetőek súrlódások, de ezeknek negatív biztonságpolitikai vonzatai várhatóan nem lesznek.

Kiegészítés (2005): Horvátország 2004 őszére jelentős haladást ért stratégiai céljai tekintetében. Megvalósult a NATO MAP-folyamathoz való csatlakozása, a teljes jogú NATO-tagság rövidtávú reményével. Az EU részéről elnyerte a társult státuszt, és valószínűsíthetően már 2007-2008-ban az Unió rendes tagjává válhat. Mindezek annak következményei, hogy az ország egyre jobban teljesíti azokat a demokratikus kritériumokat, amelyeket a biztonságpolitikai szervezetek a csatlakozás előfeltételül szabtak. Mindezek következtében jelentősen csökkent az ország konfliktust gerjesztő, illetve növekedett a balkáni konszolidációt, ezáltal az európai biztonságot elősegítő, erősítő szerepe. Ez a magyar–horvát kétoldalú stratégiai kapcsolatokat még tovább erősítette, és egyben alternatíva nélkülivé is tette.

2.3. A Jugoszláv Szövetségi Köztársaság (Szerbia és Montenegró szövetsége)

A Jugoszláv Szövetségi Köztársaság (JSZK) a délszláv válságban széthullott Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság (JSZSZK) egyik utódállamaként 1992. április 27-én alakult meg, de nemzetközi státusát jogilag csak 2000-ben, Milosevics megbuktatását követően tudta rendezni. A nemzetközi közösség a Milosevics vezette államot tette felelőssé a délszláv térségben kialakult válságért, és minden eszközzel – politikai kiközösítéssel, embargós rendszabályokkal, katonai fenyegetéssel, majd a NATO katonai támadásával, továbbá a belső demokratikus ellenzék támogatásával – arra törekedett, hogy megakadályozza a JSZK-t abban, hogy tovább destabilizálja környezetét.⁸ A Nyugat törekvéseit 2000 őszen siker koronázta, mivel a demokratikus erők a választásokon elsöprő győzelmet arattak. A békés, demokratikus hatalomváltással megteremtődött egy viszonylag gyors rendszerváltozás feltételrendszere, de a folyamatot nehezíti, hogy az új vezetésnek az ország további területi dezintegrációját is eredményező törekvésekkel kell szembenéznie mind Koszovó tartomány, mind pedig Montenegró esetében. Emellett jelentős veszélyeket hordoz továbbra is magában a dél-szerb körzetben, a Presevo-völgyben kialakult konfliktus is, ahol a radikális albán fegyveresek erőszakos úton próbálják a helyi albánok érdekeit érvényesíteni, a döntően albánok lakta területet Koszovóhoz visszacsatolni. E súlyos biztonsági következményekkel terhelt esetekben is minőségileg megváltozott a jugoszláv álláspont. Míg korábban fegyveres úton próbálták az ilyen konfliktusokat rendezni, addig ma már a politikai tárgyalásoké az elsőbbség.

⁸ Juhász J. – Magyar I. – Tóth P. – Valki L.: Koszovó – Egy válság anatómiája. Budapest, 2000, Osiris Kiadó.

Ezen biztonságpolitikai vonzatú veszélyek körülményei között kellett az új jugoszláv/szerb hatalomnak az ország nemzetközi elszigetelésből való kijutását felgyorsítani, a demokratikus intézményrendszert megszilárdítani és az újjáépítést folytatni, illetve a gazdasági válságot felszámolni.

Az új szövetségi kormány egyik legfontosabb feladatának az új alkotmány kidolgozását, Szerbia és Montenegró jövőbeni viszonyának rendezését, és az új alkotmány alapján kiírt szövetségi választások előkészítését tekinti. A szövetségi és a szerb politikai vezetők közötti ellentétek, illetve az ennek nyomán kialakuló bizonytalanság késlelteti a külföldi tőke megtelepülését, továbbá a brüsszeli donorkonferencián felajánlott támogatások folyósítását. A jugoszláv gazdasági fellendülés késése, a támogatások elmaradása következtében akár szociális elégedetlenség, a szerb nacionalizmus ismételt felerősödése alakulhat ki, amely még előrehozott választásokat is eredményezhet bizonytalan kimenetellel.

Az új jugoszláv vezetés egyre inkább bírja a nemzetközi közösség, de mindenekelőtt az EU támogatását, ami további feszültségeket okoz nemzetközi és nemzeti téren egyaránt. Ennek alapvetően az az oka, hogy a régió politikai szereplői a jugoszláv stabilizációban érdekérvényesítésük korlátozását látják, azaz ellenérdekeltek a jugoszláv demokratikus átalakulás gyors sikerében.

Jugoszláviában egy politikai visszarendeződés lehetősége minimálisra csökkent, ugyanakkor továbbra is erős a szerb nacionalizmus. Kihívást jelent az új hatalommal szemben, hogy a választási ígéretek teljesítését a különböző politikai erők egyre sürgetik. Ez magyar vonatkozásban Vajdaság autonómiájának helyreállítását jelenti.⁹

Komoly problémát jelenthet, hogy a jugoszláv belpolitikai küzdelmek miatt az érintett kormányok nem megfelelő figyelmet fordítanak a Podgoricával való tárgyalásokra, miáltal a montenegrói kormány egy függetlenségi referendum felé sodródik. A nemzetközi tényezők hatására azzal lehet számolni, hogy kompromisszumos megoldás következtében nem kerül sor teljes szakításra, hanem két jogilag egyenrangú állam konföderációja jön létre. Egy ilyen „optimális” megoldás járna a legkevesebb politikai és gazdasági károssal.

A két tagköztársaság jövőbeni viszonyánál sokkal súlyosabb belpolitikai kockázatot jelent Koszovó státusa, amely ismét felerősítheti a nacionalizmust. A jugoszláv fél továbbra is arra törekszik, hogy az „elveszett tartomány” felett visszaszerezze az ellenőrzést, kihasználja az albánok tekintélyének hanyatlását, és az ügyet összekapcsolja a nemzetközi terrorizmussal. A Koszovó státusára vonatkozó döntés halogatása, lebetgetése, az azzal kapcsolatos függő helyzet továbbra is időzített bombának tekinthető a jugoszláv belpolitikában.¹⁰

⁹ Agreement on The Political and Legal Frameworks of the Self-government of Voivodina and the National Communities of Voivodina (Graphic Studio, Totovo Selo, 1999).

¹⁰ Regulatinon 2001/9 on a Constitutional Framework for Provisional Self-government in Kosovo (United National Interim Administration Mission in Kosovo, 2001. május 15.).

A JSZK biztonságpolitikájának általános célja, hogy megőrizze az ország jelenlegi területét, függetlenségét és szuverenitását. Ennek érdekében demokratikus eszközökkel erősíti az állam és a társadalom belső stabilitását. Az ország belső problémáinak megoldása területén gyökeres fordulat következett be. Míg korábban az elszakadási törekvéseket fegyveres úton próbálták megakadályozni, addig ma már e kérdésekben is a tárgyalásos eljárás kap prioritást. Különösen fontos tényezőként kell értékelni, hogy az új vezetés a problémákat a nemzetközi közösséggel, a KFOR-ral egyeztetett lépések, valamint a hágai Nemzetközi Bírósággal kialakított együttműködés sorozatával próbálja megoldani. Erre a jugoszláv biztonsági erőknek a Földi Biztonsági Zónába történő visszatérése és a Presevo-völgyi válság rendezése¹¹, Milosevics volt elnök kiadása a Hágai Nemzetközi Bíróságnak (ICTY) a legjobb példák. Bár az ország területi zsugorodása nem kizárt, ennek ellenére a biztonságpolitika elemei közül a katonai biztonság, a védelmi politika háttérbe szorult.

A JSZK-ban a 2000-ben elfogadott katonai doktrína¹² módosítását megkezdték, és ezúttal demokratikus államokra jellemző, védelmi jellegű dokumentum kialakítására törekcsenek. Az érvényben levő katonai doktrína szerint a JSZK csak védelmi háborút folytat (a fegyveres erőket csak az ENSZ Biztonsági Tanácsa, illetve a közgyűlés határozata alapján, valamint a JSZK alkotmányának megfelelően lehet idegen területen alkalmazni). A demokratikus hatalom garanciáját képezi annak, hogy a fegyveres erőket csak agresszió, illetve nemzetközi engedély (ENSZ, KFOR, EBESZ) esetén alkalmazzák. Az új körülményeknek megfelelő haderő kialakítására törekcsenek, ami jelentős létszámcsökkentésekkel jár a hadrafoghatóság folyamatos fenntartása mellett. A gyakorlatban ez azt feltételezi, hogy a Jugoszláv Hadsereg (JH) állományának egy jelentős része hivatásos katonákból áll majd. A békeállományú haderő hivatásos és sorozott állományának arányát a mindenkori helyzet és az ország teherbíró képességének függvényében fogják meghatározni. A haderő átalakítása – amely pénzügyi okok és az ország bizonytalan területi egysége következtében – lassan halad, még kevésbé jelent kockázati tényezőt a szomszédos államokra. Valószínűsíthető, hogy a firenzei megállapodást a CFE-hez való csatlakozás váltja fel, és további bizalomerősítő rendszabályok bevezetésére is sor kerül.

A JH ENSZ-missziókban való részvételét tervezi – természetesen annak helyszínei nem lehetnek a posztjugoszláv államok területén –, és csatlakozni kíván a NATO PfP-programjához is. Ez utóbbi vonatkozásában azonban nincs egység a Jugoszláviát irányító politikai erők között. Csak a reformpártiak elkötelezettek a NATO-hoz való közeledés, a békepartnerségi rendszer kialakítása, majd a teljes jogú tagság elérése mellett. A védelmi szféra helyre kívánja állítani az államszövetség megszakadt nemzetközi kapcsolatait, és aktív szerepvállalásra törekcszik a két- és többoldalú katonai kapcsolatok terén. Mindez arra utal, hogy az ország és a hadereje részben visszanyeri elveszített stabilizáló szerepét a régióban.

¹¹ Report on the Security Situation in the Municipalities of Bujanovac, Presevo and Medvedja with a Proposal of Measures for Solving the Crisis (Coordinating Body of the Federil and Republican Governments for the municipalities of Bujanovac, Presevo and Medvedja, 2001. január 29.).

¹² Vojna Doktrina, Jugoszláv Hadsereg Vezérkara, 2000. szeptember.

Következtetés:

A magyar–jugoszláv kapcsolatokban a milosevicsi érához viszonyítva áttörés történt. Korábban Belgrádnak Magyarországhoz való viszonyát az a feltételezés befolyásolta, hogy a Magyar Köztársaság a vajdasági magyarság helyzetét ürügyként felhasználva a trianoni békeszerződés esetleges revíziójára készül, és a JSZK rovására kívánja területeit növelni. Ezen megfontolás képezte egy új „kis-Antant” összefogás szükségességét hirdető román törekvések támogatását. A korábbi feszült viszony másik oka, hogy Magyarország a délszláv válság kezdeti szakaszában Horvátországot támogatta, és általában jugoszláv-ellenes álláspontot képviselt.

Magyarország magatartása a NATO Jugoszlávia elleni fellépése során radikálisan nem rontotta a kétoldalú kapcsolatokat. Magyarországot elsősorban azért érte kritika, mert az akkori demokratikus ellenzéknek – ma már hatalmi tényezőknél – segítséget nyújtott a nyugati országokkal való kapcsolattartásukban.

Magyarország számára a jugoszláviai politikai rendszerváltozás megteremtette a kétoldalú kapcsolat (köztük a katonai) gyors fejleszthetőségének feltételrendszerét. A jugoszláv demokratizálódás kiteljesedése, illetve Vajdaság korábbi autonómiájának visszaállítása, benne a magyar kisebbség háromszintű autonómia-konceptiójának megvalósítása katalizátort jelentene a kétoldalú kapcsolat gyors érdemi fejlődéséhez. Ez utóbbi különösen fontos lenne, mivel talán ez az egyetlen olyan terület, amely a kétoldalú kapcsolatban feszültséghez vezethet; ami már ma is kevésbé indokolható, hogy e kérdést a jugoszláv vezetés miért csak az albán nemzeti kérdés rendezését követően kívánja rendezni, mikor ennek jelentős stabilizáló hatása lenne Szerbiára.

A JSZK a jelenlegi helyzetben, illetve belátható ideig nem lesz képes a Magyar Köztársaság biztonságát katonailag jelentős mértékben veszélyeztetni. A belpolitikai helyzet, a délszláv válság nyomán reá nehezedő nemzetközi nyomás, a KFOR-erők jelenléte, a gazdaság és a haderő állapota nem tenné lehetővé a sikeres fegyveres fellépést a válságban közvetlenül nem érintett szomszédos országok irányába. Ugyanakkor bizonyos politikai szándékok megléte esetén, a haderő nagysága, szervezettsége és technikai fölénye folytán, valamint a nagy hatótávolságú fegyverrendszerek létéből eredően a volt Jugoszlávia utódállamai irányában potenciális fenyegetést jelenthet, elsősorban a jelentős szerb kisebbséggel bíró államok felé. Hangsúlyozandó, hogy még a délszláv válság legkritikusabb szakaszaiban sem történt katonai fenyegetés Magyarország felé. Joggal feltételezhető, hogy az államközi kapcsolatok normalizálása következtében a jövőben egy biztonságpolitikai vonzatú fenyegetés lehetősége még inkább kizárt. A magyar–jugoszláv/szerb katonai kapcsolatok várható gyors fejlődése, az együttműködés kiszélesítése hazánkkal és a szövetséggel a katonai fenyegetést, mint eszközt kizárja a kétoldalú kapcsolatokból.

Kiegészítés (2005): A nemzetközi közösség aktív közreműködésével 2003-ban létrejött Szerbia és Montenegró államközössége. Ezen államberendezkedési formáció azonban csak ideiglenes jelleggel oldotta meg a tagállamok közötti feszültségeket. A fejlemények arra utalnak, hogy Montenegróban legkésőbb 2006-ban népszavazás lesz az önállóságról. Egyelőre úgy tűnik, hogy a szétválásnak van

nagyobb esélye, amely jelentős feszültség forrása lehet a Szerbiában élő orna- gorácok többszázszáz létszáma, valamint a Szandzsák kérdése miatt. Az önálló Montenegró mint demokratikus állam működéséhez fűződő kételyek, a nemzetközi közösséget arra ösztönzik, hogy megkíséreljék elősegíteni e két ország békés egyben tartását, ha pedig ez nem lehetséges, akkor békés szétválását. A biztonsági helyzet stabilizálását továbbra is hátráltatja Koszovó jövőjének bizonytalansága. A ma már kváziállamként működő, de a nemzetközi jog szerint továbbra a Szerbia részét képező tartomány helyzete állandó feszültségforrást jelent, amelyet mind az albán, mind pedig a szerb radikális szervezetek politikai céljaikra használnak fel, akadályozva a demokratikus konszolidációt. A szerb nacionalizmus ugyanakkor más nemzeti kisebbségek – köztük a magyar – ellen is felerősödhet, ami egy teljesen új dimenzióját adná az etnikai válságnak. A dezintegrációs kérdésekben csak középtávon várható érdemi fejlemény, így a kialakult bizonytalanság is mindenképpen fennmarad. A bizonytalanságok ellenére a szerb vezetés erőfeszítéseket tesz a NATO-hoz való közeledésre, a szövetség PFP-programjában való részvételre. Ennek elérése akár már rövid távon is reális célkitűzésnek tekinthető. Ugyanakkor azt is látni kell, hogy a magyar kisebbség elleni atrocitások jelentős növekedése a szerb stratégiai célok megvalósulását a távoli jövőbe helyezheti át, ezáltal közös feladatunk a demokratikus szerb erők pozícióinak folyamatos erősítése.

2.4. Románia

A román biztonságpolitika jelenlegi helyzetének és jövőbeni alakulásának megítélése elválaszthatatlan az általános román politikai viszonyok pontos ismeretétől. Sok tekintetben elmondható, hogy a román belső viszonyok határozott kihatással vannak a kül- és biztonságpolitikára, a belső viszonyok szélsőséges alakulása akár országok közötti fegyveres konfliktussá is fokozódhat.

Az 1980-as évek végéig Románia különböző nemzetközi fórumokon a második világháború után kialakult határok fenntartásáért szállt síkra. 1989 után azonban Ukrajna és Moldova esetében többször is felvetette a határok megváltoztatásának szükségességét. Szélsőséges román körökben kezdett elterjedni az a nézet, hogy a Tisza Románia természeti és etnikai határa, és ezen körök képviselői kezdték követelni az ország nyugati határainak kiterjesztését. A Nagy Románia Párt parlamenti tevékenysége a szélsőséges nacionalista erők jelentette veszély fennmaradását vetíti előre.

Az ellenzék Romániában nehezen talált rá saját szervezési formáira. Nagyon későn született meg a nomenklatura elleni szövetség, a Demokratikus Konvenció. A polgári mozgalomnak alig-alig létezik hagyománya a román társadalomban, a Polgári Szövetség nagyon későn jelentkezett, tulajdonképpen csupán a Nemzeti Parasztpárt és az RMDSZ körvonalazódik világosan.

Továbbra is fontos kérdés a kisebbség – lényegében a magyar kisebbség – helyzete, elsősorban nagy létszáma és jól szervezett politikai képviselete, másrészt a magyar–román államközi kapcsolatokban játszott szerepe miatt.

A magyar kisebbség autonómiatörekvései és nyelvhasználati igényei jelenleg ébren tartják a román nacionalizmust^{13,14}, amely nem csupán a nacionalista pártokban létezik, ideológiája teret nyer szinte minden politikai irányzatban. Bár a kisebbségeket illetően léteznek szabályozások, a gyakorlatban ezeket eléggé önkényesen kezelik. A román politika egészében képtelen rá, hogy megoldja a kisebbségi kérdést, ehelyett azt a lakosság többsége figyelmének elterelésére használja fel, még a független sajtóforumok is RMDSZ-ellenesek.

A német és zsidó kisebbség – tömeges kivándorlásával – történelmi ottléte végpontjához érkezett. Mellékhatásként felerősödött a magyarok és a románok közötti konfrontáció, szinte minden kisebbségi kérdés magyar kérdésnek tűnik. Súlyosnak mondható a romák helyzete is, akik társadalmilag a legkevésbé integrálódtak, nagyrészt az elszegényedett lakossághoz tartoznak, politikai szervezeteik gyengék, szétforgácsoltak. Az elszegényedett cigányok nagy hányada vagy bűnözővé válik, vagy megpróbál Nyugatra menekülni.

A román gazdaság a rendszerváltoztatás kezdetekor – a többi volt szocialista országéhoz képest – azzal az előnnyel indult, hogy gyakorlatilag nem volt külső adóssága. Az egyre nyilvánvalóbb politikai visszarendeződés azonban lehetetlenné tette az érdemi gazdasági törvényhozást, a gazdasági szerkezetváltást. A jelentős munkanélküliség mellett a termelékenység alacsony, a külső adósság folyamatosan emelkedik, a tulajdonviszonyok rendezetlenek. A gazdasági szerkezetváltást hátráltatja, hogy a nagy állami támogatást igénylő gyárak leállítása megkésztetné az így is nehezen kezelhető munkanélküliséget, ami fokozná a társadalmi feszültségeket és felborítaná az állami költségvetést. Az állandó politikai zavarok, a gazdasági élet bizonytalansága miatt a külföldi tőke beáramlása mérsékelte. Szakértők szerint a román gazdasági konszolidáció csak jelentős külső (nyugati) segítséggel képzelhető el.¹⁵

A hatalomváltás ténye, Iliescu újraválasztása határozottan jelenik meg a jelenlegi vezetés kül-, biztonság- és katonapolitikájában. Ezeken a területeken egyaránt kettősség érvényesül. A nyilatkozatok és deklarációk szintjén az Európához történő felzárkózást, az európai biztonság megteremtésére való törekvést, a leszerelési folyamat támogatását és katonai doktrínájuk védelmi jellegét hangsúlyozzák.^{16,17} A politikai gyakorlatban viszont Románia a térségben egyértelműen középhatalmi státusz megszerzésére törekszik, s e cél érdekében igen aktív külpolitikát folytat.

A román felső vezetés megítélése szerint a világon napjainkban mélyreható strukturális változások zajlanak, s ezek radikálisan megváltoztatták azokat a geopolitikai és stratégiai összefüggéseket, amelyek Románia nemzetbiztonságát meghatározzák. A nemzetközi összefüggéseket egyrészt gyors, néha ellentmondásos fejlődés, másrészt bizonytalanság és instabilitás jellemzi. Európa politikai és katonai megosztottságának megszűnése után új veszélyforrások jelentek meg, amelyeket a politikai, gazdasági és társadalmi újjászerveződés nehézségei hoztak létre.

¹³ Constitutia Romaniei, (Monitorul Oficial, 233/1991).

¹⁴ L51/1991. Lege privind siguranta nationala a Romaniei (Monitorul Oficial, 163/1991.).

¹⁵ Governance Program 2001-2004 (Government of Romania, Bukarest).

¹⁶ L45/1994 Legea apararii nationale a Romaniei (Monitorul Oficial, 172/1994).

¹⁷ OG318/2000 Strategie militara a Romaniei (Monitorul Oficial, 191/2000).

Ebben az átmeneti időszakban az európai biztonsági rendszer teljes kialakulásáig, a NATO-hoz való csatlakozás eléréséig Romániának elsősorban saját erejéből kell biztosítania nemzetvédelmét.¹⁸

Románia – egy esetleges ellene irányuló agresszió elhárítása érdekében – fenntartja magának a jogot, hogy többnemzeti szervezethez vagy szövetséghez csatlakozzon¹⁹, illetve szoros kapcsolatokat építsen ki olyan közeli országokkal, amelyeknek bizonyos területeken hozzá hasonló problémáik vannak. Figyelemre méltó, hogy a román vezetés még 2001-ben is a magyar státustörvény kérdésében érdekegyezéstről tesz említést a nemzeti kisebbségek ügyében történő egységes fellépést illetően.

A „*Románia nemzetbiztonságának egységes koncepciója*”²⁰ című dokumentum szerint Románia nemzetbiztonságának belső kockázati tényezői közül kiemelhető a különböző szociális rétegek és csoportok, illetve kisebbségek lehetséges konfliktusa. A külső tényezőket említve a dokumentum kiemeli, hogy a külső fegyveres agresszió lehetősége az elmúlt időszakban jelentősen csökkent, ugyanakkor az ország függetlensége, nemzeti egysége elleni külső nyomás és beavatkozás veszélye továbbra is fennáll. A legfőbb kockázati tényező a nacionalizmus, illetve a revizionista tendenciák, amelyek vitatják a határokat. További fontos tényező a hagyományos piacok átstrukturálódása, a nemzetiségek kollektív jogainak elismerésére irányuló külső nyomásgyakorlás, az ország etnikai alapon való felosztásának különböző elképzelései. Romániára nézve veszélyt jelentő tényező lehet egy polgárháború a Szovjetunió utódállamai között, illetve annak moldovai hatása, egy balkáni konfliktus, továbbá egy esetleges magyar beavatkozás Erdély kérdésében, illetve az iszlám világ és Európa szembenállásából eredő következmények.

A deklarált nézetek szerint a román katonai stratégia²¹ alapvetően védelmi jellegű, nem veszélyeztetni más államok biztonságát. A katonai stratégia szerint az ország elleni agresszió lehetséges típusai: külső, belső, illetve kombinált agresszió. Külső agresszió lehet: katonai nyomás (határmenti gyakorlatok, erők átcsoportosítása és erődemonstráció), blokád, terrorista és diverzáns akciók. Belső agressziók lehetnek: a különböző szeparatista akciók, a belső terrorizmus, a diverzió és szabotázs. A doktrína legveszélyesebb kategóriaként kiemeli a kombinált agressziót, amely külső katonai erővel és belső bomlasztó akciókkal összehangoltan kerülhet végrehajtásra.

A belső bomlasztó tevékenységek között említi a szeparatizmust, a terrorista–diverziós akciókat, szabotázsokat, hadászati fontosságú polgári és katonai objektumok, hírközlési és közlekedési vonalak, valamint energetikai objektumok elleni támadást, és a jogrendet súlyosan destabilizáló tevékenységeket. A szeparatista tevékenységek – a dokumentum szerint – az egyes nemzetiségi területeknek a román állami törvénykezéstől való elszakadásában ölhetnek testet, illetve az arra történő uszítás nyomán (külső katonai támadást megelőzően, vagy azzal egyidejűleg) bontakozhatnak ki.

¹⁸ White Book on Romania and NATO 1997 (Ministry of Foreign Affairs, Bukarest).

¹⁹ OG318/2000 Strategie militara a Romaniei (Monitorul Oficial, 191/2000).

²⁰ L51/1991. Lege privind siguranta nationala a Romaniei (Monitorul Oficial, 163/1991).

²¹ OG318/2000 Strategie militara a Romaniei (Monitorul Oficial, 191/2000).

A magyar–román kapcsolatok és a két ország viszonyának alakulása a régió stabilitásának egyik igen fontos tényezője.²² Románia számára egyre nyilvánvalóbb, hogy a nyugati felzárkózás balkáni útja nem járható. Gyakorlatilag csak egyetlen irány marad nyitva Nyugat felé: a Közép-Európán keresztül vezető út. A nyugat-európai integráció kérdésében Románia azt a taktikát választotta, hogy megpróbálta összekapcsolni a két ország felvételét, az egyidejű csatlakozás szükségességét hangsúlyozva. Magyarország nem akarja megnehezíteni Románia számára a mielőbbi csatlakozást a NATO-hoz, illetve az Európai Unióhoz. Ellenkezőleg, a sokszor megismételt hivatalos magyar álláspont aláhúzza, hogy hazánk kimondottan érdekelt a szomszédos államok integrálódásában, Románia meg tud felelni a nyugati struktúrákba való beilleszkedés által támasztott feltételeknek.

A legaktuálisabb kérdés a két ország között napjainkban – még mindig – kétségtelenül az 1996. szeptember 16-án aláírt alapszerződés. A második világháborút közvetlenül követő esztendőök óta ugyanis ez volt az első eset, amikor a román vezetés nemigen térhetett ki valamiféle kompromisszum elől, annak ellenére, hogy a kompromisszum fogalma nehezen egyeztethető össze a nemzetállam doktrínájával. (E doktrína szerint ugyanis Erdély történelmi, etnikai, kulturális stb. jogon a románokat illeti meg, a „magyarok” erdélyi jelenléte pedig illegitim. Azzal, hogy nyelvükhöz, etnikai hovatartozásukhoz ragaszkodnak, a „románok” alapvető jogait sértik.)

Következtetés:

Románia belpolitikai helyzetét minden valószínűség szerint a belátható jövőben is döntően meghatározza a hatalmi harc, a túlfűtött nacionalizmus, a demokratikus átalakulás tendencijellege és a politikai visszarendeződés veszélyének folyamatos megléte. A súlyos gazdasági válság szanálásáig ezekkel a jellemzőkkel számolni kell. Ugyanakkor az ország jövőbeni külpolitikájának fő célja marad a középhatalmi státus elérése, felzárkózás az európai tendenciákhoz, csatlakozás a NATO-hoz, illetve az Európai Unióhoz.

Várható, hogy a román vezetés a térség politikai, társadalmi, gazdasági és katonai helyzetének átmeneti és változó jellegéből adódó összes lehetőséget ki fogja használni saját bel- és külpolitikai mozgásterének bővítése érdekében, ezzel párhuzamosan a hivatalos stratégiai célok mellett alternatívaként potenciális és tényleges szövetségeseket keres. E területen változásra csak az integrációs célok elérését követően lehet számítani.

A román vezetés rendelkezik és a jövőben is rendelkezni fog azon katonai képességekkel és eszközrendszerekkel, amelyek a vázolt katonai stratégiában szereplő elvi lehetőségeket (a haderő belső funkciója) adott esetben valóságos formában jelenítheti meg. A regionális katonai vezető szerepre törekvés ezt a félelmet tovább táplálja.

²² Megállapodás a Magyar Köztársaság kormánya és Románia kormánya között az EBESZ 1994. évi Bécsi Dokumentumát kiegészítő bizalom- és biztonságerősítő intézkedésekről és a katonai kapcsolatok fejlesztéséről, 1996. szeptember 6.

A magyar–román megbékélés alternatíva nélküli. A kétoldalú kapcsolatok fejlődésére továbbra is meghatározó jelentőséggel bír az erdélyi magyarság irányában megnyilvánuló román gyakorlati politizálás. A magyar kisebbség helyzetének alakulása befolyással lehet a román integrációs célkitűzések megvalósulásának időpontjára. A demokratikus fejlődés történelmi lehetőséget nyújt arra, hogy Magyarország hatékonyan védelmezze nemzeti kisebbségének jogait. Ez azt jelenti, hogy az erdélyi kártyát a román vezetés már kedve szerint nem játszhatja ki, számolnia kell annak nemzetközi következményeivel. A magyar kisebbség elleni erőszakos és diszkriminatív fellépés áttételeken keresztül megvalósuló katonai fenyegetettséget jelentene Magyarország és a Szövetség számára egyaránt.

Kiegészítés (2005): Az elmúlt két-három évben bekövetkezett romániai, kétségkívül pozitív irányú fejlődés azt eredményezte, hogy az ország a NATO rendszer tagjává válhatott. Mindez nem jelenti azt, hogy minden biztonságpolitikai probléma (Ukrajnával és Bulgáriával meglévő területi viták, a moldovai kérdés) megoldást nyert volna. Ugyanakkor ezek részben mérséklődtek, vagy legalábbis a felszínről eltűntek, csakúgy, mint a magyar kisebbség jogait csorbító politizálás elemei. Románia egyik stratégiai célját már elérte, de az EU-tagság feltételei teljesítése terén még érdemi engedményeket kell tennie nem csak biztonságpolitikai, hanem kisebbségi és ökológiai/természetvédelmi területeken is. Mindez arra készíti a román politikai elitet, hogy folytassa a demokratizálódást, az önálló piacgazdaság működési feltételeit szélesítse, és a felmerülő problémákat politikailag kezelje. A román NATO-tagság mellett fontos fejleményként értékelendő az Egyesült Államokkal kialakított kapcsolatok prioritása, amellyel a vezetés folyamatosan az ország gazdasági képességeinél nagyobb nemzetközi katonai szerep elérését igyekszik kierőszakolni. Az amerikai csapatok a Szövetség peremére történő áttelepítése kapcsán megnyilvánuló román és bolgár rivalizálás ismételt felveti a regionális vezető szerepre való törekvést. A 2004 végén bekövetkezett hatalomváltás valószínűsíthetően csökkenti a korábbi politizálásra jellemző kétarcúságot, az RMDSZ részvétele a kormányban pedig megteremtheti és megkönnyítheti a két ország eddig elmaradt történelmi kibékülését, a magyar nemzeti kisebbség törekvéseinek megvalósulását.

2.5. Szlovákia

Az 1993. január 1-jén szuverén, önálló állammá vált Szlovák Köztársaság vezetése megkezdte önálló kül- és biztonságpolitikai koncepciójának kidolgozását, továbbá a nemzeti érdekei érvényesítését és védelmét célzó és szolgáló tevékenységét. A külpolitika alapvető kérdéseit illetően konszenzus alakult ki az euro-atlanti integrációs kérdésekben, de a Mečiar-kormányzat taktikai célként a „keleti” orientáció erősítését is napirenden tartotta. A Mečiar követő vezetés a gyakorlatban is egyértelműsítette a stratégiai célokat, és létfontosságúnak minősítette a NATO-val és az EU-val való együttműködést. A szlovák vezetés jelenleg nagyon aktív tevékenységet folytat az ország teljes jogú NATO-tagsága érdekében.

Szlovákia nemzetbiztonsága fontos elemének tartja a stabil, korrekt és konfliktusmentes kapcsolatok kialakítását közvetlen szomszédaival. Ennek során a belügyekbe való beavatkozás elve alapján nagy súlyt helyez a gazdasági, a kulturális és az emberi kapcsolatok fejlesztésére. A Szlovák Köztársaság kinyilatkoztatta²³, hogy a nemzeti kisebbségek problémáját az emberi jogok alapján kívánja rendezni, összhangban az EBESZ, az Európa Tanács dokumentumaival, valamint a Szlovák Köztársaság Alkotmányával. Elutasítja a kollektív autonómiát eredményező nemzetiségi jogok megadását. Úgy véli, hogy a nemzetiségi probléma „internacionalizálása” nem járul hozzá a közép-európai térség stabilitásához.

Szlovákia az összes szomszédos országgal katonai megállapodásokat kötött. A jelenlegi helyzetben biztonságát a szomszédok mellett a fontosabb európai országokkal kötött kétoldalú szerződésekkel is garantálni kívánja. Sikrasszáll az amerikai fegyveres erők európai jelenlétének fenntartásáért, mivel az Európa stabilitását szolgálja. A Szlovák Köztársaság támogatja az európai biztonság és a védelmi identitás megerősítését, összhangban az egyre elmélyülő európai integrációs folyamattal. Az Európai Unióba történő belépési szándék már az EU-hoz való társulási szerződés aláírásával kifejezésre jutott.

A szlovák törvényhozás 2001 márciusában elfogadta az ország biztonsági stratégiáját²⁴, amelynek alapján kidolgozták az új katonai doktrínát.²⁵ Az okmány Szlovákia létérdekének minősíti az euro-atlanti integrációs célok elérését, egy NATO-konform katonai stratégia és haderő létrehozását. A szlovák vezetés 2001-ben elfogadta a nemzeti biztonsági és katonai stratégiai dokumentumokat.²⁶ Szlovákia a NATO-csatlakozási folyamat során jelentős előrelépéseket tett a NATO kompatibilitás terén, miáltal a NATO-bővítés második körének egyik esélyes jelöltjévé vált. Magyarország érdekelt Szlovákia integrációs erőfeszítései sikerében, ahhoz jelentős támogatást nyújt. A kétoldalú katonai kapcsolatok hagyományosan magas színvonalúak, eredményesek és problémamentesek. A szlovák nacionalizmus erőssége, illetve a szlovákiai magyar pártok törekvéseinek akadályozása azonban nehezítheti a kétoldalú kapcsolatok további elmélyítését.

Következtetés:

A szlovák katonai stratégia védelmi jellegű, a fegyveres erők fő feladata az ország területi integritásának védelme. A haderő méreteinél fogva nagyméretű támadó hadművelet folytatására egyetlen irányban sem képes. A haderő díszlokációja korábban – a haderő NATO kompatibilissá tétele, az átszervezések előtt – egyfajta súlyképzést mutatott a szlovák részről legnagyobb veszélyeztetettségűnek tekintett irányba, vagyis a Magyar Köztársaság irányába. Ez azonban a határtérségben diszlokáló alakulatok átszervezésével és elhelyezésével gyakorlatilag megszűnt.

²³ Geneva Committee: The hungarian minority in Slovakia, 1994. Constitution of the Slovak Republic (2001.02.23.) WWW. nrsr.sk.

²⁴ Security Strategy of the Slovak Republic, www.mod.gov.sk.

²⁵ Defence Strategy of the Slovak Republic, www.mod.gov.sk.

²⁶ Military Strategy of the Slovak Republic, www.mod.gov.sk.

Az önálló szlovák haderő – szövetségesek nélkül – katonai értelemben korábban sem jelentett komoly biztonságpolitikai kihívást a Magyar Köztársaság számára, ez a minimális kockázat is gyakorlatilag megszűnt.

Kiegészítés (2005): Ma már északi szomszédunk, Szlovákia szövetséges államként és EU-tagországgként járul hozzá régióink stabilitásának erősítéséhez. EU-tagsága révén még inkább előtérbe kerül az együttműködés, a Visegrád-csoport bővítése stratégiai partnerünkkel, Ausztriával és Szlovéniával. A szlovák és magyar érdekek harmóniája végérvényesen történelmi távlatba helyezte a konfrontációs politizálást. A magyar pártkoalíció a kisebbségi érdekek képviselője mellett meghatározó kormányzati tényezőként jelentősen elősegítheti a két ország közötti történelmi okokra visszavezethető, részben még élő bizalmatlanság felszámolását is.

2.6. Szlovénia

Szlovénia 1991. június 25-én kiáltotta ki függetlenségét, amelyet az Európai Unió tagállamai 1992. január 15-én ismertek el. Szlovénia gyorsan kialakította az ország új demokratikus struktúráját. Az 1991. december 23-án elfogadott új alkotmány garantálja az alapvető emberi és szabadságjogokat, megfelelő garanciákat ad az államhatalom ellenőrzésére.

A fiatal állam az elmúlt tíz évben az európai értékrenden alapuló többpárti demokráciát, jogállamot, jól működő piacgazdaságot hozott létre. Szlovénia gazdasági fejlettségét mutatja, hogy az egy főre jutó nemzeti jövedelem meghaladja az EU átlagának kétharmadát. A szlovén belpolitikai helyzet egyik fő jellemzője a baloldali értékrend erős beágyazottsága, és ennek megfelelően az óvatos politizálás a gazdaság átalakításában, mindenekelőtt a privatizációs folyamat előre vitelében. A szlovén belpolitikai helyzetet máig terheli az állam és egyház viszonyának törvényi szabályozatlansága mellett az örökölt médiaállapotok rendezetlensége is. Jóllehet ezek a megoldatlan kérdések a belpolitikai viták középpontjában állnak, mégsem várható, hogy veszélyeztetnék az ország belső stabilitását.

A posztjugoszláv államokhoz viszonyítva Szlovéniában kiemelt figyelmet fordítanak az emberi jogokra, ezen belül is a nemzeti kisebbségek jogainak garantálására. Alkotmányban rögzítetten őshonosnak ismerik el a mintegy ötezer fős olasz és nyolcezres magyar nemzeti közösséget, ezért alanyi jogon biztosított parlamenti képviseletük, nyelvi és kulturális identitásuk megőrzése, amihez hathatós állami támogatást is kapnak. A kisebbségi kérdésben ugyanakkor ellentmondás tapasztalható, mivel eddig érdemben nem foglalkoztak a lakosság közel tíz százalékát kitevő, nem őshonosnak tekintett más népcsoportok helyzetével: a jugoszláv dezintegrációt követően szlovén állampolgárságot nyert 54 ezer horvát, 48 ezer szerb, 26 ezer bosnyák és jelentős számú albán lakosság helyzetével. Emellett megkerülhetetlen kérdés a második világháború utáni Jugoszláviában kollektív bűnösnek nyilvánított és szlovén területről kitelepített, többségükben német ajkú lakosság erkölcsi rehabilitálása és kárpótlása is.

A 2000. október közepén megtartott választásokat követően a Liberális Demokrata Párt elnöke, Drnovsek már a negyedik alkalommal alakíthatta meg koalíciós kormányát. Az új kormány ígéretet tett az EU- és NATO-integráció belső feltételeinek javítására, és az integrációs folyamatot fékező külső rendezetlen problémák felszámolására.²⁷ E téren várhatóan a korábbi óvatos gyakorlattól eltérő lépések megtételére lesz szükség.

Szlovénia fő külpolitikai törekvése, hogy az országról olyan új képet alakítson ki, amely alapvetően eltér a korábbi Jugoszláviától, és ezzel eleve garantálja az ország biztonságát. Szlovénia úgy ítélte meg, hogy az ország biztonsági helyzete Jugoszlávia felbomlásával romlott, ezért mielőbb szeretné a teljes jogú NATO-tagságot elérni, majd az EU-ét is. Ezen lehetőségek mellett igyekszik szorosabb kapcsolatokat kialakítani a szomszédos országokkal. A Bosznia-Hercegovinában folyó háború, a Horvátországgal fennálló határviták, és az Olaszországgal feszültséget okozó kártérítési kérdések azonban némileg fékezték Szlovénia és a szomszédos országok kapcsolatának kedvező alakulását. Magyar vonatkozásban a kétoldalú kapcsolatok gyors fejlesztését semmi sem gátolta. A szlovén külpolitika harmadik fő elemét a határon túl élő szlovének érdekeinek képviselete és védelme képezi.

A Szlovén Köztársaság nemzeti biztonságpolitikája tekintetében kezdetben – az 1990-es évek elején –, osztrák mintára az „örökös” függetlenség és semlegesség mellett döntött, amit minden nemzetközileg elismert eszközzel és erővel kész megvédeni. Békében katonailag és politikailag pártatlan, háborúban semleges álláspontra helyezkedik. Ezen biztonságpolitikai törekvését azonban a délszláv válság fejleményei, mindenekelőtt a boszniai háború hatására felülvizsgálta. Tudatosodott, hogy valós védelmi garanciákra van szükség, ezt pedig csak a NATO biztosíthatja.

A megváltozott külső körülmények figyelembe vételével alakították ki az ország új biztonságpolitikáját²⁸, amely az alábbiak szerint nevesíti a geostratégiai környezet változásait és az új biztonsági kihívásokat:

- a biztonsági kihívások, veszélyek jellege megváltozott, a váratlan támadások veszélye erősen csökkent, a gyors reagáló képesség igénye erősödött;
- a fenyegetettség új formája sokrétű és sokirányú, nehezen észlelhető, nehezen prognosztizálható, a veszélyek jellege általánosabbá vált, kevésbé definiálható;
- a Szlovéniát körülvevő geostratégiai környezetben a fő veszély nem egy agresszióban, hanem a destabilizáció következményeiben rejlik, amely gazdasági, társadalmi, politikai indíttatású egyaránt lehet, s párosulhat etnikai konfliktussal, esetleg területi követelésekkel is;

²⁷ Annual National Programme of the Republic of Slovenia for the Implementation of the Membership Action Plan 1999-2000, 2000-2001, 2001-2002.

²⁸ A Szlovén Köztársaság nemzetbiztonsági stratégiájáról szóló határozat (Hivatalos Közlöny 2000/140), Defence Strategy of the Republic of Slovenia (Government of Slovenia, 2000).

- ezen feszültségek közvetve veszélyeztethetik a környező országok biztonságát; területi integritását, s ez válsághoz, esetleg – idegen fegyveres erők alkalmazásának lehetőségével – fegyveres konfliktushoz vezethet.

A biztonságpolitikában bekövetkezett változást követően került előtérbe az ország NATO-csatlakozását biztosító politizálás. Ezen túlmenően Szlovénia kész részt vállalni egy közös európai biztonsági rendszer kiépítésében, és az EBESZ munkájában is. A nemzetközi békefeladatokon túl nem küldi katonáit más államok területére. Hangoztatja, hogy válság- és háborús övezetekbe irányuló fegyverexportját korlátozza, miközben állami szinten nemzetközi jelentőségű fegyverkereskedelmi botrányba keveredett.

Szlovénia a NATO-t, mint az európai biztonságpolitika rendíthetetlen elkötelezettjét tekinti. Az első körös NATO-tagság meghiúsulása presztízsveszteséget okozott Szlovéniának, azonban nem törte meg atlanti elkötelezettségét. A szlovén vezetés prioritást élvező stratégiai célkitűzésének tekinti a NATO-hoz való csatlakozást. Ehhez kidolgozta a MAP-dokumentumokat, amelyekben az önként vállalt feladatokat korrekten teljesíti. Ennek eredményeként az ország ismét a tagjelöltek élvonalába tartozik. Kedvező megítélését továbbra is politikai és gazdasági stabilitásának köszönheti, míg kritikai észrevételeket kap a haderő és az államigazgatás elhúzó reformja és a védelmi költségvetésnek a GDP-hez mért alacsony szintje miatt. (2001-ben a védelmi költségvetés a GDP 1,46%-a volt, amelyet 2005-ig 1,56%-ra terveznek csak növelni.)

A haderő átszervezése²⁹ során el kell érni, hogy az egy időben legyen alkalmas a nemzetközi válságmegelőzési és válságkezelési feladatok végrehajtására, illetve az ország határainak és szuverenitásának biztosítására. Ez utóbbi feladat a haderő jelenlegi struktúrája mellett még hosszabb távon garantálható ugyan, a nemzetközi kötelezettségek teljesítéséhez azonban sürgősen el kell kezdeni olyan kötelek szervezését, amelyek képesek rugalmasan és funkcionálisan kapcsolódni NATO-erőkhöz, illetve NATO-elvek szerint működő nemzetközi békefenntartó és békekikényszerítő alakulatokhoz. Ezek az első kötelek – jelenleg a 10. békefenntartó zászlóalj, a következő alakulat pedig az olasz–magyar–szlovén dandár szlovén kontingense lehet –, képezik majd a magját egy olyan szervezeti struktúrának, amely képes lesz a haderő alaprendeltetésből adódó feladatának teljesítésére, ugyanakkor modul elv szerint bármikor rugalmasan kapcsolódhat a NATO-kötelekhez.

A cél egy mind nagyobb mértékben hivatásos, magas fokon kiképzett és specializált, nagy mozgékonyágú és ütőképés haderő létrehozása. Ehhez át kell szervezni a vezetési / irányítási rendszert, meg kell változtatni a jelenlegi struktúrát, valamint – költségvetési megfontolásokból – a haderő jelenlegi mozgósítási létszámát 63 ezer főről 30–35 ezer főre kell csökkenteni, s a területiális szervezéssel együtt járó kerettörzsek egy részét is meg kell szüntetni.

²⁹ Draft Concept of the Development and Restructuring of the Slovenian Armed Forces up to 2004.

Szlovénia hosszú távon (12–15 éven belül) egy olyan magas fokon kiépített hivatásos haderő létrehozását tűzte célul, amely az új követelményeknek megfelelő struktúrával, állománnyal és kiképzettséggel, nagy mozgékonyssággal és korszerű felszereléssel rendelkezik. A haderő új struktúrájának kialakítása megköveteli a területvédelmi koncepció radikális visszaszorítását. Fontos célkitűzés a haderő harcászati/hadműveleti és logisztikai önállóságának magas szinten történő megteremtése. A védelmi költségvetés lényeges emelése nélkül, csak jelentős átcsoportosításokkal lehet a fenti feladatokat végrehajtani.

Következtetés:

Szlovéniának a jugoszláv utódállamok közül leggyorsabban demokratizálódó országgként rövid időn belül sikerült gazdaságát stabilizálnia, politikai és nemzetközi helyzetét megszilárdítania. Az utódállamokkal fennálló problémáinak rendezését elsősorban az a megfontolás hátráltatta, hogy még a látszatát is kívánta kerülni annak, hogy Jugoszlávia segítségével vádolhassák. A nemzetközi közösség elismerte az ország hozzájárulását a régió stabilitásának elősegítéséhez, ezért már a NATO-bővítés első körében potenciális jelölt lehetett. A szlovén erőfeszítések eredményeként az ország ismét a NATO-bővítés egyik legesélyesebbike.

A balkáni válságok alapját képező kisebbségi kérdés helyi megoldása az ország gazdasági képességei és jelenlegi stabil kormányzata mellett már rövid távon kétoldalú alapokon megoldhatónak tűnik, természetesen összekapcsolva a szlovén kisebbségek kérdésével.

Az ország – biztonság- és katonapolitikájának, valamint a haderő helyzetének köszönhetően – sohasem jelentett fenyegetést környezetére. Az integrációs célok teljesülése következtében szinte teljesen kizárt bármiféle katonai fenyegetés kiindulása Szlovéniából. Szlovénia már ma is hazánk egyik stratégiai szövetségese, várható NATO-tagsága révén pedig katonai szövetségesünkké is válik.

Kiegészítés (2005): Szlovénia stratégiai céljainak, NATO- és EU-tagságának 2004-ben bekövetkezett megvalósulásával a gyakorlatban is szövetséges országgá vált. Fontos szerep hárul rá a nyugat-balkáni térség biztonsági helyzetének konszolidálásában, a helyi magyar érdekek védelmében. A kapcsolatok minőségét mutatja, hogy hazánk a szövetség keretében részt vállalhat akár a szlovén légtér biztonságának felügyeletében is. A kétoldalú kapcsolatok fejlődése területén, az együttműködésben új minőségi szakasz bontakozhat ki, biztos távlatot nyitva a védelem területén kialakuló integrációnak is.

2.7. Ukrajna

Ukrajna külpolitikai és biztonságpolitikai törekvéseit alapvetően geopolitikai helyzete, valamint az a tény határozza meg, hogy az ország az új európai törésvonal és Oroszország szomszédságában helyezkedik el. A NATO-val kötött megállapodás ellenére az ukrán vezetés továbbra is azt érzékeli, hogy a nyugat-európai országok egy része még mindig „orosz nagytón” keresztül vizsgálja az Ukrajnával való kapcsolatépítés lehetőségeit. Az ukrán vezetés felismerte az ország geostratégiai

helyzetéből és az új európai biztonsági rendszer kialakulásából adódó történelmi lehetőséget, ennek következtében Ukrajna a Kelet és a Nyugat közötti híd szerepét kívánja betölteni.

Az új európai biztonsági és együttműködési rendszer létrejöttében Ukrajna közvetlenül érdekelt, ezért biztonságpolitikája egyik alapelveként továbbra is a kontinens és az európai biztonság oszthatatlanságát tekinti. Ukrajna külpolitikai alapelvei – 1991-től – az atomfegyver-mentesség, a blokkonkívüliség és a semlegesség. Ezen elvek deklarálására szükség volt, mert így akarták megnyugtanni Oroszországot, hogy Ukrajna nem jelent számára potenciális biztonságpolitikai fenyegetést. Részben ezáltal vált lehetővé, hogy Ukrajna elnyerje teljes függetlenségét, és kívül maradjon a taskenti szerződésen.

Ukrajna 1996 szeptemberében ártértékelté kül- és biztonságpolitikáját. A megváltozott helyzet lehetővé tette Ukrajna számára, hogy nyíltan kinyilvánítsa szándékát az euro-atlanti szervezetekhez – köztük a NATO-hoz, a WEU-hoz és az EU-hoz – való közeledésre.

Az ukrán kül- és biztonságpolitika prioritásai:

- stratégiai partneri viszony kialakítása az Egyesült Államokkal;
- speciális, szerződéses partneri viszony fenntartása a NATO-val, hosszú távon esetleg csatlakozás a Szövetséghez és a társult EU-tagság elnyerése;
- stratégiai partneri viszony kialakítása a szomszédos országokkal;
- integráció az EU-ba.

Az atomfegyver-mentesség, a semlegesség és blokkonkívüliség elve még mindig az ukrán kül- és biztonságpolitika egyik fő alapeleme. Ukrajna stratégiai célként az EU-ba történő integrációt tűzte maga elé. Felismerték azt, hogy az ország biztonságát és integritását elsősorban a bizonytalan gazdasági és szociális helyzet veszélyezteti, ezért ettől a biztonságpolitikai törekvések gazdasági háttérnek biztosítását várják. Az ukrán állami vezetés úgy értékeli, hogy az Ukrajna biztonságát veszélyeztető tényezők közül ma a belsők (szociális feszültségek, elégedetlenség, bűnözés, korrupció stb.) sokkal erősebbek, mint a külsők (például más országok fenyegetése).

Ukrajna katonapolitikájának fő célja az, hogy garantálja az ország külső katonai fenyegetéssel szembeni biztonságát, elkerülje a háborús konfliktusokat, s megőrizze a nemzetközi békét. Kijev az összeurópai biztonsági rendszer megteremtéséért száll síkra, kiépítésében való részvételét saját nemzetbiztonsága szempontjából fontos komponensnek tartja.

Ukrajna osztja azokat a nézeteket, amelyek szerint a NATO-nak jelentős szerepe van Nyugat-Európa és a szélesebb euro-atlanti térség békéjének, biztonságának, demokráciájának és fejlődésének biztosításában. Ukrajna is támogatja a NATO-nak azt a kezdeményezését, hogy közelebb hozza egymáshoz a szövetségeseket, valamint Közép- és Kelet-Európa országait, illetve az EBESZ tagállamait, különösen az Észak Atlanti Partnerségi Tanács mechanizmusán és a „Partnerség a békéért” programon keresztül.

Ukrajna megérti a közép- és kelet-európai államok törekvéseit, hogy a NATO tagjaivá váljanak és hozzájáruljanak a Szövetség Európában játszott jelenlegi stabilizáló szerepének erősítéséhez. E témában osztja azt a nézetet, hogy senkinek sincs joga megvétózni bármely állam jogát arra, hogy nemzetbiztonsága megteremtésének leghatékonyabb módját válassza, beleértve az olyan katonai és politikai szervezetekben vállalt tagságot is, mint a NATO. Ukrajnának sem elvben, sem pedig gyakorlatban nem volt és jelenleg sincs kifogása a NATO kiterjesztése ellen.

Ukrán nézet szerint a jelenlegi európai helyzetet a NATO és a Taskenti Kollektív Biztonsági Szerződés egyidejű megléte jellemzi (ez utóbbihoz csatlakozott a FÁK számos tagállama). Azonban e két szervezet együttélésének, esetleges együttműködésének és kiegészítő szerepvállalásának módja nem tisztázott és nehezen prognosztizálható.

Annak ellenére, hogy Ukrajna a FÁK alapítóihoz tartozik, nem írta alá sem a kollektív biztonságról szóló egyezményt (Taskenti Egyezmény, 1992. május 15.), sem a FÁK külső határainak közös védelméről szóló egyezményt (FÁK Csúcstalálkozó, 1995. május 26. Minszk). A Független Államok Közösségét, mint a közös biztonság és védelem intézményét, Ukrajna határozottan elutasítja.

Az 1993. október 19-én elfogadott katonai doktrínát³⁰ (ez ukrán terminológia, a NATO értelmezése szerint ez a katonai stratégiát jelenti) az aktuális biztonságpolitikai események figyelembevételével kell újjáalakítani. A jelenleg érvényben lévő katonai doktrína hangsúlyozza Ukrajna semlegességét, és ezáltal a katonai szövetségeken való kívül állását. Az új nemzetbiztonsági koncepció megalkotása és Ukrajna NATO-hoz való közeledése előbb-utóbb változásokhoz fog vezetni ennek a két alapelvnek a megítélésében. A jelenleg érvényes doktrínával szemben a tervezet nem tiltja meg egyértelműen a fegyveres erők belső rendfenntartásra történő alkalmazását. A stratégiai koncepció abból indul ki, hogy Ukrajnának egy bármely irányból várható agresszió elhárítására kell felkészülnie. Az a szándék, hogy korszerű és rugalmas fegyveres erőt hozzanak létre, megfelelő ennek a célkitűzésnek.

Ukrajna biztonságpolitikai törekvései alátámasztják, hogy az ország továbbra is tart az orosz befolyás felerősödésétől, és ezért biztonságát a Nyugat segítségével igyekszik erősíteni.

Következtetés:

Ukrajna jövőjének, fejlődésének (önálló államiságának fennmaradása) kulcsa a jelenlegi gazdasági válság felszámolása, a szegénység és a teljes állami életet átszövő korrupció terjedésének megállítása. Az ország külpolitikájának alapvető célja továbbra is az Oroszországhoz és a FÁK-államokhoz való kapcsolatok kölcsönös érdekeken nyugvó fejlesztése, az európai regionális szervezetekhez való csatlakozás erősítése, valamint a NATO-val kialakított kapcsolat fejlesztése és az európai biztonsági rendszer létrehozásában betöltött aktív részvétel.

³⁰ Internet: www.MIL.GOV.UA (Az Ukrán Védelmi Minisztérium hivatalos honlapja).

Várható, hogy a gazdasági megfontolások kerülnek előtérbe a politikai és biztonsági kérdésekkel szemben mind Oroszországhoz mind, pedig a Nyugathoz való kapcsolatok terén, mivel az ukrán gazdaság jelenlegi helyzete katasztrófális.

Ukrajna önálló biztonság- és katonapolitikával rendelkezik, és markánsan önálló politikát kíván folytatni. Az ország biztonságát, függetlenségét az önálló összeurópai biztonsági rendszerbe való integrálódással, valamint a nagyhatalmakkal és a szomszéd országokkal megkötött megállapodások rendszerével kívánják garantálni. Az „ukrán katonai doktrína” védelmi jellegű, az országnak deklarált ellenségképe és más országokkal szembeni területi követelése nincs. A felmerülő nézetkülönbségeket politikai rendezés útján kívánja megoldani. Az önálló ukrán haderő létrejötte – jóllehet katonai potenciálja messze meghaladja a szomszédos országokét –, nem jelent fenyegetést azok számára.

Értékelésem szerint Ukrajna rendelkezik régióink legjelentősebb hadi potenciáljával, ugyanakkor a katonai doktrínában rögzített irányelvek, valamint az ország kül- és katonapolitikai tevékenységéből levont következtetések alapján megállapítható, hogy hazánkkal és más szomszédos országokkal szemben nem várható katonai fellépés. A magyar és ukrán politikai és katonai kapcsolatok további fejlődése azt eredményezheti, hogy Ukrajna hosszú távon sem jelent biztonságpolitikai kihívást Magyarország számára.

Kiegészítés (2005): A demokratikus intézményrendszer kiépítése terén megfigyelhetők pozitív tendenciák. Az elmúlt években a folyamatos gazdasági és társadalmi válságok hátráltatták stratégiai céljai elérését. A 2004 decemberében bekövetkezett hatalomváltás a demokratikus államok segítségével megteremtheti akár az ország EU-csatlakozása feltételeit is. A szövetségünkkel, a NATO-val kialakított korrekt viszonya – amely hosszú távon a tagság elnyerését is magában rejti –, segíti a nemzetközi biztonság erősítését, a terrorizmus elleni harcot nemcsak a régióban, hanem attól távoli térségekben is. Ukrajna jelentős erőket küldött az iraki válság rendezését elősegítő nemzetközi erőkhöz.

Az ország a belső problémák ellenére az európai biztonság egyik fontos eleme maradt, ugyanakkor csak kismértékben csökkentek a területéről kiinduló korábban nevesített, de elsősorban a transznacionális veszélyek. Az ukrán vezetésben 2004 végén bekövetkezett „rendszerátalakítás” valószínűsíthetően jobb feltételeket teremt az ukrán területről kiinduló veszélyeztetés alapjainak felszámolásához, az EU-hoz való közeledéshez, illetve a demokratikus államrendszer kiépítése révén pedig az európai biztonsági helyzet erősítéséhez is.

A 2004 végi hatalomváltás körüli bonyodalmak ráirányították a figyelmet az ország súlyos belső problémáira, felvetve a dezintegrációs fenyegetést is, amit Európa már nem engedhet meg. Az EU és a szövetséges országok egyaránt érdekeltek az ország segítségében, gazdasági és politikai helyzete konszolidálásában a mindenoldalú együttműködésben, a stratégiai partneri viszony erősítésében. Valószínűsíthető, hogy Ukrajna élni kíván és tud is a kínálkozó lehetőséggel. Az ebből eredő, alternatíva nélküli előnyök még inkább elkötelezik Ukrajnát az európai biztonság erősítésében és a meglévő válságok felszámolásában való aktív részvételre.

2.8. Bosznia–Hercegovina

Bosznia–Hercegovina függetlenné válására háborús körülmények közepette, a nemzetközi erők fegyveres fellépése mellett került sor. A nemzetközi protektorátus, az IFOR, majd az azt felváltó SFOR erők jelenléte mellett, a Dayton-i és a firenzei megállapodások érvényesítésével kezdődött az állam önálló léte. Az ország két entitásának, a Bosnyák–Horvát Föderációnak, illetve a Boszniai Szerb Köztársaságnak együttélését a nemzetközi közösség képes volt elérni, de a nemzetek megbékélését és együttműködését már kevésbé. Ennek következménye az állami intézmények gyenge működése, a nemzetiségek közös érdekeinek szinte teljes hiánya, illetve az eltérő érdekek továbbélése. Az ország megalakításától kezdődően politikai és gazdasági válságban van, amelynek kezelése nemzetközi segítséget igényel. A Dayton-i megállapodás óta válságkezelésre fordított dollármilliárdok sem voltak elegendők ahhoz, hogy az országban öngerjesztő demokratikus folyamatok bontakozzanak ki. Mindez azzal jár, hogy a nemzetközi erők (a katonaiak csökkenése mellett erős rendőri) erők jelenléte továbbra is szükséges, hogy elkerülhető legyen az ország széthullása. A többnemzetiségű állam fennmaradását továbbra is „demokratikus” kényszerítő eszközökkel kell alátámasztani. Még **2001-ben is etnikai jellegű elkülönülés terheli a belpolitikai életet**, a boszniai horvátság önálló entitásként való elismertetéséért küzd, amelynek bekövetkezése csak idő kérdése.

Bár az országnak két hadserege – a Föderáció Hadserege (VHBiH) és a Szerb Köztársaság Hadserege (HVO) – is van, azoknak valódi védelmi funkciói nincsenek, tevékenységük döntően egymás figyelésében és ellenőrzésében jelenik meg. A hadseregek csökkentése elengedhetetlen feladatnak látszik, mivel a valós katonai elrettentő funkciót az SFOR tölti be. Az SFOR esetleges távozása e téren új megközelítést igényelne.

Következtetés:

A nemzetközi közösség csak fegyveres úton volt képes a Bosznia–Hercegovinában folyó fegyveres küzdelem leállítására kényszeríteni a feleket. Az ország működőképessége csak külső nemzetközi támogatással biztosítható. Ezek hiányában valószínűsíthetően felerősödnek a szeparatista tendenciák, és ismét az etnikai elkülönülést erősítő feszültségek törnének felszínre, az állam létét is fenyegetve.

A boszniai nemzetközi erőkben – az SFOR-ban – egy magyar műszaki kontingens is feladatot lát el, ezért is szükséges számunkra az ország biztonsági helyzetének stabilizálása. A helyi lakosság az SFOR-t politikailag elfogadhatónak, gazdaságilag pedig előnyösnek ítéli. Amíg az SFOR távol marad a belpolitikai küzdelmektől, úgy fenyegetettsége nem növekszik, ellenkező esetben provokációkra, egyes esetekben radikális fellépésre, illetve fegyveres akciókra is számítani kell.

A magyar SFOR-kontingens egyfajta biztonsági kockázati tényezőt jelent a Magyar Köztársaság számára. Ezen fenyegetés az országot közvetlenül nem, de a hadműveleti szinten levő csapatainkat közvetlenül is érintheti. Az SFOR eddigi tevékenysége és ereje ugyanakkor jelentős elrettentő hatással bír az ellene való fellépéstől. A magyar SFOR kontingens kivonása ezt az áttételes fenyegetettséget jelentősen lecsökkentené.

Kiegészítés (2005): Az elmúlt években bekövetkezett változások alapvetően pozitív irányúak voltak, az egységes állam kialakítását célozták. Ugyanakkor ahhoz elégtelenek voltak, hogy az ország protektorátusi vezetését és nemzetközi katonai erővel (SFOR) történő ellenőrzését meg lehetett volna szüntetni. A változások csak ahhoz voltak elegendők, hogy csökkenteni lehessen az SFOR erők létszámát, illetve, hogy 2004 végétől az EU vezette „*Althea*” művelet váltsa fel az SFOR-t. A biztonsági helyzet javulása ellenére nem fejlődik elég gyorsan a demokrácia az országban, az etnikai elkülönülés továbbra is erős, ami fegyveres konfliktusokká eszkalálódhatna a nemzetközi katonai erők kivonása esetén.

A nemzetközi erők fenyegetettsége a potenciális terrorizmus jelenléte ellenére sem növekedett az elmúlt időszakban. Várható, hogy ez a fajta fenyegetés a jövőben még inkább visszaszorul, amely kedvezően hatna a helyszíni magyar csapatok biztonságára is. A nemzetközi erők feladatainak változása (a katonai feladatokat egyre inkább a rendvédelmi feladatok váltják fel) azok összetételét is befolyásolja. Szomszédos országok biztonsági helyzetének javulása jelentősen növelné az ország biztonsági helyzetét is. E téren azonban egyes országoknál (elsősorban Szerbia és Montenegrónál) csak lassú fejlődésre lehet számítani, ami a nemzetközi fegyveres jelenlét fenntartását szükségelteti.

2.9. Macedónia

A legkisebb jugoszláv utódállamban az ezredfordulón állami létét fenyegető interetnikai válság alakult ki. Az albán radikális csoportok fegyveres harcot indítottak a macedóniai albánság nemzetalkotó státusának elismertetéséért és arányos részvételéért az állami életben. A macedón (szláv) népesség ezeket a radikális albán követeléseket elutasította. A macedón kormány az albán fegyveres csoportok „teljes felszámolását” tekinti feladatának, és csak részben kívánja teljesíteni az albánok követeléseit. A szkopjei vezetés egységkormány létrehozásával kísérelte meg a radikális albán szervezetek teljes felszámolását, illetve kiszorítását az országból, amelyhez hathatós nemzetközi katonai segítséget is kapott. A nemzetközi közösség célja egy koszovóihoz hasonló helyzet kialakulásának elkerülése, vagyis a polgárháború kialakulásának megakadályozása. Ennek keretében került sor egy politikai rendezési folyamat beindításának (Ohrid-i megállapodás) és továbbvitelének kikényszerítésére, az albán gerillák fegyvereinek begyűjtésére és megsemmisítésére (e feladatban magyar részvétellel is sor került) és az országban egy korlátozott nemzetközi katonai erő folyamatos jelenlétére. A nemzetközi erők feladata azonban korlátozott, a mandátum csak a nemzetközi megfigyelők biztonságának garantálására terjed ki.

A macedón belpolitikai helyzetben lényeges javulás csak a 2002-ben esedékes parlamenti választások után várható. A radikális albán fegyveres csoportok jelenléte és aktivizálódása következtében továbbra is fennáll egy polgárháborús helyzet kialakulásának lehetősége, de az sem lehetetlen, hogy csak a kormányzat közvetlen katonai támogatásával lehet a kitűzött célt elérni.

A nemzetközi közösségnek, különösen a NATO-nak fokozott érdeke fűződik a macedón belpolitikai helyzet stabilitásához, mindenekelőtt azért, mert ma még döntően ezen az országon keresztül történik a koszovói nemzetközi erők (KFOR) utánpótlása. Egy új utánpótlási lehetőség kialakulása (például Szerbia és Montenegrón keresztül) jelentősen leértékelné Macedónia szerepét.

Következtetés:

Az etnikumok közötti válság kialakulása arra utal, hogy külső tényezők a nemzetiségi létből fakadó sérelmek felkarolásával, az érdekérvényesítés felvállalásával és a nacionalizmus erősítésével olyan válsághelyzetet képesek kialakítani, amely akár az állami létet is fenyegeti. Az interetnikai válság felszámolására a hadsereg képtelen, mert az népiertást jelentene, ugyanakkor a szkopjei vezetés abban bízik, hogy nemzetközi katonai segítséggel képes lesz felszámolni a fegyveres terrorista csoportokat. A siker ugyanakkor attól függ, hogy a kisebbségi albán pártok és maga a lakosság mennyire képesek érdekeiket fegyveres támogatás nélkül érvényesíteni. A követelések egybeesése arra utal, hogy az albánok érdekérvényesítési lehetősége szétválasztható, de eredménytelenség esetén a radikális, fegyveres módszerek ismét előtérbe kerülhetnek.

A Macedóniában kialakult válság a fejezet első pontjában leírt balkáni eljáráselmélet legjobb példája is egyben.

Kiegészítés (2005): Részben a macedón biztonságpolitikai fejlemények eredményeként az ország 2003-ban lemaradt a NATO-csatlakozásról, a távoli jövőbe került EU-tagsága is. Mindezek arra utalnak, hogy elhalasztódott egy történelmi alkalom a demokratikus fejlődés konszolidálására. A macedón helyzet szoros kapcsolata az albán kérdéssel, elsősorban Koszovó esetében továbbra is biztonságpolitikai vonzatú, de európai dimenziójú kérdés. Az ország stratégiai céljainak elérése szorosan összefügg az EU Koszovó kérdésében folytatott politikája macedón támogatásával. Az e téren tanúsított macedón magatartás – Koszovó státusának rendezését követően – felgyorsíthatja az ország euro-atlanti integrációját is.

2.10. A délszláv válságban érintett régió államainak biztonsági helyzetéből eredő, a magyar biztonságot befolyásoló következtetések:

- A jugoszláv utódállamokat eltérő mértékben továbbra is a belső bizonytalanság jellemzi, amely ma már nem elsősorban politikai, hanem történelmi és gazdasági természetű okokra vezethető vissza.
- A jugoszláv utódállamok törvényszerű együttműködésének feltételei egyre inkább megteremtődnek, és a politikai akadályok is csökkennek.
- Az egyes utódállamoknak a régió és szomszédaik destabilizálására irányuló törekvései megvalósításának feltételrendszere jelentősen korlátozódott, illetve megszűnt.

- Az új balkáni status quo kialakulásáig, a dezintegrációs folyamat befejeződéséig a térség államai egyre jobb pozíciók elérésére törekednek, ehhez feszültségnövelő eszközöket is felvesznek.
- Az egyes országokon belül a politikai stabilitás erősödik, a demokratikus értékrend és a piacgazdaság egyre jobban megszilárdul, ugyanakkor továbbra sem csökken a kívánt mértékben a nacionalizmus. A szerb nacionalista érdekek erőszakos érvényesítését az albánok radikalizmusa váltotta fel.
- A délszláv térségben levő nemzetközi erők jelenléte stabilizáló szerepük miatt továbbra is alternatíva nélküli. Várhatóan lehetőség kínálkozik arra, hogy a katonai erőket a helyszíni feladatoknak jobban megfelelő rendfenntartó (rendőri) erők váltsák fel.
- Koszovóban a nemzetközi katonai erők fellépése következtében fokozódhat azok fenyegetettsége. Ennek keretében számolni kell a magyar csapatok fenyegettségének növekedésére is.
- A jugoszláv utódállamok közvetlen fenyegetést nem jelentenek a Magyar Köztársaság számára, mert ahhoz sem a politikai akarat, sem pedig a szükséges katonai képesség nem áll rendelkezésükre.

A délszláv konfliktusban megjelenő szélsőséges iszlám radikalizmus a politikai terrortal párosulva megteremtette egy a Balkánról kiinduló terrorista fenyegetés feltételeit, ugyanakkor annak bekövetkezése napjainkban egyre kisebb valószínűségű a nemzetközi közösség terrorista ellenes harcának és összefogásának következtében.

**A PALESZTIN–IZRAELI BÉKEFOLYAMAT
2005 NYARÁN**

A palesztin intifáda négy és fél éves erőszakhulláma után Mahmúd Abbasz, a Palesztin Hatóság új elnöke és Saron izraeli miniszterelnök néhány kezdeményezést tett, aminek alapján – optimista nézetek szerint – pozitív változásokra lehet számítani. A kezdeményezések jelentőségét jelzi, hogy Abbasz lemondott az erőszakos eszközök alkalmazásáról, a palesztin társadalom, mindenekelőtt az irányító és a biztonsági szervezetek megreformálására törekszik, míg izraeli oldalon Saron elkötelezte magát a Gázai övezetből történő kivonulás mellett és – ha a palesztinok beszüntetik a terrorcselekményeiket – elkezdte az útitervben rögzítettek végrehajtását. Az új kezdeményezések megvalósulását elősegítheti, hogy az Egyesült Államok is határozottabban támogatja a békefolyamat folytatását.

Tanulmányomban azt vizsgálom: vajon reálisak-e az optimista vélemények, beszélhetünk-e a megállapodáshoz és a békéhez vezető útról?

Az optimista nézetek alapján eljött az ideje annak, hogy a felek kidolgozzák az alapkérdésekre – palesztin állam határa, Jeruzsálem megosztása, palesztin menekültek visszatérése –, vonatkozó végleges megállapodás körvonalait, amit azonban a jelenlegi körülmények még nem tesznek lehetővé. Az izraeli keményvonalasok – a Likudon és a vallásos pártokon belül – hallani sem akarnak olyan megközelítésről, amely a végső megállapodás körvonalazását vetné fel. A végső megállapodásról szóló tárgyalásokhoz mindkét fél részéről kompromisszumkészségre, egyértelműbb elkötelezettségre lenne szükség és mindenekelőtt a bizalmat kellene helyreállítani. Az izraeli kivonulás ehhez segítséget adhatna, különösen akkor, ha az Egyesült Államok is nagyobb aktivitást mutatna. A sikeres kivonulás régi tabukat változtatna meg: akadályozná a szélsőségeseket, segítené a mérsékelt erőket, és talán hozzájárulna a további kivonuláshoz. (Más összefüggésben ugyan, de a szír csapatok libanoni kivonulása is ezt a folyamatot segíti a térségben.)

A palesztin–izraeli konfliktus rendezése, vagy legalábbis békés megoldás irányába való terelése – meggyőződésem szerint – segítené az Egyesült Államok térségbeli céljainak megvalósítását, illetve elfogadtatását. Az Egyesült Államok mértékadó elemzői úgy értékelik, hogy a végső megállapodás felé vezető úton két változat képzelhető el. Az optimista változat támogatói még hisznek az útiterv fokozatos megvalósításában, ami a két állam létezése és nemzetközi ellenőrzés mellett vezetne el a végső megállapodáshoz. A másik változat képviselői viszont azt sürgetik, hogy az Egyesült Államok azonnal alkalmazza a végső megoldás módszerét, amelynek tervét az Egyesült Államok illetékesei dolgoznák ki, függetlenül attól, hogy a két fél belső és egymás közötti viszonyai erre érettek-e vagy sem. Emellett olyan érvek szólnak, hogy a Közel-Keleten a lehetőségek múlandók, de ha van lehetőség, azt meg kell ragadni. Kétségteljesen igaz azonban, hogy a feltételek és a körülmények figyelmen kívül hagyása több kárt okozna, mint hasznot hozna és fennáll a kockázata annak, hogy a realitások mellőzése újabb reménytelenséghez és erőszakhoz vezetne.

Az izraeli nézetek

Az izraeli oldalon Saron nem rendelkezik kellő támogatottsággal, még akkor sem, ha kormánya 2005. március 30-án megszavazta a Gázai övezetből történő kivonulást, és elvetette azt, hogy a kivonulásról népszavazást rendezzenek. Ha pedig a mai helyzetben a végső megállapodás vetődne fel, akkor még a rövidtávú gázai övezeti kivonulás is veszélybe kerülne. A terv létrehozta Saron saját jobboldali ellenzékét. Ha akár az Egyesült Államok, akár a nemzetközi közösség a jelenlegi helyzetben Izraelt arra kényszerítené, hogy a végső megoldásról tárgyaljon, akkor az nagy valószínűséggel Saron bukását és a gázai kivonulás megghiúsulását jelentené. A jobboldal kivonulást elutasító ideológiája mögött az a nézet áll, hogy Izrael 1967-ben nem területet foglalt el, hanem saját hazáját szerezte vissza, ebből pedig területet feladni egyetlen kormánynak sincs joga. A terület megtartásának tervét az 1970-es évek izraeli miniszterelnöke – Jigál Alon – fogadtatta el azzal, hogy Ciszjordánia területének 45%-án a zsidó telepek fenntartása törvényes, a Gázai övezetet pedig Egyiptomnak kell átadni. Ezt a tervet mind Barak, mind Saron elvként tisztelte, és követte politikájában. Jogosan merül fel azonban a kérdés, hogy vajon Saron miért döntött a gázai kivonulás mellett? A miniszterelnök a kivonulást azzal indokolta, hogy Izraelnek nem érdeke a sűrűn lakott övezetben maradni, amit viszont pártjának ellenzői nem fogadnak el, hivatkozva az izraeli haza integritására.

Saron biztonsági apparátusával – elemezve a Gázai övezet helyzetét –, arra a következtetésre jutott, hogy a négyéves véres intifáda után nincs értelme a másfélmillió, sűrűn lakott területen maradni. A palesztinok a kemény ellenállással azt is bizonyították, hogy Izraelnek nagy gondot okozna a Gázai övezet megtartása. Az izraeli haderőnek komoly áldozatot kell hoznia, ha a területen akar maradni, a telepések őrzése pedig magas költséggel jár. Az alacsony intenzitású konfliktus, a nagy létszámú katonai erő jelenléte, az öngyilkos merényletek Ciszjordániában és Izrael területén, mindezek arról győzték meg Saront, hogy legcélszerűbb megoldás az egyoldalú szétválasztás. Döntéséhez hozzájárultak az oslói békefolyamat kudarcai, Izrael gazdasági és katonai ereje, és a regionális erőviszonyok is. Izrael ma már nem törekszik kompromisszumok keresésére, saját érdekeit nézi, ezért építette fel a biztonsági kerítést (falat), amely nemcsak a biztonságot szolgálja, hanem egyoldalú határkijelölés is. A 700 kilométer hosszú fal miatt enklávék jönnek létre, ami lehetetlenné teszi bármilyen palesztin állam működését. A menekülteket illetően az izraeli álláspont világos: Izrael nem fogadja be őket, hanem elvárja, hogy adjanak nekik őket megillető jogokat azok az arab államok, ahol élnek. A megszállt területek egy részéről való kivonulást az említetteken kívül még az is motiválja, hogy ha Izrael megtartaná Ciszjordániát és a Gázai övezetet, akkor a magas palesztin népszaporulat miatt megszűnne Izrael állam zsidó jellege. A Gázai övezet megszállásából pedig Izraelnek semmi előnye nem származik. A megszállás árt Izrael hírnevének, és emiatt egyre erősebb nemzetközi nyomást kell elviselnie.

A kivonulással kapcsolatban az izraeli biztonsági apparátusban sincs teljes egyetértés. Jaalon vezérkari főnök a Gázai kivonulás módját és idejét illetően, nem mindenben értett egyet Mofaz védelmi miniszterrel és Saron miniszterelnökkel. Ugyanis Jaalon korainak tartja a kivonulást és arra figyelmeztetett, hogy folytatódni fognak a palesztin támadások. Az izraeli gyakorlat szerint a vezérkari főnököket három évre nevezik ki, ami egy évvel meghosszabbítható, és szoktak is élni ezzel a

lehetőséggel. Jaalon kinevezését azonban nem hosszabbították meg, helyére Dan Halutz vezérőrnagyot nevezték ki, aki Mofaz és Saron feltétlen híve, és a palesztinokkal szembeni kemény fellépés élharcosa. Saron felmentette az Általános Biztonsági Szolgálat (SABAK) igazgatóját – Avi Dichtert – is, utódjának Juval Diskint nevezte ki, aki korábban a Moszadnál dolgozott, egy éve pedig Dichter helyetteseként tevékenykedett. Diskin arról ismert, hogy elszánt támogatója a palesztinok elleni célzott likvidálásoknak. A Moszad esetében nincs szükség változtatásra, mivel az igazgató – Meir Dagán –, Saron közeli barátja és a terrorellenes fellépés elkötelezett támogatója. A személyi változásokkal a politikai apparátus gyakorlatilag teljes egészében ellenőrzése alatt tartja a biztonsági szolgálatokat.

A biztonsági apparátuson belül heves viták vannak arról is, hogyan kezeljék Abbaszt, milyen politikát valósítsanak meg irányában. A katonai hírszerzés (AMAN) igazgatója – Zeevi Farkash tábornok – szerint Abbaszt Arafattól eltérően kell kezelni. Többen, például Amos Gilád, a védelmi minisztérium politikai és biztonsági részlegének vezetője, bizalmatlanok Abbasszal szemben. Az a tény, hogy Saron még nem tárgyalta vele, jelzi az izraeli vezetés fenntartását, de tárgyalási készségének hiányát is. Saron egyelőre Abbaszt nem miniszterelnöknek, hanem biztonsági tárgyalófélnak tartja, akinek a védelmi miniszterrel, vagy a biztonsági szolgálat vezetőjével kellene tárgyalnia.

Saron a kivonulás megvalósításához támogatást kapott az Egyesült Államoktól. Bush elnök – az anyagi ígéreteken túl – kijelentette, hogy Jeruzsálem Izrael fővárosa, Izrael megtarthatja a nagyobb zsidó településeket Ciszjordániában, és nem kell visszatérnie az 1967-es határokhoz. Bush elfogadta a Jeruzsálem körüli zsidó települések építésének tervét, ami azt jelenti, hogy Kelet-Jeruzsálemet teljesen elválasztják Ciszjordániától, megakadályozva ezzel, hogy a palesztinok fővárosként „használhassák”. A Kelet Jeruzsálemben élő palesztinoknak így engedélyre lesz szükségük ahhoz, hogy Ciszjordániába utazhassanak, illetve a Ciszjordániában lakók Jeruzsálembé látogathassanak. A palesztinok helyzete elviselhetetlenné válhat azzal, ha külön okmányok kellene ahhoz, hogy Ciszjordánia egyik városából a másikba utazhassanak, ugyanis ez csak az izraeli ellenőrző pontokon keresztül lehetséges. Az életkörülmények romlása miatt a Ciszjordániában élő palesztinoknak két választásuk marad: vagy folytatják az intifádát, vagy – a helyzet rosszabbodása esetén – tömegesen menekülnek Jordániába.

Néhány fenntartástól eltekintve, Izrael is igyekszik tiszteletben tartani az útitervből megfogalmazottakat. Izraeli részről a továbblépés attól függ, hogy a Palesztin Hatóság mennyire elkötelezett a terrorellenes harcban. Fontos lenne, ha a Gázai övezetből történő kivonulás nem elszigetelt jelenség lenne, hanem azt újabb területek átadása követné Ciszjordániában. Ennek megvalósulása segítené Abbasz politikájának elfogadtatását a palesztin ellenzékkel. Több száz palesztin fogoly szabadon engedése (ami elenyésző a kb. hétezer – többnyire bírósági ítélet nélkül – évek óta bebörtönzött palesztinhoz képest), a célzott megsemmisítések leállítását, a házrombolások szüneteltetése ugyanakkor jelzik Saron érdekltségét az útiterv folytatásában.

A Gázai övezetből való kivonulást illetően még sok kérdésre nincs válasz, amelyek többek között a következők:

- Mikor kapják meg a telepések az ígért pénzt a kormánytól?
- Mi fog történni a telepések házaival?
- Hogyan kezeli az izraeli kormány a telepések esetleges lázadását?
- Mit tesz a kormány azokkal az izraeliekkel, akik ellenzik a kivonulást és erőszakosan lépnek fel?
- Hogyan jár el az izraeli haderő azokkal a katonákkal szemben, akik megtagadják a telepések erőszakos kiürítésére vonatkozó parancsot?
- Mi történik akkor, ha megsértik az izraeli–palesztin tűzszünetet és a helyzet kritikussá válik?
- Hogyan hajtják végre a kiürítést, ha nem sikerül egyeztetni a palesztinokkal?
- Mi lesz a haderő feladata a kivonulást követően a Gázai övezet körül?

Az izraeli politika értékelése során nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy 2006-ban választások lesznek, amelyek során Saronnak keményen meg kell küzdenie pártján belül elsősorban Benjamin Netanjahuval, akinek a palesztinokkal kapcsolatos nézetei lényegesen különböznek Saronétól.

Az izraeli politika Egyiptommal kapcsolatban is változott. Korábban Egyiptomot Izrael katonai fenyegetésként kezelte, mára a fenyegetés többnyire elmúlt és közös érdekként jelentkezik a palesztinok „kordában tartása” a Gázai övezeten belül. Tárgyalások folynak a közös járőrtevékenységről, Egyiptom pedig igyekszik részt venni a palesztin biztonsági szolgálatok reformjában és az állomány kiképzésében.

Az Egyesült Államok álláspontja

Az Egyesült Államok részéről sem lenne szerencsés a végső megállapodás erőltetése addig, amíg a nyugalom és a bizalom nem áll helyre. Bush elnök már 2002-ben kifejezte az Egyesült Államok álláspontját, nevezetesen azt, hogy mindkét félnek az alapkérdések megoldása a legfontosabb. Ez a gyakorlati politika nyelvére fordítva annyit jelent, hogy az 1967 óta tartó megszállást Izraelnek be kell fejeznie, tárgyalásos megegyezésre van szükség, amelynek alapja az ENSZ BT 242. és 338. számú határozata. (Bush ezen bejelentését a palesztinok és az arab országok örömmel fogadták). A 2000. évi tapasztalatok azt mutatják, hogy bármilyen megállapodáshoz jó lenne megszerezni az arab országok egyértelmű támogatását is. Erre azonban jelenleg kevés esély van, így célszerűbbnek kínálkozik az apró lépésekben való előrehaladás módszerét választani.

Az Egyesült Államok 2005-ben tett lépései azt bizonyítják, hogy a Bush adminisztráció elkötelezett a békefolyamat támogatásában, ezt bizonyítja a 350 millió dolláros segély, illetve William Kip tábornok térségbe küldése azzal a feladattal, hogy segítse a biztonsági együttműködés kialakítását, különös tekintettel a palesztin biztonsági szolgálatok átfogó reformjára. Az eredményes biztonsági együttműködés

a továbbblépés alapja, ha ez sikeres, akkor lényegesen egyszerűbbé válik az izraeli kivonulás is. Az Egyesült Államok feltehetően figyelmet fordít az útiterv megvalósítására, a gázai övezeti kivonulás ellenőrzésére, illetve Izrael biztonságára. A biztonsági erőfeszítéseken túl fontos lenne, ha az Egyesült Államok részt venne a Gázai övezet gazdasági újjáépítésben, munkahelyek teremtésében, a donortevékenységekben, illetve az arab országok ösztönzésében, annak érdekében, hogy nagyobb szerepet vállaljanak a Gázai övezet rekonstrukciójában. (Ebből a szempontból meghatározó lenne az Öböl-államok szerepe, amelyek a több tízmilliárd dolláros olajeladásból származó profitjuk ellenére, a Palesztin Hatóság támogatására ígért havi 55 millió dolláros segélyből csak havi 9 milliót teljesítenek).

Egyiptom szerepe

A Gázai kivonulással kapcsolatban fontos szerepe van Egyiptomnak is, hiszen ellenőriznie kell a határövezetet, és lépéseket kell tennie a Gázai övezetbe való csempészet megakadályozására. A határ alatt található alagutakat tiltott termékek csempészetére ásták az 1979-es egyiptomi–izraeli békeszerződés aláírása után, ma ezeket szinte kizárólag fegyvercsempészetre használják. Az ellenőrzés szempontjából nem közömbös a Sínai-félszigeten 1981 óta tevékenykedő MFO (Multinational Force and Observers) feladatának esetleges módosulása sem. (Az MFO-ban 41 magyar katona és rendőr szolgál, akik a 2000 fős kontingens katonai rendőrségét adják). Az MFO alkalmas lenne arra, hogy ellenőrizze a gázai övezeti határt, szétbontakoztatása sokkal egyszerűbb lenne, mint bármilyen más erő odatelepitése. Mértékadó vélemények szerint a 26 tagállam egyetértését követelő NATO-erők telepítése hosszadalmas, bár hosszabb távon célravezető lenne. Az ENSZ – tekintettel az Izraellel fennálló számos vitájára – nem lenne képes a helyzet ellenőrzésére.

A biztonság megteremtéséhez nélkülözhetetlen lenne a Sínai-félszigetről kiinduló fegyvercsempészet megakadályozása. Az MFO – mandátumának megváltoztatásával –, együtt tudna működni a határövezetben közelmúltban megerősített 750 fős egyiptomi rendőrséggel. Az ellenőrzésben való egyiptomi részvétel azért is fontos lenne, mert az egyiptomiak ismerik a legjobban a körülményeket, a palesztinok pedig jobban bíznak bennük, mint az oda telepítendő nemzetközi erőkben, nem is beszélve az izraeli haderőről.

Az útiterv jelentősége

A második intifáda kezdete óta (2000. szeptember) az útitervnél jobb javaslat még nem született. Ennek első fázisa egyébként a bizalom erősítését határozza meg. A palesztin választások eredménye azt mutatja, hogy a palesztinok elkötelezettek az útiterv végrehajtásban, elkezdték a Palesztin Hatóság reformját, a biztonsági szolgálatok átszervezését, és jelentősen csökkentették az erőszakos cselekmények számát. Abbasz több korrump biztonsági főnököt leváltott, és elrendelte a határozott fellépést a fegyvercsempészek és az Izrael elleni rakétatámadásokat végrehajtók ellen. Az illegálisan kint lévő fegyverek begyűjtésével kapcsolatosan azonban nem sikerült eredményt elérnie. Mofaz védelmi miniszter ezzel indokolja, hogy Izrael miért nem adta át az ellenőrzést a palesztin városok felett, és miért tartja

fenn az ellenőrző pontokat. Az átadás felgyorsítása érdekében fontos lenne olyan intézkedések bevezetése, amelyek lehetővé tennék a rakétagyártó műhelyek felszámolását és az Izrael elleni akciókban résztvevők letartóztatását. A Hamasz lefegyverzését, illetve semlegesítését új politikai és gazdasági stratégiával lehetne elérni, amihez viszont forrásokra lenne szükség. A Palesztin Hatóság akkor tudna eredményeket elérni, ha képes lenne a magán- és az állami szektor támogatására.

A palesztin nézetek

Az izraeliekhez hasonlóan, a kivonulást és a követendő politikát illetően a palesztin oldalon sincs teljes konszenzus. *Három alapvető nézet* különböztethető meg:

- léteznek olyan erők, amelyek elfogadják a palesztin államot, elismerik Izrael létezési jogát, és feladják az Izrael elleni katonai fellépést;
- az ideiglenes megállapodás akár éveken keresztül – ami felfogásukban több generációt is jelent – elfogadható, de a végleges megállapodás nem, ami azt jelentheti, hogy tűzszünet inkább elfogadható, mint a tartós megállapodás;
- Izraellel nem lehet megállapodni, folytatni kell a fegyveres harcot, amelynek végső célja Izrael megsemmisítése.

Izrael számára az utóbbi nézet teljesen elfogadhatatlan, mivel az olyan esetleges palesztin állammal számol, amely képes az összes palesztin frakciót az Izraellel kötött megállapodás betartására kényszeríteni. Izrael pedig addig semmilyen palesztin államot nem fogad el, amíg az erőszak fennmarad.

Abbaszt az ellenzéke azzal támadja, hogy a menekültek visszatérése, illetve Jeruzsálem megosztása ügyében feladta a palesztin érdekeket. A Palesztin Hatóság elnöke ugyanakkor már a kampány idején eltávolodott Arafat örökségétől abban, hogy be kell szüntetni az erőszakot, továbbá meg kell valósítani az Izraellel való együttélést. Abbasz legnagyobb problémája az, hogy nincs még elegendő ereje és támogatottsága a palesztin frakciókon belül.

Abbasz és Saron között lényeges különbség, hogy Saron képes a jobboldallal elfogadtatni nézeteit, míg Abbasz nem rendelkezik kellő erővel, nemcsak az ellenzék irányában, hanem saját szervezetén, a Fatahon belül sem. Abbasznak le kellene fegyvereznie a szélsőséges palesztin szervezeteket és meg kellene akadályoznia az Izrael elleni támadásokat. Tehetetlensége nem az akarat, hanem a képesség hiányának tulajdonítható. Ha erőszakosan lépne fel a szélsőségesekkel szemben, akkor polgárháború kitörésének veszélye állna fenn. A Hamasz semmiképpen nem fogadja el, hogy leadja a fegyvereket, mert ezzel veszélyeztetné saját hatalmát és tekintélyét. Ördögi kör alakulhat ki: Abbasz nem tárgyalhat Izraellel, mert nem képes a megállapodás betartatására; Saron és az izraeli jobboldal pedig pontosan ezt szeretné, mert így nincsenek arra kényszerítve, hogy elkezdjék a kivonulást. A Hamasz célja is ugyanez, gyengítve ezáltal Abbasz pozícióit.

A Hamasz célja – létrejöttétől kezdve – az, hogy alternatívát jelentsen a palesztinok számára a Fatahkal szemben. Az első intifáda idején (1987–1991) a Hamasz hajlandó lett volna beolvadni a PFSZ-be, ha megkapta volna a 40%-os parlamenti képviselőket, amit a Fatah azonban elutasított. 2005-ben is a két mozgalom között inkább a törés, mint az együttműködés jelei tapasztalhatók. Februárban és május elején a helyhatósági választásokon a Hamasz a szavazatok 30%-át kapta, ami elsősorban szociális tevékenységének köszönhető. Bár a Fatah megtartotta vezető szerepét, azzal kell számolnia, hogy a Hamasz jelentős erővel rendelkezik, amely a jövőben tovább növekedhet. Ez a lehetőség valójában az ez évi júliusi választásokon válhat valóra.

A Hamasz tevékenységében – a politikai és szociális tevékenység mellett –, markánsan jelentkezik a fegyveres fellépés, amelynek szüneteltetéséről 2005 márciusában a Fatah és a Hamasz (Abbasz közvetítésével) megállapodott. Abbasznak erre szüksége volt, mert ha nem sikerült volna megállapodnia, akkor Izraellel semmiféle megállapodás sem jött volna létre, valamint politikája hiteltelenné vált volna az amerikaiak előtt is. A Hamasz a Gázai övezetben továbbra is alkalmazza a Kasszám típusú rakétákat, de azok pontatlansága miatt Izrael nem alkalmaz megtorlást, mivel ezáltal is segíteni kíván Abbasz közvetítői tevékenységének folytatásában. A Hamasz a rakéták alkalmazása elleni izraeli fellépés elmaradását úgy értelmezi, hogy a fegyveres népi ellenállást nem lehet megállítani, a Palesztin Hatóság pedig képtelen a fegyveres intifáda beszüntetésére. Gyakorlatilag a palesztin társadalmon belüli demokratizálódási folyamatnak vagyunk tanúi, amelynek keretében a Hamasz részt vehet a hatalomban, ugyanakkor a folyamat megnehezítheti a rendezést, ugyanis Izrael nem fog tárgyalni a Palesztin Hatósággal, ha az szövetkezik a Hamasszal. Az együttműködés persze nem zárható ki, de ehhez a Hamasz Izraellel kapcsolatos alapfelfogását kellene megváltoztatni.

A palesztinok számára nehézséget jelent az egyoldalú kivonulás, ők inkább tárgyalásokat szeretnének, mintsem egyoldalú izraeli lépéseket. A tárgyalásokat *két témakörben* tervezik folytatni. Az első témakör a kivonulás következő jellemzőit foglalja magában:

- Hogyan illeszthető a gázai övezeti kivonulás az útitervhez, és ha illeszthető, akkor annak melyik szakaszához?
- Milyen mérvű a kivonás, követi-e azt újabb területfeladás?
- Hol lesz a határátkelőhely a Gázai övezet felé és milyen körülmények között fog működni?
- Hogyan valósul meg az Egyiptomba irányuló határforgalom, kik fogják azt ellenőrizni?
- Hogyan valósítják meg emberek és áruk forgalmának szabályozását a Gázai övezet és Ciszjordánia között, illetve a Gázai övezet és a világ között?
- Mi az izraeli álláspont a Gázai repülőtér megnyitásával és a kikötő építésével kapcsolatban?
- Mehetnek-e palesztin munkások Izraelbe dolgozni?

A második témakör a kivonulás technikai és gyakorlati részleteivel foglalkozik, és az alábbiakra irányul:

- Mi lesz az izraeli települések sorsa, megsemmisítik, vagy átadják a házakat?
- Mi történik az ipari és a mezőgazdasági létesítményekkel (a területen az izraeliek számos igen fejlett mezőgazdasági kultúrát alakítottak ki)?

A palesztinok attól tartanak, hogy a Gázai övezetet és Ciszjordániát Izrael hermetikusan el akarja szigetelni egymástól, így egymással nem összefüggő kantonok jönnének létre. A Gázai övezet körülzárva teljesen életképtelen maradna, amit erősít az a tény, hogy Izrael le akarja kapcsolni az infrastruktúráról, ezzel teljes egészében áram, víz és kommunikáció nélkül hagyva a területet. Az izraeliek viszont attól tartanak, hogy kivonulásukat követően a Hamasz tagjai az izraeliek által felépített házakban győzelmüket ünnepelnék.

A Hamasz felfogása szerint: az izraeli kivonulás a fegyveres harc eredménye, ugyanakkor azt is hirdetik, hogy a Palesztin Hatóság nem tesz meg mindent azért, hogy a Gázai övezet és Ciszjordánia kérdését együtt kezelje. A szervezet szerint sem az Egyesült Államokban, sem Izraelben nem lehet megbízni, minden megállapodást írásban kell rögzíteni, és egyértelműen meg kell állapodni, hogy a kivonulás csak a Gázai övezetre vonatkozik-e, vagy folytatódik a ciszjordániai kivonulással. Ha a kivonulás csak Gázára vonatkozik, akkor az a palesztin álmok szertefoszlását jelentené, mivel a körbezárt övezet börtönné válna, amelyet izraeli csapatok vennének körül, minden áru ki- és beszállítása izraeli engedélytől függene, így a Palesztin Hatóság nagy kockázatot vállal azzal, hogy a kivonulást további politikai feltételek és izraeli bizalomerosztó lépések nélkül is elfogadja. A Hamasz szerint az Egyesült Államok csak Izraelt támogatja, amit az a tény is bizonyít, hogy a települések bővítése és a fal felépítése ellen semmit sem tettek. Az Európai Uniónak is nagyobb szerepet kellene játszania, de gyenge, nem akar szembe kerülni az Egyesült Államokkal. Izrael a Palesztin Hatósággal csak biztonsági kérdésekben tárgyal és nem folytat semmiféle politikai megbeszélést. A Hamasz szerint a Palesztin Hatóság nem válhat az izraeli haderő és a telepések biztonsági erejévé.

Összességében a továbblépés ma még számos bizonytalan tényezőtől függ. A békefolyamat továbbvitelére van remény és lehetőség, de a túlzott optimizmust semmi sem indokolja. A kialakult helyzetet csak hosszabb folyamat során lehet rendezni, amely magában hordozza egy harmadik intifáda veszélyét is.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- David Makovsky: Gaza: Moving forward by pulling back Foreign Affairs. Volume 84 No. 3 May/June 2005.
- Anat Kurz: Consequences of democratization of the Palestinian Authority. Telavivnotes No. 133 May 15, 2005.
- George Friedman: *Abbas' Dilemma*. Stratfor 2005.05.10.
- www.bitterlemons.org 2005.05.09.

**AZ AMERIKAI HÍRSZERZÉS TARTALMI ÉS
FORMAI VÁLTOZÁSAI**

**1. A GLOBÁLIS KIHÍVÁSOK ÚJ AMERIKAI OSZTÁLYOZÁSA
A 2006–2012 KÖZÖTTI ÉVEKRE VONATKOZÓAN**

Átalakulást eredményező globális változások

John M. Curron altábornagy, az amerikai Haderő Fejlesztési Központ (Future Force Center, Ft. Monroe, Va.) parancsnokának tájékoztatása szerint az Amerikai Egyesült Államokban olyan haderőt fejlesztenek, amely összhaderőnemi képességekkel rendelkezik és alkalmas expedíciós műveletek végrehajtására: *gyorsan telepíthető, hálózatközpontú hadviselésre alkalmas, és közös (szövetséges vagy koalíciós) parancsnokság alatt képes működni.* Ahhoz, hogy egy ilyen struktúrájú és képességű haderő sikeresen működjön, a fegyveres erőket mélyreható tudományos elemzésnek kellett alávetni, és felül kellett vizsgálni a globális kihívások rendszerét. Ennek keretében meg kellett állapítani, hogy a haderőnek a nemzeti erőforrások között a kihívásokra adandó válaszokban milyen feladatai és felelősségi területei lehetnek. A felülvizsgálatot még 2004-ben Arthur Cebrowski – a hálózatközpontú hadviselés (NCW) elvének kidolgozója – által vezetett elemző törzs végezte el. (Cebrowski akkor az amerikai fegyveres erők átalakítási hivatalának vezetője volt.)

Amerika, a szabadság és a demokrácia védelmében az új képességű haderőnek – hivatalosan elfogadott nézetek szerint – **a 2006–2012 közötti időszakban**, a globális kihívások következő **négy fő fajtájának** kell megfelelni:

- **A HAGYOMÁNYOS HADVISELÉS – TRADITIONAL WARFARE**, vagyis tradicionális reguláris kihívások. Ilyenek lehetnek az államok közötti különböző fajtájú és méretű háborúk. Világháború szerencsére nincs napirenden, ezért inkább olyan típusú háborúkkal számolnak, amelyek földrészeket vagy nagyobb régiókat közvetlenül érinthetnek, amelyre példának az afganisztáni és az iraki háborút (2003) hozták fel. Az ilyen kihívások elhárításában a nemzeti erőforrások felhasználásának – szoros együttműködés melletti – becsült részaránya, a kutatók véleménye szerint: **haderő kb. 80%, egyéb erőforrások kb. 20%.**

- **A NEM HAGYOMÁNYOS HADVISELÉS – IRREGULAR WARFARE**, vagyis a nem tradicionális, például aszimmetrikus hadviselés, továbbá más irreguláris kihívások, beleértve a terroristák és lázadók különböző méretű, időtartamú és intenzitású műveleteit. A terrorizmus elleni globális háború is ebbe a kategóriába tartozik. Az ilyen fajtájú kihívások elhárításában a nemzeti erőforrások felhasználásának – szoros együttműködés melletti – becsült részaránya, a kutatók véleménye szerint: **haderő kb. 60%, egyéb erőforrások kb. 40%.**

* A szerző a Magyar Hadtudományi Társaság Tanárky Sándor-díjas információs hadviselési és információs műveleti szakértője, nemzetközi védelmi fejlesztési trendek kutatására és elemzésére szakosodott elemző.

- A BOMLASZTÓ HATÁSÚ FENYEGETÉSEK – DISRUPTIVE THREATS, azaz a különböző fajtájú és erősségű bomlasztó hatású kihívások, beleértve az **információs műveletek** (IO – Information Operations), az **elektronikai hadviselés** (EW – Electronic Warfare) és a **biológiai hadviselés** (Biological Warfare) területén az ellenfél által elért olyan tudományos felfedezéseket és technológiai áttöréseket, amelyek kihívást és egyúttal fenyegetést is jelentenek az USA ilyen területeken meglévő fölényével szemben. Az információs műveletekkel kapcsolatban külön kiemelik a kibertéri **számítógép-hálózatok elleni hadviselést** is (CNW: CNA, CND, C2C SIGINT). A bomlasztó hatású fenyegetések között növekszik azon kihívásoknak száma, amelyek nagyobb arányú és nem katonai képességek felvonultatását igénylik. Az ilyen fajtájú kihívások elhárításában a nemzeti erőforrások felhasználásának – szoros együttműködés melletti – becsült részaránya a kutatók véleménye szerint: **haderő kb. 40%, egyéb erőforrások kb. 60%**.

- A KATASZTROFÁLIS KÖVETKEZMÉNYEKEL JÁRÓ TÁMADÁSOK – CATASTROPHIC ATTACKS, amelyek olyan vészhelyzetek kialakulását jelentik, amelyben a „vörös erők” tömegpusztító eszközök birtokában támadhatják az USA hatalmi vezető központjait és létfontosságú rendszereit. Nyilvánvaló, hogy ilyen vészhelyzetek kialakulását az USA nem nézheti tétlenül, és nem is engedheti meg. A kényszerű önvédelmi megelőzés érdekében az ilyen helyzetek formálódása, vagy váratlan gyorsaságú kialakulása esetén az USA teljes védelmi képességéből választott eszközökkel és módszerekkel megelőző lépéseket tehet és tesz. Az ilyen fajtájú kihívások elhárításában a nemzeti erőforrások felhasználásának – szoros együttműködés melletti – becsült részaránya, a kutatók véleménye szerint: **haderő kb. 30%, egyéb erőforrások kb. 70%**.

Tekintettel arra, hogy az Amerikai Egyesült Államok a haladó világ vezető állama és fő ereje – melynek jelenleg nincs érdemi globális kihívója – joggal elvárja, hogy stabil és alkalmi szövetségesei támogassák – még akkor is, ha egyesek a tempót túl gyorsnak vélik – azt a küzdelmét, közös célú erőfeszítéseit, amely a szabadság és a demokrácia világméretű elterjesztése érdekében tesz. Külön hangsúlyozzák az együttműködés és a szövetségi támogatás fontosságát a **terrorizmus elleni globális háborúban**, amelyet a 2001. szeptember 11-ei terrortámadás kapcsán hirdettek meg.

George W. Bush elnök 2005 elején tett európai körutazása során megpróbálta lezárni a korábbi egyoldalú amerikai lépések kapcsán keletkezett félreértéseket. Úgy tűnik, az EU vezető országait – felkínálva számukra a fő kérdéseket érintő megosztott felelősséget –, képes volt megnyerni.

A fenyegetések – amelyek egyúttal válaszra váró kihívásokat is jelentenek –, fenti osztályozása (új kategorizálása) és praktikus csoportosítása új helyzetet teremt a katonai erők felkészítésében. Megszünteti a fenyegetések (veszélyek és kihívások) korábbi idő/lineáris osztályozását, ami azt jelentette, hogy az új fenyegetéseket – megjelenésük időrendjében, következő tételként – hozzáírták a korábbi fenyegetések leltárához, de különösebben nem tettek különbséget közöttük.

Sőt érdemben nem értelmezték őket abból a szempontból, hogy **ellenük kiknek, mikor, milyen ellentevékenységet kell folytatni**. A fenyegetések (kihívások) új kategorizálása jobban kifejezi a haderő felelősségét és részvételi arányát a fenyegetések elhárításában, azáltal, hogy kimondják, hogy **a haderő fő feladata: a háborús fenyegetések és kihívások elhárítása**, míg a többi veszélyek elhárításában (nem hagyományos, bomlasztó, katasztrofális) „csak közreműködő”, és nem a fő terhek hordozója! Ez a megállapítás új megvilágításba helyezi a haderő feladatait, felkészítését és támogatását.

Ez a felfogás szinkronban van azzal a nézetrel, hogy a katonák ne foglalkozzanak mással, csak saját szakmájukkal, de azzal professzionális módon és mesteri fokon. Ugyanakkor rá kell mutatni arra is, hogy a „háború idősza” bármilyen hosszú is, időtartamát tekintve egyértelműen véges, miközben növekszik azon időszakok terjedelme – hónapokról akár évekig terjedően –, amelyek a háborútól a békéig tartanak. Ezekben az időszakokban a katonáknak nem háborús–harc feladatokat kell ellátni, hanem komoly stabilizálási megbízásai lesznek. Tekintettel arra, hogy a konfliktusokat országok rendezik más országokkal, a katonákon kívül más társadalmi csoportok, rétegek, intézmények, szervek felelőssége és részvételi aránya is jelentősen növekszik a konfliktus rendezése során.

Ezek a változások nem csökkentik a katonák felelősségét, csupán jobban konkretizálják – „testre szabják” – hogy milyen feladatokat kell megoldani a katonáknak, és milyeneket kell másoknak magukra vállalni.

Tervezett válaszcsoomagok

A fenyegetések és kihívások felsorolt fő csoportosításával kapcsolatban az amerikai nemzetvédelem vezetői – a gazdasági, tudományos, kutatási, technológiai, nemzetbiztonsági és katonai erőforrások bevonásával – a 2006–2012 közötti időszakra érvényesen – a következő „válaszcsoomagokat” dolgozták ki, amelyek tartalmát fokozatosan, de gyorsított ütemben, illetve a tudományos–technikai haladás lehetőségeivel összhangban tervezik megvalósítani.

A fenti kihívásokra tervezett válaszcsoomagok, vagyis feladathalmazok belső felépítése és kifejtése mindegyik csomagban hármas tagozódású (helyenként négyes felosztású), azonos felépítéssel, a következők szerint:

Első válaszcsoomag:

Feladatok a folyamatos vezetés és hírszerzés területén (Persistent C4ISR – Command Control Communications, Computer, Intelligence, Surveillance, Reconnaissance).

Második válaszcsoomag:

Feladatok a globális mobilitás biztosítása területén (Global Mobility).

Harmadik válaszcsoomag:

Feladatok a gyors csapásmérési képesség javítása és növelése területén (Rapid Strike).

Negyedik válaszcsoomag:

Feladatok a jövő fegyverek bevezetése területén (Future Weapons).

A válaszcsoomagok fontosabb tartalmi elemei:

A HAGYOMÁNYOS HADVISELÉSI KIHÍVÁSOKRA TERVEZETT VÁLASZCSOMAG (Traditional Warfare)

(1) A folyamatos vezetés és hírszerzés (Persistent C4ISR) területén megoldandó vagy tervezett feladatok:

- a sokszenzoros (multi sensor) hálózatba kapcsolt felderítő rendszerek, mint adatszolgáltatók által továbbított felderítési (stb.) adatok gépi úton történő összeolvasztási technológiájának (fúziójának) kialakítása;
- a hadászati és hadműveleti elektromágneses jelfelderítés (SIGINT) hatékonyságának növelése;
- a pilóta nélküli repülőgépek (UAV) számának és képességének növelése;
- a ballisztikus és egyéb rakétafelderítő rendszer (BMD) képességének növelése;

(2) A globális mobilitás területén (Global Mobility) megoldandó és tervezett feladatok:

- a hadászati szétbontakozás, illetve erőkitetés képességének javítása;
- a különleges erők (SOF) hatékonyságának növelése;
- az összhaderőnemi légi utánszállítási képesség kialakítása;
- a hadszíntéren belüli, közepes méretű, korszerű légi szállítás és átcsoportosítási lehetőség megteremtése;
- a repülőgépekről ledobható erők és eszközök képességének javítása;
- a légi mentő szolgálatok munkájának javítása;
- a folyamatos ellátás biztosítása;
- az új bázisok megnyitását lehetővé tevő képesség biztosítása.

(3) A gyors csapásmérés (Rapid Strike) érdekében megoldandó és tervezett feladatok:

- a stabil légifölény kialakítása;
- a „pusztítási lánc” (kill chain) időtartamának további csökkentése (az elérendő cél a jóval 10 percen belül történő csapásmérési képesség kialakítása, egyes esetekben elképzelhetően tartják az **1 percen belüli** automatikus válaszcsoapásmérő képességet is);
- a nagyértékű célpontok (HVT) felderítése és megsemmisítése;

- az ellenséges robotrepülőgép és egyéb, például ballisztikusrakéta-indító bázisok támadása és megsemmisítése;
- az úgynevezett „lopakodó” technológia növekvő mértékű alkalmazása;
- összhaderőnemi (joint) szinten a precíziós löszerek megnövelt mértékű alkalmazása. A 2003-as iraki háborúban a precíziós löszerek részaránya a teljes löszercsoportfelhasználásban már 70%-os, míg ugyanezen mutató az 1991. évi Öböl-háborúban csak 8%-os volt (valószínűleg téves adat, mivel 1991-ben ennél jóval több volt).

(4) Jövő fegyverrendszerek 2006–2012 között:

- **hálózatközpontú hadműveletek (NCO);**
- **harcászati lézerek;**
- **nagy energiájú mikrohullámú rádiófegyverek (irányított energiájú fegyverek).**

**A NEM HAGYOMÁNYOS HADVISELÉSI KIHÍVÁSOKRA
TERVEZETT VÁLASZCSOMAG (Irregular Warfare)**

(1) A folyamatos vezetés és hírszerzés (Persistent C4ISR) területén megoldandó vagy tervezett feladatok:

- az információs műveletek (IO) nagyobb mérvű alkalmazása, különös tekintettel a lélektani hadviselésre (PSYOPS) és a propaganda-hadviselésre, benne a röplapok alkalmazására;
- a repülőgépek 70%-ának igénybevétele a harcterület megfigyelés alapú ellenőrzésére (surveillance);
- a mobil célpontok kombinált megfigyelése és követése, a levegőből és az űrből;
- a hadműveleti elektromágneses jelfelderítés (theater SIGINT) és a felderítő képesség javítása;
- a saját csapatok manővereit követő rendszer (BFT) széles körű elterjesztése;
- Összhaderőnemi Egyesített Légi Hadműveleti Központok (Combined Air Operations Center – CAOC) alkalmazása, amelyek egyúttal betöltik az összhaderőnemi „idegközpont” (híradó vezetési pont), valamint a „pusztítási lánc csomópontjának” szerepét is (nerve center and killing chain hub);
- levegőből telepíthető (ledobható) ellentevékenységi eszközök alkalmazása orvlövészek és alkalmi robbanóeszközök (IED) elhárítására.

(2) **A globális mobilitás területén (Global Mobility) megoldandó és tervezett feladatok:**

- a helyreállítási műveletekhez (relief operations) élelmiszer, építőanyag és egészségügyi anyagok gyors szállítása;
- annak érdekében, hogy csökkenteni lehessen a közúti szállítás veszélyességét és az út menti alkalmi robbanóknak (autóbombák) pusztító hatását, a csapatok ellátásánál nagyobb mértékben kell a légi utanszállítást alkalmazni;
- a hadifoglyokkal (foglyokkal) való bánásmód javítása.

(3) **A gyors csapásmérés (Rapid Strike) érdekében megoldandó és tervezett feladatok:**

- a nagy értékű célpontok (HVT) támadása;
- Predator–B típusú, csapásmérő harci pilóta nélküli repülőgépek (UCAV) alkalmazása a mozgó célpontok ellen;
- precíziós löszerek alkalmazásával a nemkívánatos veszteségek és rombolások mértékének csökkentése;
- közvetlen légi támogatások (on call air request) biztosítása a földi és légi megfigyelők (felderítők) kérése alapján.

(4) **Jövő fegyverrendszerek 2006–2012 között:**

- **halálos és nem halálos (non-lethal) hatású lézerfegyverek;**
- **nagyenergiájú, mikrohullámú rádiófegyverek;**
- **aktív és passzív elhárító–elfojtó típusú eszközök (denial).**

A BOMLASZTÓ HATÁSÚ FENYEGETÉSEKRE TERVEZETT VÁLASZCSOMAG (Disruptive Threats)

(1) **A folyamatos vezetés és hírszerzés (Persistent C4ISR) területén megoldandó vagy tervezett feladatok:**

- a vezetés és a felderítés érdekében működő űrtámogatási, űrvédelmi és űrelhárítási képesség növelése;
- az információs fölény biztosítása (information superiority);
- a számítógép-hálózatok védelmének (CND) javítása redundancia-növeléssel és egyéb hálózatbiztonsági eszközök alkalmazásával;
- a közeli magasságú űrtartományok jobb kihasználása, továbbá zavarásnak ellenálló GPS típusú navigációs műholdak telepítése a földközeli űrpályákon;
- az információs műveletek (IO) keretében a számítógép-hálózatok elleni hadviselés (CNW) védelmi és támadó műveleteinek széles körű alkalmazása (IO, CNW: CND, CNA operations).

(2) **A globális mobilitás területén (Global Mobility) megoldandó és tervezett feladatok:**

- az ellenség „bomlasztó művelete” (csapásmérése) után a gyors helyreállítás biztosítása;
- lehetővé tenni a globális mobilitás eszköz parkjához történő gyors, engedélyhez kötött, ellenőrzött hozzáférést.

(3) **A gyors csapásmérés (Rapid Strike) érdekében megoldandó és tervezett feladatok:**

- következő generációs és nehezen felderíthető (low observable) technológiák alkalmazása;
- bomlasztó erők és eszközök elleni rádió- és infratartományú elhárító technológiák kifejlesztése.

(4) **Jövő fegyverrendszerek 2006–2012 között:**

- légi fedélzeti lézerfegyverek, levegő–levegő és levegő–föld osztályokkal;
- pilóta nélküli harci repülőgépek (UCAV) kötelékekben történő támadó műveletei (UCAV swarm operations);
- igen nagy sebességű, úgynevezett hiperszonikus szárnyas rakéták (kinetikus energiájú fegyverek).

A KATASZTROFÁLIS HATÁSÚ TÁMADÁSOKRA TERVEZETT VÁLASZCSOMAG (Catastrophic Attacks)

(1) **A folyamatos vezetés és hírszerzés (Persistent C4ISR) területén megoldandó vagy tervezett feladatok:**

- a tömegpusztító fegyverek (MDW) és eszközök felderítésének meggyorsítása;
- az ellenség által alkalmazott irányított energiájú technológiák (DEW-fegyverek, eszközök) alkalmazásának felderítése, érzékelése;
- a rakétavédelem javítása;
- a katasztrofális csapások időszakában a folyamatos vezetés (híradás) biztosítása;
- a folyamatos állami vezetés biztosítása céljából válsághelyzeti Nemzeti Légi Műveleti Központ (National Air Operations Center – NAOC) alkalmazása.

(2) **A globális mobilitás területén (Global Mobility) megoldandó és tervezett feladatok:**

- mobilitás-biztosítási feladatokra a különleges erők (SOF) alkalmazása;
- a katasztrófális csapás következményeit követő-értékelő és kezelő akcióképes vezetés (management) alkalmazása.

(3) **A gyors csapásmérés (Rapid Strike) érdekében megoldandó és tervezett feladatok:**

- globális csapásmérő képesség kialakítása a föld alatt mélyen elrejtett (védett) célpontok ellen;
- az „elrettető” képesség hatásának növelése.

Megjegyzés: A fenti „válaszcsoomagokban” felsorolt „válasz” ellenintézkedések alapvetően nem a tradicionális, hagyományos hadviselés elleni feladatokat és lépéseket sorolják fel, inkább az azokat meghaladó (irreguláris, diszruptív, katasztrófális), új típusú fenyegetések elleni védelmet szolgálják. Nyilvánvaló, hogy az elvégzendő feladatok fenti felsorolása nem teljes, és nem is végleges. Mégis igen komolyan rámutat arra, hogy milyen fő katonai–műszaki és védelmi fejlesztési kérdésekkel foglalkoznak, illetve milyen fajtájú „jövő fegyverek” megvalósítását tartják kivitelezhetőnek, majd rendszeresíthetőnek a jelzett 2006–2012 közötti időszakban, valószínűleg annak utolsó harmadában. A jövő fegyverrendszerek és fegyverek jelzésszerű felsorolása igen jól mutatja, hogy milyen fajtájú, rendkívül korszerű haditechnikai eszközök megjelenésével lehet számolni a jelzett időszakban. Ugyanakkor feltűnő, hogy a modell nagyságú, midi és mini méretű földi és légi roboteszközök mellett nem sorolták fel a néhány centiméteres mikro- és molekulaméretű nano-robotokat, mely tény arra utal, hogy ez utóbbi eszközök még nincsenek alkalmazható állapotban, csupán laboratóriumi készültséget értek el. Következésképpen megjelenésükkel valószínűleg csak 2015 után lehet, illetve kell számolni.

A válaszfeladatok előrejelző jellegű felsorolása értékes gondolatokat vethet fel a védelmi rendszerek terén megvalósítható jövőképzítés és az ahhoz vezető fejlesztési lépések tartalmát illetően: elsősorban tájékoztató és orientáló jelleggel.

2. A HADERŐ ÁTALAKÍTÁSA

A jelen haderőből átmenet a jövő fegyveres erőre

A **Jövőbeni Harci Rendszerekre** (FCS – Future Combat Systems) épülő és már hálózatközpontú hadviselésre alkalmas „Célhaderő” (Objective Force/FCS 2010–2014) a korábban bemutatott fő kihívások megválaszolására készül fel. Azért, hogy teljes mértékben képes legyen az új feladatok ellátására, a szárazföldi haderőt érintő, a jelenlegi védelmi költségvetés 24%-os részesedési hányadát – Curron tábornok szerint – feltétlenül fel kell emelni. Miközben a Pentagon részéről olyan nézeteket hangoztatnak, hogy „takarékoskodni kell: **a kevesebből többet kell kihozni!**”

A *kevesebből többet kihozni elv* alkalmazása és a gyakorlatban történő megvalósítása érdekében megváltoztatták a haderőfejlesztés korábban alkalmazott gyakorlatát. Eddig a haderőfejlesztést három lépcsőben képzelték el, az alábbi programok megvalósítása útján:

- **Jelen Haderő** (Legal Army);
- **Közbeeső Haderő** (Interim Army);
- **Jövő Haderő** (Objective Force/FCS 2010–2014).

Az afganisztáni és iraki háborúk hadműveleti és harci tapasztalatai, és a 2010–2014-es célidőhöz képest gyorsan haladó évek, valamint a fegyverzeti rendszerek fejlesztése terén elért ígéretes, vagy nagyon is valódi átütő gyártástechnológiai sikerek alapján, illetve az ipari fejlesztők és gyártók készülttségére és szállítóképességére alapozva **lemondtak a Közbeeső Haderő kialakításáról**. Ez egyébként is csak a Stryker típusú kerekes lövészpáncélosokból álló, gyorsan mozgó szárazföldi haderő megvalósítását jelentette volna, minimális hálózatos vezetési (NCW) képességgel. Könnyen belátható, hogy ilyen körülmények között a Közbeeső Haderő megvalósítása okafogyottá, vagyis feleslegessé vált.

Azért, hogy mielőbb felhasználható pénzhez jussanak, felülvizsgálták a korábbi beszerzési terveket: a felesleges, elavult tételeket törölték; a nem sürgős tételek beszerzését időben hátrább sorolták; a nélkülözhetetlen eszközbeszerzések esetében a darabszámot csökkentették; a háttérintézményeket átszervezték, és azok erőfeszítéseit a Jövő Haderő megvalósítására összpontosították.

A haditechnikai és informatikai eszközök fejlesztésének idejét évekről hónapokra tervezik csökkenteni. Az egymást követő fegyverzeti generációk magasabb igényeket képesek kielégíteni, mivel az időközben szerzett harci tapasztalatokat és a megjelenő technikai–technológiai találmányokat a legújabb generációkba már beépítik.

Ezt a célt szolgálja a haditechnikai eszközök és fegyverrendszerek úgynevezett **spirális fejlesztési elve** (spiral development) és gyakorlati módszere, amely vizuálisan olyan felfelé haladó szerpentinútnak képzelhető el, ahol minden egyes forduló egyvel magasabb technikai képesség megjelenítését teszi lehetővé. A hadiipari termelésben korábban ezt a jelenséget a különböző változatok (VO, V1, V2, VN stb. sorozatok) megjelenése képezte. Azoknál azonban az iparnak az volt az érdeke, hogy teljesen új eszközt gyártson és adjon el. Azok kifejlesztése viszont a legtöbb esetben jelentős időbeli késedelemmel járt együtt.

Az új fejlesztési eljárás (úgynevezett spirális fejlesztési elv alkalmazása) azt jelenti, hogy az új fegyverrendszerek a hardver tekintetében nem sokat változnak, új szoftverek bevezetése után azonban teljesítményük ugrásszerűen megnő. Közben a korábbi változatokhoz képest, lefelé kompatibilisek maradnak.

Más összefüggésben az új elgondolás szerint az amerikai haderő fejlesztői – egy új fejlesztői minőséget képviselő – **fejlesztési ugrást** hajtottak végre, amely a *jelen helyzetből* közvetlenül – az organikus, vagyis a lassú szerves fejlődés eredményeként megjelenő fegyverrendszerek különböző közbeeső változatait

kihagyva – egy reálisnak tűnő, *tervezett jövőbeli állapot* megvalósítása érdekében történik. (Ez képezi az amerikai fegyverrendszerek fejlesztésében a „Nagy Ugrás” elvét). Természetesen az ilyen fajtájú – Nagy Ugrás típusú – fejlesztési elv alkalmazásának számos buktatója lehet – a hibák a gyorsan készülő rendszerekbe rejtve, vagy már előre kódolva vannak –, mivel a fejlesztők a nagy sietségben kevésbé néznek a lábuk elé, csak a végcélra koncentrálnak.

A sietség és a sokoldalú megközelítés (ellenőrzés) hiánya olyan típusú hibákat eredményeztek, mint például az újonnan rendszeresített Stryker típusú kerek lövészpáncélosok gyenge páncélvédelme, vagy a Humwee típusú terepjárók aknarepeszek elleni nem létező vagy hiányos védelme. Mindezek később igen komoly utánfejlesztéseket és költségvetési többletkiadásokat eredményeztek.

A fenti minőségi ugrásnak stratégiai megvalósíthatósági menetrendjét (algoritmusát) – sok tanulságot jelentő módon – a következő elvek megvalósítása révén képelték el:

- mivel a jelenből a jövő irányába haladunk, a háborús tapasztalatok alapján folyamatosan fejleszteni kell a **Jelen Haderőt** (Current-to-Current Army);
- a **Jelen Haderőből** átszervezés és fegyverzeti, illetve vezetési eszközöket érintő átfegyverzés útján ki kell választani, és fel kell készíteni azokat az alakulatokat, amelyeket a Jövő Haderőben is alkalmazni fognak (Current Army-to-Future);
- a **Jövő Haderő** időközben elkészült fegyvereit folyamatosan be kell vezetni a Jelen Haderőbe (Future-to-Current Army), és nem kell megvárni az új eszközök rendszeresítésével a teljes haderő egyidejű átfegyverzését.

A hálózatközpontú hadviselésre és hálózatközpontú hadműveletek folytatására alkalmas *expedíciós haderő* (Future Army for NCW/NCO) számára – a teljesség igénye nélkül – a következő fontosabb és nagyobb méretű beszerzési programokat tervezik:

- az igen korszerű, hálózatos képességű **Harci Vezetési Rendszer** 6.4. jelzésű fejlesztési változatának rendszeresítését (ABCS – Army Battle Command System 6.4 level);
- összhaderőnemi **hálózati mobil híradó csomópontok bevezetését**, szélessávú műholdas kapacitással;
- **WIN-T hadszíntéri híradó rendszer alkalmazását**, benne a **JTRS** típusú rádiócsaládokkal;
- az IPv-6v típusú hálózati protokollra történő áttérést;
- hálózat alapú, összhaderőnemi **felderítő, tűztervező, tűzvezető és tűzelemző-értékelő rendszer elterjesztését**, amelynek segítségével egy felderített célpont megsemmisítése **csupán 10 mp-et** vesz igénybe;

- különböző osztályú és kategóriájú **földi és légi kombinált robotok alkalmazását**, vagyis felderítő és harci robotok rendszeresítését (UAV+UCAV+UGV+UGCV);
- 25 tonna hasznos terhet elbíró – hadszíntéren belüli szállításra és átcsoportosításra alkalmas – **közepes szállító légi jármű kifejlesztését**, ha lehetséges, akkor helyből felszálló (helikopteres), vagy rövid kifutópályát használó (merevszárnyú repülőgép) változatban;
- **a precíziós lőszeres dominanciájának növelése mellett, hipersebességű** (például a LOSAT típusú) **lőszeres alkalmazása**, amelyek a kinetikus energiát (más néven a nagy sebességű mozgásból származó ütközési energiát) használják a célok megsemmisítésére. Az ilyen típusú lőszeres fejlettebb változatai, mint „mini szárnyas rakéták” köröznék majd a harctér felett, miközben megsemmisítendő célpontokat kutatnak fel maguknak a kijelölt harci körzetben.

A haditechnikára összpontosító fejlesztési elvek kidolgozása, finomítása és alkalmazása mellett komoly figyelmet fordítanak a korszerű haditechnika által nyújtott új képességeknek a katonai szervezetekbe történő integrálására.

3. A LÉNYEGES SZERKEZETI ÉS SZERVEZÉSI VÁLTOZÁSOK

Az amerikai szárazföldi haderőben – a már korábban megszüntetett hadsereg vezetési lépcső után – véglegesen búcsút mondanak a hadtest és a hadosztály típusú klasszikus szervezési formáknak, vezetési lépcsőknek, vezetési kultúrának.

Az új fegyverzettel, lehetőségekkel és képességekkel rendelkező haderő (Jövő Haderő/Célhaderő 2010–2014) kialakítása olyan fontosabb fejlődési lépcsőt, illetve fokozatot eredményez, amelyben az alábbi típusú, új haditechnikai képességek jelennek meg:

- a precíziós fegyverek domináns elterjedése;
- a hálózatos vezetési eszközök és eljárások megjelenése;
- a hadviselés új módjainak megjelenése (hatás alapú műveletek, információs hadviselés, számítógép-hálózatok elleni harc stb.);
- a tudásvezérelt törzsek (katonai szakértőkből álló vezetési tudásközpontok) megjelenése és más tényezők.

Mindezek törvényszerűen maguk után vonják, hogy a régi, merev, megkövesedett szervezési formákról új, rugalmas, adaptív, magas technikával rendelkező, úgynevezett „hightech” alapú és tudásra összpontosító haderő szervezési elveket és formákat (törzseket) valósítsanak meg.

Ennek lényegét a hadműveleti vezetés legalsó szintjén az képezi, hogy **az ütőerő és -képesség eddigi súlypontját a hadosztályról a moduláris dandárra helyezik át.** Ezt azáltal érik el, hogy növelik a dandár önállóságát, manőverező képességét, felderítő- és tűzkapacitását. A hadosztály korábbi képességeinek jelentős részét (felderítés, tűzképesség, műszaki erők, hálózatos vezetési rendszer stb.) átadják a dandárnak, amely ezáltal nagyobb területen képes önálló harctevékenységet folytatni, adott esetben hadműveleti sikereket elérni.

A szervezési változások a hadműveleti vezetés középső és felső szintjét is érintik. Egyértelművé válik a hadszíntéri vezetési központ meghatározó szerepe, vagyis dominanciája.

A 2006-tól érvénybe lépő új szervezési formákról és tartalmukról már némi képet lehet alkotni az alábbi – korántsem teljes – információk szerint. A hadműveleti feladatokat végrehajtó és azok vezetésére hivatott vezetési lépcsőknél az alábbi új hadműveleti szervezeti elemeket hozzák létre:

- **UA típusú harci egység** (Unit of Action – UA), amely a dandár helyébe lép;
- **UEX típusú hadműveleti parancsnokság** (Unit of Employment – UEX), amely felváltja és fuzionálja a hadosztály-, hadtest- és korábban a hadsereg-parancsnokságok képességeit. Adott esetben hadműveleti irányparancsnokság szerepét töltheti be.
- **UEY típusú, földrész méretű régiós térség (hadszíntér) parancsnokság** (Unit of Employment – UEY), amely összhaderőnemi stratégiai tervező, szervező vezetési elem, amely a mindenoldalú ellátás mellett elsősorban hadszíntéri harctámogató feladatokat lát el a kijelölt hadszíntéren.

Részleteiben:

Először: A dandár szervezési formáról áttérnek a „**harci egység**” (Unit of Action – **UA**) elnevezésű szervezési formára. Ez a szervezeti elem erejét és képességét tekintve jóval meghaladja a jelenlegi dandárok lehetőségeit. Ez a hadműveleti egység moduláris felépítésű (modulokból álló erő). Nagyobb felderítő- és tűzképességgel, nagyobb manőverezési szabadsággal fog rendelkezni, vezetése már hálózatközpontú (NCW) lesz, tűzereje a precíziós fegyverekre támaszkodik. Állományában már kombinált légi és földi robotok (felderítő+harci robotok) találhatóak.

Egy ilyen UA típusú egység jóval nagyobb területen képes harctevékenységet folytatni, mint a jelenlegi dandárok. Manőver-, illetve harcterülete közel azonos kiterjedésű, mint egy hagyományos hadosztály hasonló területe. Az UA típusú egységben **továbbra is zászlóalj, századok, szakaszok és rajok** találhatóak. A harcoló zászlóaljakon belül **négy modul századot szerveztek.** Minőségüket tekintve közülük **kettő lövészs század** (kerekes páncélozott harcjárművel felszerelve) és **kettő harckocsiszázad** lesz. Ezáltal a zászlóalj, illetve az UA egységparancsnok cselekvési szabadsága jelentős mértékben megnő, miközben eredményesebben képesek befolyásolni a harc menetét, vagy képesek új irányokban a kezdeményezés megragadására.

Az amerikai „Jövő Hadsereg 2010–2014” tehát a moduláris dandár (UA) nagyságrendű erőkre épül, amelyek önálló harcműveleteik során a hadszíntéren belülről hadműveleti, vagy hadszíntéren kívülről hadászati támogatásban (nemzeti hadászati, vagy szövetségi, koalíciós támogatásban) részesülhetnek!

Amíg ez az elképzelés végleges formában megvalósulhat (kb. 2010–2015 között) addig – átmeneti és szükségmegoldásként – a meglévő hadosztályokat és az aktív dandárokat **négyes szervezési elv** alapján alakítják át, azaz a meghosszabbított életű **hadosztály négy dandárból fog állni**. A klasszikusnak és dominánsnak számító **hadosztály szervezési elv alkalmazásáról 2012-ig véglegesen áttérnek a moduláris dandár szervezési (majd a moduláris UA típusú hadműveleti egység) elv és gyakorlat általános alkalmazására!**

A moduláris dandárokra (UA egységekre) összpontosító Jövő Haderő kialakítása érdekében a dandárok jelenlegi számát 2006-ra 33-ról 43 moduláris UA típusú egységre növelik. (A végső cél a dandárok számának 48 UA egységre történő emelése.) Fontos megjegyezni, hogy Afganisztánban és Irakban összesen 19 dandár vett részt a harcokban!

Az UA típusú egységek (moduláris dandárok) – egy kötelékben – helyőrségeikből, hadászati átszállítás után, közvetlenül érkeznek a kijelölt összpontosítási körzetekbe. A hadszíntéren belül a kijelölt hadműveleti körzetben közepes kapacitású légi szállítással kerülnek bevetésre, vagy átcsoportosításra.

Az alkalmazásra kijelölt UA típusú egység parancsnoka és törzse – még a helyőrségben – az amerikai fegyveres erők **Globális Híradó Hálózatának (GIG)** katonai Internetes hálójára rákapcsolva – a saját **Jövőbeni vezetési pontján** keresztül (CPF – Command Post of the Future) azonnal beléphet a szárazföldi haderő hálózat-alapú, haderőnem specifikus, **ABCS típusú vezetési rendszerébe**, amelyből a tervezéshez szükséges adatokat lekérheti, illetve tájékozódhat a tervezett hadművelet körzetében kialakult helyzetről.

A felkészülés tehát a kijelölés pillanatától indul, és ezt követően folyamatossá válik(!) Az UA típusú moduláris egység parancsnoka és az alárendelt zászlóalj parancsnokai – az ABCS vezetési rendszeren keresztül – párhuzamosan, egyidejűleg és együttműködve készülhetnek fel a feladatra. Ezt a munkamódszert *operatív együttműködő törzsmunkának* (collaboration staff work) nevezik.

A fenti szervezési változások megvalósítására és tesztelésére a 3. amerikai gyaloghadosztályt jelölték ki, amely a legjobban felszerelt amerikai hadosztálynak számít. Ez a hadosztály foglalta el Bagdadot, majd hazaszállításra került, ahol a legkorszerűbb eszközökkel látták el.

Másodszor: A hadosztály és hadtest szervezési formáról áttérnek az „X” típusú hadműveleti rendeltetésű parancsnokság (Unit of Employment X – UEX) szervezési formára. Ez a vezetési lépcső valójában egy hadműveleti vezetési elem, saját parancsnoksági szervezettel (törzsszel), biztosító erőekkel, összekötő tisztekkel, és hálózatközpontú vezetési támogatással (NCW network support). Az UEX hadműveleti vezetési formációval kiváltják a korábbi hadosztály és hadtest vezetési lépcsőket!

Ez a szervezési változás komoly hatással lehet a hadműveletek korábbi nagyságrendi és tartalmi osztályozási rendszerére. Egy potenciális háborúban – egyelőre – csak egy ellenséges országgal számolnak, amely ellen ország méretű hadszíntéri hadjáratot folytatnak. Ebben egyidejűleg és párhuzamosan több – UEX típusú parancsnokság által vezetett – hadműveleti irány is létezhet, amelyekben a szárazföldi erők részéről különböző nagyságú és hadműveleti erőt képviselő dandárcsoportosítások (moduláris felépítésű, UA típusú magasabbegység csoportosítások) vehetnek részt. Az UEX típusú hadműveleti parancsnokságok tulajdonképpen állandóan működő, sorozatos gyakorlatokkal felkészített és fejlesztett hadműveleti vezetési elemek, amelyeknek vezetési módszereit és vezetéstechnikai eszközrendszerét szüntelenül korszerűsítik.

Ugyanakkor az UEX műveleti magasabb parancsnokság állandó jellegű – szervezetszerű – alárendelt alakulatokkal nem rendelkezik, azokat mindig akkor kapja meg, amikor parancsnokát (hadvezérét) kijelölik és feladattal (mission) megbízzák. Az UEX hadműveleti parancsnokság azonban nem a levegőben lógó vezetési elem, mivel békében tervezik, szervezik, levezetik, ellenőrzik a térségben levő és virtuálisan – adminisztratíván – alárendeltségébe tartozó UA típusú egységek működését és gyakoroltatását. Összegyűjtik a kiképzési és hadműveleti tapasztalatokat, azokat elemzik, értékelik, majd az új intézkedések megtervezéséhez javaslatokat terjesztenek fel.

Az UA típusú magasabbegységek (moduláris dandárok) és az UEX típusú hadműveleti parancsnokságok közös alkalmazása – egy adott hadszíntéren vagy országban – összhaderőnemi alkalmi kötelék (JTF – Joint Task Force) szervezeti formában történik. Az UEX parancsnokság alárendeltségében kedvelik a négy UA egységből álló harci erő alkalmazását.

Az UEX típusú hadműveleti vezetési elem (parancsnoksági forma és szervezet) bevezetésével azt a célt kívánták elérni, hogy ez a parancsnokság **csak a hadműveleti kérdésekkel** foglalkozzon. A logisztikai és egyéb ellátási, utánpótlási kérdéseket az adott földrész-régióért felelős parancsnokság (UEY típusú hadászati-hadműveleti vezetési elem) felel.

Az UEX típusú szervezési formációval mód nyílik arra, hogy magas szintű vezetési tudással és szakértelemmel rendelkező kvázi állandó hadműveleti törzseket hozzanak létre és működtessenek, amelyek „bárhol és bármikor” alkalmazhatók;

miközben biztosítják a vezetési szakértelem és gyakorlati tudás (vezetési tapasztalat) összpontosítását és állandó növelését. Az állandó formáció alkalmazása lehetővé teszi a legkorszerűbb vezetési elvek, eljárások és vezetéstechnikai eszközök szüntelen beáramoltatását, és visszacsatolás révén azok továbbfejlesztését.

Az UEX típusú hadműveleti parancsnokságok számát egyelőre 18-ról **21-re tervezik növelni**. Személyi állományuk aktív, valamint tartalékos erőkből fog állni. A parancsnokság létszámát kb. 960 főre tervezik. Teljes létszámmra való feltöltése akkor történik, ha konkrét hadműveleti feladattal bízzák meg.

Állományában állandó törzs, biztosító század, hálózatközpontú (NCW) vezetési század és **két hadműveleti vezetési pont (harcálláspont)** található. Az UEX típusú parancsnokság élén kétszillagos tábornok (vezérőrnagy) áll. Amennyiben egy UEX parancsnokság tartósan állomásozik egy adott ország területén – politikai és diplomáciai megfontolások miatt – parancsnoka háromszillagos tábornok (altábornagy) is lehet.

A korábbi hadsereg-, hadtest- és hadosztály-parancsnokságok átalakulnak és belőlük – összevonás, átszervezés, fúzió és korszerűsítés révén – hadműveleti irányító (UEX) parancsnokságok alakulnak, amelyeknek alárendeltségébe különböző számú AU típusú egységek tartozhatnak.

A 2003. évi iraki hadjárat tapasztalatai bizonyították, hogy a hadtest szervezeti forma „rendkívül nehézkes” (cumbersome) és feleslegessé vált, többek között a hálózatos vezetési rendszerek megjelenése következtében. A hadsereg-parancsnokságokról már korábban kimondták ezt a megszüntetést eredményező ítéletet.

Harmadszor: Egy nagyobb földrajzi területért – gyakran földrész méretű térségért, vagy régióért – felelős, *nemzeti katonai vezetési elem* az **UEY típusú hadászati-hadműveleti rendeltetésű összhaderőnemi parancsnokság**. A tervek szerint az UEY parancsnokságok száma öt lesz. Hivatalos jelölése: UEY típusú régió (hadszintér) parancsnokság (unit of employment Y – **UEY**). Felváltja majd a napjainkban külföldön állomásozó amerikai összhaderőnemi Egyesített Parancsnokságokat (USJFC). Egy UEY típusú parancsnokság tervezett állománya kb. 1110 fő. Az UEY összhaderőnemi parancsnokságok felelősségi terület szerinti eloszlása a következő:

- UEY típusú parancsnokság Közel-Kelet;
- UEY típusú parancsnokság Ázsia;
- UEY típusú parancsnokság Európa, Afrika;
- UEY típusú parancsnokság Észak-Amerika;
- UEY típusú parancsnokság Dél-Amerika.

Megjegyzés: Az előző információk rendkívül érdekesek, izgalmas előrejelzések, de néhány kritikus pontra feltétlenül rá kell mutatni. A megvalósítás időpontját általában 2010 utáni időszakra tervezik. A jelzett változásokat csak az iparilag magasan fejlett országok képesek megvalósítani, amennyiben már rendelkeznek megbízható légi fölényrel, elegendő számú precíziós fegyverrel, kellő szállítóképességgel és mindenekelőtt hálózatközpontú hadviselésre (NCW) alkalmas vezetési rendszerekkel. Ezek az előfeltételek alapvetően műholdas híradásra támaszkodnak.

A követő országok kétségkívül igen sokat tanulhatnak a fenti modellből, mint ahogy korábban is megértették, értelmezték, értékelték az új hálózati vezetési rendszer előnyeit és jelentőségét. Ezek összetett hatására napjainkban már buzgón követik az amerikaiak által megvalósított hálózatközpontú hadviselésre (NCW) alkalmas vezetési rendszer jövőt átalakító és formáló üzenetét.

4. A HÍRSZERZÉSBEN VÁRHATÓ VÁLTOZÁSOK

Változások az új típusú fenyegetések hatására

A potenciális globális fenyegetések és kihívások újszerű amerikai értelmezése és tartalmi csoportosítása, továbbá a rendkívüli módon felgyorsult tudományos, műszak, technikai és gyártástechnológiai fejlődés látványos és hatékony eredményei törvényszerűen megkövetelik, hogy komoly változásokat hajtsanak végre a hírszerzés és a partnerszolgálatok szaktevékenységében. Hatásukra szervezeti és tartalmi változások várhatók az elkövetkező években.

Köztudott, hogy 2001. szeptember 11-től új helyzet jött létre, melynek hatására a terrorizmus ellen globális háború indult. Törvényszerűen lényegi változások várhatók a hírszerzés struktúrájában és napi életében. A változásokat azonban nemcsak a terrorizmus elleni globális háborús állapot igényli, hanem egy másik fontos, világtörténelmet generáló új törekvés is, amelyben a haladó világ a szabadság és a demokrácia elveinek világméretű elterjesztését kívánja elősegíteni. A világ pozitív fejlődése érdekében ez utóbbi történelmi jelentőségű társadalmi változás a Föld lakóinak közös érdeke. A kettős feladat (globális védelem és globális haladás) megoldása olyan tájékozottsági és információs igényt támaszt, amire eddig nem volt példa a történelem folyamán. A rendkívüli, megsokasodott információs igényeket – amerikai nézetek szerint – csak egy új struktúrájú, új hangsúlyokat követő, új típusú hírszerző szervezet képes kielégíteni. Ennek egyik megjelenési formája az USA-ban a közös hírszerzési igazgatóság, illetve igazgató személyének kijelölése (Director of National Intelligence).

A globális védelmet és a globális szabadságot követő törekvések, valamint a haderő-átalakítási tervekhez szükséges információk megszerzésére fordított erő, energia és pénz jóval meghaladják a korábbi igényeket. Már nemcsak egy adott országról kell fontos, megbízható és pontos információkkal rendelkezni, de naponta az egész világról kell orientáló információkat összegyűjteni. E folyamatnak hazánk információszerző szolgálata is fontos részét képezik.

A tanulmány előző részében ismertetett fő fenyegetésfajták megjelenésének hatására felértékelődnek azok az információk, amelyek az eseményeket, változásokat előrejelzik, vagy folyamatában hűen tükrözik és objektív módon követik. Ez a sajátosság különösen érvényes a **bomlasztó és katasztrófális** hatású potenciális fenyegetések esetében.

Az ilyen tartalmú információk megszerzése a vezetés számára előrelátó, vagy követő jellegű tájékozódást tesz lehetővé. A globális nyomtatott sajtó mellett, az elektronikus média jelentőségének növekedése következtében felértékelődött a **nyílt forrású információszerezés (OSINT) szerepe**, például az Internet-világháló, mivel az említett kategóriákba tartozó információk elsősorban, gyorsan és nagy tömegben ebből a forrásból gyűjthetők be.

A nyílt információk szervezett összegyűjtésének folyamatát szakmai körökben INFOGENCE-nek, vagyis *információgyűjtésnek* nevezik. Ezt a szakterminológiát az INTELLIGENCE, vagyis a hírszerzés szakkifejezés mintája alapján alkották meg. Az előbbi esetben a szaktevékenység hangsúlya „*a nyílt információk összegyűjtésén*”, az utóbbi esetben „*a zárt információk megszerzésén*” van. Az OSINT típusú információforrások mennyisége jóval meghaladja a **zárt információforrások számát** és a belőlük nyerhető adatok mennyiségét. Az OSINT-források nagy tömeget jelentő információs anyagának feldolgozása többségében már ipari méretekben történik, nagy teljesítményű számítógépek segítségével.

Az óriási tömegű nyílt információk gyűjtésére, kinyerésére és feldolgozására a klasszikus – polgári és katonai – felderítő és hírszerző szervek nincsenek felkészülve, mivel elsősorban a **hagyományos és nem hagyományos hadviseléssel** kapcsolatos információk és adatok megszerzésére orientáltak. Szervezeti kereteik – erő, eszköz, szakirányultság és a fenntartási költségek vonatkozásában – korlátlanul nem növelhetők. Ezért a nyílt információk begyűjtésére és feldolgozására gyakran kell igénybe venni korszerű eszközökkel dolgozó, szakirányú felkészültséggel rendelkező, polgári vállalatok szolgáltatásait. (Lásd a közvélemény-kutatások és a sajtófigyelő szolgálatok tevékenységét.) Szerencsére az információs társadalom iparának gyors ütemű fejlődése kezünkbe adja azokat az információ- és adatfeldolgozó technológiákat (gépeket, szoftvereket és nagy sebességű adatcsatornákat), amelyek segítségével ez a hatalmas feladat reális időben elvégezhető.

Az új helyzetben a bomlasztó és katasztrófális hatású fenyegetésekkel kapcsolatos nyílt információk gyűjtésére, feldolgozására, vagyis elemzésére és értelmezésére a következő főbb módszereket alkalmazzák:

(1) *Nem tudományos alapú, organikus jellegű (természetes módozatú), nyílt információ és adatgyűjtést*, ami jellegét tekintve nem szervezett, spontán, bárki részt vehet benne. Egy nyaralásról vagy utazásról készült élménybeszámoló, magánjellegű fotók, videofelvételek; szakmai konferenciákról szóló beszámolók, üzletkötők jelentései, baráti személyes vagy társasági kapcsolatok, hobbi jellegű érdeklődők, nyílt sajtótermékek stb. – mind-mind az organikus típusú információ- és adatgyűjtés adatforrásai lehetnek. A bomlasztó és katasztrófális hatású fenyegetések, továbbá a terrorizmus elleni globális háború, ezenfelül a szabadság és a demokrácia

elterjesztéséért folyó küzdelem teljes spektrumú (totális) információgyűjtést igényel, ami a célországok vonatkozásában az ellenfél társadalmának minden területére kiterjed. Vajon ismét eljött a nagy utazók, a modern „Marco Polo”-k kora? Ezek ugyan akár profi módon felkészült személyek is lehetnek, de tudatos felkészítésben nem részesültek. Ösztönös, természetes kíváncsiságuk eredményeit lehet hasznosítani.

(2) *Tudományosan és tudatosan szervezett (nem organikus természetű) nyílt információ- és adatgyűjtést*, amely a klasszikus hírszerzés és felderítés munkamódszereit alkalmazza, csak igen nagy számú „ügynöksereg”, kiterjedt „ügynökhálózat” felhasználásával lehetne biztosítani. A hálózatos rendszerek megjelenése felgyorsítja az információk összegyűjtésének idejét. A részt vevő személyek polgári szakmájukat tekintve magasan képzettek, és speciális felkészítésben részesülnek, lényegében hivatásos karrier szakmát képviselnek. Figyelmüket meghatározott témákra összpontosítják. Ennek ellenére nem tekinthetők hivatásos hírszerzőknek. Tekintettel arra, hogy a terrorizmus elleni globális harc és a szabadság világméretű elterjesztése több évtizedre szóló feladatot jelent, ezért a tömeges méretű információ- és adatgyűjtés területén a fejlett országok nemzetbiztonsági szolgálatai gondosan építik és fejlesztik a tudományos alapú, „nem organikus” elvű információgyűjtő hálózataikat, amelyekben a **szakirányú humán adatgyűjtők, elemzők és értékelők** szerepe rendkívüli módon felértékelődik.

Változások a hírszerzésben a haderő átalakításának hatására

Az amerikai haderő fentiekben jelzett, tervezett és folyamatban levő átalakítása a nemzetbiztonsági és katonai kérdéseket érintő információgyűjtésen belül lényeges változásokat eredményez a zárt típusú információ- és adatgyűjtés szakterületén, illetve a felderítés és hírszerzés szerkezetében, módszerében, eszközparkjában és szolgáltatásainak minőségében.

Tekintettel arra, hogy a fegyveres erők fő feladata a hagyományos és a nem hagyományos hadviselésekkel kapcsolatos fenyegetések kezelése, értelemszerűen a zárt információk megszerzése területén azokra az adatokra koncentrálnak, amelyek biztosítják a tartós információs fölényt, és lehetővé teszik a precíziós fegyverek hatékony alkalmazását.

A „globális szabadság művelet” érdekében a hírszerzés, felderítés, ellenőrzés területén szerkezetileg a következő struktúrák működnek:

- **koalíciós hírszerzés;**
- **szövetségi hírszerzés;**
- **nemzeti hírszerzés.**

A **nemzeti hírszerzésen** belül a következő információ- és adatszerzési szerkezet kialakulása várható:

(1) **Nemzeti egyesített hírszerzés**, amely az USA nemzeti hadászati hírszerző szervezeteit és szolgálatait foglalja magában, egyesített irányítás alatt.

Képességeit tekintve ez a nemzeti hírszerző szolgálat a következőkkel rendelkezik: **honi területi** (hazai) elemző és értékelő központokkal; különböző fajtájú és petabájtnagyságú digitális adatbázisokkal, közöttük globális térinformatikai felszíni és víz alatti 3D és hologramos adatbázisokkal; továbbá óriási számítókapacitással, műholdas globális híradással. **Külhoni** (külföldi) vonatkozásban külső bázisokkal, földfelszíni, föld alatti, légi, tengeri és űrbázisú felderítő és ellenőrző rendszerekkel. A nemzeti egyesített hírszerzés hálózatos szervezetének működése állandó jellegű. Koncentrált végtermékeit (jelentéseit) az elnök kapja meg.

A nemzeti egyesített hírszerzés egyik fő feladata hogy választ találjon a *hagyományos és nem hagyományos hadviseléssel* kapcsolatos közvetlen fenyegetésekre, továbbá a *bomlasztó és katasztrófális fenyegetésekkel* kapcsolatos közvetett kihívásokra, tervezett eseményekre, lépésekre. Hadszíntéri háborús körülmények között pedig alapvető feladata a hadszíntéri erők, illetve parancsnokságok (UEY, UEX és UA) felderítő erőfeszítéseinek maximális támogatása.

(2) Földrész méretű régiót vagy térséget ellenőrző (UEY típusú) nemzeti egyesített összhaderőnemi, katonai hírszerző, felderítő és ellenőrző rendszer (ISR). Működése állandó.

Az UEY típusú hírszerző és felderítő rendszerekben előtérbe helyezik az úgynevezett **multi-hírszerzési elemző eljárást** (Multi-INT), amelyben az elektromágneses jelfelderítés (SIGINT), számítógép-hálózati adatszerzést (C2C SIGINT), és a geodéziai felderítés (GEOINT) elemző szakértői egymás mellett dolgoznak, közös jelentéseket készítenek. Ebben a tevékenységben a szakértőket a honi területről küldik ki: a SIGINT/C2C SIGINT szakértőket a Nemzetbiztonsági Hivataltól (az NSA-tól), a GEOINT elemzőket a Nemzeti Térinformatikai Hírszerző Ügynökségtől (NGA – National Geospatial Intelligence Agency).

A 2001. szeptember 11-e utáni Multi-INT tevékenység keretében előtérbe került az „időkritikus céltervezés” (TST – Time Sensitive Targeting), amelyet a terroristák felderítésére és követésére irányuló igény állított előtérbe. Ennek eredményét azonnal továbbítják a hálózaton keresztül az érintett szerveknek.

(3) Hadszínteret, vagy hadműveleti irányt ellenőrző (UEX típusú) nemzeti összhaderőnemi katonai hírszerző rendszer (ISR). Működése háborúval kapcsolatos és addig állandó, amíg a parancsnokság aktív. Az UEX típusú parancsnokság hírszerző és felderítő képességének kialakításánál felhasználják azokat az értékes tapasztalatokat, amelyeket az iraki háborúban (2003) szereztek, amikor a Központi Parancsnokság előretolt harcálláspontján a különböző – honi és a hadszíntéri – információs és hírszerző szervek képviselői egymás mellett dolgoztak, többek között a légi felvételek, és az úgynevezett „időkritikus” (például a mobil) célpontok értékelése kapcsán.

(4) Hadműveleti (UA típusú, korábban dandár méretű) katonai hírszerző, felderítő és céltervező rendszer (IRSTA). Működése nem állandó, hanem feladatfüggő.

(5) Harcászati (UA típusú vezetési szint alatti) katonai felderítő és céltervező rendszer (RSTA), amelyben a következő alrendszerek találhatóak:

- zászlóalj felderítő rendszer;
- század felderítő rendszer;
- szakasz felderítő rendszer.

Működésük nem állandó, hanem feladatfüggő. Mindhárom alrendszerben már számolnak a **felderítő robotok** alkalmazásával, vagyis a földi és légi vezető nélküli felderítő járművekkel (recce UGV+UAV) és azok hálózatba kapcsolt közös műveleteivel. A harcászati felderítő rendszerekben már alkalmazhatnak felügyelet nélkül, hálózatba kapcsolt, gyorstelepítésű földi felderítő robotrendszereket.

Változások az új felderítő eszközök hatására

Az új eszközök, módszerek és eljárások nemcsak a harci technika, de az ISR területén is megjelennek, ami által a hírszerző, felderítő és ellenőrző rendszerek hatékonysága, pontossága és gyorsasága ugrásszerűen megnő. A korszerű felderítő rendszerekben hálózat alapú rendszereket (NCW NETINT) alkalmaznak. A felderítés tömegesen állít elő képi információkat (álló és mozgóképes felvételeket, beleértve az infra- és a radarfelvételeket is), ezek továbbítása azonban megköveteli az adatsatornák sávszélességének és átviteli sebességének drasztikus növelését. De nemcsak erről van szó. A légifénykép, infra- és radar-, valamint űrfelvételek elemzése és értékelése igen komoly szakértelmet és hozzáértést igényel, amellyel a parancsnokok és törzstisztjei még nem rendelkeznek. Ezért ugrásszerűen megnövekedtek az igények ilyen **képelemző szakértők** iránt. A sürgős hadszíntéri igényeket a honi területről átvezényelt stratégiai képelemzőkkel elégítik ki. Erre azonban csak a legfejlettebb országok képesek. Az új eszközökről és módszerekről a Felderítő Szemlében korábban megjelent dolgozataimban már részletesen közöltem információkat, jelen tanulmányban csak a legújabb eszközök és módszerek jelzésszerű bemutatására törekedtem.

Változások a precíziós felderítés és céltervezés területén

A korszerű hadviselés legfontosabb eleme a nagy találati pontosságú (precíziós) tűzfegyverek tömeges alkalmazása, amely igen gondos, pontos és gyors céltervezést és lefogást igényel. Ennek a követelménynek a hálózat alapú tervezésnek és irányításnak alkalmazásával tesznek eleget. A céltervező és irányító törzsek munkájában a következő szakirányú fejlődés tapasztalható:

Hagyományos céltervezés és lefogás. Még nem hálózatos felépítésű, munkamódszerében lassú, bonyolult és nem eléggé pontos.

Háromdimenziós, digitális modell alapú céltervezés (3D modell.) Ennek az alapját az képezi, hogy a tüzér és légi célfelderítők (különleges kommandók) által felderített állandó telepítésű célobjektumok digitális koordinátáit a honi területre (az USA-ba) jelentik műholdas hírsatornákon. A kapott adatokat az amerikai nemzeti térképészeti szolgálat honi központjaiban összehasonlítják azon globális geoinformatikai térképbázis alapú adataival, amely az egész Föld teljes digitális térképészletének adatait tartalmazza. Ezt folyamatosan kiegészítik, frissítik.

Pontosítás után a hadszíntéri precíziós tervező törzshöz visszajuttatják az érintett objektum digitális modelljét (pontos földrajzi koordinátáit és magassági adatait), amelynek alapján a céltervezők képesek kiválasztani az adott objektum legkedvezőbb megközelítési útvonalait és legjobban sebezhető pontját. A digitális 3D modell alapú céltervezést segíti egy olyan elemző eljárás, amelyben **sztereo-szemüveggel vizsgálják** a légi felvételeket és így kvázi háromdimenziós képet kapnak a célobjektumokról. Ez a manuális módszer adta az ötletet a hologram alapú céltervezési eljárás kidolgozásához.

Hologram alapú céltervezés. Ez a fejlesztés alatt álló képelemző eljárás a legkorszerűbb. Fejlesztése már igen előrehaladott állapotban van a **Jigsaw-program** keretében. A hologram alapú céltervezés elvileg hasonlít a CT/PET orvosi diagnosztikai felvételi eljárásra, amely az adott céltárgyról háromdimenziós és forgatható vizsgálati képet szolgáltat. Ez nemcsak a céltervezéshez nyújt segítséget, hanem a csapás utáni kárbebecslésnek is nélkülözhetetlen segítséget nyújt. A rendszer alapját az a **globális holografikus térinformatikai adatbázis** képezi, amely tartalmazza a Föld valamennyi pontjának holografikus felvételét. Ezeket kettős kamerával végezték. A holoképet (holomodellt) a honi területről átküldik a hadszíntéri céltervezőknek, akik a számítógépen forgatható holoképet felhasználják munkájukban. A rendszer által nemcsak gyorsabbá és pontosabbá válik a precíziós céltervezés, de jelentős mértékben csökkenti a precíziós lőszerfelhasználás mértékét, mivel azok hatékonyabb és gazdaságosabb alkalmazását teszik lehetővé. A hologram típusú képelemző eljárás által felgyorsul a hadművelet végrehajtásának üteme és rövidebbé válik a háború ideje.

Tervezik, hogy ezt a holoprogramot átadják a hadszíntéri céltervezőknek (UEY és UEX szintre), amennyiben megoldják a holoképekhez szükséges óriási tároló kapacitás problémáját. Erre van némi remény. A japán Optware vállalat kifejlesztett egy olyan **optikai hololemezt** (HVD – Holographic Veratil Disk), amelynek kapacitása 200 DVD lemeznek felel meg. (egy DVD lemez 4,7 GB-os kapacitású).

A hálózatos céltervezés híradó technológiája

A hadszíntéri céltervezési rendszerek (NETTARGETING) híradó igényeinek kielégítésére kifejlesztették a **hálózatos céltervezés híradó technológiáját** (TTNT – Tactical Targeting Network Technology), amelyben kb. 100 mozgó objektum, például repülőgép, vagy pilótanélküli repülő eszköz (UAV) képes adatokat cserélni 1,7 MB/s adatátviteli sebességgel. Ezzel a rendszerrel fogják megoldani a tervezett Jövő Haderőben (Objective Forces/FCS 2010–2014) a mini cirkáló rakéták és más precíziós lőszer repülés közben történő pályamódosítását és új célpontra történő irányítását.

Továbbfejlesztik az FBCB2/BFT/JNN típusú hálózatos vezetési rendszert

Megszületetett a FBCB2/BFT/JNN típusú hálózatos vezetési rendszer.

Az amerikai szárazföldi haderő részére továbbfejlesztik az Irakban sikeresen kipróbált, alapvetően műholdas híradásra támaszkodó, hálózatközpontú hadviselésre (NCW) már alkalmas **FBCB2/BFT jelzésű vezetési rendszert**. A rendszert összekapcsolják a légi JSTARS típusú, mobil célfelderítő és csapásmérő repülőfedélzeti rendszerrel, *földi és légi felderítő robotrendszerekkel* (recce UGV+UAV), összhaderőnemi hálózatos informatikai és híradó rendszerrel (Joint Network Node – JNN). A módosítás 13 000 db **FBCB2/BFT/JNN típusú** készletet érint, amelyek jelenleg a következő alakulatoknál vannak rendszerben:

- gépesített hadosztály;
- 10. hegyi hadosztály;
- 101. ejtőernyős hadosztály.

A JNN hálózatos híradó csomóponti rendszer olyan mobil híradó csomópontokból áll, amelyek a következő képességekkel rendelkeznek:

- műholdas híradás;
- VOIP internetes távbeszélő csatorna;
- Internet-technológia;
- hálózatechnológia;
- harcjármű nélküli gyalogsági terephíradás.

Megjegyzés: A fenti híradó és számítógép-hálózati képességekkel az amerikai hadosztályok – egyelőre – behozhatatlan **kommunikációs és hálózatos fölénybe kerülnek**. Ezek a képességek elérendő célként lebegnek a fejlett ipari országokban a haderők fejlesztésével foglalkozó szakértők előtt. Egyúttal mutatják azt az utat, amit a hálózatközpontú hadviselés (NCW) folytatására alkalmas haderőnek be kell járni. A NATO-országok haderői is ezt az utat járják be – közöttük hazánk is, egyelőre csak a tervezetés szintjén.

A számítógép-hálózatok felderítése és adatforgalmának lehallgatása (C2C SIGINT). Új SIGINT-adatforrások és -szolgáltatások

Az elektromágneses jelfelderítéshez nagyon hasonló eljárással megkezdtek a számítógép-hálózatok felderítését, a hálózat struktúrájának elemzését, követését, és a számítógép-hálózatok digitális adatforgalmának lehallgatását. Ezt a módszert **C2C SIGINT**-nek nevezték el (C2C – Computer-to-Computer SIGINT), amelyben a következő szaktevékenységeket folytatják:

C2C SIGINT

- **Hálózati hírszerzés**
– *network intelligence, reconnaissance*
- **Hálózatstruktúra-elemzés és -követés**
– *network analysis, forensic*
- **Hálózatadatforgalom-lehallgatás**
– *network tapping, exploitation*

A C2C SIGINT tevékenység vezetékes és vezeték nélküli számítógép-hálózatok és -rendszerek esetében egyaránt alkalmazható. Nem tekinthető véletlennek az a bejelentés, miszerint a legújabb amerikai atommeghatású tengeralattjáró (USS Jimmy Carter) már alkalmas víz alatti C2C SIGINT robotok kiküldésére. Ezek képesek a tenger alatti nemzetközi kábelek számítógép-hálózati adatsatornáinak „megcsapolására”.

Szakértők rámutatnak arra, hogy a jelenlegi, hagyományos elven működő és a rádióelektronikai felderítő szolgálatok SIGINT-rendszerei figyelmének fókuszálása gyorsan tevődik át a hagyományos rádiókról – az új adatforrásként jelentkező – **cellás rendszerű rádiók** és **szoftvervezérlésű rádiók** felderítésére és lehallgatására. A hagyományos felderítő rendszerek eddig nem foglalkoztak a C2C SIGINT kérdésekkel. Valószínű, hogy ennek elsősorban technikai és felkészültségi okai voltak.

Tekintettel arra, hogy a C2C SIGINT feladatokra a haderő nem rendelkezett megfelelő szoftverekkel és hardver eszközökkel, a polgári szektorhoz fordultak, és kezdeti lépésként átvették a Forensic Explorer vállalat „**Silent Runner**” és a Computer Association vállalat „**Net Witness**” elnevezésű szoftvereit.

Korszerűsítés a C4ISR rendszerekben

Az amerikai légierő számára időközben kifejlesztették a hadszíntéri hálózatos híradókörnyezet megvalósítását jelentő, **T-BONE elnevezésű híradórendszert** (T-BONE – Theater Battle Operations Network Environment). Ezen keresztül képesek, valamennyi fajtájú információt (beszédet, adatot, képeket stb.) titkosított formában továbbítani, egyelőre **274 MB/s digitális jelsebességgel**.

Záró megjegyzések

A dolgozatban szereplő rendszerek és módszerek arról tájékoztatnak, hogy a legfejlettebb vezető állam – 2010 után – milyen irányban tervezi fejleszteni meglévő C4ISR képességeit, amelyet a NATO és EU vezető országok lelkesen követnek. Ilyen teljesítményekre hazánk természetesen nem képes, de a közölt adatok alkalmasak annak ellenőrzésére, hogy a magyar fejlesztők – az általános haladási irányt tekintve – jó úton járnak-e vagy sem.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Haig – Várhegyi: *Hadviselés az információs hadszíntéren*. Budapest, 2005, Zrínyi Kiadó.
- Az amerikai haderő átalakításával kapcsolatos szakirodalom közleményei
 - DN: 2004.11.18., 2005.01.31., 2005.02.21.
 - IDR: 2004.12. száma.
 - JDW: 2004.12.15.
 - Signal: 2004.10., 11., 12. és 2005.01., 02., 03. számai.
 - C4ISR: 2004.09., 10., 11., 12. és 2005. 01., 02. számai.

**SZERB REMÉNYEK ÉS FÉLELMEK
KOSZOVÓ JÖVŐJE KAPCSÁN**

Bevezetés

A Nyugat-Balkán stabilitása nagymértékben Koszovó jövőbeni státuskérdésének megoldásától függ. A tartomány 1999 óta nemzetközi protektorátus (United Nations Mission in Kosovo – UNMIK¹) alatt áll, de van saját parlamentje, kormánya és elnöke. A helyi albánok Koszovó függetlenségének elérését szorgalmazzák. A szerbiai politikusok azonban nem hajlandók feladni Koszovót, így a tartomány jövője egyelőre vitás kérdés. Koszovó hivatalosan (*de jure*) Szerbia és Montenegró része, de valójában (*de facto*) attól függetlenül működő tartomány. Koszovó a függetlenné válás útján halad, habár az elmúlt évek eseményei – különösen a 2004 márciusában kitört zavargások – igazolták, hogy nem érett a szuverenitásra. 2005 második felében a nemzetközi közösség várhatóan áttekinti a helyi politikai, gazdasági és társadalmi fejlődés szintjét, majd feltehetően döntést hoz Koszovó jövőjéről. A tervek szerint ez év végén megkezdődnek a tárgyalások a tartomány sorsáról.

A Balkán Nemzetközi Bizottság 2005 áprilisában elkészített egy forgatókönyvet Koszovó jövője kapcsán. Eszerint a tartomány hosszú távon szuverén államalakulat lenne, és az elképzelések szerint négy fázisban érné el a teljes önrendelkezést. Az első szakasz a jelenlegi *status quo* állapot nemzetközi protektorátus alatt, amelynek a megrekedt fejlődés miatt mielőbb véget kell vetni. A második fázis Koszovó *feltételes függetlensége* lenne szuverenitás (teljes függetlenség) nélkül, ezt követné – a konszolidációs erőfeszítések megvalósulásának függvényében – az *irányított szuverenitás*, majd az utolsó fázis a *teljes függetlenség*, amellyel párhuzamosan Koszovó csatlakozna az Európai Unióhoz.²

¹ Az UNMIK átmeneti kormányzati feladatokat lát el, köztük a koszovói kormánynak egyelőre át nem adott belügyi, igazságszolgáltatási és védelmi jogköröket. Az UNMIK vezetője, az ENSZ-főtábornok különleges koszovói megbízottja vétőjoggal rendelkezik a koszovói törvényhozás által megalkotott jogszabályok elfogadását illetően.

² Balkan u budućnosti Evrope – Izveštaj Medunarodne komisije za Balkan (Evropski Forum, No. 4, April 2005, www.becei.org/ef.html)

Az általános helyzet Koszovóban

A politikai konszolidáció Koszovóban viszonylag lassan halad, ugyanis a legnagyobb albán politikai pártok hatalmi harcot folytatnak egymás ellen ahelyett, hogy összefognának és végre a tartomány jövőjével, demokratikus fejlődésével foglalkoznának. Az albánok egyetlen közös célja a tartomány függetlenségének elérése, de nincs világos tervük az azt követő időszakra. A legnépszerűbb koszovói albán párt – a Koszovói Demokratikus Liga (LDK) – Ibrahim Rugova tartományi elnök vezetésével mérsékelt irányvonalat követ Koszovó jövője kapcsán. Tavaly decemberben az LDK óriási meglepetést okozott, amikor koalícióra lépett a radikális Szövetség Koszovó Jövőjéért (AAK) párttal.

Az elmúlt években az AAK azzal fenyegette a nemzetközi közösséget, hogy akár fegyverrel is kész harcolni az önrendelkezésért, ha a tartomány rövidtávon nem kapja meg a függetlenséget. 2004 végén az AAK elnöke, Ramush Haradinaj lett Koszovó miniszterelnöke. A koszovói harcok idején (1998-1999) Haradinaj a Koszovói Felszabadítási Hadsereg (UÇK) Dukagjini műveleti térségének (Nyugat-Koszovó) parancsnoka volt. A szerbiai politikusok több alkalommal is kritizálták miniszterelnöki kinevezését, hiszen Haradinajt háborús bűnösnek tartják, aki szerb vélemények szerint 67 gyilkosságot követett el, és közvetve több mint 250-ben vett részt. 2005. március elején a volt Jugoszlávia területén elkövetett háborús bűncselekmények kivizsgálására hivatott hágai Nemzetközi Törvényszék (ICTY) vádat emelt Haradinaj ellen, aki március 9-én önként Hágába utazott. Haradinaj bizonyítani akarta készségét a törvényszékkel történő együttműködésre, és a vártak megfelelően nemzeti hősként utazott Hágába.³

A másik, korábban szintén radikális elszakadáspárti nézeteket valló koszovói albán párt, a Koszovói Demokratikus Párt (PDK) jelenleg ellenzékben van, mert nem hajlandó együttműködni az LDK-val. A PDK elnöke, Hashim Thaçi – aki a koszovói fegyveres konfliktus idején az UÇK politikai vezetője volt – ma a színpalak mögött politizál és megpróbál mérsékeltnek tűnni a nemzetközi közösség szemében. Thaçi Ohrid-típusú megállapodást sürget, vagyis hasonlót ahhoz, amely 2001 augusztusában lezárta a macedóniai belső fegyveres konfliktust, és sikeresnek bizonyult a konszolidációs törekvések tekintetében is.⁴

A koszovói albán politikusok megértették, hogy céljaikat politikai úton is elérhetik, ezért nem érdekeltek a fegyveres konfliktus ismételt kirobbantásában. A tartományban az albánok abszolút többséget (több mint 90%-ot) élveznek, így akarataik különösebb kisebbségi ellenállás nélkül érvényesül.

A koszovói polgárok életkörülményei rosszabbak az európai átlagnál, a tartomány gazdasága elmaradott, a munkanélküliségi ráta különösen magas, körülbelül 60%-os. A magas albán fertilitás (termékenység) következménye, hogy a lakosság 60%-a 30 év alatti, és a fiatalok nem találnak megfelelő munkát maguknak a tartományban. Ez az oka annak, hogy számos fiatal a szervezett bűnözéshez csatlakozik, vagy külföldre megy legális, illetve illegális munkát vállalni.

³ Indicted Kosovo ex-PM surrenders: <http://edition.cnn.com/2005/WORLD/europe/03/09/kosovo.hague>.

⁴ Ohridi Megállapodás (2001. augusztus 13.): az egyezmény a macedóniai fegyveres konfliktusban érintett felek, a szláv macedónok és az albánok kiegyezése, amely a fegyveres harc befejezéséről és az ország lakosságának 25%-át kitevő albánok kisebbségi jogainak kibővítéséről rendelkezett.

A koszovói privatizáció megszervezéséért és lebonyolításáért felelős Kosovo Trust Agency (KTA) kemény munkát végez, de eddig kevés eredményt ért el, hiszen 1999 óta mindössze 30 millió euró közvetlen külföldi tőkeberuházás realizálódott. A tartomány bizonytalan jövője miatt az üzletemberek nem hajlandók pénzt befektetni Koszovóban, ami jelentősen hátráltatja a gazdasági újjáépítési folyamatot. Koszovó lakosságának pénzügyi bevételei többségükben a családtagok által külföldről hazautalt pénzekből (évente átlagosan 550 millió euró), nemzetközi segélyekből és a szervezett bűnözésből származnak.⁵

Az etnikai szembenállás és gyűlölet továbbra is jelen van a koszovói társadalomban. A helyi albánok jobb esetben felvásárolják, rosszabb esetben lerombolják a szerbek ingatlanjait, tehát a csendes etnikai tisztogatás folytatódik, így a tartomány fokozatosan elveszíti többnemzetiségű jellegét. A nem albán nemzetiségű lakosság az albán fenyegetés miatt elhagyja a tartományt, mivel számukra nincs munkalehetőség, illetve nagyon rosszak az életkörülmények. Elszórtan bármikor ismét kiújulhatnak az etnikai összetűzések, mert a korábbi kiváltó okok egyelőre nem szűntek meg. Egy nagyobb etnikai konfliktus kialakulását azonban kizárhatjuk, mivel a nem albán kisebbségek különösen, saját enklávékban, illetve „rezervátumokban” élnek. A 2004 márciusában történt zavargások felhívták a figyelmet arra, hogy a nemzetközi közösségnek sokkal nagyobb odafigyeléssel és érzékenységgel kell viszonyulnia Koszovó sorsa iránt, mint ahogy azt korábban tette. A politikai kultúra és a demokratikus hagyományok hiánya miatt nem várható el a gyors fejlődés, a közel 100 éves probléma (Albánia 1912-1913-ban alakult meg Koszovó és egyéb, albánok lakta területek nélkül) megoldásához hosszú időre van szükség.

A nemzetközi közösség vezető államainak céljai – amelyek ráadásul nem is egységesek – nincsenek teljes mértékben összhangban a valódi koszovói folyamatokkal. A tartomány „rohan” a függetlenség felé, viszont a vonatkozó dokumentumok „le vannak maradva” tőle. A fő megállapodások, amelyek meghatározzák Koszovó sorsát:

- ENSZ BT 1244. számú határozat (1999. június);
- Katonai Technikai Megállapodás (Kumanovo, 1999. június);
- a Koszovói Átmeneti Önkormányzat Alkotmányos Keretei című dokumentum (2001. május);
- a Koszovói Standardok (2003. december);
- a Koszovói Standardok Megvalósításának Terve (2004. március);
- a szerbiai kormány által elfogadott Terv Koszovó és Metohija helyzetének megoldására (2004. április).

⁵ Kifulladás. HVG, 2004. augusztus 21. 23. o.

Valóban olyan fontos Koszovó a szerbek számára?

Koszovó évszázadokon keresztül jelentős történelmi, vallási, politikai és gazdasági szerepet töltött be Szerbián belül. A szerbek szerint Koszovó a nemzet történelmi és vallási bölcsője. Dušan cár uralkodása idején (1331–1355) Prizren volt a világi központ, míg Peć az ortodox egyház fellegváraként működött.⁶ A rigómezei csata (1389) – annak ellenére, hogy a szerbek elveszítették a törökökkel szemben – a nemzeti emlékezetben mint heroikus küzdelem él tovább.

Az egyház meghatározó befolyással rendelkezik a szerb társadalomban, hiszen a legnépszerűbb intézmény Szerbiában. A Szerb Ortodox Egyháznak évszázadokon át kiemelkedő szerepe volt a nemzettudat kialakításában és formálásában, valamint az államhatalom megszilárdításában és a hagyományok megalapításában, illetve megőrzésében.⁷ Az ősi ortodox vallási elv úgy tartja, hogy ahol szerbek élnek, az a terület ideológiai értelemben a szerb nemzethez tartozik. Ez a régi elv ma is meghatározza a Szerb Ortodox Egyház Koszovó jövőjével kapcsolatosan elfoglalt álláspontját, tehát kategorikusan elutasítja a tartomány függetlenségét. A koszovói szerbek többsége bíz az egyházban, amelytől védelmet és bátorítást remél a szerintük állandó albán fenyegetéssel szemben.

A nagyobb szerbiai pártok számára Koszovó megtartása politikai prioritást élvez. Koszovó egy szimbolikus ütőkártya, amelyet rendszerint a saját politikai céljaik elérése érdekében használnak. Jelenleg nincs olyan meghatározó szerb párt, amely lemondana a tartományról, hiszen az politikai öngyilkossággal lenne egyenlő.

Koszovó gazdag természeti kincsekben (például ércekben), viszont az alkalmazott kitermelési technológia elavult. Bizonyos kutatások szerint Koszovó hatalmas lignitkészletekkel rendelkezik, amelyek közel 650 évre lennének elegendők. Az energiaipar azonban nagyon rossz állapotban van a fejlesztésekre szánt pénzeszközök hiánya miatt. A korábban híres Trepča Művek és az Obilić-i Erőmű nem működnek megfelelően. Jelenleg Koszovóban nem tudnak elegendő energiát előállítani, azt részben Szerbiából importálják. A tartomány annak ellenére, hogy természeti erőforrásokkal jól ellátott, jelentős gazdasági nehézségekkel küzd.⁸

A szerbiai politikai vezetők szerint Koszovó biztonsági kockázatot jelent Szerbia számára. A szerbek azzal vádolják a koszovói albánokat, hogy támogatják a szervezett bűnözői tevékenységet, és az albán „szabadságharcosokat” terroristáknak tartják. Szerbia és Montenegró Hadseregének (Vojska Srbije i Crne Gore – VSCG) legjobban felszerelt alakulatai Dél-Szerbiában (Koszovó körül) állomásoznak, hogy elrettentsék az albán radikálisokat a szerb biztonsági erők elleni erőszakos cselekmények végrehajtásától a Preševo-völgyben, ahol 70 ezer albán nemzetiségű személy is él.

⁶ Dušan regnálása idején Szerbia határai a Dunától az Adriai-tengerig húzódtak.

⁷ Hadrovics László: Vallás, egyház, nemzettudat (ISBN 963 462 647 5, ELTE, Budapest, 1991) 5. o.

⁸ Branko Inić: 70% of Serbia's Power Resources are in Kosovo. (Geopolitika Diplomat, No. 6. www.geopolitika.org.yu. 4-6. o.

Koszovó a fent leírtak miatt jelentős terhet jelentene Szerbia számára, amennyiben teljes mértékben visszakérülne fennhatósága alá. Erre azonban minimális az esély. Ma a koszovói kérdés sajnálatos módon a szerbiai politikai alkudozások tárgya, miközben mindenki tisztában van azzal, hogy Koszovó elveszett Szerbia számára.

Szerbek Koszovóban

Jelenleg körülbelül 100 ezer szerb él Koszovóban, többségük (kb. 70–80%) a tartomány északi részén, a Mitrovicától északra fekvő területeken. 1999 óta szerbek tízezrei kényszerültek Koszovó elhagyására. Az UNMIK és számos nemzetközi szervezet törekvése ellenére a koszovói szerb menekültek mindössze néhány százaléka tért vissza szülőföldjére. Ennek okai a rossz életkörülmények, a munkalehetőségek hiánya és a félelmet keltő biztonsági helyzet. A 2004. március 17–19. közötti zavargások következtében több mint 3500 szerb menekült el Koszovóból, 30 ortodox templomot megrongáltak vagy felgyújtottak, 850-en pedig megsebesültek, és közel 30 fő vesztette életét.⁹ Jelenleg a szerbek a kisebb enklávékba a nagyobbak felé – különösen Észak-Koszovó felé – mozognak. A koszovói szerbek tragédiája az, hogy a menekülteket nem látják szívesen Szerbiában, és csak másodrendű állampolgároknak tartják őket. A 2004 novemberétől 2005 januárjáig tartó menekültregisztrációs folyamat során 140 ezer szerb menekült jogi státusának rendezését kezdték meg. A több mint 100 ezer koszovói származású szerb szülőföldjére történő visszatérése meglehetősen valószínűtlen, mert a tartomány nem biztosítja a megfelelő életkörülményeket.

A tartomány gyakorlatilag megosztott, hiszen Észak-Koszovó (az Ibar folyótól és Mitrovicától északra) különálló területként működik. Itt kizárólag szerbek élnek, akik jó kapcsolatot ápolnak Szerbiával. Az itt lakók fizetésüket és nyugdíjukat Belgrádtól kapják, dinárban számolnak (Koszovó más részein az euró a fizetőeszköz), és párhuzamos közigazgatási intézményeket működtetnek. A koszovói szerb tanárok és doktorok a szerbiai átlagfizetés dupláját kapják azért, hogy szülőföldjükön maradjanak, egyébként a szerb jelenlét rohamosan csökkenne. Ebben a tekintetben ezek az emberek a szerbiai Koszovó-politika eszközévé váltak. A helyi szerbek saját biztonsági és védelmi szervezeteket (például hídőrök Mitrovicában) hoztak létre, amelyek készek megvédeni a szerbek lakta területeket és a szerb tulajdont az albánok fenyegetésétől.¹⁰

⁹ Kosovo, 17. Mart – VREME, 25. Mart 2004., 12. o.

¹⁰ Kosovo: Toward final status (Crisis Group Europe Report N°161, 24 January 2005, www.icg.org/library/documents/europe/balkans/161_kosovo_toward_final_status.pdf) 14. o.

Szerbia támogatja a párhuzamos adminisztratív és biztonsági struktúrákat Koszovó északi részén, és a szerb politikusok arra törekednek, hogy aláassák az UNMIK fennhatóságát a szerbek lakta területeken. A szerbek visszautasítják az együttműködést a koszovói politikai intézményekkel (a Koszovói Védelmi Hadtestben¹¹ a szerbek aránya az UNMIK nyomására kb. 7%), amivel azt akarják demonstrálni, hogy nem hajlandók asszisztálni a koszovói albánok függetlenségi törekvéseihez.

Politikai kapcsolatok a szerbiai vezetés és a koszovói szerbek között

A politikai együttműködés eddig többnyire Koszovón kívül történt, de ez év elején a meghatározó szerbiai politikusok is megfordultak a tartományban. A szerbiai miniszterelnök – Vojiszlav Kostunica – legutóbb 2004. januárban utazott Koszovóba, a szerbiai elnök, Borisz Tadic pedig februárban látogatott a tartományba. A nemzeti gyökerek és a viszonylag folyamatos együttműködés ellenére Belgrád és a koszovói szerbek eddig nem rendelkeztek közös stratégiával a koszovói kérdés megoldása érdekében. Néha személyes ellentétek is akadályozták a közös platform kialakítását, de mostanában egyre több próbálkozás történik az egységes álláspont kialakítása érdekében.

A Koszovói Koordinációs Központ (KKK) 2000-ben történt megalapítása óta főszerepet játszott a szerb érdekek koszovói képviseletében. Amikor Nebojsa Covic, a KKK vezetője 2003-ban az előrehozott választások után elveszítette miniszterelnök-helyettesi beosztását, a KKK átmenetileg háttérbe szorult, és sokáig nem élvezte az új szerbiai kormány politikai és pénzügyi támogatását. Az utóbbi időben azonban a szervezet kezdi visszanyerni nagyon fontos szerepét, miután Koszovó jövőbeni státusának rendezése egyre akutabb problémát jelent.

Egyelőre a koszovói szerbek is megosztottak, és nincs közös álláspontjuk saját érdekeik képviseletét és jogaik védelmét illetően. Habár Oliver Ivanovic egyike a legbefolyásosabb mitrovicai szerb politikusoknak, és ő a KKK helyettes vezetője, nem élvezi az összes koszovói szerb bizalmát. A koszovói szerbek között vannak radikális politikusok (például Milan Ivanovic, Momcsilo Trajkovic és Rada Trajkovic) és mérsékelték (például Oliver Ivanovic és Dragisa Krsztovic). A 2004. október 23-ai koszovói parlamenti választások bizonyították, hogy Belgrád és a koszovói szerbek egyaránt hezitáltak a szavazást illetően. Tadic szerb elnök arra buzdította a szerbeket, hogy vegyenek részt a választásokon, miközben Kostunica szerb miniszterelnök éppen az ellenkezőjét szorgalmazta. A sikeres szerb választási bojkott meggyengítette a Povratak¹² politikusait, többek között Ivanovicot és Krsztovicot. A bojkottpárti Szerb Nemzeti Tanács tagjai, köztük Milan Ivanovic és Rada Trajkovic igényt formáltak egy korábbinál befolyásosabb szerep megszerzésére a koszovói szerb társadalomban. A szerb radikálisok nyomásának hatására Oliver Ivanovic – aki a választásokon a Szerb Lista Koszovó és Metohijáért vezetője és jelöltje volt –, nem volt képes elfoglalni helyét a parlamentben és koszovói kormányban.¹³ A gépkocsija ellen 2005. február 8-án

¹¹ A Koszovói Védelmi Hadtestet 1999 őszén, az UÇK feloszlását követően, annak volt tagjaiból hozták létre azzal a céllal, hogy az egykori harcosok új „funkciót” és munkalehetőséget kapjanak.

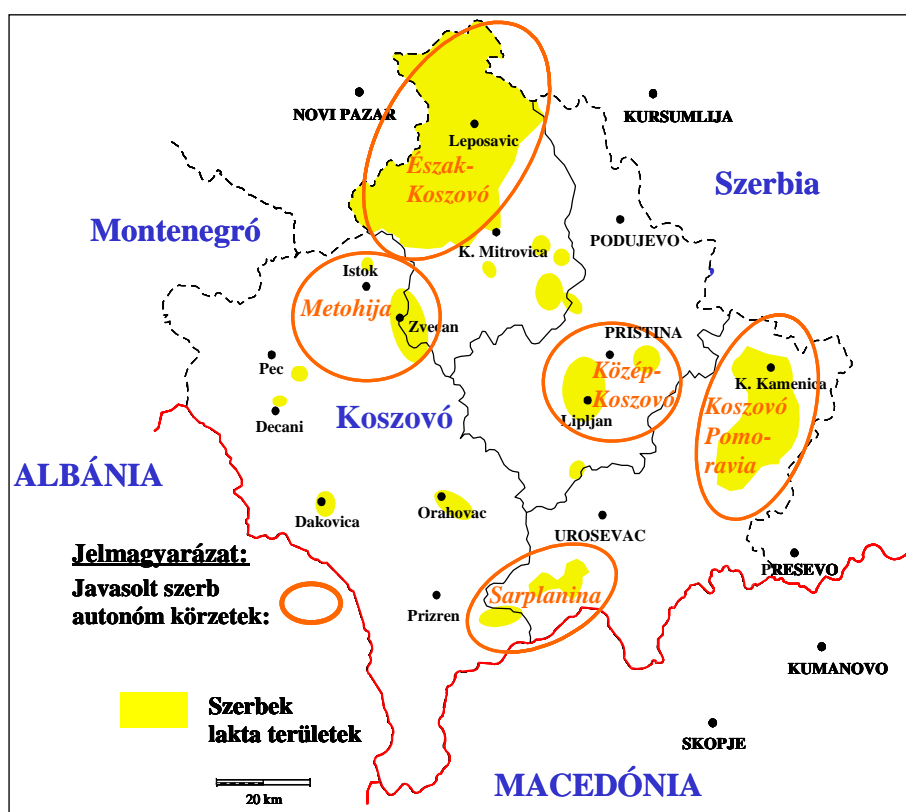
¹² Povratak: 2001-ben a szerbeket képviselő tömörülés a koszovói képviselőházban.

¹³ Kosovo: Toward final status (Crisis Group Europe Report N°161, 24 January 2005, www.icg.org/library/documents/europe/balkans/161_kosovo_toward_final_status.pdf) 13-14. o.

elkövetett robbantásos merénylet feltehetően figyelmeztetés volt Ivanovics számára, hogy ne működjön együtt a koszovói kormánnyal, és ne foglalja el a szerbek számára felajánlott másik miniszteri posztot.

Szerb elképzelések a koszovói kérdés megoldására

A szerbek üdvözölték a nemzetközi közösség által megfogalmazott „standards before status” (vagyis előbb teljesíteni kell bizonyos feltételeket, mielőtt a tartomány státusról döntenének) elvet, amelyet 2003-ban hirdettek meg, ugyanis akkor azt gondolták, hogy ezzel megkezdődik a valódi konszolidációs folyamat, és a szerb menekültek visszatérhetnek Koszovóba. Végül azonban a később elfogadott „Standards for Kosovo” és a „Kosovo Standards Implementation Plan” dokumentumok sem hoztak áttörést a helyi szerbek számára.¹⁴

¹⁴ Standards for Kosovo UNMIK/PR/1078 – www.unmikonline.org/press/2003/pressr/pr1078.pdf és Kosovo Standards Implementation Plan – www.unmikonline.org

2003-ban a szerb kormány határozatot hozott, amelyben kijelentette, hogy Koszovó Szerbia integráns része. 2004. április 29-én pedig a szerbiai parlament egy, a koszovói helyzet politikai megoldásával kapcsolatos határozatot fogadott el („*Plan for the Political Solution to the Situation in Kosovo and Metohija*”). Ebben a szerbiai politikai vezetés deklarálta, hogy Koszovó széleskörű autonómiát kaphat, de kizárólag Szerbián belül. Ugyanez a dokumentum autonómiát kér a szerbek részére Koszovóban, és követeli a kisebbségi jogok betartását. A szerbiai politikusok területi autonómiát javasolnak Koszovó szerbek lakta öt enklávéjában: Észak-Koszovó, Közép-Koszovó, Koszovó Pomoravia, Sarplanina és Metohija területeken.¹⁵ Az albánok teljes mértékben elutasították a szerbiai tervet, miközben a nemzetközi közösség ugyan nem fogadta el, de nem is vetette el véglegesen.

2004. december végén a koszovói szerbek, a szerbiai politikusok, a Szerb Ortodox Egyház és a Szerb Tudományos és Művészeti Akadémia létrehozta egy tanácsadó csoportot annak érdekében, hogy egyetértésre jussanak Koszovó ügyében. A testület szerepe a jövőben felértékelődhet, miután Koszovó végleges státusának kialakítása során mindenképpen szükség lesz nemzeti konszenzusra a helyi szerbek érdekeinek védelme céljából.

Borisz Tadic szerb elnök koszovói látogatása idején bejelentette, hogy a tartomány bármilyen függetlensége elfogadhatatlan Szerbia számára. Tadic találkozott a koszovói szerbekkel – köztük politikusokkal és Gračanica püspökével, Artemije-val –, de nem tárgyalt a koszovói albánokkal. Ez feltehetően hiba volt, mert Tadic még hajlandóságot sem mutatott a tárgyalási készségre és a kompromisszumra. A látogatás sokkal inkább helyi politikai kampánynak tűnt, semmint a koszovói kérdés megoldásának első lépését jelentette volna. Akkor még a szerbek és albánok közötti tárgyalásoknak az volt a legnagyobb akadálya, hogy a szerbek elutasították Haradinajt mint tárgyalópartnert. Bajram Kosumi március 23-án miniszterelnökké történt kinevezésével azonban megnőtt az esélye a tárgyalások újrakezdésének. Tadic támogatja Koszovó széles körű autonómiáját, amelyet szerinte akár a Preševo-völgyre is ki lehetne terjeszteni. Szerinte a koszovói kérdést két oldalról kell megközelíteni: az egyik a történelmi háttér, a másik pedig a lakosság életkörülményeinek javítására tett erőfeszítés. Az utóbbinak óriási jelentősége van.

Vojislav Kostunica szerb miniszterelnök a koszovói kérdést elsősorban emberi jogi és etnikai problémának tartja, amelyben szerinte a szerbek áldozatok. A 2004. márciusi beiktatási beszédében Kostunica Koszovó kantonizálását követelte, de a nemzetközi közösség ezt elfogadhatatlannak tartotta, így Kostunica retorikát váltott, majd decentralizációt szorgalmazott. Kostunica szerint az autonómia megoldaná Koszovó problémáját. Megítélése szerint kizárólag ezt követően kerülhetnek napirendre olyan kérdések, mint a politikai, gazdasági és szociális konszolidáció, amelyeket a nemzetközi közösség szorgalmaz. Januári koszovói látogatásán Kostunica hitet tett korábbi kijelentései mellett.

¹⁵ Kostunica: Kosovo plan is not proposal of ultimate solution – Beta News, 2004. április 29., www.beta.co.yu (A tervezet először a Blic című belgrádi napilapban jelent meg 2004. április 8-án.)

A szerbiai G17 Plusz kormánypárt az úgynevezett „egyperces függetlenség” koncepcióját támogatja, amely laza kapcsolatot feltételez Szerbia és Koszovó között, illetve Montenegróhoz hasonlóan egy úgynevezett „twin track approach” (kettős nyomvonalú) euro-atlanti integrációt támogat. A folyamat végén Szerbia, Montenegró és Koszovó csatlakozna az EU-hoz és a NATO-hoz. Miroljub Labusz pártelnök, miniszterelnök-helyettes többször is megjegyezte, hogy nemzetközi konferenciát kellene összehívni Koszovó végleges státusának meghatározása céljából. Úgy hiszi, hogy így a szerbiai politikusok tekintélye nem szenvedne csorbát, amennyiben a nemzetközi közösség Koszovó függetlensége mellett döntene.

A Szerb Radikális Párt és a Szerbiai Szocialista Párt kitartanak Koszovó megőrzése mellett. Januárban Tomiszlav Nikolics, a radikális párt elnöke felszólította a szerbeket, hogy harcoljanak a tartományért. A szocialista párt mérsékelt hangnemet ütött meg, amikor a szerb kisebbség jogainak védelmét, az életkörülmények javítását és a menekültek visszatérését szorgalmazta.

Nagy hiba, hogy a szerbiai politikusoknak eddig nem volt közös stratégiájuk a koszovói kérdés megoldása tekintetében, amit a 2004. évi koszovói választások is igazoltak. A demokratikus politikusok mostanában kezdik megérteni, hogy Koszovó jövőjével kapcsolatosan szükség van a konszenzus kialakítására. Jelenleg Kostunica és Tadic egy közös platform kialakításán dolgozik, ami Koszovónak többet nyújtana, mint autonómiát, de kevesebbet, mint függetlenséget.¹⁶

Koszovó státusának alternatív megoldása

A szerbek többsége biztos abban, hogy a koszovói szerbek és albánok képtelenek egymással együtt élni. Ez az oka annak, hogy – végső megoldásként – sok szerb számára még az etnikai (területi) megosztás is elfogadható lenne. Jelenleg viszonylag könnyű határvonalat húzni a szerbek és albánok „közé” Koszovóban. Ilyen határvonal lehetne az Ibar folyó, amely kettéosztja Mitrovicát. Az elképzelés szerint két entitást hoznának létre Koszovóban, amely közösen alkotná Koszovó tagköztársaságot, és az Szerbiával és Montenegróval közösen egy laza uniót alkotna.

Dobrica Csozics – akinek 2004-ben „Koszovó” címmel könyve jelent meg – azt állította művében, hogy Koszovó súlyos demográfiai, gazdasági és politikai teher Szerbia számára. Véleménye szerint a Koszovó jövőbeli státusáról szóló késlekedő döntés erősítheti a feszültséget, növelheti a bizonytalanságot, és elmélyítheti a Koszovó és Metohijában élő szerbek szenvedéseit. Emiatt egyre nehezebb és bonyolultabb kilábalni a koszovói válságból. Bár Csozics nincs döntéshozói helyzetben, véleménye mégis fontos lehet a Szerbiában, hiszen egyik szerzője volt a Szerb Tudományos és Művészeti Akadémia 1986-ban publikált, elhíresült memorandumának.¹⁷

¹⁶ Waiting for the European train – The Economist, April 16th 2005, 26. o.

¹⁷ A memorandum azt állította, hogy a szerb népet a saját államukban fenyegetik a többi nemzetiségek. Ez a megállapítás jelentősen hozzájárult az erőszakos nacionalizmus fellángolásához az egykori Jugoszláviában.

Belgrádi elemzők úgy tartják, hogy Koszovó békés úton felosztható, amennyiben Belgrád és Pristina erről megegyezésre jut, és azt a nemzetközi közösség is elfogadja. Jelenleg azonban a vitapartnerek még a kevésbé jelentős ügyekben sem képesek megállapodásra jutni, ezért kicsi az esélye a felosztásnak. Ez a tény pedig lehetetlenné teszi a koszovói státuskérdés gyors és megnyugtató megoldását.¹⁸

A Társadalomtudományi Intézet Központja által elvégzett év eleji közvélemény-kutatási adatok szerint Szerbia lakosságának 57%-a támogatja Koszovó felosztását, és mindössze 19%-a ellenzi azt. Montenegróban az állampolgárok 39%-a üdvözli a felosztást és csak 22%-a nem ért vele egyet. Egy másik kérdésre adott válaszok alapján a szerbiai polgárok 48%-a úgy véli, hogy Koszovó elveszett, míg 34%-uk ellenkező véleményen van. Ebben a tekintetben a montenegrói polgárok optimistábbnak tűnnek, mert csak 34%-uk tekinti Koszovót elvesztettek, míg 40%-uk szerint a tartományt sikerül megtartani.¹⁹

A Belgrád és Pristina közti viszony

A koszovói albánok a tartomány megoldatlan státusa, a rossz gazdasági helyzet és a társadalmi bizonytalanság miatt frusztráltak, elutasítják a belgrádi hatalommal való együttműködést, és ezért nincs is intézményes kapcsolat közöttük. A Belgrád–Pristina tárgyalások – amelyek 2003. október 14-én kezdődtek, és 2004 márciusában folytatódtak, amíg ki nem törtek a zavargások március közepén – sokat ígérőek, de rövidek voltak. A négy munkacsoport – menekültek visszatérése, eltűnt személyek felkutatása, energiaügyi kérdések, valamint a kommunikáció és szállítás témakörei – semmiféle eredményt nem ért el a rövid idő és a lényegesen eltérő koszovói szerb és albán érdekek miatt. A nemzetközi közösség jelenleg azon „munkálkodik”, hogy újraindítsák ezeket a tárgyalásokat, és megoldásokat találjanak a számos technikai kérdésre.

Ramush Haradinaj koszovói miniszterelnök regnálása idején a szerbek kategorikusan elutasították a vele való tárgyalások megkezdését, ami jelentősen akadályozta a Belgrád–Pristina tárgyalások folytatását. Haradinaj leváltását követően Tadic szerb elnök tárgyalási ajánlatot tett Rugovának, azonban most ő utasította vissza a megbeszéléseket.

A mitrovicai szerbek az UNMIK-ot csak összekötő hivatalnak tekintik a koszovói albánokkal történő kapcsolattartásban. Egyes meghatározó koszovói szerb politikusok nem hajlandók csatlakozni a koszovói intézményekhez, amivel akadályozni akarják a működésüket. Ennek az a veszélye, hogy a szerbek elveszíthetik a lehetőséget a Koszovó jövőjéről szóló tárgyalásokon való részvételre. A nemzetközi közösség egyelőre azt szorgalmazza, hogy az érintett felek mindegyike képviselhesse érdekeit.

¹⁸ Kosovo: Toward final status (Crisis Group Europe Report N°161, 24 January 2005, www.icg.org/library/documents/europe/balkans/161_kosovo_toward_final_status.pdf) 17. o.

¹⁹ Beograd – Većina građana Srbije i Crne Gore je za podelu Kosova. Beta Novinska Agencija 2005. 01.27. www.beta.co.yu.

Szerb remények és félelmek – következtetések

A koszovói szerbek többsége kezdi elveszíteni a reményt, hogy Szerbia valaha is visszakapja Koszovót. A helyi szerbek – ahogy az albánok is – mélyen frusztráltak, megosztottak, és félnek az albán radikálisok megtorlásától. A szerbek fenyegetett kisebbséggé váltak a tartományban, ahol az albánok meggyőző többséget képviselnek. A magas munkanélküliség és a csekély gazdasági lehetőségek egyre inkább azt az érzést keltik a szerbekben, hogy létük nem biztosított Koszovóban.

Koszovó jövőjét tekintve a szerbek eddig megosztottak voltak. A Koszovó jövőjével foglalkozó számos szerbiai dokumentum nem ad egyértelmű választ a koszovói kérdésre. A demokratikus erők az utóbbi időben próbálták konszenzusra jutni a tartomány jövőbeni státusa tekintetében. Jelenleg Tadic és Kostunica is széleskörű autonómiánál többet, de függetlenségnél kevesebbet kínál Koszovónak. A szerb politikusok úgy vélik, hogy a végleges státusról szóló döntés elodázásával megőrizhetik a szerb jelenlétet Koszovóban, és ösztönözhetik a koszovói szerb menekültek visszatérését a tartományba. A koszovói szerb menekültek ugyanis politikai, gazdasági és társadalmi kihívást (terhet) jelentenek Belgrád számára.

A belgrádi politikusok Koszovót Szerbia részének tekintik. Véleményük szerint a státuskérdés jelenleg nem aktuális, ezért mindent megtesznek annak érdekében, hogy bizonyítsák: Koszovó nem érett a függetlenségre. Emellett azt prognosztizálják, hogy az albán szeparatizmus instabil és rossz biztonsági helyzetet eredményezhet a jövőben.

A szerb ragaszkodás Koszovóhoz meglehetősen ellentmondásos. A tartomány megőrzését indokoló szerb történelmi, vallási, politikai és gazdasági érdekek ellentétben állnak azzal a ténnyel, hogy a tartomány politikailag és gazdaságilag fejletlen, ami óriási terhet jelentene az egyébként is szegény és komoly gazdasági gondokkal küszködő Szerbia számára. Egyes szerb elemzők szerint Koszovó a szerbiai euro-atlanti integrációs folyamat egyik fő akadály. A *modus vivendi* megtalálása nem lesz könnyű feladat, valószínűleg az idő és a szembenálló felek megegyezésre való hajlandósága játsszák majd a legnagyobb szerepet a rendezésben. Mindkét félnek részben fel kell adnia korábbi álláspontját és érdekeinek egy bizonyos hányadát.

Koszovó jövőjét illetően jelenleg két forgatókönyv elfogadható a szerbek számára. Az egyik – a kevésbé valószínű – szerint a szerbek és az albánok megegyeznek Koszovó felosztásáról, és a nemzetközi közösség később elfogadja azt. A másik – a sokkal kívánatosabb – szerint Koszovó megkezdí az euro-atlanti integrációs felkészülést, amelynek végén a tartomány csatlakozik az euro-atlanti szervezetekhez.

A SPANYOL FEGYVERES ERŐK ÚJ MODELLJÉVEL SZEMBEN TÁMASZTOTT KÖVETELMÉNYEK

A Védelem Fehér Könyvének meghatározása szerint a Spanyol Királyságnak olyan Fegyveres Erőkre van szüksége, amely elméleti és gyakorlati kiképzettségénél és felszereltségénél fogva alkalmas: Spanyolország védelmének garantálására; a nemzeti vagy a szövetségesek országhatárain kívüli tevékenységre, válság idején vagy szükségállapotban; képes garantálni a nemzetközi stabilitást, az emberi jogok tiszteletben tartását; Spanyolország legitim érdekeinek védelmét, megosztva a szövetségesekkel; ott, ahol fenyegetés vagy kockázat jelentkezik.

A Fegyveres Erők legfontosabb jellemzői legyenek: a rugalmasság, a magas fokú harcászultság, a gyors bevetethetőség, a megfelelő szállítási kapacitás, a modern harci-technikai és támogató eszközökkel való felszereltség.

Természetesen ezen követelmények humán oldalának a rövid szolgálati idő miatt a sorozott állomány nem felel meg, ezért egy rövid átmeneti idő után szükséges a teljesen professzionális (hivatásos vezető állomány és professzionális katonák) Fegyveres Erők megteremtése. Ezen erőknek olyan szervezettel, struktúrával, eszközökkel és harcászultsági szinttel kell rendelkeznie, amely képes a szuverenitás vagy nemzeti érdekek elleni bármilyen potenciális agresszióról való lemondásra, továbbá az ország politikai és gazdasági lehetőségei függvényében hozzájárulni a Szövetségesek kollektív védelmi rendszeréhez.

A professzionális haderő létrehozásának elvei

A professzionális Fegyveres Erők új modelljének – amely képes megfelelni az előbbieken részletezett követelményeknek és elvárásoknak –, az alábbi főbb elveken kell alapulnia:

- a személyi állomány teljes önkéntességén és professzionalizálásán, nemre való tekintet nélkül mind a vezető, mind a beosztott állományt illetően;
- olyan szervezeten (a kormánynak kell meghatároznia egy éven belül), amely tükrözi az új Fegyveres Erők feladatait, és létszáma 150 000–170 000 fő lesz;
- a polgári alkalmazotti állomány bevonásán a katonai adminisztrációba, a Fegyveres Erők által támasztott szakmai igények, elvárások alapján;
- olyan kiképzési–továbbképzési rendszeren, amely megfelel a katonai szervezetek elvárásainak és az egyén igényeinek is; amely egyrészt lehetővé teszi a katonai szakmai fejlődést, előléptetést, másrészt biztosítja a polgári életbe való visszailleszkedést;

- a jelenlegi tendenciákon alapuló megfelelő anyagi eszközökkel való ellátáson, amely egyensúlyt teremt a személyi és dologi jellegű kiadások között, kezdetben ez az arány 50-50%-os, majd eléri a 40-60%-os arányt;
- stabil, egyre teljesítőképesebb nemzetgazdaságon, amely lehető teszi az állami költségvetésből a nagyobb létszámú professzionális katona ellátásából, kiképzéséből adódó, valamint a fegyverzeti és anyagi–technikai eszközök modernizálási programjai végrehajtásából eredő növekvő kiadások fedezését;
- az egyesített (közös) tevékenységek doktrínája és egyesített vezetési struktúra összhangját biztosító kritériumokon, amelyek garantálják a Fegyveres Erők haderőneimeinek és fegyvernemeinek koordinációját, egységes elveken alapuló alkalmazásukat;
- a meglévő szervezeti struktúra racionalizálásán és csökkentésén, az adminisztratív eljárások javításán, a humán források és anyagi eszközök jobb felhasználásán;
- tartalékképzési és mozgósítási rendszeren, amely lehetővé teszi az alakulatok feltöltését, kiegészítését a professzionalizálás viszonyainak megfelelően; amelynek törvényi szabályozási rendjét, valamint az új tartalékképzési és mozgósítási rendszer megszervezését a kormánynak egy éven belül kell ki dolgoznia;
- olyan személyügyi módszereken és parancsnoki vezetési stíluson, amely alkalmazkodik a teljes professzionalizálás bevezetéséhez, fejlesztéséhez.

A professzionalizálás törvényi előkészítése

A parlament kongresszusi és szenátusi vegyesbizottsága által, 1998. május 28-án és június 9-én elfogadott határozata alapján megkezdődött a teljesen professzionális Fegyveres Erők létrehozásának törvényi előkészítése, amelynek eredménye az 1999. évi 17. számú, a „*Fegyveres Erők személyi állományáról szóló*” törvény. Ezzel hatályon kívül helyezte az 1989/17. számú hasonló rendeltetésű törvényt.

Az 1999/17. számú törvény előírása szerint 2002. december 31-i hatállyal fel kell függeszteni a kötelező sorkatonai szolgálatra történő behívást, s ettől az időponttól kezdve a Fegyveres Erőknél csak hivatásos (karrier) és professzionális (szerződéses) katonaállomány teljesíthet szolgálatot, megszüntetve így az addigi vegyes modellt. A Fegyveres Erők maximális létszáma 170 000 fő lehet, amelyből 48 000 fő a vezető állományhoz (tiszt és altiszt) tartozhat, a professzionális katonák számát 102 000 fő és 120 000 fő között határozta meg.

1999 elején közel 50 000 fő teljesített professzionális katonai szolgálatot a Spanyol Fegyveres Erők állományában. Annak érdekében, hogy a törvényben meghatározott létszámot (102 000–120 000 fő) biztosítani lehessen 2002. december 31-ig, figyelembe véve a professzionális állomány fluktuációját, valamint a sorkatonai szolgálatra behívottak egyre csökkenő számát, már 1999-ben is, s azóta évente mintegy 17 500 fővel terveznek újabb professzionális katonai szerződés létesítését.

1. táblázat

A pályázatra jelentkezők száma 1999-ben
(Revista de Defensa, 142. sz. 1999. december)

Felhívás katonai szolgálatra	Jelentkezők száma	Meghirdetett helyek száma	Egy helyre jutó jelentkezők %-ban	Jelentkező nők száma	Nők aránya %-ban
Szárazföld	8 529	4 540	1,8	1 669	19,5
Haditengerészet	1 749	750	2,3	372	21,2
Légierő	2 290	510	4,4	534	23,3
Összesen	12 568	5 800	2,1	2 575	20,4
Szárazföld	7 329	4 794	1,5	1 471	20
Haditengerészet	1 306	750	1,7	295	22,5
Légierő	1 707	524	3,2	506	29,6
Összesen	10 342	6 068	1,7	2 272	21,9
Szárazföld	4 946	3 602	1,3	1 082	21,8
Haditengerészet	1 032	700	1,4	121	11,7
Légierő	1 221	411	2,9	365	29,8
Összesen	7 199	4 713	1,5	1 668	23,1
Szárazföld	6 431	5 800	1,1	1 155	18
Haditengerészet	1 126	1 050	1,1	264	23,4
Légierő	1 543	650	2,4	379	24,6
Összesen	9 100	7 500	1,2	1 798	19,8
Mindösszesen	39 209	24 081	1,6	8 313	21,2

A 2000. évi választási kampány során az addig is kormányzó Néppárt (Partido Popular) ígéretet tett arra, hogy választási sikere esetén egy évvel korábban, azaz 2001. december 31-i hatállyal felfüggeszti a kötelező sorkatonai szolgálatot. Választási ígéretét betartva, az újonnan megalakult kormány Védelmi Minisztériuma felülvizsgálta a professzionizálás alakulását, tendenciáit, s alapvetően biztosítottaknak ítélte a törvényben meghatározottak korábbi elérését, s ezért javaslatot tett a kormánynak a kötelező sorkatonai szolgálat felfüggesztésére, amely végül is a 2001. március 9-én kiadott, 2001/247. sz. Királyi Rendeletben került megfogalmazásra.

A professzionális állományba vétel folyamata

A Védelmi Minisztérium minden év elején pályázati felhívást bocsát ki, amely tartalmazza az adott évre tervezett professzionális beosztások számát, haderőnemenkénti (fegyvernemenkénti) bontásban, konkrétan meghatározva azok jellegét (rövid vagy hosszabb idejű szolgálat), az egyes beosztások betöltéséhez szükséges fizikai és iskolai végzettségi követelményeket. A pályázati felhívást ezután minden negyedévben, a toborzott létszám alakulásának függvényében megismétlik. A Védelmi Minisztérium a korábbi sorozási létesítmények felhasználásával országszerte 53 toborzó irodát (Centro de Reclutamiento) tart fenn, ahol az érdeklődők részletes tájékoztatást kaphatnak a pályázatokra történő jelentkezés feltételeiről, a pályázókkal szembeni követelményekről, elvárásokról.

2. táblázat

A professzionális katonák létszámviszonyai 1999-ben

(Revista de Defensa, 142. sz. 1999. december)

Rendfokozat	Szárazföld	Haditengerészet	Légierő	Összesen
tizedes / cabo primero	5 321	2 491	2 162	9 974
örvezető / cabo	5 921	2 636	2 409	10 966
katona / haditengerész soldado / marino	20 746	5 753	4 524	31 023
kiképzésben részt vevők	0	682	0	682
Összesen	31 988	11 562	9 095	52 645

3. táblázat

A nők aránya professzionális állományban 1999-ben

(Revista de Defensa, 142. sz. 1999. december)

Rendfokozat	Szárazföld	Haditengerészet	Légierő	Összesen
örvezető / cabo primero	38	92	47	177
tizedes / cabo	338	171	223	732
katona / haditengerész soldado / marino	1782	530	350	2662
Összesen	2158	793	620	3571

4. táblázat

A professzionális katonák létszámviszonyai 2001-ben

(Védelmi Minisztérium weblapja, 2002. 04. 02.)

Rendfokozat	Szárazföld	Haditengerészet	Légierő	Összesen
szakaszvezető / cabo mayor	35	42	0	77
tizedes / cabo primero	7 891	4 300	2 774	14 965
örvezető / cabo	10 699	4 173	4 795	19 667
katona / haditengerész soldado / marino	48 922	10 298	8 071	67 291
Összesen	65 547	18 813	15 640	102 000

A táblázat nem tartalmazza sem az állandó szolgálatot teljesítők (837 fő), sem az önkéntesek (2146 fő), sem pedig a külföldi missziókban részt vevő professzionális katonák (56 fő) számát.

A pályázóval szemben támasztott követelmények főbb szempontjai, amelyeket a 2000/1735 sz. Királyi Rendelet határozott meg, következők:

- spanyol állampolgárság;
- betöltött 18. életév, de 28 évnél fiatalabb;
- büntetlen előélet;
- pszichológiai–fizikai és egészségügyi alkalmasság, edzettség;
- a megpályázott beosztás betöltéséhez szükséges iskolai végzettség.

A katonai szolgálatteljesítés állománykategóriái

A haderő teljes professzionalizálása miatt felfüggesztették a sorozott állomány katonai szolgálatát, ezért a Fegyveres Erőknél **hivatásos, kiegészítő és professzionális** állománykategóriák léteznek, a következők szerint:

- első kategóriába tartoznak a Fegyveres Erők vezető állományát képező tábornokok, tisztek és altisztek, akik hivatásos, karrier katonai szolgálatot teljesítenek, szolgálati viszonyuk állandó jellegű;
- a második kategóriába tartoznak azok a tisztek, akiknek a szolgálati ideje meghatározott időre szóló, időszakos jellegű, kiegészítik a vezető állományt (kiegészítő katonai szolgálat);
- a harmadik kategóriához tartoznak a professzionális katonák / tengerészgyalogosok, akiknek a szolgálati ideje szintén, a szerződés függvényében időszakos jellegű, meghatározott időre szól. Ez az időszakos szerződés a törvényi előírások megléte esetén állandó jellegűvé válhat, azonban ez nem jelent közvetlenül másik állománykategóriába vételt is.

A professzionális katonák / tengerészgyalogosok szerződési lehetőségei

A szerződés alapvető, legelterjedtebb formájának az **időszakos** tekinthető, a szerződés időtartamától függően ennek két változatát vezette be a törvény:

- hosszabb időre szóló, időszakos szerződés, amelynek időtartama két-három év lehet;
- rövid időre szóló időszakos szerződés, 12–18 hónapos szolgálatvállalással.

Mindkét esetben az időszakos szerződés, az előszerződés aláírásával, s a kiképző központba történő bevonulással kezdődik, két-három éves időszakokra meghosszabbítható, maximálisan 12 évre, a szerződő 35 éves koráig.

A törvény új elemként vezette be a hosszabb időre szóló, az **állandó** jellegű szolgálat vállalását lehetővé tevő professzionális katona/tengerészgyalogos kategóriát. Ennek értelmében az a professzionális katona/tengerészgyalogos, aki folyamatosan nyolc évet teljesített a Fegyveres Erők állományában, kérheti az időszakos szerződéses

állományviszony módosítását állandó jellegűvé, s ebben az esetben a tartalékállományba vétellel együtt, 58 éves koráig teljesíthet szolgálatot. (Első alkalommal a törvény ezen előírásának alkalmazására 2001. decemberében került sor, amikor is pályázat útján lehetett jelentkezni a meghirdetett állandó professzionális állománnyal betöltendő helyekre, kilenc év letöltött szolgálati idő után).

A professzionális katonák / tengerészgyalogosok rendfokozati viszonyai

Állományba vétel esetén mindenki a rendfokozat nélküli katona / tengerészgyalogos (soldado / marintero) megnevezésű kategóriába kerül, majd a különböző feltételek megléte esetén a következő rendfokozatokat érheti el – cabo, cabo primero és cabo mayor – ez utóbbi újonnan bevezetett rendfokozat. (Ezek a magyar tisztesi rendfokozatoknak – őrzetű, tizedes, szakaszvezetű – felelnek meg talán a leginkább, hiszen az első altiszti rendfokozat a sargento – őrmester). Az előléptetést az adott haderőnem vezérkari főnöke hagyja jóvá.

Követelmények, előléptetési rendszer:

- *A rendfokozat nélküli katonával / tengerészgyalogossal szembeni követelmény*, hogy egy adott szakterületen megfelelő ellenőrzés mellett a pontosan meghatározott feladatok elvégzésére szakszerű ismeretekkel és gyakorlati képességekkel rendelkezzen.
- *Az őrzetűvel (cabo) szembeni követelmény*, hogy az adott szakterületen a pontosan meghatározott feladatok teljesítésére szakismeretekkel és bizonyos fokú felelősséggel rendelkezzen, képes legyen egy maximum háromfős csoport tevékenységének vezetésére.

Őrzetűvé az a professzionális katona / tengerészgyalogos léptethető elő, aki a beosztás betöltéséhez szükséges szakirányú tanfolyamot eredményesen elvégezte, s legalább három év folyamatos szolgálattal rendelkezik. Az előléptetést pályázat útján (legkevesebb három pályázó) lehet elérni, amelynél figyelembe kell venni az alkalmasságon kívül a szakirányú tanfolyamon elért eredményt is.

- *A tizedessel (cabo primero) szembeni követelmény*, hogy bizonyos fokú önállósággal és felelősséggel végezze feladatát az adott szakterületen, s kezdeményezőképeséggel bírjon. Képes legyen egy maximum 12 fős alegység vezetésére, tevékenységének koordinálására.

Tizedessé az őrzetű léptethető elő, aki rendelkezik az előírt szaktanfolyammal és minimum két évet már eltöltött az őrzetűi rendfokozatban. Az előléptetéshez pályázat elnyerése szükséges, minimálisan három pályázó közül kerül kiválasztásra az előléptetendő őrzetű. Az előléptetésnél figyelembe veszik az addigi tevékenységet, valamint a szaktanfolyam(ok) eredményeit.

- *Szakaszvezetűvé* legalább hároméves várakozási idő után léptethető elő az a tizedes, aki minimum hároméves, állandó jellegű professzionális állományú szerződést kötött. Ez a rendfokozat a tisztesi és az altiszti állománykategóriák közötti átmenetet jelenti.

A professzionális állomány kiképzési rendszere

A katonai kiképzési rendszer a professzionális fegyveres erők létrehozásának az alapját képezi, amely az integrált képzést, a professzionális katonai szakképesség kialakítását célozza, s fontos feladatának tekinti a harcászati és tudományos–technikai ismeretek folyamatos fejlesztését. A professzionális állomány tekintetében kétféle formáját vezették be: az alapképzést és a szakirányú felkészítést–továbbképzést.

Az alapképzés időtartama két hónap, amelyet az előszerződéses jelöltek (hallgatók) központi kiképző bázisokon töltenek el. Az alap katonai ismeretek mellett a választott szakterület alapjait, fegyverismeretet, az eszközök használatát oktatják. Az alapképzés célja – amely lényegében a hivatásos állomány alapképzésével is azonos –, hozzájárulni a személyiség fejlesztéséhez, elmélyíteni az alkotmányos értékeket, ismereteket, a katonai hagyományokat, integrált módon hozzájárulni az egyén formálásához, a fizikai állóképesség fokozásával, a katonai, technikai, pszichológiai ismeretek oktatásával. Az alapképzés befejezése után válnak a hallgatók a Fegyveres Erők teljes jogú tagjaivá.

A **szakirányú felkészítés–továbbképzés** már a leendő haderőnem igényei és tervei alapján folyik, s annak időtartama egytől tíz hónapig terjedhet. A tanfolyam elvégzése után az immár professzionális katonák a pályázatok alapján kerülnek átadásra a csapatokhoz.

Tartalékképzés / mozgósítás a professzionizálás befejezése után

A behívásos sorkatonai rendszer felfüggesztése szükségessé tette a korábbi tartalékképzési és mozgósítási rendszer felülvizsgálatát is, mivel megszűnt a lehetősége az évente behívott mintegy 100 000 főnyi sorállományú katona kiképzésének. Ezért az 1999/17. számú törvény elsődlegesen a Fegyveres Erők állományát valamilyen okból elhagyó hivatásos és professzionális katonákkal számol, s csak másodlagosan a kötelező jellegű tartalékképzéssel, azonban ezt a lehetőséget sem zárja ki. A tartalékos rendszert három csoportba sorolja, **ideiglenes tartalékos, önkéntes tartalékos és kötelező tartalékos** állományúakra.

Az **ideiglenes tartalékos** állományhoz azok tartoznak, akik kiegészítő és professzionális katonai szolgálatot teljesítettek, de a szerződésük lejárta után megváltak a Fegyveres Erőktől, valamint a hivatásos állománykategória azon tagjai, akik megszüntették állományviszonyukat. A letöltött szolgálati idő függvényében egytől öt évig terjedő időszakig, 40 éves felső korhatárig lehetnek ideiglenes tartalékos állományban.

Az **önkéntes tartalékos** állományba azok a spanyol állampolgárok tartozhatnak, akik önkéntességi alapon kezdeményezik a Fegyveres Erőkhöz történő csatlakozást. Ebben az esetben egy maximum háromhónapos alap/szakképzésen kell részt venniük, majd annak elvégzése után két-három éves előszerződés kötésére nyílik lehetőségük, amely 15 évre megújítható, két-három éves időszakonként. Az iskolai végzettségüknek, szakképzettségüknek megfelelően legénységi, altiszti vagy tiszti állománykategóriába kerülhetnek, ennek megfelelően 35 vagy 38 éves életkorig tartozhatnak tartalékos állományba.

A **kötelező tartalékállomány** csoportba, összeírási kötelezettséggel tartozik minden, 18 és 25 év közötti spanyol állampolgár, nemre való tekintet nélkül, azonban a nők fegyveres alakulatokhoz csak saját kérésükre oszthatók be. Összeírás esetén, a tartalékosal történt egyeztetés után megjelölik azt a haderőnemet, amelyhez szükség esetén behívásra kerülhetnek, azonban alapvetően nem fegyveres szolgálatra tervezik az alkalmazásukat, hanem a nemzetvédelem más területein, például polgári védelem, egészségügyi létesítmények, környezetvédelem.

Annak érdekében, hogy biztosítsák a megszerzett ismeretek szintentartását, valamint új ismeretek megszerzését, a Védelmi Minisztérium kiképzési és továbbképzési rendszerébe beillesztették a tartalékosok továbbképzésének intézményét, amely magába foglalja mind az ideiglenes, mind az önkéntes tartalékosok felkészítését. Ennek értelmében a védelmi miniszternek jogában áll behívni a tartalékosokat rövid idejű továbbképzésre, tanfolyamra vagy gyakorlatra.

A tartalékosok behívásának rendje

A kialakult helyzet függvényében a Fegyveres Erők kiegészítésére vagy a veszteségek pótlására a kormány felhatalmazása alapján a védelmi miniszter dönt az ideiglenes és önkéntes tartalékosok behívásának rendjéről. A védelmi miniszter előterjesztésének tartalmaznia kell a behívandók számát, az érintett tartalékosok jellegét, igénybevételek várható időtartamát.

Két formája van, az egyik a „szelektív”, részleges behívás, amely csak az ideiglenes tartalékosokra terjed ki, amelynek célja a Fegyveres Erők állandó állományának kiegészítése. Másik formája kiterjed mind az ideiglenes, mind az önkéntes tartalékosokra, azzal a céllal, hogy pótolják a Fegyveres Erők állandó állományát és feltöltsék a keretalakulatokat, valamint az új alakulatok felállításához szükséges létszámot biztosítsák. A nemzetközi kötelezettségekből adódó békefenntartó akciókra mind az ideiglenes, mind az önkéntes tartalékos állomány behívható, de csak önkéntességi alapon kerülhetnek kiküldésre.

Amennyiben a kialakult helyzet szükségessé teszi a Fegyveres Erők további kiegészítését, túl a már behívásra került ideiglenes és önkéntes tartalékosokon, csak a Kongresszus felhatalmazása után lehet elrendelni a kötelező tartalékos állomány általános behívását (mozgósítását).

AZ OROSZ FEGYVERES ERŐK HAGYOMÁNYOS FEGYVERZETÉNEK FEJLESZTÉSI IRÁNYAI 2012-IG

Az elmúlt öt év egyik fontos tendenciája, hogy Oroszország politikai, társadalmi és gazdasági válságát leküzdve jól érzékelhetően megerősítette nemzetközi szerepét, növelte befolyását a világban zajló politikai, katonai és biztonságpolitikai, valamint gazdasági folyamatokra. Ezen változások eredményeként az orosz politikai vezetés szükségesnek ítélte újrafogalmazni – a világpolitikai realitásokból kiindulva – saját nemzeti érdekeinek (köztük biztonsági és gazdasági) érvényesítéséhez nélkülözhetetlen politotechnológiák és eszközök rendszerét.

A Szovjetunió felbomlását követő időszakban a hivatalos orosz politika különböző fórumokon és dokumentumaiban többször kinyilatkoztatta, hogy a hidegháború elmúltával egy globális atomháború, vagy hagyományos fegyverzettel megvívandó, a világ különböző térségeire kiterjedő háború(k) lehetőségének valószínűsége minimálisra csökkent. Ennek logikus folytatásaként Oroszország Nemzetbiztonsági Koncepciójában (2000) megfogalmazást nyert: *„Az Oroszországi Föderáció következetesen támogatja a nemzetközi kapcsolatok olyan rendszerének létrehozását, amelyben a katonai erő jelentősége minimális, és feladata a fegyveres konfliktusok kialakulásának visszatartására (preveníójára) korlátozódik.”*

Az Oroszországi Föderáció (OF) területén kialakult szeparatista mozgalmak, az ország területi egységét, belső biztonságát veszélyeztető szakadár fegyveres csoportok elleni fegyveres harc legitimálása érdekében a *„Honvédelmi Törvény”* (61. sz. Szövetségi törvény, 1996. május 31.) az OF fegyveres erőit az állam alapvető erőszakszervezetének minősíti, amely az OF biztonságát és nemzeti érdekeinek védelmét hivatott biztosítani. Ezen alapvetést kiegészíti a *„Rendkívüli helyzetek”*-ről szóló törvény, miszerint a fegyveres erők a főparancsnok (az OF elnöke) döntése nyomán alkalmazásra kerülhetnek belső fegyveres konfliktusokban, megakadályozandó a törvénytelen fegyveres csoportok tevékenységét; illetve a törvényesség és a jogrend, valamint a társadalmi biztonság és a belső stabilitás helyreállítása érdekében.

Helyzetértékelés

Az orosz politikai elit értékelése szerint a jelenkori globális katonapolitikai helyzetet alapvetően két – egymásnak ellentmondó – folyamat jellemzi:

- a nemzetközi gazdasági és politikai viszonyok új, igazságosabb és demokratikusabb rendszerének kialakítására való törekvés;
- a fegyveres erők nemzeti vagy szövetségi (koalíciós) döntés alapján történő alkalmazása, akár ENSZ-mandátum nélkül is.

A nemzetközi viszonyok közelmúltbeli (Koszovó) és jelenlegi (Afganisztán, Irak) folyamatait elemezve az orosz politikai vezetés korábbi álláspontjának felülvizsgálatára „kényszerült” a katonapolitikai és katonai eszközök szerepének és helyének tekintetében. Megállapítása szerint a gazdasági globalizáció keretében a katonai erő mind gyakrabban az egyes államok vagy országok csoportjának gazdasági érdekérvényesítését szolgálja, s ez egy adott régió, vagy a világ biztonságát befolyásoló tényezőként határozható meg.

A hadászati rendeltetésű atomerőknek és az űrvédelmi eszközöknek köszönhetően Oroszország változatlanul katonai nagyhatalomnak számít, amely elegendő visszatartó erőt jelent bármely atomhatalom számára, ezért ennek szinten tartására és fejlesztésére kiemelt figyelmet (anyagi forrásokat) biztosít a mindenkori orosz vezetés. Ezek az eszközök és képességek azonban nem tudnak elegendő biztonsági garanciát nyújtani az orosz állam és állampolgárai számára az új kihívások tekintetében, melyekhez az alábbiakat sorolhatók:

- a tömegpusztító fegyverek és a célba juttatásukra alkalmas eszközök elterjedése;
- a nemzetközi terrorizmus;
- az etnikai instabilitás;
- a radikális vallási közösségek és csoportok tevékenysége;
- a kábítószer-kereskedelem;
- a nemzetközi szervezett bűnözés (fegyver- és emberkereskedelem, pénzmosás).

Az országon belüli terrorizmus és a nemzetközi terrorizmus forrásait, eszközeit, végrehajtóit és céljait tekintve oly mértékben internacionalizálódott – vagyis a továbbiakban már nincs értelme belső és nemzetközi terrorizmusra tagolni –, hogy az ellene folytatott harc csakis nemzetközi koordináció, közös erőfeszítések formájában lehet hatékony és eredményes. Putyin elnök értékelése szerint az OF biztonságára az egyik legnagyobb fenyegetést a nemzetközi terrorizmus, az ahhoz kapcsolódó vallási és etnikai radikalizmus jelenti; ennek következtében stratégiai kérdés a fegyveres erőknél rendszeresített hagyományos fegyverzet fejlesztése és korszerűsítése, a tudományos kutatás–fejlesztés irányainak meghatározása, és a hadiipari háttérnek a fegyveres erők új feladataihoz és harc eljárásaihoz igazodó összehangolt dinamikus fejlesztése és kiemelt finanszírozása.

A kor követelményei

Az elmúlt két évtized katonai konfliktusait elemezve az orosz katonai szakértők a korszerű hadviselés sajátosságait az alábbiakban látják, melyeket mindenképpen figyelembe kell venni saját fegyveres erők hagyományos fegyverzete fejlesztése irányainak megfogalmazásánál:

1) A támadó fél alapvető célja az ellenség stratégiai fontosságú politikai és gazdasági irányító rendszerének, infrastruktúrájának, kommunikációs és rádióelektronikai harceszközeinek nagy távolságból, nagy találati pontosságú (precíziós) eszközökkel való megsemmisítése.

2) A felderítés (hadászati, hadműveleti, valamint azok elemei) jelentősége megnő. Az ellenség elgondolásairól, erőiről és eszközeiről rendelkezésre álló információ és adatok, valamint azok valós idejű továbbítása és felhasználása a hatékony és eredményes hadviselés (támadásban és védelemben egyaránt) egyik meghatározó tényezője.

3) A fegyveres harc kimenetelét döntő mértékben befolyásolja a légi fölény megszerzése (a légvédelem megsemmisítése, vagy képességeinek jelentős korlátozása) és a nagy találati pontosságú fegyverek alkalmazása; azonban ez nem csökkenti a szárazföldi erők tömeges alkalmazásának szükségességét a harci cselekmények záró szakaszában, a győzelem kivívása és megőrzése érdekében.

4) A hagyományos fegyverzettel felszerelt haderőnemek és fegyvernemek (szakcsapatok, támogató és kiegészítő csapatok) széles skálája szoros együttműködésben, bonyolult körülmények között egyidejűleg hajt végre stratégiai, hadműveleti és harcászati feladatokat, a fegyveres harc szinte valamennyi formájában. Az ellenség megsemmisítése nem a gyalogság és a harckocsik (PSZH-k) tömeges alkalmazásával, hanem a nagy távolságból végrehajtott csapásmérő eszközökkel (rakéta- és tűzérési csapatok, harcászati légielő), közvetlen harcérrintkezés nélkül történik.

5) A harcászati eljárások fontos sajátossága, hogy a támadó fél (agresszor) a közvetlen harcérrintkezésig váratlan és intenzív tűzcsapásaival megkísérel döntő, megsemmisítő fölényre szert tenni, ezért a védekező csapatok szétbontakoztatása (mélységben és frontvonalban), tagolása és tartalék erőinek biztonsági övezetekben történő telepítése mérsékelheti a támadás erejét, illetve megteremtheti az ellentámadás sikerét a védekező csapatok gyors manőverezésével és hatékony tűztámogatásával. A védekező fél arra fog törekedni, hogy a támadó fél számára kedvezőtlen közvetlen harcérrintkezést mielőbb kieroszakolja, ezzel csökkentve veszteségeit, illetve növelve az ellenség eszközeiben és élőerőiben a veszteség mértékét.

6) A fegyveres konfliktus (háború) végső kimenetele szempontjából döntő fontosságú a jól tagolt és zavarásvédett légvédelmi rendszer, amely képes hatékonyan leküzdeni az ellenség különböző típusú repülőeszközeit (beleértve a „stelth” – „lopakodó” technológia alapján készülteket is). A légvédelmi rendszernek hármas tagoltságban kell feladatait ellátni, úgymint:

- *hadászati űrvédelem* – a ballisztikus és szárnyas rakéták megsemmisítésére alkalmas eszközökkel;
- *objektumok légvédelme* – a legfontosabb katonai, politikai és gazdasági objektumok, valamint infrastrukturális létesítmények oltalmazása;
- *a szárazföldi csapatok légvédelme* – megakadályozandó az ellenség légi fölényének kialakulását a harctér fölött.

Feladatok

Tekintettel a fenti megállapításokra, az orosz politikai vezetés határozott szándéka az új biztonsági kihívásokra reagálni képes, és a hadviselés megváltozott formáihoz átalakított fegyveres erők megteremtése a haderőreform keretében, amelyben meghatározó szerep jut a magas fokú mobilitással bíró csapat-csoportosításoknak és speciális erőknek. Ezeket a mobil, többségében állandó készenlétű erőket korszerű, nagy tűzerejű fegyverrendszerekkel kell felszerelni, hogy a lehető legrövidebb időn belül képesek legyenek a nagy találati pontosságú fegyverek tömeges bevetésével, a korszerű felderítő és célmegjelölő rendszerek, valamint a védett automatizált irányítási-vezetési rendszerek és rádióelektronikai harc eszközeinek alkalmazásával döntő fölényt kiharcolni. Ezért a 2012-ig terjedő időszakban megkülönböztetett figyelmet fordítanak fegyveres harc eredményességét befolyásoló tényezőkre, mint:

- a légvédelmi rakéta- és tüzér rendszerek;
- a tüzérségi eszközök (hadműveleti és harcászati rakéták, sorozatvetők);
- a hadműveleti–harcászati szintű híradó rendszer (beleértve annak műholdas elemeit is) eszközeinek;
- a felderítés – harcászati rendeltetésű robotrepülőgépek és többfunkciós megfigyelő (optikai és lehallgató) eszközök alkalmazása a harctevékenységi terület fölött – és rádióelektronikai hadviselés eszközeinek; valamint
- a GLONASS műholdas navigációs rendszer *fejlesztésére*;
- a csapatlégierő helikopter- (Mi–24, Ka–52) és repülőparkjának (Szu–25) *korszerűsítésére*;
- a harcoló katona egyéni képességeinek (harci, kommunikációs, vezetettségi, önvédelmi és túlélési) *növelésére*.

Az orosz fegyveres erőknek – a hagyományos feladatrendszerük mellett – az utóbbi évtizedben kiemelt feladatává vált a nemzetközi terrorizmus elleni harc az Észak-Kaukázus térségében. Az aszimmetrikus hadviselés keretei között világossá vált, hogy a terrorizmus számára semmilyen veszélyt nem jelentenek az orosz politikai vezetés rendelkezésére álló hadműveleti–harcászati atomeszközök, annál nagyobb veszélyt jelentenek azonban maguk a terroristák ezen atomeszközök vonatkozásában, akiknek nem titkolt céljuk birtokukba keríteni ilyen eszközöket. Terrortámadás szempontjából különösen sebezhetőnek tartják a Topol-M hadászati rakétakomplexum mobil (kerekes) változatát, melynek védelmét biztonsági szakértők szerint nehéz biztosítani, vagy mozgatásának földrajzi határait úgy kell korlátozni, hogy az viszont már az eredeti elképzelést (túlélőképesség növelése mobilitással) ássa alá.

A prioritások és lehetőségek

A 2001-ben kidolgozott és az orosz elnök által jóváhagyott „A fegyverzetek fejlesztési és beszerzési Állami programja a 2002–2012 időszakra” (50 kötetes, minősített) dokumentum a fegyveres erők sokirányú feladatahoz illeszkedve meghatározta, hogy 2006-ig az anyagi forrásokat elsősorban a fegyverzetek és haditechnikai eszközök fejlesztését szolgáló tudományos kutatásokra, kísérletekre kell fordítani, majd 2006–2012 időszakban a prioritást a korszerű fegyverzeti eszközök és rendszerek beszerzésének kell adni, lecsereendő a technikailag elavult és amortizálódott hagyományos fegyverzeteket (szárazföldi csapatok, légi- és haditengerészet).

Az OF 2005. évi költségvetésében a „Nemzetvédelem” fejezetben minden korábbinál nagyobb összeg (529 mrd RUR¹ – kb. 18 mrd USD) szerepel katonai költségvetés címen (összehasonlításként Japán védelmi költségvetése ötször, Kínaé háromszor, Dél-Koreaé pedig kétszer nagyobb). Ezen belül 186,7 mrd RUR a hadászati atomerő fenntartását (4 db Topol–M hadászati rakéta, 9 db katonai rendeltetésű műhold, 5 db hordozórakéta beszerzése) hivatott szolgálni, ezt követik a szárazföldi csapatok kb. 40 mrd RUR-ral (1 db Iskander–M hadműveleti–harcászati rakétaosztály 6 db indítóállvánnyal, 92 db BTR–80 és 17 db T–90 harckocsi; a hadászati légi-erő (20 mrd RUR – 1 db Tu-160 bombázó beszerzése, 1 db Tu-160 bombázó felújítása, 7 db Szu-27 vadászgép korszerűsítése, nagy pontosságú levegő–föld rakéták beszerzése), s legvégül a haditengerészeti erők (kb. 20 mrd RUR – 2 db hadihajó). A 2005. évi katonai költségvetésben az állami megrendelések fejezetén belül 62,8 mrd RUR a tudományos kutatás–fejlesztés finanszírozását szolgálja, 112 mrd RUR a konkrét beszerzéseket (a fent felsorolt rendszeresítési ütemben) és csak 11,8 mrd RUR a meglévő fegyverzet, haditechnika javítására, állagmegőrzésére.

Összehasonlításként a 2004. évi fegyverzeti beszerzések főbb tételei:

– rádióelektronikai-harc	29,2 mrd RUR
– hadihajók	16,8 mrd RUR
– repülőeszközök	111,0 mrd RUR
– páncélostechika	5,3 mrd RUR
– löszerek	4,8 mrd RUR
– tűzérési eszközök	1,8 mrd RUR
– kézi lőfegyverek	1,0 mrd RUR

„A fegyverzetek fejlesztési és beszerzési Állami programja a 2002–2012 időszakra” dokumentumban rögzített célokat az Állami Duma honvédelmi bizottságának elnöke – Zavarzin vezérezredes – csak akkor látja megvalósíthatónak, amennyiben a hátralévő időben a fegyverzetek beszerzési ütemét minimum évi 250 mrd RUR-ra (a katonai költségvetés felére!) növeli a kormány, ellenkező esetben az egész „program” zátonyra futhat, s az már az ország biztonságát veszélyeztető következményekkel járhat.

¹ RUR – Russzkij Rubel, azaz orosz rubel.

A fenti program végrehajtását komolyan veszélyezteti továbbá maga a hadiipari komplexum is, amelynek az állami katonai megrendelések keretében az igényelt, korszerű technológián alapuló haditechnikai eszközöket és fegyverzetet kellene biztosítania. *A hadiipari komplexum jelenlegi állapota az alábbiakkal jellemezhető:*

- a hadiipar alapvetően saját tartalékaira támaszkodva, s nem a fegyveres erők tényleges igényeihez és a kettős rendeltetésű fejlett technológiák mielőbbi meghonosításához (a gazdaságossági és versenyképességi szempontokat hangsúlyozva) igazodva kényszerpályán fejlődik;
- a hadiipari vállalatok szinte kizárólag az elmúlt évtizedek tudományos–technikai és gyártástechnológiai képességeiket hasznosítják, a versenyképes termékek előállításának szükségessége (ahogy azt „*A fegyverzetek fejlesztési és beszerzési Állami programja a 2002–2012 időszakra*” előírja) nem érvényesül; nemzetközi együttműködés a tudományos kutatás–fejlesztés, valamint a közös gyártás területén alig kimutatható; a kényesnek számító hadászati fegyverzetek területén pedig a régi beidegződést (bizalmatlanság) követve semmi nyoma, legfeljebb retorika szintjén a közös ürvédelem tekintetében szokott említésre kerülni;
- az érvényben lévő adórendszer nem „fejlett technológia”- barát, nem ösztönöz korszerű és minőségi termékek előállítására.

Az orosz állami vezetés az ország biztonságát fenyegető kihívásokat elemezve és a gazdaság teherbíró képességét, hadiipari gyártási lehetőségeit figyelembe véve, a 2012-ig terjedő időszakra a fegyveres erők hagyományos fegyverzete tekintetében az alábbi prioritásokat („*Az OF FE fejlesztésének aktuális feladatai*” dokumentumban – 2003) – némileg felülírva a korábbi célkitűzéseket – határozta meg:

- nagy hatótávolságú és nagy találati pontosságú fegyverek;
- felderítő és célmegjelölő komplexumok (földi, légi és űrben telepített);
- a csapatok és fegyverzetek automatizált irányítását–vezetését korlátozó, illetve zavaró rádióelektronikai harceszközök *rendszeresítése*;
- a már rendszeresített fegyverzetek és haditechnikai eszközök *korszerűsítése* (tüzerő, találati pontosság és a hatékonyság fokozása vonatkozásában).

„*A fegyverzetek fejlesztési és beszerzési Állami programja a 2002–2012 időszakra*” hivatalos dokumentumban rögzített feladatok fokozatos megvalósítása következtében 2010-re a fegyveres erőkben rendszeresített korszerű fegyverzetek és haditechnika részarányának a rendszeresített eszközökön belül el kell érnie a 35%-ot, 2015-re pedig a 40–45%-ot. A jelenleg rendszeresített hagyományos fegyverzet és haditechnika teljes lecserélése, megújítása a számítások szerint ideális esetben 2020–2025-re fejeződhet be. Az orosz vezetés elgondolása szerint a katonai költségvetés struktúrája átalakításának eredményeként a kiadások 50–60%-a katonai rendeltetésű kutatásokat, fegyverzeti beszerzéseket, korszerűsítéseket és javításokat fogja szolgálni.

Mi várható ténylegesen?

Elsősorban a mikroelektronika és nanotechnológia területén a világszínvonalhoz való felzárkózás felgyorsítása a hadiiparban, mert ez jelenti az összes haditechnikai eszköz (rendszer) hatékonyságának a növelését mind a földön, mind a vízen, mind pedig a levegőben és az űrben. *A katonai költségvetésből a tervezett időszakban (2002–2012) a hagyományos fegyverzetekhez sorolt új haditechnikai eszközök beszerzésére, illetve a már rendszeresített eszközök korszerűsítésére és a kapcsolódó tudományos kutatásokra, kísérletekre valószínűleg nem jut elegendő anyagi forrás, így nem lesz tartható a fegyveres erők hagyományos fegyverzetének felvázolt korszerűsítési üteme.* Az orosz hadiipar a világpiacon megszerzett pozícióját elsősorban a repülő- és légvédelmi eszközök, páncélos- és tüzértechnika (harcászati és hadműveleti rakéták) tekintetében képes megőrizni, s ez a háttér az új haditechnikai eszközöknek a szükségesnél szerényebb mértékű beszerzését és rendszeresítését fogja lehetővé tenni. A haditechnikai eszközöknek a szovjet érában megszokott tömeg- és sorozatgyártása végképp a múlté, jelenleg sem az anyagi források, sem pedig a gyártási kapacitások (technikai és humán) nem állnak a kívánt mértékben az orosz vezetés rendelkezésére. Oroszország megváltozott biztonsági környezete és a bizalomerősítő együttműködése a Nyugattal (NATO, EU) talán nem is tenné szükségessé a hagyományos fegyverzetek tömeges beszerzését és rendszerben tartását, az OF állandó készenlétű és gyorsreagálású (elit) erői azonban bizonyosan számíthatnak a korszerű hagyományos haditechnikai eszközök rendszeresítésére, ahol alkalmazásuk tapasztalatai a későbbiekben akár referenciaként is szolgálhatnak a fegyverexportőrök számára piacrajutási marketingük kidolgozásánál.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- *Aktualnije zadacsi razvityija VSZ RF. – Az Orosz Föderáció fegyveres erői fejlesztésének aktuális feladatai.*
Agensztvo „Voejeninform” MO RF –2003, 103. o.
- Vaszilij M. Burenok vezérőrnagy: *Naucsno-metodicseszkije oszobennosztyi razrabotki Goszudarsztvennoj programmi vooruzsenyija. – Az Állami fegyverzeti program kidolgozásának tudományos módszertani sajátosságai.*
Voejennaja miszl folyóirat, 2004/4. sz., Moszkva.
- *Perspektiva – 2016. – Perspektiva – 2016.* VPK – Vojenno-promislennij kurjer hetilap – Hadiipari kurír, 2004/45. sz., 1. és 5. o.
- *Budsetnije podrobnosztyi. – Költségvetési részletek.* NVO – Nyezaviszimoje Vojennoje Obozrenyje. – Független katonai szemle hetilap. 2004.09.10., 4. o.
- *Razvityije OPK Rossziji. – Oroszország védelmi iparának fejlődése.*
VPK hetilap, 2005/9. sz. 6. o.
- *Putyi szpaszényija OPK. – A védelmi ipar megmentésének útjai.*
NVO hetilap, 2005.04.08., 6. o.

**MŰHOLDLEHALLGATÓ (MONITORING)
RENDSZEREK – I.**

Bevezetés

A hadviselés fejlődését figyelemmel kísérve megállapíthatjuk, hogy a katonai műveletek négy ismert dimenziója a 21. században kiegészült egy új, ötödik dimenzióval, az információs hadszíntérrel.

Napjaink háborúi az alábbi hadszíntereken folyhatnak:

- szárazföldi hadszíntér;
- légi hadszíntér;
- tengeri hadszíntér;
- kozmikus hadszíntér;
- **információs hadszíntér.**

Az információs hadszíntér – mint új elem – az információs forradalom, majd az információs korszak beköszöntével jelent meg, és az élet minden területén jelen van. Az információért folyó küzdelem minden ország számára fontos, mert aki több, pontosabb, relevánsabb, frissebb információval rendelkezik, az lesz képes az információs fölény kialakítására a potenciális ellenféllel szemben. Több ideje van a helyzet elemzésére, analizálására, és a szükséges tevékenység megtervezésére.

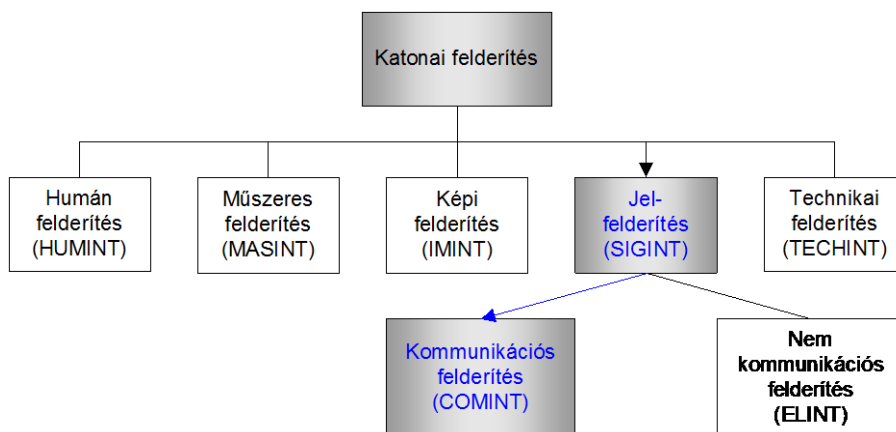
Az információs fölény elérésének alapfeltétele a kellő információ megszerzése. Mindazt a tevékenységet, amit ennek érdekében folytatunk, gyűjtőnéven információs hadviselésnek (Information Warfare – IW) nevezzük.

A katonák számára az információ megszerzésének alapvető eszköze a felderítés, amit minden rendelkezésre álló eszközzel és módszerrel folytatnak a világ államai.

A felderítés eredményes végrehajtása érdekében fel kell használni az új tudományos kutatások eredményeit, alkalmazni kell az ipar „nagy tudású”, korszerű eszközeit, folyamatosan képezni kell a felderítés résztvevőit.

A következő oldalon található ábrán a katonai felderítés területeit láthatjuk, benne doktorandusz kutatási területem¹ elhelyezkedését.

¹ Műholdas távközlés adatátviteli struktúráinak analízise.

1. ábra. A katonai felderítés területei²

Napjainkban a kommunikációs felderítés (COMINT) kiemelten fontos (ha nem a legfontosabb) célja a **műholdas kommunikáció**. A műholdas kommunikáció (benne a műsorszórás) alapjának tekinthető ötletet először Arthur C. Clarke írta le a Wireless World című folyóiratban, 1945 októberében. A jelet egy égre „néző” antenna sugározza ki egy Föld körüli pályán keringő műhold felé, amit a műholdon elhelyezett ismétlőállomás vesz, és több-kevesebb elektronikus feldolgozás után visszasugároz a földfelszíni vevőállomások számára. Vevőállomások bárhol lehetnek a műhold által besugárzott területen, azaz a műhold „nyalábjában” (beam). Az akkor még futurisztikusnak tűnő elképzelés alapján kialakuló űrtávközlés hatalmas fejlődésen ment keresztül, pályája mind a mai napig töretlen lendülettel ível felfelé, napjainkban már nem csak műsorszóró, hanem kommunikációs, meteorológiai, navigációs és felderítő műholdak tömege kering különböző pályákon a Föld körül.

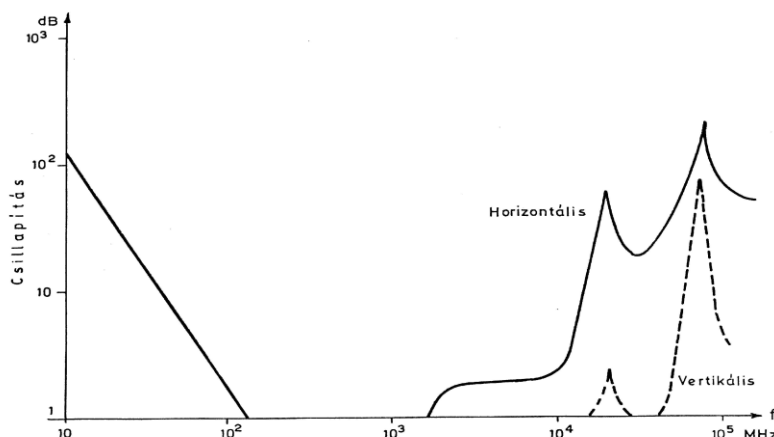
Miért a mikrohullámot alkalmazzák?

A műholdas távközlésben a kezdeti időszakban a VHF és az UHF frekvenciatartományt alkalmazták, mivel az akkori technológia ezt tette lehetővé. Az összeköttetések nagy mechanikai méretű nehézkes mechanikai eszközöket (antennarendszer) igényeltek, ezért az űrtávközlés megjelenése jelentős lendületet adott a mikrohullámú eszközök fejlesztésének, az alkalmazott frekvenciatartomány egyre feljebb tolódott, napjainkban a felső határ már 30 GHz környékén található.

² A ZNME Elektronikai hadviselési Tanszékének „Elektronikai felderítés támogatás” című ábragyűjteménye alapján.

Az egyre magasabb frekvenciasávok alkalmazása a következő okokkal indokolható:

- A nagyobb frekvenciájú elektromágneses hullámok potenciálisan nagyobb mennyiségű információt tudnak továbbítani, mert a frekvencia növekedésével az információ átviteléhez szükséges sávszélesség az üzemi frekvenciatartomány egyre kisebb hányadává válik, azonos relatív sávszélesség³ mellett az átvihető csatorna kapacitás nő.
- Mikrohullámú sávban állnak rendelkezésre azok az élesen irányított antennák, amelyekkel a leghatékonyabban lehet a földi adók teljesítményét a távoli, igen „kicsinek” látszó műhold felé továbbítani, mivel az elektromágneses hullámok annál jobban fókuszálhatók, minél nagyobb az antenna mérete a hullámhosszhoz képest.
- A mikrohullámú összeköttetés az alacsonyabb frekvenciás összeköttetéseknél kevésbé érzékeny a légköri zavarokra.
- A mikrohullámok fontos tulajdonsága, hogy áthatolnak az atmoszféra felső rétegein, míg a rövidhullámok például az ionoszféráról teljes egészében visszaverődhetnek.
- Nagytávolságú rövidhullámú összeköttetés létesítésére pontosan ezt használjuk ki. Mérésekkel és elméletileg bizonyított, hogy a különböző frekvenciák különböző mértékű csillapítást szenvednek el a légkörben, amint az a 2. ábrán látható. Oka a kozmikus részecskék, gázmolekulák, ionok jelenléte. 1–15 GHz között viszonylag alacsony a csillapítás értéke, azt ebben a tartományban alapvetően az oxigén, a vízgőz és az eső okozzák.

2. ábra. A frekvenciák csillapításának mértéke

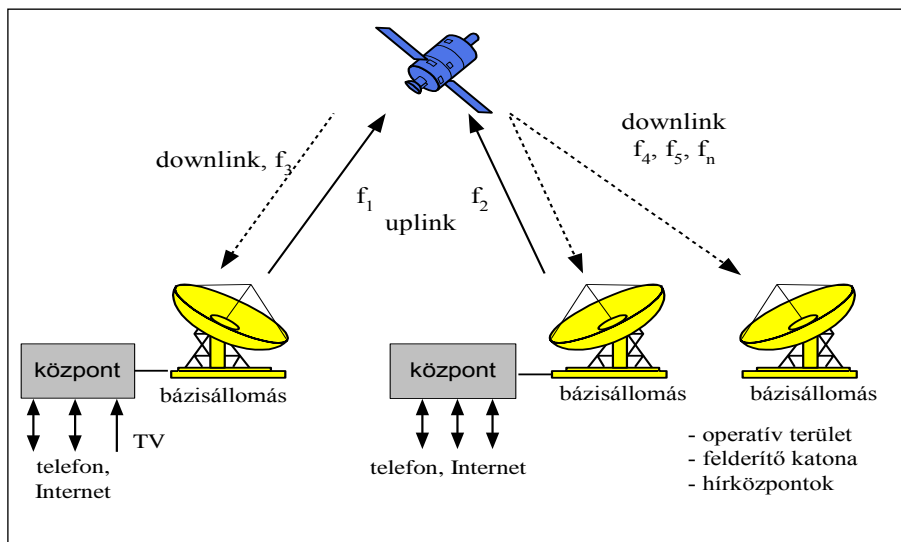
³ Relatív sávszélesség: a használt frekvenciatartomány sávszélesség és a vivőfrekvencia hányadosa, azaz $F_r = \Delta F / f_0$.

A mikrohullámú tartományt több alsávra osztják fel, ezeket betűkkel jelölik. A gyakorlati életben általában ezeket a betű megjelöléseket alkalmazzák a frekvenciák kiírása helyett. Egyfajta felosztás lehet például az alábbi:⁴

P sáv: 0,2–1 GHz	L sáv: 1–2 GHz
S sáv: 2–4 GHz	C sáv: 4–8 GHz
X sáv: 8–12 GHz	K_u sáv: 12–18 GHz
K sáv: 18–27 GHz	K_a sáv: 27–40 GHz

Műholdas összeköttetések általános felépítése

A műholdas összeköttetések felépítése rendszertechnikailag azonos a földi összeköttetésekével, amennyiben végponti adó/vevő párokból és antennákból (bázisállomás, egyedi felhasználói terminál⁵ formájában) és a kábeles, vagy mikrohullámú relé hálózatot kiváltó eszközökből (Föld–műhold–Föld) épülnek fel. Sematikus felépítésük az alábbi ábrán látható.

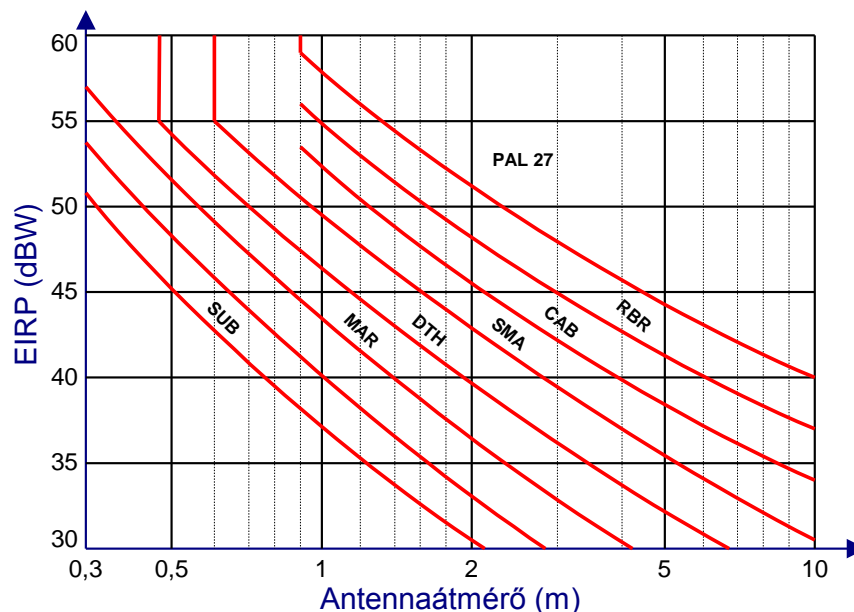
3. ábra. Műholdas összeköttetések felépítése

⁴ A sávhatárok változóak, többféle felosztást használnak a gyakorlatban.

⁵ Hajó- és repülőgép-fedélzeti, földi mozgó végpontok, személyi terminálok és így tovább.

A központ összefogja a felhasználók jeleit (távbeszélő, Internet, fax, videó vagy televíziós csatornák jelei) és a bázisállomás felsugározza azt a műholdra. A műhold veszi a földi központok által (f_1 és f_2 frekvenciákon) sugárzott jeleket, majd a transzponderek frekvenciáin (f_4 , f_5 , f_n) erősítés után a földfelszín kiválasztott részének irányába visszasugározza. A Föld–műhold (**uplink**) összeköttetés, és a műhold–földfelszíni vevőállomások közötti (**downlink**) összeköttetés más-más frekvencián történik.

A műholdtól való nagy távolság miatt, a jel erőssége a vétel helyén már igen alacsony szinten érzékelhető. A besugárzott terület széle felé haladva a jelszint folyamatosan tovább csökken, ezért a jó minőségű vételhez nagy nyereségű, ebből következően nagy méretű antennákra van szükség. Az alábbi ábra a jelminőség és az antennaméret összefüggését mutatja.

4. ábra. A jelminőség és az antennaméret összefüggése

Monitoring rendszerek általános felépítése

A műholdas felderítő rendszerek a műhold–Föld közötti összeköttetéseket (**downlink**) monitorozzák (könnyen belátható hogy az **uplink** a földön általában nem hozzáférhető). Az antenna által összegyűjtött jel feldolgozása az antennába épített műholdas vevőfejben, az úgynevezett LNC (Low Noise Converter) vagy LNB (Low Noise Block Converter) kezdődik. Ezeket célszerűen úgy tervezik és gyártják, hogy a kimenetükön megjelenő frekvenciatartomány azonos sávba essen, függetlenül a vételi frekvenciától és a polarizáció típusától. A gyakorlatban erre az **L** sávot (950–2150 MHz) használják⁶, így különböző műholdas frekvenciák feldolgozásához azonos vevő használható, ami lényegesen egyszerűsíti a rendszert.

⁶ Mivel frekvencia-lekeverés történik, a konvertereket down converter-nek is nevezik.

Az LNC által lekevert jeleket a vevők bemenetére kell juttatni. Az antennákat – különböző okok miatt – általában nem lehet a vevő közelébe telepíteni. Az antennák és a vevők közötti távolság néhány métertől több száz méterig (több kilométerig) terjedhet. Ilyenkor a megfelelő szintek biztosítása céljából erősítőket kell beiktatni. Az erősítők saját zajjal rendelkeznek, tehát ez **a megoldás egyértelműen a jel–zaj viszony romlását eredményezi**. Kihhasználva, hogy a kábelek csillapítása frekvenciafüggő, kompromisszumos megoldásként a vevők kihelyezhetőek az antennák közelébe, ilyenkor csak a kimenetükről kell az alacsonyabb frekvenciájú jelek demodulátorokhoz vezetéséről gondoskodni, ez egy nagyságrenddel kisebb csillapítás mellett megoldható.

Bármelyik megoldást alkalmazzuk, számos műszaki problémával szembesülünk. Az antennák forgatásvezérlésén kívül meg kell oldani a vevők távvezérlését (frekvencia, sáv szélesség beállítása), vagy megfelelő erősítők és kábelek segítségével a jelek eljuttatását a vevőkhöz. Minden egyes csatlakozó kb. 0,1–0,4 dB csillapítást okoz a jelszintben, mert a hagyományos koaxiális kábelek jelentős csillapítással rendelkeznek. Megoldás lehet csőtápvonalak használata, de ezek rendkívül drágák és érzékenyek az időjárás változásaira.

A másik nagy probléma, hogy az antenna jelét nem egy, hanem több vevő bemenetére kell eljuttatni. Egyszerű, ám korszerűtlen és rugalmatlan megoldás, ha az elosztott jeleket fixen kötik a vevők bemenetére a feladat függvényében. Ekkor a rendszer minden átkonfigurálása manuális beavatkozást igényel. A módszer nem üzembiztos⁷, lassú és számos további hibalehetőséget hordoz magában.

Fontos és elengedhetetlen feladat tehát ezeknek a rendszereknek az automatizálása, a szabványosított, moduláris eszközök kifejlesztése, és feladatok priorálása.

Korszerű műholdas rendszerek

Egy műholdas lehallgató rendszer vételtechnikai megtervezésekor és üzemeltetésekor több feladatot kell egyszerre megoldani (például az előzőleg említett manuális tevékenység kiiktatása), de a rendszer legkritikusabb része (legsúlyosabb keresztmetszete) az antenna és a jelfeldolgozás helye közötti nagyfrekvenciás jelút kialakítása.

A korszerű lehallgató rendszerrel szemben támasztott követelmények az alábbiak:

- biztosítsa az antennák jeleinek nagyobb (kb. km) távolságra történő eljuttatását, számottevő veszteségek nélkül;
- tegye lehetővé a vevők bemeneteire adott jelek automatikus, távvezérelt konfigurálását a feladat függvényében úgy, hogy a csatlakozásokat ne kelljen megbontani;
- rendelkezzen olyan adatbázissal, amely tartalmazza az ismert rendszerek lényeges paramétereit, és a hozzájuk rendelhető vevő-, antenna- stb. paramétereiket;

⁷ A megbízhatóság általában a bontható csatlakozók és az elosztók számával fordítottan változik.

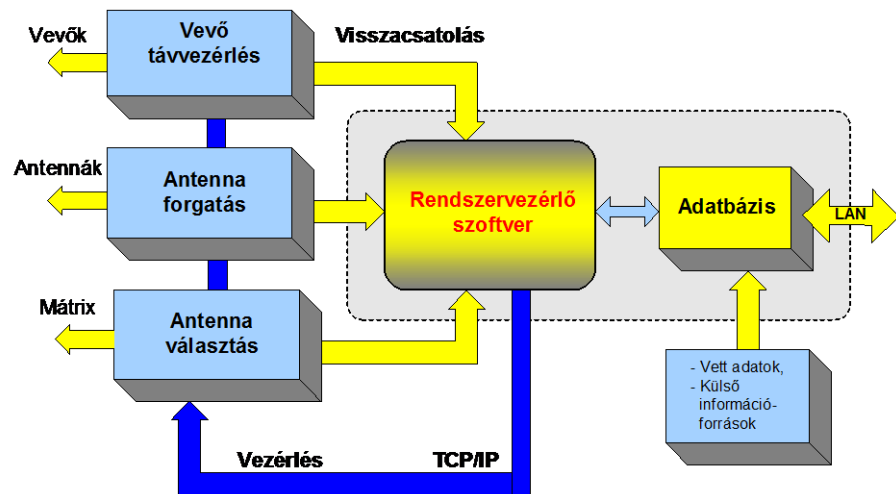
- legyen megoldott az antennák átállítása (pozicionálása) egy másik műholdra a munkahelyről úgy, hogy a pozícióazonosítás és a későbbi visszaállás (az adatbázisból) egyértelmű legyen;
- biztosítsa a vevők távvezérléssel történő beállítását és az aktuális értékek megjelenítését a felhasználó számára.

A távvezérlés lehetősége kiemelten fontos eleme a rendszernek, mert ezáltal biztosítható, hogy csak a feltétlenül szükséges eszközök kerüljenek a közvetlen kezelői környezetbe. Az embert érő közvetlen káros hatások (zaj, sugárzás, szélsőséges hőmérsékletingadozás) csökkentése lehetővé teszi az egészségügyi és a munkavédelmi követelményeknek jobban megfelelő munkavédelmi környezet létrehozását.

A távvezérelt eszközök megfelelően klimatizált, pormentes környezetbe helyezhetők, ami egyrészt lényegesen olcsóbb eszközök alkalmazását teszi lehetővé, másrészt az élettartam növekedését és a meghibásodások számának csökkenését eredményezi (nem mellékesen a szakszerűtlen beavatkozás lehetőségének kizárásával).

Fontos szempont, hogy az automatizált távvezérlő rendszerek minimálisra csökkentik az emberi tévesztésekből származó hibákat, és nagyobb hatékonyságot biztosítanak a nem kiszolgálási jellegű munkák elvégzésében.

A követelményeknek hardver és szoftver eszközök együttes, célszerű alkalmazásával lehet eleget tenni. Első lépéseként a meglévő eszközöket kell alkalmassá tenni a távvezérlésre, ezzel párhuzamosan el kell készíteni a szükséges rendszervezérlő szoftvereket és adatbázisokat. Az ábra az előzőekben felsorolt követelmények alapján felépített, korszerű műholdas monitoring rendszer funkcionális blokkvázlatát ábrázolja.

5. ábra. Korszerű műholdas monitoring rendszer

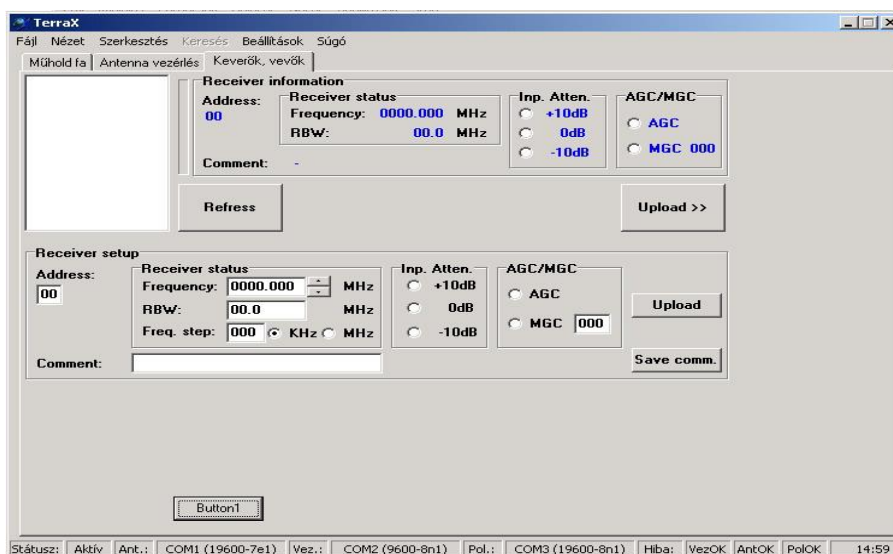
A vezérlő szoftver „lelke” az adatbázis, amelynek feltöltése részben a felhasználó által biztosított, másrészt egyéb forrásokból származó adatokkal történik.

A rendszervezérlő szoftver az alábbi, fontosabb beviteli információkat igényli:

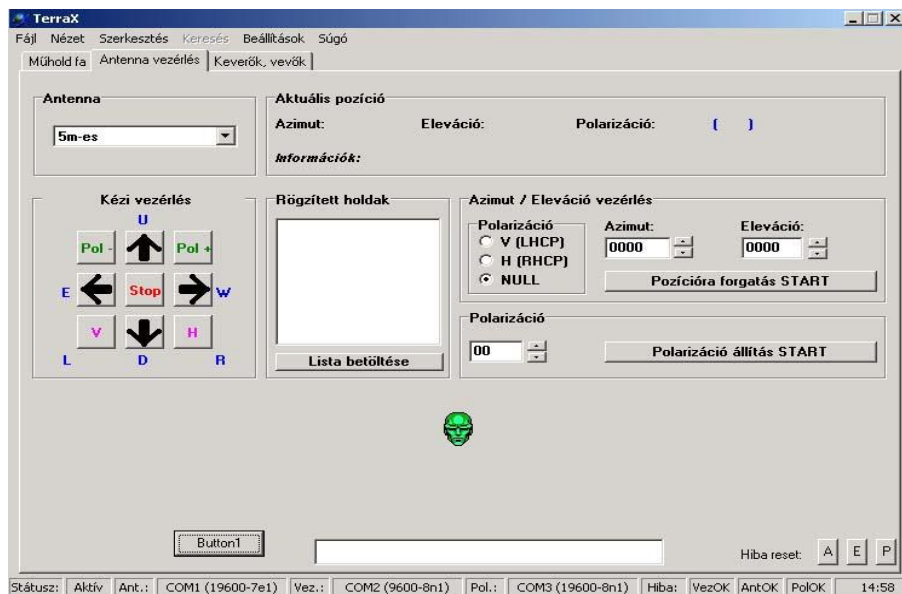
- a távvezérelt vevők beállított paramétereinek visszajelzéseit;
- az antennapozíciók visszajelzéseit;
- az antennaválasztó rendszer beállított értékeit;
- a manuálisan bevitt adatokat, mint:
 - antenna- és műhold-azonosítók;
 - műhold frekvencia;
 - polarizáció típusa;
 - egyéb vételi paraméterek (felhasználói igény alapján paraméterezve);
- a demodulátorok beállításait;
- a demultiplexerek beállításait.

A rendszerszoftver ezeket az információkat kezeli, az adatbázisban található paraméterek segítségével. Az adatbázist a felhasználó folyamatosan tudja bővíteni olyan információkkal, amelyek segítségével a rendszer vezérlését hatékonyabbá tudjuk tenni. Információk lehetnek például új műholdak pozíciói és a hozzájuk tartozó frekvenciák, a vételükhöz felhasználható antenna és vevőbeállítások paraméterei.

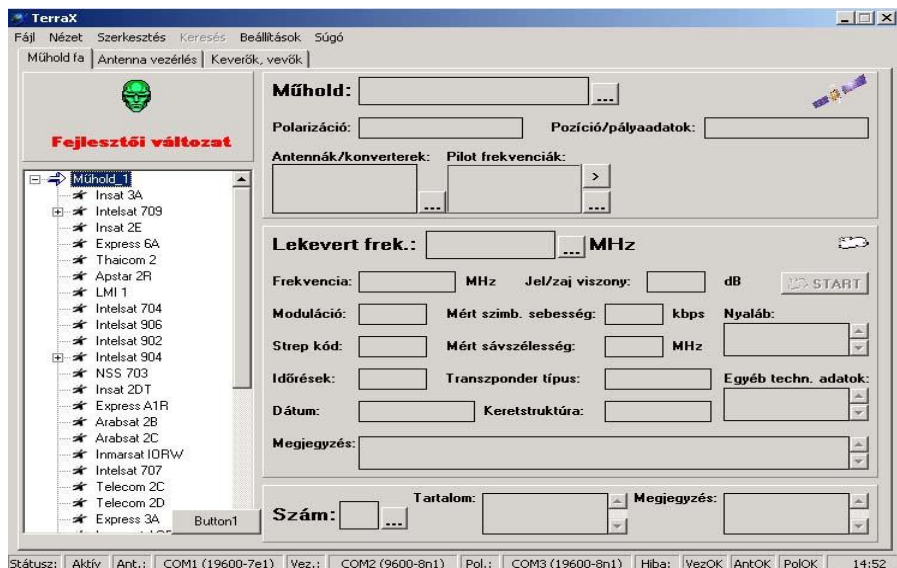
Az adatbázis elérését más, hozzáférésre jogosult felhasználók részére számítógépes hálózaton (például LAN) keresztül lehet biztosítani. Az ábrák a rendszervezérlő szoftver lehetséges kezelői felületeit szemléltetik.

6a. ábra. A rendszervezérlő szoftver kezelői felülete (1)

6b. ábra. A rendszervezérlő szoftver kezelői felülete (2)

6c. ábra. A rendszervezérlő szoftver kezelői felülete (3)

A kimeneti jelekkel az alábbi feladatok végezhetők:

- antennák azimut- és eleváció-értékének beállítása;
- kiválasztott vevő paraméterezése (frekvencia, sávszélesség, erősítés);
- antennaválasztás a vevők bemenetére.

A gyakorlati felhasználás során a rendszervezrlő szoftvereket nem egy, hanem több munkahelyen veszik igénybe, ezért célszerű közös adatbázis használata, melynek egyidejű elérését lehetővé kell tenni minden felhasználó számára.

Optikai szálak (üvegszálak) alkalmazása műholdlehallgató rendszerekben

Az optikai szálak a hozzájuk tartozó eszközök az utóbbi években hatalmas fejlődésen mentek át, az üvegszál használatának egyre nagyobb jelentősége van az adatátvitel terén, legyen az informatika, vagy távközlés. Széles körben alkalmazzák a számítógépes hálózatok (LAN) gerincvezetékeinek kialakítására, épületek közötti összeköttetés biztosítására, nagytávolságú, nagysebességű digitális és analóg jelátvitelre alábbi, rendkívül kedvező tulajdonságaik miatt:

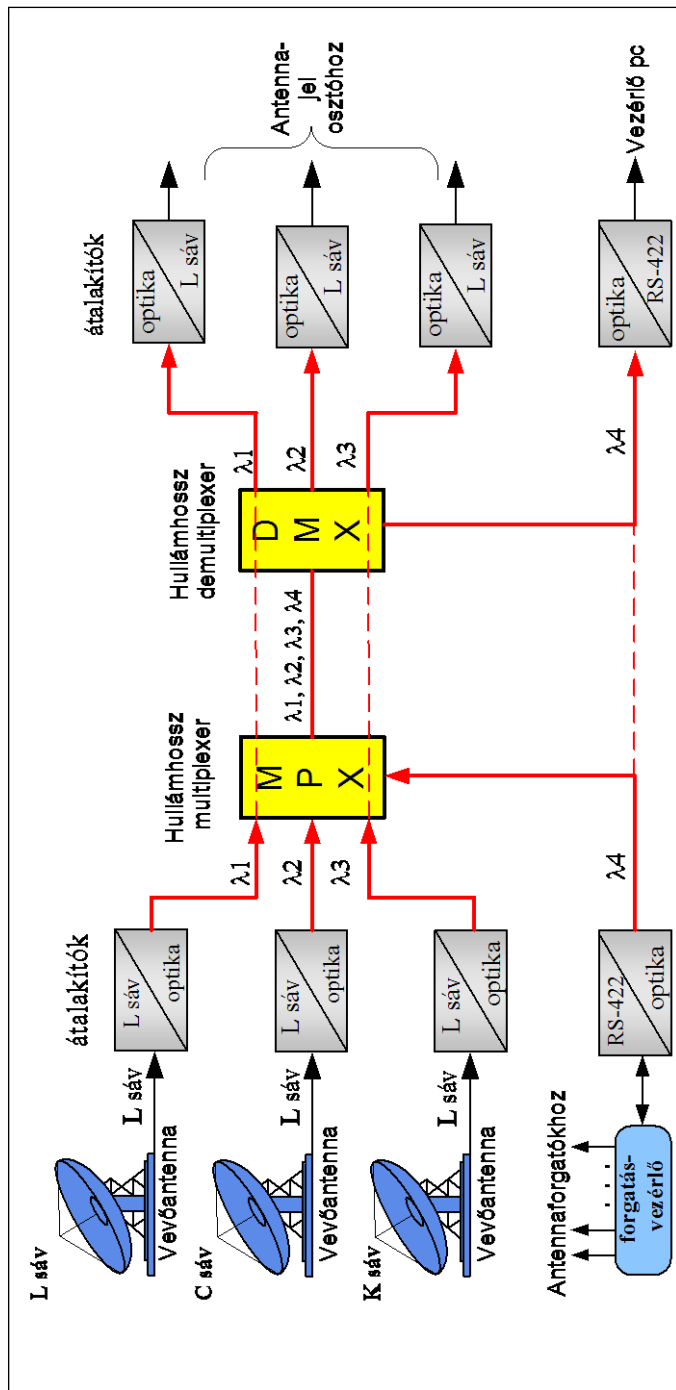
- átviteli kapacitása (sávszélessége) nagyságrendekkel nagyobb, mint a hagyományos réz vezetéké (B = kb. 193 THz!);
- csillapítása 0,1–0,2 dB/km;
- rendkívül kicsi a tömege (6 kg/km!);
- jó zajvédelemmel rendelkezik;
- rendkívül olcsó.

Használata nagymértékben megnöveli az adatok átvitelének biztonságát, a rádiócsatornát gyakorlatilag „leviszi” a föld alá, csökkentve ezzel az információ illetéktelen személyekhez jutásának lehetőségét és a környezet zajjal történő terhelését, tehát ideális eszköz a „legkritikusabb keresztmetszet” az antennarendszer és a (távoli) jelfeldolgozó rendszer hagyományos kábelzatának kiváltására.

A 7. ábrán optikai szálak és átalakítók felhasználását láthatjuk, több antennából álló műholdas lehallgató rendszerben⁸. Az LNC (LNB) L sávra keveri a venni kívánt transzponder frekvenciáját. Az optikai átalakítás már a fejnél megtörténik, természetesen a megfelelő szigetelést biztosítva a víz és vízpára ellen⁹.

⁸ Csak a szemléltetés miatt szerepel 3 különböző frekvenciájú antenna, a gyakorlatban lényegesen több jelúttal kell dolgozni, 2 db LNC/LNB fej is kerülhet egy antennába (C sáv, jobb és bal polarizáció), ekkor már hat független frekvenciasávot kell átvinni három helyett.

⁹ Az optikai eszközök legnagyobb ellensége – a mechanikai sérülések mellett – a víz és a vízpára, mivel az üveg képes magába szívni bizonyos mennyiségű vizet. A víz törésmutatója eltérő az üvegtől, ezért a fény megfelelő becsatolása az átalakítóba nem lesz biztosítva.

7. ábra. Több antennából álló műholdas lehallgató rendszer

Az átalakítók körülbelül 100 dB dinamikatartománnyal (CDR – Compression Dynamic Range) és 10 dB erősítéssel rendelkeznek, ami lehetővé teszi az eszközök problémamentes alkalmazását (az erősítés gyakorlatilag csillapításmentes jelutatót biztosít).

Az optikai tartományba konvertált jelek továbbítása két módon lehetséges. Átvihetünk minden jelet külön optikai szálon (piros szaggatott vonal), vagy hullámhossz osztású multiplexelést (WDM – Wavelength Division Multiplexing) alkalmazva egyetlen optikai szálon visszünk át minden jelet, kihasználva az üvegszál nagy sávszélességét. A WDM az optikai átviteli utak kapacitását sokszorozza meg, mert az optikai szálak által biztosított, 1550 nm (193 THz) körüli átviteli sávban (analóg frekvencia multiplex elven) több vivőhullámot alkalmaz. Napjainkban általában a 40 csatornás rendszerek tipikusak, de 96, vagy 128 csatornás kísérleti rendszerek is léteznek. A vivőtávolság („csatornatávolság”) általánosan 200 GHz, de nagyobb csatornaszámú rendszerek számára szabványos az 50 és 100 GHz raszter is. Az optikai WDM-technika válasz azokra a kihívásokra, amelyet a meglévő optikai hálózatokkal szemben a nagy ütemben növekvő átviteli kapacitás igény támaszt.

A WDM ismeretében az első megoldás logikátlannak tűnik, de ha figyelembe vesszük, hogy az **optikai kábelekből** általában 2–12 elemi **üvegszál** található, a WDM végponti multiplexerek / demultiplexerek drágábbak, mint maga az optikai kábel, egyértelmű hogy alacsonyabb csatornaszámok esetén **az első módszer gazdaságosabb**.

Eddig megoldottuk az antennarendszer vezérlését és az antennajeleket – gyakorlatilag veszteségmentesen – eljuttattuk a vevők bemenetére. Ha nagyobb rendszert üzemeltetünk, célszerű az egyes visszaalakított antenna (L sávos!) jeleket vezérelt antennaválasztó mátrix közbeiktatásával juttatni az egyes vevőbemenetekre, ezzel az adott feladat függvényében, rugalmasan megoszthatjuk erőforrásainkat a vevők között.

A lehallgató rendszer csak több lépcsőben valósítható meg (gazdasági kényszer), ezért **a kialakítás sarkalatos elve a moduláris építkezés**, így a bővítés során nem lesz szükség átalakításokra, csak az építő elemeket kell egymásra helyezni, hogy bővítsük rendszerünk képességeit.

A következő részben az alkalmazható jelfeldolgozás módszereit ismertetem részletesebben.

**ÚJ FELADATOK ÉS LEHETŐSÉGEK –
NEMZETBIZTONSÁGI ALAP- ÉS MESTERKÉPZÉS
A ZRÍNYI MIKLÓS NEMZETVÉDELMI EGYETEMEN**

A magyar nemzetbiztonsági szolgálatok a titkosszolgálat klasszikus ágai, illetve a polgári és a katonai szféra elkülönítésének megfelelően működnek. A nemzetbiztonsági szolgálatok – mint speciális rendeltetésű állami szervek –, kizárólag a nemzet biztonságát veszélyeztető tényezők megelőzésével, felderítésével és elhárításával foglalkoznak, amelyhez különleges jogosítványokkal rendelkeznek.

A nemzetbiztonsági szolgálatok alaprendeltetésüket, tevékenységüket az Országgyűlés által meghatározott jogi keretek között, speciális, titkosszolgálati praxissal, a demokratikus jogállam követelményeinek megfelelően a nemzetbiztonsági törvény alapján végzik.

A nemzetbiztonsági tevékenységben alkalmazott sajátos eszköz- és módszerrendszerből, a titkosszolgálati sajátos követelményekből természetes következményként adódik, hogy a szakmában dolgozó munkatársaknak speciális tudásra, más területektől és foglalkozásoktól jól elkülöníthető szakmai kompetenciára van szüksége. A hatékony nemzetbiztonsági szakmai tevékenység döntő feltétele a szakmailag magas szinten képzett, nyelveket beszélő, erkölcsi, fizikai és pszichés teherbíró képességű tisztek megléte, folyamatos tréningje, célirányos felkészítése. Mivel a munkaerőpiacról a szükséges tudással rendelkező állományt nem lehet beszerezni, továbbá ezt a speciális szaktudást a pályára lépés előtt nem lehetséges elsajátítani érthető biztonsági okok miatt, ezért a szolgálatoknak a törvény előírásainak megfelelően gondoskodniuk kell a munkatársak képzéséről, szakmai felkészítéséről.

A nemzetbiztonsági törvény taxatíván rendelkezik a szolgálatok állományának képzéséről, szakmai felkészítéséről, mivel a 9. §. a), valamint e), pontja előírja, hogy: „A nemzetbiztonsági szolgálatok... **végzik a feladataik teljesítéséhez szükséges technikai rendszerek, eszközök ... alkalmazásával kapcsolatos szakmai felkészítést**, mindezek érdekében együttműködhetnek egymással és más szervekkel.”

„gondoskodnak a hivatásos állományú munkatársak és a közalkalmazottak szakirányú képzéséről”.

A képzéssel szemben támasztott követelmények

Annak érdekében, hogy a Magyar Köztársaság nemzetbiztonsági szolgálatai a jövőben is szakmailag magas színvonalon teljesítsék alapfeladataikat, különös figyelmet kell fordítani a személyi állomány, kiemelten a tisztek kiválasztására, továbbá a szakirányú képzés-továbbképzés rendszerének fejlesztésére.

* A szerző a ZMNE egyetemi docense.

A nemzetbiztonsági tiszti pályára kerülést erős szelekcióval, a pályára felkészítést magas színvonalú, gyakorlatorientált, képességfejlesztő képzéssel, a pályán előrehaladást rendszeres képzéssel–továbbképzéssel, a teljesítményelv és a versenyszellem alkalmazásával kell biztosítani.

A nemzetbiztonsági tisztképzést és a szakmai felkészítés rendjét illetően kiindulási alpnak tartom, hogy a jövőben a Magyar Köztársaság biztonságának, az alapvető nemzeti értékek és érdekek érvényre juttatásának és védelmének egyik alapvető feltétele a hazájának és hivatásának elkötelezett, művelt, szakmailag magas szinten képzett, professzionális beállítottságú, a társadalom- és biztonságpolitikai kérdésekben eligazodó, nyelveket beszélő, erkölcsi, fizikai és pszichés teherbíró képességgel bíró tisztek megléte, folyamatos tréningje, célirányos felkészítése.

A nemzetbiztonsági tisztek szakirányú felkészítése a speciális tartalmi irányultságtól eltekintve nem különbözik lényegesen a társadalom felső- és szakoktatási területén, valamint a katonai és a rendvédelmi szférában elterjedt általános felnőttoktatási gyakorlattól.

A nemzetbiztonsági szakirányú képzés – *a felkészítés* – célját, tartalmát és módszertanát a szaktudás, a speciális tevékenység- és magatartásformák kialakítása döntően befolyásolja, ezért a felkészítés egyrészt a szakmai tevékenységhez kapcsolódó tudományokra és ismeretanyagra, másrészt a praxis törvényszerűségeire, követelményeire és logikájára épül. A felkészítés alapoz a szakma és a katonai hivatás tradicionális értékeire, a hallgatóktól megelőző tanulmányaik alapján elvárható műveltségre, tudásra, továbbá motiváltságukra.

A szakmai felkészítésre jelentős hatást gyakorolnak a szakértelmiségivel szemben elvárt, a társadalom által preferált általános értékek, valamint a szűkebb, a nemzetbiztonsági szféra által támasztott követelmények. Ez utóbbi annyit jelent, hogy döntő mértékben érvényesül a szolgálatok – mint *megrendelők* –, és a szakmai közvélemény befolyása, normatív, kontroll és legitimáló funkcióik teljesítésével.

A nemzetbiztonsági szolgálatokról szóló törvényben megfogalmazott társadalmi funkció – *alaprendeltetés* – eredményes teljesítése tehát más szakmáktól és hivatásoktól sok tekintetben eltérő követelményeket indukál, amelyek elsősorban sajátos vonásokkal átszőtt pszichológiai, személyiségbeli követelményekben – mindenekelőtt készségekben és képességekben –, és speciális szaktudás szükségességében manifesztálódnak.

Evidensnek tartom, hogy a nemzetbiztonsági szolgálatok munkatársaival szemben támasztott általános és speciális követelményeket, valamint a szakirányú felkészítést nem csak a jelen, de a belátható jövő fontos elemeinek szem előtt tartásával kell megfogalmazni. A felkészítés céljának meghatározásakor fontos tényezőként kell figyelembe venni a társadalmi modernizáció és az euro-atlanti integráció hatásait és követelményeit, a társadalom fejlesztési céljait, jövőképét, a nemzetközi kötelezettségekből fakadó kihívásokat, amelyeket áttételesen érvényesíteni kell a szakmai felkészítés céljaiban.

A pedagógiai célok meghatározásában a társadalmi célok nem élveznek kivételezettséget, nem érvényesül dominanciájuk, hanem (mellettük, de nem rovásukra) elsőbbséget kapnak az egyébként is fontos szerepet betöltő szakmai megrendelői (kliensi) érdekek és elvárások.

A szakmai tevékenység igényelte speciális kompetencia összetett rendszert képez. Fő elemei azok a szakmai ismeretek, jártasságok, rutinok, készségek, képességek, a motívumok és attitűdök, amelyek a konkrét helyzetekben az adekvát cselekvést, a teljesítményképes tudás alkalmazását biztosítják.¹ A speciális kompetencia és az általános kompetenciák között jellemzően sok az átfedés, a kölcsönös determináltság. A képzés tartalmát képező speciális kompetencia elemei a nemzetbiztonsági szervezet, a szolgálatok kompetenciájának konkrét objektívációi, megjelenési formái. Ezek a szakma, a hírszerzés és az elhárítás belső attribútumaiból fakadnak. A szakmai kompetencia relatíve állandó és differenciálatlan összetevőit a szolgálatok minden munkatársának birtokolnia kell.

A képzést–továbbképzést illetően az általános követelmények oldaláról a szakértelmiségivé képzés – mint *általános cél* – megfogalmazható. A szakirányú képzés és továbbképzés rendszerében az oktatás tartalmán keresztül, a szakismeretek átadása és elsajátításának segítése mellett azonos jelentőséggel kell a felnőtt személyiség alakításával, a szakmai tevékenység által megkövetelt képességek célirányos fejlesztésével foglalkozni.

Alapvető jelentőségűnek tartom annak a gyakorlat szempontjából fontos elvi követelménynek az érvényesítését, hogy az alapképzést a lehető legszélesebb elméleti alapokra szükséges helyezni. Ezzel valóban elősegíthetjük, hogy a pályafutást szilárdan megalapozzuk. Továbbá így teremthetjük meg a specializálódással összefüggő szakirányváltások, átképzések, és a karrier tanfolyamok kognitív alapjait. A szakirányú felkészítés rendszerének tehát többfokozatúnak, hierarchikusan felépítettnek, valamint általános és differenciált célokat magában foglalónak kell lennie.

A szakirányú képzésben–továbbképzésben a fejlesztendő képességek között az információk megszerzésének, értelmezésének, prezentációjának képességére, tehát az úgynevezett kognitív képességekre – a *szakmai kompetencia* alapjaira – kiemelt figyelmet kell fordítani.

A nemzetbiztonsági tisztek képzése az átalakuló katonai felsőoktatásban

A nemzetbiztonsági tiszti alapképzés és a magasabb szakmai képzés országos szintű rendszerének kialakítására a katonai felsőoktatás napjainkban kialakuló új képzési rendszerében egyértelműen adottak a feltételek. A Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetemen (ZMNE) a *Bolognai folyamat* követelményeinek megfelelő, az új, ciklusos képzési struktúrába szervesen illeszkedő nemzetbiztonsági alapképzési szak akkreditációja 2004 augusztusára sikeresen megtörtént, az oktatási miniszter kiadta a szakon folytatandó képzésre az indítási engedélyt.

¹ Izsza Jenő: A speciális kompetencia kialakításának néhány elméleti és gyakorlati kérdése. Humán Szemle, 2003/4. szám 68–87. o.

A második ciklust jelentő mesterképzés megalapítását előkészítettük, a képzési alapidokumentumok kidolgozása megkezdődött. A megrendelői szféra speciális igényeinek artikulációját és érvényesítését elősegítendő szakmai albizottságot létrehoztuk, a mesterszak alapítási folyamat tehát elindult. A nemzetbiztonsági alap- és mesterképzéssel kialakul a szolgálatok igényeinek és a *Bolognai folyamat* követelményeinek is megfelelő, államilag elismert végzettséget és szakképzettséget nyújtó speciális tartalmú képzési rendszer két, egymáshoz szorosan kapcsolódó eleme.

Mint köztudott a *Bolognai folyamatról* 2003. szeptember 19-én tartott berlini miniszteri értekezleten a 38 részt vevő ország oktatási miniszterei a közös érdek alapján döntést hoztak arról, hogy az Európai Felsőoktatási Tér megalakításához vezető folyamatok a tagországokban csakúgy, mint európai szinten felgyorsuljanak, és egységes irányelvek szerint valósuljanak meg. A miniszterek konszenzussal elfogadták, hogy a kétciklusú képzés bevezetésének időpontját előrehozzák 2005-re. Ebből következik, hogy Magyarországon is haladéktalanul összetartozó lépések sorozatát kellett megtervezni és végrehajtani. Ezek egyaránt kiterjednek a törvényalkotásra, az oktatáspolitikai állami irányítási rendszerének átalakítására, az intézmények kétciklusú képzési szerkezetének felépítésére, a finanszírozás, a felvételi rendszer lényeges módosítására, a minőségbiztosítás és a szabályozási mechanizmusok új eljárásainak kialakítására, az intézményi vezetés teljes megújítására.

A képzési szerkezet megváltozása mellett, illetve azzal együtt lényegesen átalakul a felsőfokú szakképzettség tartalma, a specializációk (szakirányú képzések) egy széles, általános jellegű (szakra meghatározott) alapképzésre épülve jönnek létre. Az elitképzéstől a felsőfokú tömegoktatás felé történő nyitás a felvételi rendszer egyszerűsítését és a hallgatói választási szabadság kiszélesítését jelenti. Mindezekhez szorosan kapcsolódik az állami oktatásirányítás jellegének, hatókörének és metodikájának átalakulása. Elengedhetetlen lesz az intézmények belső szerkezeti (kari, tanszéki, intézeti) és vezetési reformja. A finanszírozás pedig a tervezett új alapok, normatívák megvalósításával a minőségi képzést, a versenyképességet szolgálja és remélhetőleg szabadságot, ösztönzést és biztonságot nyújt az intézmények és a felsőoktatás valamennyi kliense és szereplője számára.

Az elmúlt hónapokban a magyar felsőoktatás minden szereplője és a széles közvélemény azzal szembesült, hogy az elkerülhetetlen reformok immár túljutottak az elképzelés, a szándék és a kinyilatkozás fokozatokon, és hozzáférhető, vitatható módon koncepció formájában testet öltve nyilvánosságra került, majd a szakmai egyeztetések sorozata után a törvénytervezet parlamenti vitája megkezdődött.²

Az átalakított képzési rendszernek teljes körűen 2010-re kell funkcionálnia, tehát akkor már csak ciklusos képzések folyhatnak. A tervek szerint az új felsőoktatási törvény elfogadását követően első alkalommal 2005-ben lehet kísérleti jelleggel, majd 2006-tól általános érvénnyel indítani kell az új alapszakokat.

² Az Országgyűlés a törvényt 2005. május végén fogadta el. (A szerk.)

A *Bolognai Nyilatkozat* eredeti céljaiból, a napjainkig történt intézkedésekből, a végrehajtott feladatokból teljesen nyilvánvaló, hogy a magyar felsőoktatás képzési és intézményi reformfolyamatából a katonai felsőoktatás sem marad ki.

A politikai, oktatáspolitikai és a honvédelmi vezetés egyértelműen kinyilvánította azt az elvi és gyakorlati szempontból is döntő fontosságú központi akaratot, mely szerint a jövőt illetően nem lehet kérdéses, hogy a katonai felsőoktatásnak stabil helye, kiszámítható jövője van a magyar felsőoktatási struktúrában. A magyar katonai felsőoktatásnak társadalmilag legitimált küldetése van, a katonai kultúra megteremtésében és továbbadásában betöltött szerepe és felelőssége nem hárítható más intézményre; a tisztikar és a védelmi szféra szakértőinek, szakembereinek képzésében, felkészítésében elért eredményei és tradíciói tiszteletre méltóak; a tudományos kutatómunkában a védelmi szféra területén pótolhatatlan integráló funkciót lát el. A jelen katonai felsőoktatása igazolta életképességét. Sok évtizedes hagyományai és az egyetemi lét majd tíz éve alatt összegyűjtött szellemi tőke alkalmassá teszi a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetemet a reform következetes végrehajtására. Az egyetem rendelkezik olyan – mindenekelőtt innovatív – képességekkel és szellemi potenciállal, valamint a nem számszerűsíthető, de számításokon kívül nem hagyható erkölcsi tőkével és motivációval, amelyek együtt jelentik a következő évek átalakulási folyamatának a bázisát, a feltételét és a garanciáját.

A katonai felsőoktatás átalakítása szorosan összefügg a magyar haderő stratégiai felülvizsgálata alapján elindított hosszú távú fejlesztési koncepció végrehajtásával. A haza védelmére való tényleges képességek megteremtése, a NATO szövetségi rendszerén belüli bármilyen szerepvállalás a hadsereg teljes újjáépítését feltételezi. A jövőbeni lehetséges katonai feladatok – tehát a tradicionális és az új küldetés teljesítése – a haderő cselekvési repertoárjának szélesedését eredményezik. A hatékony működés érdekében hazánkban is végbemegy a professzionalista hadseregre való áttérés. A hosszú távú fejlesztési projekt a 2010-es évtized közepére kisebb, modern, ütőképessé hadsereget eredményezhet.

A katonai felsőoktatás jövőjét az a követelmény határozza meg, amely szerint a jövő magyar hadserege felépítéséhez, a nemzeti és a szövetségi funkciók ellátásához megfelelő szakmai tudással, kompetenciával, motivációval és társadalmi megbecsüléssel rendelkező tiszti és szakértelmiségi állományra van (lesz) szükség. Általánosan elfogadott, hogy a legfontosabb modernizációs eszköz a humán erőforrás, az emberi tényező, ezért a katonai felsőoktatás képzési struktúrája, intézményrendszere, finanszírozása éppen e kiemelt szerepe miatt nem kerülheti el az átalakítást, rákényszerül a modernizációra.

A katonai felsőoktatás átfogó reformja és fejlesztése a védelmi szféra általános modernizációs folyamatához, a kor színvonalán álló, képességalapú haderő megteremtésének programjához szervesen kapcsolódik. A reform szükséges is, lehetséges is, kedvező a helyzet a gyökeres átalakításhoz, mind a külső körülmények, mind a belső feltételek adottak.

Új kihívások, új képzési szerkezet a katonai felsőoktatásban

Az Oktatási Minisztérium, illetve a Magyar Akkreditációs Bizottság által az elmúlt egy-másfél évben nyilvánosságra hozott dokumentumokból ismertté vált, hogy a katonai felsőoktatás a képzési struktúrák átalakítása során egy integrált képzési területre – a nemzetvédelmi és katonai képzésre – nyert illetékességet.

Ez annak az evidenciának a felsőoktatási törvényben való rögzítését jelenti, mely szerint az ország (az állam) biztonságát, szuverenitását, fegyveres védelmét és létfontosságú nemzeti érdekeinek érvényesítését szolgáló szervezetek (szervek, szolgálatok intézmények) felsőfokú végzettséget és speciális szakképzettséget igénylő szakembereit a katonai felsőoktatásban kell a jövőben képezni. Ez lesz a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem törvényből fakadó kötelezettsége, erre terjed ki az illetékessége, ezen a területen kell eredményként igazolni a sajátos képzési kompetenciát. Bárhogyan is fogalmazzuk meg, a megjelölt képzési területen – *a katonai és a védelmi képzési ágban* – senki másra nem ruházható át a felelősség.

A megnevezett képzési terület és a hozzárendelt képzési ágak – konkrétan megnevezve: a katonai és a védelmi képzési ág –, első pillantásra is nyilvánvalóvá teszik, hogy a ZMNE a nevében szereplő nemzetvédelmi jelleg kiteljesítésére kap lehetőséget, felhatalmazást.

A ZMNE a katonai képzési ágban a következő évektől katonai vezetői és katonai gazdálkodási alapszakon, valamint ezekre épülő mesterszakon indít képzést.

A védelmi képzési ágban: határrendészeti és határőrizeti vezetői, nemzetbiztonsági, biztonság- és védelempolitikai, büntetés-végrehajtási nevelői szakon folyik képzés mind alap-, mind mesterfokozatú képzésben.

A Magyar Köztársaság fegyveres erői, rendvédelmi és rendészeti szervei közül a megrendelő oldalon megjelenik, illetve megmarad:

- a Honvédelmi Minisztérium;
- a Magyar Honvédség;
- a BM Határőrség;
- a Magyar Köztársaság nemzetbiztonsági szolgálatai: a Nemzetbiztonsági Hivatal (NBH); az Információs Hivatal (IH); a Katonai Biztonsági Hivatal (KBH); a Katonai Felderítő Hivatal (KFH); a Nemzetbiztonsági Szakszolgálat (NBSZ), továbbá a titkosszolgálati eszközök alkalmazására feljogosított egyéb szervezetek;
- a Büntetés-végrehajtási testület;
- a védelmi igazgatási és gazdálkodási ágazat.

Nem várható, hogy tömeges képzési igénnyel, fő megrendelőként megjelenik a Rendőrség, a BM Katasztrófavédelmi Szolgálat, a Vám- és Pénzügyőrség, mivel ezekre a szakterületekre nem lesz önálló alapszakos képzés a ZMNE-n.

A nemzetbiztonsági szak alapítása

A nemzetbiztonsági alapszak megalapítása mintegy nyolc-kilenc évvel ezelőtt kezdett céltudatos, türelmes, szilárd elvi alapokon álló és valós gyakorlati eredményekben megtestesülő szellemi építkezés kézzelfogható, perspektívájában biztató munka betetőzése, egyben egy új korszak kezdete.

Milyen racionális indokok vannak a szak alapítása mögött? Ha egy összetett, bővített mondattal kellene válaszolni, akkor azt mondhatnánk, hogy az önálló alapképzési szak létrehozása, a nemzetbiztonsági területen dolgozó munkatársak felsőfokú képzésének szükségessége egyik oldalról tehát az előbbiekben bemutatott belső szakmai követelményből, másik oldalról jogszabályi előírásokból adódik. A katonai nemzetbiztonsági szolgálatok tisztii állományára vonatkozóan a 2001. évi XCV. (az úgynevezett jogállási) törvényben kapott felhatalmazás alapján a honvédelmi miniszter meghatározta az egyes beosztásokra érvényes követelményeket. E szerint a Katonai Felderítő Hivatal (KFH) és a Katonai Biztonsági Hivatal (KBH) tisztii állományát illetően a végzettségi követelmény főiskola vagy egyetem, a szakképzettségi követelmény szakirányú felsőfokú szakképzettség.³

Összhangban a jogállási törvényből fakadó követelményekkel, a KFH és a KBH vezetése meghozta azt a stratégiai jelentőségű döntést, hogy a szolgálatok tisztijeinek szakirányú képzése a katonai felsőoktatás normáihoz és gyakorlatához igazodik a jövőben. A szakmai képzésnek ezt a formáját a ZMNE által magas szinten biztosított oktatási infrastruktúra, fejlett pedagógiai kultúra feltételrendszer között valósítjuk meg.

A Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetemen megalapítandó nemzetbiztonsági szakon folyó képzés az alapvető szaktudás elsajátítását, az eredményes tevékenységhez szükséges elméleti alapokat, valamint a tipikus és egyedi helyzetekben szükséges gyakorlati ismeretek megszerzését biztosítja. Azt is figyelembe vettük, hogy a szolgálatok tisztjei hivatásukat, szakmai feladataikat alapvetően a katonai közegben teljesítik. Képzési, felkészítési metódusukat nem célszerű tehát ettől a közegtől elválasztani, hanem célszerű a katonai felsőoktatási rendszerbe beilleszteni. A katonai közegben való otthonosság, eligazodó képesség a hatékony szakmai munka elemi feltétele, ezért a felkészítést nem indokolt a katonai szférától mesterségesen hermetizálni, elszakítani. Ugyanakkor a képzés sajátos célrendszere, a képzési tartalom specialitásai miatt az egyetem szervezeti keretei közötti önállóság megteremtése indokolt.

A képzés nem előzmények nélküli, mivel 1990-től a szolgálatok a személyi állomány bizonyos hányadát a ZMNE (korábban ZMKA) különböző egyetemi szintű alapszakjain képezték. A katonai nemzetbiztonsági szolgálatok (KFH, KBH) tisztjei 1998-ig az úgynevezett akadémiai (egyetemi szintű) képzésben önálló szakon szereztek diplomát.

³ 20/2002. sz. HM rendelet. Honvédelmi Közlöny 2002/15. 1050. o.

Jelenleg egyetemi kiegészítő képzés keretében folyik a katonai nemzetbiztonsági szolgálatok számára a vezető szakemberek képzése a Hadtudományi Kar Katonai vezetői szak nemzetbiztonsági szakirányán. A nemzetbiztonsági szakirányú képzések, illetve tanfolyamok tantervei kiforrottak, a megrendelők által legitimáltak, a gyakorlat által igazoltak. Az egyes szakmai tantárgyak oktatása eredményesen folyik, a tananyagok, a szükséges speciális eszközök és feltételek rendelkezésre állnak. A ZMNE oktatói jelentős óraszámokban oktattak általános műveltségi, társadalom- és hadtudományi, valamint a szakmai ismeretekhez szorosan kapcsolódó szaktudományos ismereteket, tehát a nemzetbiztonsági képzés sajátosságait jól ismerik, a megrendelői igényeket akceptálják és teljesítik. A nemzetbiztonsági területen folytatott képzési és tudományos kutatási feladatok összehangolt végzése céljából a ZMNE és a katonai nemzetbiztonsági szolgálatok együttműködési megállapodást kötöttek. A speciális szakmai ismeretek oktatását a ZMNE Hadtudományi Kar nemzetbiztonsági szakcsoportja, valamint a szolgálat kiváló vezető szakemberei szoros együttműködésben képesek biztosítani.

Kutatási előzményként az egyetem hadtudományi doktori iskoláján a *Felderítés és a nemzetbiztonság általános elmélete* tudományszakon elsősorban a nemzetbiztonsági tevékenységek speciális oldalainak kutatása folyt, eredményesen. Az utóbbi években a szolgálatok állományából kilenc fő szerzett PhD fokozatot a nemzetbiztonsági tevékenység különböző aspektusainak vizsgálata témában, például: a civil kontroll elvi és gyakorlati kérdései, a szakmai képzés pedagógiai célrendszere, a nemzetbiztonsági pályán elvárt speciális képességek vizsgálata, a hírszerzés rendszerének fejlesztése.

Nemzetközi és hazai kitekintés

A szak alapításának előkészítési folyamatában áttekintettük a speciális képzés nemzetközi tapasztalatait is, felhasználva azt a körülményt, hogy a polgári és a katonai nemzetbiztonsági szolgálatok igen sok ország titkosszolgálatával állnak partneri kapcsolatban. A nyugati demokráciákban a nemzetbiztonsági szolgálatok működésének szabályozása vegyes képet mutat. Az egyes országok nemzetbiztonsági struktúrái között jelentős eltérések vannak. Az eltérő struktúrák kihatással vannak a szakmai tevékenység minden elemére.

A NATO-tagállamokban a titkosszolgálatok (a polgári és a katonai hírszerző és elhárító szolgálatok) a szakmai képzésre kiemelt figyelmet fordítanak. A képzést illetően több ország gyakorlatát tanulmányozva megállapítható, hogy nincs egységesen elfogadott megoldás, nincs kötelező modell, mivel a szolgálatok döntően a nemzeti keretek között ténykednek, képzési rendszerük is saját hagyományaik és lehetőségeik alapján jelentősen eltér egymástól. Általában elmondható, hogy az európai meghatározó országok hasonló rendeltetésű katonai titkosszolgálatai valamilyen mértékben, eltérő szervezeti megoldásokkal, de szintén kötődnek a katonai vagy a civil felsőoktatási intézményekhez, szakembereik szakirányú felkészítése különböző szintű és tartalmú képzési formákban ott történik, ezáltal biztosított az államilag elismert végzettség.

A külföldi / nemzetközi tapasztalatok direkt átvétele nem járható út, mivel nincs minden vonatkozásban követendő modell, azonnal és teljes körűen adaptálható megoldás. Ugyanakkor a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetemen tervezett képzéshez hasonlóan minden mértékadó külföldi szakmai képzésben kiemelt hangsúlyt kap a nemzetközi (két- vagy többoldalú) együttműködésre, érdemi közös tevékenységre (kommunikációra, információcserére, akciókra) való képességek elsajátítása.

Elvégeztük a szak képzési céljainak és követelményeinek a szakterület és más szakterületek rokon szakjaival történő összehasonlítását a hazai viszonyok között. Megállapítottuk, hogy a nemzetbiztonsági szak képzési célja, tartalma, végrehajtása minden elemében és mozzanatában magán viseli a szakma specifikumait.

A megalapítandó szak a speciális tudásanyag következtében nem illeszthető a katonai felsőoktatásban már meglévő szakok képesítési követelményei által megadott keretbe. Az ismeretanyag legalább 60%-ban egyedi, más képzési formákban, más szakokon nem oktatott tantárgyakat jelent. A meglévő szakok képesítési követelményei által biztosított keretek között nem teljesíthetők a speciális szaktudás megszerzésére irányuló képzési célok. A hazai felsőoktatási rendszerben sem a polgári, sem a katonai vagy a rendvédelmi területen nincs olyan ténylegesen folyó nemzetbiztonsági irányultságú képzés, amellyel érdemben elvégezhető az összehasonlítás. A Rendőrtiszti Főiskola nemzetbiztonsági szakának képesítési követelményei 1999 óta elfogadottak, de a szak indítása napjainkig nem történt meg, erre irányuló előterjesztés nem készült, tehát sem dokumentumok, sem valós képzési tapasztalatok alapján a különbségek nem mutathatók be.

A nemzetbiztonsági alapképzés célja és tartalma

A védelmi képzési ágban megalapított és 2005 őszén indítandó nemzetbiztonsági alapképzési szak illeszkedik a ZMNE új, ciklusos képzési rendszerébe. A megrendelői igények alapján, a nemzetbiztonsági szféra szakembereinek alapképzésében a szak önállósága biztosítja a sajátos követelmények teljesítését, a speciális szaktudás megszerzését. A katonai felsőoktatás új képzési szerkezetében kialakuló szak keretei között a speciális képzési célok teljesíthetők. A nemzetbiztonsági szakértőtől elvárt szakmai elméleti és gyakorlati ismeretek megalapozását, hatékony elsajátítását, valamint a pályán szükséges általános és speciális kompetenciák megszerzését és a képességek célirányos fejlesztését az önálló alapképzési szak maradéktalanul biztosítja.

Az indítandó **alapképzésben** a képzési cél és az elérendő szakmai kompetencia megfogalmazása a titkosszolgálati ágak számára a közös nevezőt jelenti. **A képzés eredményeként** a nemzetbiztonsági területen dolgozó **szakértő birtokolja az egységesen kötelezőnek tekintett ismereteket, gyakorlati képességeket, alkalmazóképes tudást.** Az általánosan elvárt, integrált szaktudás kiegészül meghatározott, célirányos interdiszciplináris (általános műveltségi, értelmiségi) ismeretanyaggal, továbbá kognitív és szociális kompetenciával, annak sajátos elemeivel. A képzési folyamat kimenetén előírt követelmények, a teljesítményképes szaktudás jelent valódi képzési kínálatot a szolgálatok számára, egyben egzisztenciális biztonságot a speciális nemzetbiztonsági feladatokat ellátó állomány számára.

A nemzetbiztonsági alapképzési fokozatban **a képzési cél: olyan felsőfokú (BSc) végzettséggel és szakképzettséggel rendelkező szakemberek képzése** a speciális rendeltetésű nemzetbiztonsági szolgálatok számára, **akik** korszerű nemzetbiztonsági, társadalomtudományi, hadtudományi, elméleti és gyakorlati ismeretek felhasználásával **képesek a munkakörükhöz tartozó követelmények és feladatok teljesítésére.**

Ennek megfelelően a hallgatók sajátítsák el az első szakmai beosztás eredményes ellátásához szükséges nemzetbiztonsági szakmai, szaktechnikai, jogi, kriminológiai, kriminalisztikai, pszichológiai, informatikai, biztonságpolitikai és idegen szaknyelvi ismereteket, valamint szerezzenek jártasságot a szakmai tevékenység standard feladataiban.

A képzés további célja a szakmai pályafutás megalapozása, a pályaszocializációs folyamat elindítása, a beosztásokban történő előmenetel szakképzettségi alapfeltételének megteremtése.

A végzettség szintje: alapképzés (Bachelor, BSc)

Az oklevélben szereplő szakképzettség megnevezése: nemzetbiztonsági szakértő.

A képzési idő: 6 félév. Az oklevél megszerzéséhez szükséges *kreditek száma:* 180. A tanórák (minimálisan szükséges kontaktórák) száma: legalább 1800 tanóra nappali képzésben, 540 tanóra levelező képzésben. Az elméleti és gyakorlati képzés aránya: 65–35%. A hallgatók a képzési idő alatt 10 hét időtartamban *kötelező szakmai gyakorlaton* vesznek részt a nemzetbiztonsági szolgálatoknál, illetve a más megrendelő szervezeteknél.

A képzés eredményeként elvárt szakmai kompetenciák a szolgálatok speciális feladatrendszeréből fakadnak. A szakmai kompetencia fogalma alatt a nemzetbiztonsági feladatok eredményes végrehajtásához szükséges teljesítményképes szaktudást, a hozzáértést, az adekvát cselekvőképességet értjük, tehát a szükséges ismereteket, jártasságokat, készségeket és képességeket, továbbá ezek motivációs hátterét. A szakmai tevékenységek komplexitása realitás, ezért a szakmai kompetencia rétegekből áll, több összetevője van.

A nemzetbiztonsági szakértő szakmai kompetenciája tartalmazza:

- a titkosszolgálatok fejlődéstörténetének, kiemelkedő eseményeinek és személyiségeinek, továbbá a jövő tendenciáinak és a magyar titkosszolgálatok 20. századi történetének ismeretét;
- a nemzetbiztonsági szolgálatok helyének, szerepének, funkcióinak ismeretét a demokratikus jogállam közigazgatási rendszerében, a nemzet és a védelmi szféra biztonságát szavatoló intézmény- és feladatrendszerben;
- a nemzetbiztonsági tevékenység alkotmányos alapjaival kapcsolatos jogszabályi rendelkezések, továbbá a nemzetbiztonsági tevékenységgel összefüggésben az állami irányítás egyéb jogi eszközei körébe tartozó jogszabályok, valamint a tevékenységet egyedileg meghatározó más

jogi normák és a parancsok ismeretét. A szakmai tevékenységhez kapcsolódó alkotmányjogi, államigazgatási eljárásjogi, büntetőjogi, büntető-eljárásjogi, polgári jogi, nemzetközi jogi, hadijogi jogszabályi rendelkezéseket;

- a külföldi titkosszolgálatokról szóló ismereteket, kiemelten a szövetségesi rendszer keretein belül együttműködő országokra és szolgálatokra, a NATO déli szárnyára, továbbá a szomszédos államokra és a világ más térségeinek jelentős titkosszolgálataira;
- a hírszerzés általános céljainak, a hírszerző tevékenység tipikus és sajátos eszközeinek és módszereinek ismeretét, a kémelhárító munka végzésének követelményeit, feladatait, gyakorlati teendőit;
- a Magyar Köztársaság nemzetbiztonsági szolgálatainak feladatait, az irányítás, vezetés, a parlamenti ellenőrzés elvi és gyakorlati kérdéseit, működésük alapelveit, a szolgálatok közötti szakmai együttműködés rendjét. A szakmai tevékenység során az együttműködésben való jártasságot;
- a Magyar Köztársaság ellen irányuló külföldi titkosszolgálati törekvések, konkrét megjelenési formák ismeretét; az ellenérdekű titkosszolgálatok, hírszerző szolgálatok hiriényét, az általuk alkalmazott módszerek, eljárások általános és sajátos vonásait;
- az alkotmányos rend törvénytelen eszközökkel történő megváltoztatására, vagy megzavarására irányuló törekvések, csoportosulások, szervezetek ismeretét, az alkotmányvédelem területén alkalmazható intézkedéseket;
- a terrorcselekmények elkövetésére irányuló törekvéseket, a terrorveszélyeztetettség értékelésében, a terrorelhárítás konkrét rendszabályainak és feladatainak végrehajtásában való jártasságot;
- a szervezett bűnözésről, ezen belül kiemelten a jogellenes kábítószer- és fegyverkereskedelemtől szóló információkat, a felderítés és megelőzés szakmai feladatainak végzésében való jártasságot;
- a hatáskörbe utalt bűncselekmények tényállásának ismeretét, elkövetési magatartásait, felismerési jegyeit, valamint a felderítéssel kapcsolatos tevékenységek rendjét;
- a nemzetbiztonsági védelem és ellenőrzés feladatrendszerében a személy- és iparbiztonsági ellenőrzés szabályainak, eljárásainak ismeretét, valamint az ellenőrzés végrehajtásában való jártasságot;
- a gazdaságbiztonság területén jelentkező kihívások, kockázatok ismeretét, a felderítésükben és értékelésükben való jártasságot; a komplex biztonsági rendszerek megtervezésével, felépítésével és működtetésével kapcsolatos szakmai tevékenység rendjét;
- a nemzetbiztonsági tevékenységhez kapcsolódó adatkezelési szabályok, eljárások, a minősített információk védelmével összefüggő szakmai feladatok ismeretét;

- a nyílt és titkos forrásból beszerzett információk elemzésének, értékelésének, feldolgozásának, hasznosításának ismeretét, az egyedi és összetett szakmai kérdések komplex értékelésének képességét;
- a nemzetbiztonsági szakmai feladatok végrehajtásában a nemzetközi kommunikációra való képességet, valamint magas szintű idegen szaknyelvi ismereteket;
- a szakmai tevékenység végrehajtását szolgáló, segítő külső (nyílt és nem nyílt) információs források, adatbázisok, adattárak, nyilvántartások hozzáférési és adatkérési szabályainak ismeretét, kezelésükben való jártasságot;
- alapvető kriminológiai ismereteket a bűnfelderítés és megelőzés hatékony végzése érdekében, a kriminalisztika általános alapjainak ismeretét, továbbá a szakmai tevékenységhez kapcsolódó krimináltaktikai és krimináltechnikai ismereteket;
- a szolgálatoknál felépített informatikai rendszer felhasználói szintű ismeretét az információtovábbítás és -tárolás szabályaiban, továbbá a rendszeresített híradó, titkosító és rejtjelző eszközök használatában való jártasságot;
- a pszichológiai, pedagógiai és szociológiai ismeretek birtokában a személyiség hatékony megismerésében, a bizalmon alapuló együttműködési viszony kialakításában, és a kommunikációs technikák helyetthez igazításában való jártasságot; a hatékony önkontroll és önprezentáció képességét; a szakmai ismeretek átadásának képességét; az önművelésre, szakmai tudás folyamatos fejlesztésére való képességet és motiváltságot;
- a protokoll alapvető szabályainak, a kulturált viselkedés normáinak ismeretét, a helyzetnek, a feladatnak megfelelő magatartás- és viselkedésformák alkalmazásában való jártasságot.

Összefoglalva: a képzés eredményeként a nemzetbiztonsági szakértő speciális kompetenciája birtokában *legyen képes* a biztonsági helyzetet, a szakmai tevékenység célját, körülményeit a maga konkrétságában, összetettségében értékelni, az eredményes szakmai tevékenységhez a rendelkezésre álló humánforrásokat, titkosszolgálati eszközöket–módszereket szakszerűen alkalmazni; a helyzetet a szakmai érdeknek megfelelően alakítani és ahhoz rugalmasan alkalmazkodni; legyen képes a tipikus feladatokban az előírt algoritmusok szerinti tevékenységre; a nem standardizált helyzetekben legyen képes a gyors és körültekintő értékelésre, döntés előkészítésére és/vagy a döntés meghozására, majd az aprólékos szervezésre és a következetes végrehajtásra.

A nemzetbiztonsági mesterképzés célja és tartalma

A nemzetbiztonsági mesterszakon döntően a nemzetbiztonsági szféra szolgálatai és más megrendelők számára a **magasabb szakmai és vezetői beosztások ellátására történik a felkészítés.** A mesterszak alapvetően a nemzetbiztonsági alapképzésben végzetteket fogadja be, ugyanakkor lehetőséget

biztosít a nemzetvédelmi és katonai képzési területen belül más alapszakokon (biztonság- és védelempolitikai, határvédelmi és rendészeti, katonai vezetői stb.) végzetek számára is a speciális tudás megszerzésére. A nemzetbiztonsági alapképzési és mesterszak általános és szakmai törzsanyaga, valamint a differenciált és a választható szakmai ismeretek egymásra épülő, koherens rendszert alkotnak.

A mesterszakon a képzés irányultságát a szakmai vezetői tevékenységre történő felkészítés adja. A hallgatókat nem a szakmai tevékenység végrehajtására, hanem vezetésére, irányítására, valamint nemzetközi együttműködésre, kvalifikált szakértői feladatok ellátására készítjük fel. A mesterszak előzetes képesítési követelményei ezt az elvárást tükrözik. A mesterszak alapozó és szakmai törzsanyagában markánsan, jelentős arányban szerepel vezetéstudományi, társadalomtudományi, benne biztonságpolitikai ismeretanyag.

A BSc végzettségre épülő mesterszak előzetes képesítési követelményei szerint a **képzés célja** olyan mesterfokozatú (MSc) végzettséggel rendelkező szakemberek képzése a nemzetbiztonsági szolgálatok, valamint a rendvédelmi- és a rendészeti szervek speciális rendeltetésű szervezetei számára, akik korszerű nemzetbiztonsági szakmai, társadalom- és természettudományi elméleti és gyakorlati ismeretek felhasználásával képesek a meghatározott szintű vezetői munkakörökhöz tartozó követelmények és feladatok teljesítésére.

Ennek megfelelően a hallgatók sajátítsák el a vezetői szakmai beosztás eredményes ellátásához szükséges nemzetbiztonsági szakmai-, jogi-, biztonságpolitikai-, vezetési és más fontos kapcsolódó ismereteket, valamint szerezenek jártasságot a szakmai szervezetek vezetésének, a nemzetbiztonsági tevékenység koordinációjának, hazai és nemzetközi szinten történő végzésének tervezésében, szervezésében és végzésében.

A végzettség szintje: mesterfokozat (Master, MSc)

Az oklevélben szereplő szakképzettség megnevezése: okleveles nemzetbiztonsági szakértő.

A képzési idő: 4 félév. A megszerzendő *kreditek száma:* 120.

Az MSc végzettséggel és szakképzettséggel rendelkező okleveles nemzetbiztonsági szakértő szakmai kompetenciája a specialitásokon túl tartalmazza a képzési ágon belüli közös képzési szakasz általános kompetenciát is.

Ennek tartalma:

- a védelmi szervezetek és a nemzetbiztonsági szakmai tevékenység sajátosságainak megfelelő, korszerű ismeretek hazai és nemzetközi szinten történő gyakorlati alkalmazási képessége, fejlett együttműködési készség;
- új és összetett információk, problémák, jelenségek rendszerszerű, kritikus feldolgozására való felkészültség;
- széles körben alkalmazható problémamegoldó technikák ismerete, kreatív alkalmazási képessége;

- alternatív, eredeti megoldások kidolgozására, bemutatására és a bonyolult, nem tipikus helyzetekben adekvát döntés meghozatalára való képesség;
- a szakterület, a szakmai praxis módszertanának fejlesztéséhez szükséges elméleti, tudományos kutatási és gyakorlati információk beszerzésének, értékelésének és hasznosításának képessége;
- önműveléssel és önfejlesztés útján a szaktudás fejlesztésének képessége;
- a szakmai kultúra és értékrend megőrzésére, fejlesztésére és továbbadására való képesség.

A szakmai (speciális) kompetencia azt jelenti, hogy a mesterfokozat birtokában **az okleveles nemzetbiztonsági szakértők képesek:**

- a titkosszolgálatok feladatrendszerében, szervezeti struktúráiban és technikai eszközrendszereiben, valamint a szakmai munka metodikájában végbemenő fejlődési tendenciákat felismerni, kritikusan értékelni, következtetéseket levonni; a fejlesztési irányok és feladatok kimunkálásában, végrehajtásában hatékonyan részt venni;
- tekintettel a biztonságot fenyegető kihívásokra, veszélyekre, az ellenérdekelt szervezetekre és szolgálatokra, továbbá a szövetségi rendszer keretein belül együttműködő országokra és szolgálatokra, valamint figyelemmel a szomszédos államokra és más térségek jelentős titkosszolgálataira, képesek a nemzetbiztonsági (szakmai) tevékenységek önálló, szakszerű végzésére, vezetésére;
- a nemzetbiztonsági szolgálatok helyének, szerepének, funkcióinak ismeretében képesek értelmezni az állam közigazgatási rendszerében, az ország és a védelmi szféra biztonságát szavatoló intézmény- és feladatrendszerben a szolgálatok helyét, szerepét, feladatrendszerét, továbbá parlamenti és civil kontrolljának elvi kérdéseit, gyakorlatát;
- képesek a nemzetbiztonsági tevékenységgel kapcsolatos jogszabályi rendelkezések, továbbá az állami irányítás egyéb jogi eszközei körébe tartozó jogszabályok értelmezésére és azok törvényes, szakszerű alkalmazására, a jogi és az etikai normák érvényesítésére;
- képesek a szervezetek vezetésében, a munkatársak irányításában, ellenőrzésében, értékelésében a megszerzett elméleti és módszertani ismereteket, valamint a konfliktuskezelési stratégiákat és technikákat alkalmazni; jártasak a személyiség hatékony megismerésében, a bizalmon alapuló együttműködési viszony kialakításában, és a kommunikációs technikák helyzethez igazításában;
- képesek az általános és a konkrét biztonsági helyzetnek, a szakmai tevékenység céljának megfelelő vezetési stílust és eljárásokat alkalmazni; képesek a helyzetet, a körülményeket a szakmai érdekek megfelelően alakítani, és ahhoz rugalmasan alkalmazkodni; képesek a gyors és körültekintő értékelésre, döntés előkészítésére és meghozására, majd az aprólékos szervezésre és a következetes végrehajtásra;

- tudatosan alkalmazzák a hatékony önkontroll és önprezentáció képességét; rendelkeznek a szakmai ismeretek átadásának képességével; képesek és motiváltak az önművelésre, szakmai tudásuk folyamatos fejlesztésére;
- a protokoll alapvető szabályainak, a kulturált viselkedés normáinak ismeretében jártasak a helyzetnek, a feladatnak megfelelő magatartás- és viselkedésformák alkalmazásában;
- képesek a szakmai területen folyó tudományos kutatásokba bekapcsolódni.

Az okleveles nemzetbiztonsági szakértők alkalmasak:

- ismereteik és gyakorlati jártasságuk kreatív alkalmazásával az önálló, eredményes szakmai tevékenységre; a rendelkezésre álló szervezetek vezetésére; az erőforrások, eszközök, módszerek szakszerű, hatékony felhasználására;
- új és összetett szakmai kérdésekkel foglalkozni, a szakmai tevékenység elméleti és gyakorlati problémáit felismerni; a mélyebb összefüggéseket megérteni, a megoldáshoz szükséges információkat beszerezni, ezek birtokában a megoldási lehetőségeket megfogalmazni, kezdeményezni, döntést hozni; majd a személyes felelősséget gyakorolni a tervezés, a szervezés és a végrehajtás folyamatában;
- a Magyar Köztársaság nemzetbiztonsági érdekei elleni kül- és belföldi törekvések, konkrét megjelenési formák felismerésére; a felderítés és a megelőzés szakmai feladatainak vezetésére, koordinációjára;
- a nyílt és titkos forrásból beszerzett információk elemzésének, értékelésének, feldolgozásának vezetésére, hasznosításának megszervezésére; a jelentő és tájékoztató rendszer működtetésére; egyedi és összetett szakmai kérdések komplex, szakértői értékelésére, írásos és szóbeli kommunikációjára;
- a magyar nemzetbiztonsági szolgálatok, a rendvédelmi és a rendészeti szervek, valamint a védelmi igazgatás központi és területi szervei közötti szakmai együttműködés szervezésére, fenntartására;
- a nemzetbiztonsági szakmai kapcsolatok kialakításában és fenntartásában, valamint a feladatok végrehajtásában és vezetésében a nemzetközi kommunikációra;
- kriminológiai és kriminalisztikai ismereteiket alkalmazni a hatáskörbe utalt bűncselekmények felderítésével kapcsolatos tevékenységekben és a prevenció hatékony végzése érdekében;
- jártasak az információs és az informatikai rendszer működtetésében, az informatikai védelem szabályaiban, a rendszeresített infokommunikációs eszközök használatában.

Összefoglalva: a mesterfokozattal rendelkező okleveles nemzetbiztonsági szakértő legyen képes a biztonsági helyzetnek, a szakmai tevékenység céljának megfelelő vezetési stílust és eljárásokat alkalmazni; ismeretei és gyakorlati jártassága segítségével az eredményes szakmai tevékenységhez a rendelkezésre álló erőforrásokat, eszközöket–módszereket szakszerűen alkalmazni; legyen képes a helyzetet, a körülményeket a szakmai érdekek megfelelően alakítani, és ahhoz rugalmasan alkalmazkodni; legyen képes a gyors és körültekintő értékelésre, döntés előkészítésére és meghozására, majd az aprólékos szervezésre és a következetes végrehajtásra.

A nemzetbiztonsági – hírszerző és elhárító – tisztek képzésében a jövőben új lehetőségek nyílnak. A nemzetbiztonsági alap- és mesterképzéssel kialakul a szolgálatok szakmai igényeinek és a *Bolognai folyamat* követelményeinek is megfelelő, államilag elismert végzettséget és szakképzettséget nyújtó speciális tartalmú képzési rendszer két, egymáshoz szorosan kapcsolódó eleme: a generalizált, egységes elméleti–elvi alapokon álló, kétciklusú felsőfokú szakmai képzés országos szintű rendszere.

Ezzel jelentősen javul a költséghatékonyság, a szolgálatok által fenntartott „pedagógiai kisüzemek” integrálódnak, a szaktudás mérhető és összemérhetővé válik, a munkaerő mobilitása és alkalmazhatósága szempontjából a szolgálatok előnyösebb helyzetbe kerülnek.

Összességében a nemzetbiztonsági alapszak indításához a megrendelőknek, a szolgálatoknak is és a leendő szakértőknek, a képzés alanyainak is jelentős érdekei fűződnek.

**A MAGYAR KATONAI HÍRSZERZÉS HELYZETE ÉS
ÁTALAKÍTÁSÁNAK KÖRÜLMÉNYEI 1950/51-BEN***

Kutatásom során azon körülményeket vizsgáltam – külpolitikai, belpolitikai és katonapolitikai –, amelyek a jelzett időben lényeges hatást gyakoroltak a honvédség megszervezésére és feladataira. A demokratikus honvédségből megalakult a néphadsereg, amelynek hivatásos állományú tagjai már az új hatalom szolgálatában álltak. Kialakult a nemzeti felderítés, amelyet nagyban befolyásolt az akkor kialakult jugoszláviai helyzet. A magyar haderő drasztikus létszámnövelésének nem csak a „harmadik világháború kitörésére”, hanem a jugoszláv helyzetre való hivatkozás volt az alapja.

A jugoszláviai helyzet hatása

1949. november közepéig, a Kominform¹ Jugoszláviát elítélő határozatáig a szovjet blokk fő ellensége az Egyesült Államok és a NATO volt. A szovjet–jugoszláv politikai ellentétek kiéleződése azonban módosította az addigi ellenségképet. Attól kezdve indult meg a magyar honvédség felkészítése egy Jugoszláviából esetleg kiinduló katonai támadás elhárítására, illetve egy sikeres ellentámadás megszervezésére. Ennek érdekében az ÁVH alárendeltségébe került Határőrség azt a feladatot kapta, hogy a szervezetébe tartozó zászlóaljaival biztosítsa a határ lezárását, hárítsa el a kisebb erőkkel végrehajtott ellenséges betöréseket, illetve szervezze meg a háborús hadműveletek megindulásakor a halogató tevékenységet a honvédség csapatainak beérkezéséig. A határőrség és a honvédség közös tevékenységének koordinálása a Vezérkar, az irányítás a Honvédelmi Minisztérium feladata lett. Intézkedés történt a határ nyugati és déli részeinek műszaki megerősítésére és aláaknásítására.

„Déli országhatárunk védelmének fokozása szükséges, hogy már béke idején műszaki erősítéseket hajtsunk végre, az ország anyagi teljesítőképességének figyelembevételével. A határerődítés kérdése szorosan összefügg a haderő hadműveleti tervével. A külpolitikai helyzet megköveteli, hogy a határerődítés kérdése a végleges hadműveleti terv előmunkái mellett is már döntésre kerüljön, azon megfontolással, hogy ez évben rendelkezésre álló egy „A” típusú lövészhadtestünk számára a várható fő támadási irányokban olyan megerősített állásokat építsünk ki, melyek felhasználásával folyó védelmi harc biztosítaná a haderő többi részének időben való feltöltését, mozgósítását és felvonulását.”²

A műszaki zárat, elsősorban a drótakadályokat a magyar–osztrák–jugoszláv hármastól a román határig 1950. január 1-jétől augusztus 15-ig építették. Összességében elkészült egy 230 km hosszú egysoros és egy 832 km hosszú kétsoros drótkerítés. Az aknamezőket 1950. augusztus 1-jétől augusztus 31-ig 604 km hosszan közel 700 ezer taposó- és 9 ezer botlórótos akna telepítésével hozták létre.

* A tanulmány első része a Felderítő Szemle 2005/1. számában olvasható.

¹ A Szovjetunió vezető szerepét elfogadó kommunista pártok Tájékoztató Irodája.

² 03890./H.V.K. Hdm.Csf.hdm.o.-1950. Előterjesztés a déli országhatár műszaki megerősítésére.

A várható fő támadási irányokban – a Duna–Tisza köze, a baranyai háromszög, a nagykanizsai határsáv – mintegy 600 km hosszúságban, 100–160 km mélységben állandó és tábori típusú védelmi építményeket építettek (1. ábra).

Az erődítési építményeken kívül előkészítésre került 963 db hadművelati akadálycsomópont. Kiterjedésük a fővédőv hátsó határától Budapest magasságáig terjedt, amelyet három zónára osztottak. Az első zóna a fővédőv hátsó határától 50 km, a második zóna az elsőtől számítva 100 km, a harmadik zóna a második zóna hátsó határától Budapest magasságáig terjedt.

A déli védelmi munkák során elkészült 90 db zászlóalj-védőkörlet, 25 db század-, 201 db szakasz- és 146 db rajtámpont, 65 db hadosztályparancsnoki figyelő, 12 db ezredparancsnok-helyettesi figyelő, 963 db hadművelati akadálycsomópont és az építmények álcatakarói.

A honvédelmi miniszternek szóló jelentés az alábbi megállapítást teszi:

„Nem tartjuk valószínűnek azt sem, hogy déli szomszédunk Jugoszlávia önállóan viseljen ellenünk háborút. Az imperialisták ugyanis tudják azt, hogy a népi demokratikus segélynyújtási egyezmények alapján a Szovjetunió és a többi népi demokratikus állam a megtámadott országnak segítséget nyújtana. Márpedig Jugoszlávia az adott stratégiai helyzeténél és az erőviszonyoknál fogva nem lenne képes a Szovjetunió és a népi demokratikus államok szövetsége ellen háborút viselni.

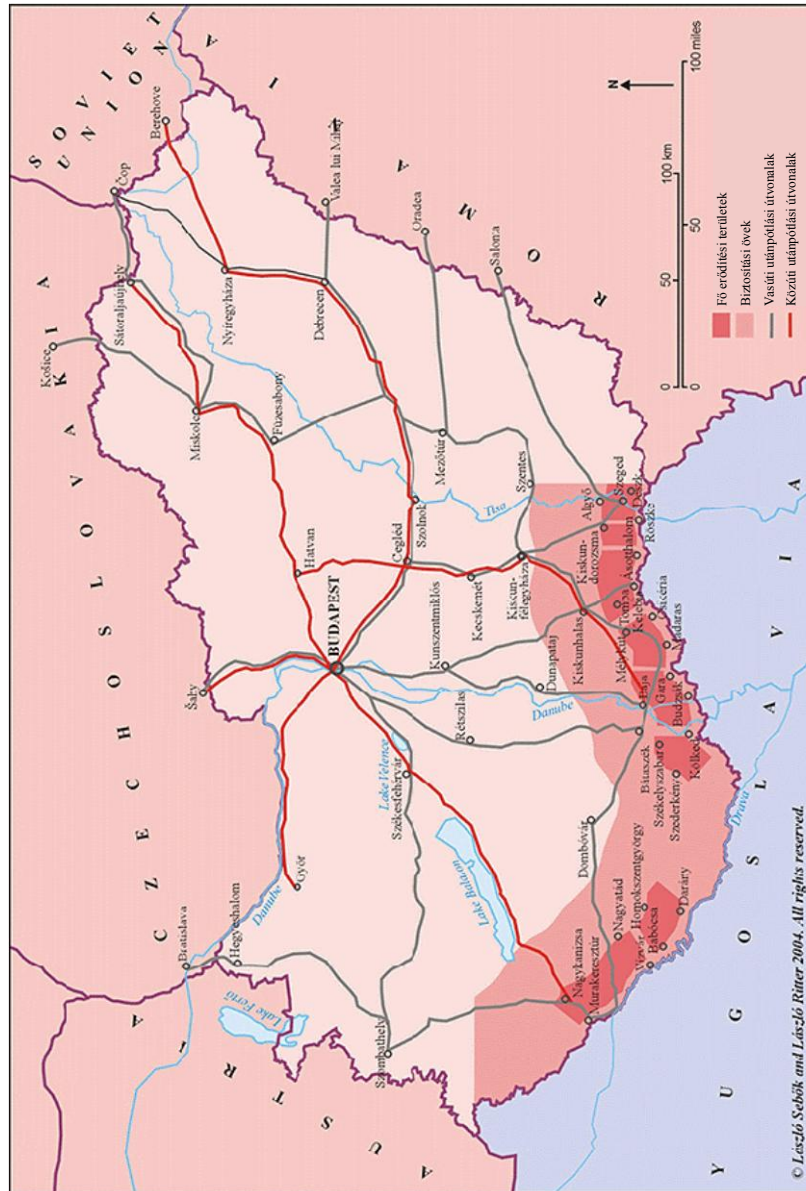
Elképzelhetőnek tartjuk azonban azt, hogy Jugoszlávia egy nyugatról indított imperialista támadás esetén délről esetleg önállóan, más imperialista csapatok támogatása nélkül (esetleg az olaszokkal együtt) támadna ellenünk.”³

A jelentés szerint az ország védelmének megszervezésénél a fő figyelmet a déli és délnyugati irányba kell fordítani, de számolni kell egy esetleges nyugati irányból történő támadással is.

A védelmi követelmények érdekében a magyar politikai vezetés – szovjet nyomásra – tovább gyorsította a hadseregfejlesztést. A vezérkarral szemben azt a követelményt támasztotta, hogy a magyar hadsereg legyen képes hatékonyan ellenállni egy déli irányból esetleg bekövetkező támadásnak. 1950 tavaszán ennek érdekében megalakították a székesfehérvári hadtestparancsnokságot, amelynek alárendeltek három lövészadosztályt. 1950 őszén a honvédelmi vezetés döntése alapján felállítottak egy új hadtestparancsnokságot és négy lövészadosztályt. A csapatok elhelyezése is kifejezte azt a honvédelmi politikai koncepciót, amely szerint a déli irányból várható támadás elhárítására kell a hadseregnek felkészülnie.

A diszlokáció az alábbiak szerint alakult: a kecskeméti hadtestparancsnokságnak a kaposvári, a kiskunhalasi és a kiskunfélegyházi hadosztályok lettek az alárendeltjei; a székesfehérvári hadtesthez a tabi, a veszprémi és a pápai hadosztályok tartoztak; Nyíregyházán felállítottak egy önálló lovashadosztályt. Szerveztek egy páncélos hadtestparancsnokságot, amelynek alárendeltségébe került az esztergomi gépesített hadosztály és a gyöngyösi páncélosadosztály. A szervezeti változások keretében megalakítottak egy vadászpilóta-hadosztályt, egy tüzérhadosztályt,

³ 0200/H.V.K. Hdm.Csf.hdm.o.-1951. Összefoglaló jelentés a Honvédelmi Miniszter Bajtárs számára.

1. ábra. Magyarország védelmi rendszere a déli határon

(Forrás: www.isn.ethz.ch/php – War on Tito's Yugoslavia?)

három tüzérdandárt, egy légvédelmi tüzér- és egy honi légvédelmi tüzérhadosztályt, két műszaki dandárt, két híradóezredet és egy hadihajós ezredet. Abban az évben a határőrség a honvédség kötelékéből az Államvédelmi Hatóság szervezetébe került.

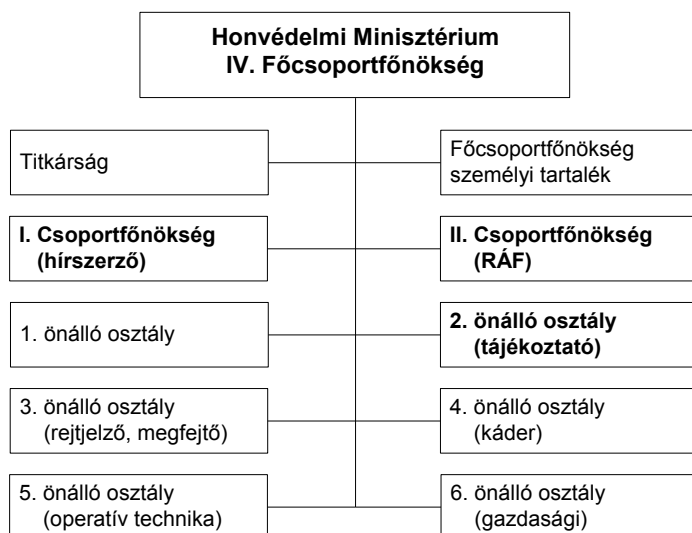
Az MDP 1951 elején tartotta meg II. kongresszusát, amelyen Farkas Mihály akkori honvédelmi miniszter az alábbiakat mondta:

„...bennünket, magyarokat a nemzetközi helyzet illetően való alakulása azért érint, mert déli határainkon ott ólálkodik az imperialisták elvetemült, sötét gyilkos provokátora, Tito és bandája.”⁴

A kongresszus határozata úgy ítélte meg, hogy az 1950-es év a fordulat éve volt, amelynek eredményeként a honvédségből néphadsereg lett. (Az 1951. június 1-jén kiadott minisztertanácsi rendelettel született meg a döntés az új elnevezésről.)

A külpolitika hatására tovább folytatódott a Tito-ellenes propaganda és a felső katonai vezetés felkészítése a háborúra. 1951 januárjában Budapesten „hadijáték” (térképgyakorlat) formájában lefolytatták a Jugoszlávia elleni hadműveleteket. A gyakorlaton vezetési törzsével együtt részt vett a háború esetén mozgósítandó összefegyvernemi magyar hadsereg összes magasabb parancsnoka.

Jelentősen átalakult a katonai elhárítás és a hírszerzés szervezete is. 1950. február 1-jével a HM Katonai Elhárító Főcsoportfőnökségből kivált az I. Elhárító Csoportfőnökség, amely BM Államvédelmi Osztályból (ÁVO) megalakított minisztériumi rangú Államvédelmi Hatóság (ÁVH) alárendeltségébe került. A IV. Hírszerző Csoportfőnökség HM IV. Főcsoportfőnökségként (2. ábra) folytatta tevékenységét.

2. ábra. A HM IV. Főcsoportfőnökség szervezete, 1950. februártól

⁴ Hadtudományi Tájékoztató 2000/8. szám. A magyar vezérkar az 1949–1999 közötti években. Budapest, 2000.

Az átszervezéssel a feladatok alapvetően megváltoztak. Az addigi fő feladat – a katonai elhárítás – a főcsoportfőnökség hatáskörén kívül került. Fő feladata a katonai hadászati–hadműveleti hírszerzés lett. A feladat módosítása magával hozta a szervezet korszerűsítését annak érdekében, hogy a hírszerzés magasabb szinten, nagyobb intenzitással legyen képes megfelelni a követelményeknek. Az állomány kiképzése tanfolyamrendszerű volt. 1947-ben kéthónapos elhárító szaktanfolyamon folyt a képzés, 1948/49-ben tiszti tanfolyam keretében történt az utánpótlás felkészítése. Az új feladatok megkövetelték az intenzív kiképzést és felkészítést. 1950–1953 között a szakma szabályai szerint, konspiratív körülmények között, négy hírszerző tanfolyamot szerveztek.

Az első tanfolyam 1950. április 17-től szeptember 15-ig 26 fővel, a második 1950. október 15-től 1951. március 1-ig 20 fővel működött. A harmadik tanfolyamot 1951. május 15-től november 1-ig 16 fő, a negyediket 1952. január 2-től október 30-ig 32 fő végezte el.

A szakmai munka főbb területein – a hírszerzőknél, a tájékoztatóknál és a rádiófelderítésnél – sok fontos információt gyűjtöttek és elemeztek a hadműveleti tervek kidolgozásához. Ebben az időszakban a rádiófelderítés fő iránya Jugoszláviára összpontosult, de jelentőséggel bírt a NATO-erők felderítése is. A kezdetekben a rádiófelderítést a 102. ráf. zászlóalj (1951. november 1-jétől a 103. Honvéd Önálló Rádiófelderítő Zászlóalj) hajtotta végre az alábbi objektumokban:

- az Aba utcai laktanyában folyt a postai, hírügynökségi és műsorszóró rádióállomások lehallgatása;
- a Gellért-hegyen álló Citadellában a katonai objektumokra irányuló felderítést hajtották végre;
- a Hungária körúti Vakok Intézetében a diplomáciai rádióforgalmi rendszerek lehallgatása folyt;
- a Budapest XVIII. kerületi Ságvári utca 8. szám alatt a diplomáciai és katonai forgalmi rendszereket hallgatták le.

A rádiófelderítéssel párhuzamosan telepítették a rövidhullámú iránymérő állomásokat is. Az objektumokban megszerzett adatokat egy csoport előzetesen értékelte. Az értékelés után végrehajtották az adatok feldolgozását, majd az elkészített jelentéseket felterjesztették a Központba.

A jugoszláv haderőről szóló jelentések a hírszerző csatornákon beérkezett információk alapján készültek el, például a honvédelmi miniszternek felterjesztett összefoglaló jelentés az alábbi adatokat tartalmazta a jugoszláv haderőről:

„A jugoszláv haderő összlétszáma mintegy 600 000 fő. Ezenkívül jelentős katonai erőt képez még a kb. 100 000 fős KNOJ (nemzetvédelmi testület), mely a hőr. szolgálatot látja el és közreműködik a belbiztonság fenntartásában.

A jugoszláv haderő jelenleg a következő részekből áll:

- négy katonai körzetparancsnokság;
- négy hadsereg-parancsnokság;
- harminc–harminchárom gyalogos és hegyi hadosztály (egy hadosztály 8–10 000 fő);
- egy vegyes szervezésű gárdahadtest; egy gépesített hadtest;
- két páncélos hadtest;
- valamint néhány közvetlen tüzér, légvédelmi tüzér műszaki dandár és ezred.”⁵

A jelentés értékeli a jugoszláv haderő szervezetét, technikáját, a hadszíntér-jelentések alapján elkészítették a haderő hadműveleti elhelyezkedését. A jelentés kiter a mozgósítási kapacitásra is.

Összefoglalva: A magyar katonai hírszerzésről megállapítható, hogy a lehetséges eszközök felhasználásával fontos adatokat szolgáltatott a katonai vezetés részére. A szakmai munka során a jelentések azt bizonyítják, hogy katonapolitikai, haderő, hadszíntér és haditechnikai felderítést folytattak. Az információkat értékelték és jelentések formájában felterjesztették az előljáró szervekhez.

A szakmai munka minőségének érdekében megkezdték a hírszerzők képzését is. A jelentések alapján egyértelmű az a tény, hogy a szervezeti felépítés, valamint az erők és eszközök helyes alkalmazása bizonyítja azt, hogy Magyarországon az 1950-es évek elején beszélhetünk nemzeti katonai hírszerzésről, még akkor is, ha azt (gyakorlatilag) „alárendelték” a szovjet katonai hírszerzésnek.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Hadtörténelmi Levéltári Kiadványok: *A béketábor magyar hadserege.* Budapest, 2001.
- *Államvédelem a Rákosi-korszakban.* A Történelmi Hivatal kiadványa. Budapest, 2000.
- 03890./H.V.K. Hdm.Csf.hdm.o.-1950. Előterjesztés a déli országhatár műszaki megerősítésére.
- 0200/H.V.K. Hdm.Csf.hdm.o.-1951. Összefoglaló jelentés a Honvédelmi Miniszter Bajtárs számára.
- Hadtudományi Tájékoztató, 2000/8. szám. *A magyar vezérkar az 1949–1999 közötti években.* Budapest, 2000.

⁵ 0200/H.V.K. Hdm.Csf.hdm.o.-1951. Összefoglaló jelentés a Honvédelmi Miniszter Bajtárs számára.

Eddigi ismereteim és olvasmányaim alapján meggyőződtem arról, hogy őseink honfoglalás kori fegyveres küzdelmeinek mélyreható katonai elemzésére mindeddig nem került sor. A katonai felderítésben szerzett csaknem négy évtizedes gyakorlati tapasztalatom és az ezzel párosuló elméleti felvérteztségem alapján fogtam hozzá a téma elemzéséhez. Nem tettem mást, mint kerestem a különböző események közötti összefüggéseket, s eközben a szűkösen rendelkezésre álló forrásokban található információkat felderítési adatként értékeltem. Mindenekelőtt arra kerestem a választ, hogy a törzsszövetség ellen végrehajtott bolgár–besenyő támadás milyen összefüggésben volt a honfoglalás befejező hadjárataival?

A TÖRZSSZÖVETSÉG ELLEN VÉGREHAJTOTT KÖZÖS BOLGÁR–BESENYŐ TÁMADÁS ÉRTÉKELÉSE

Korai történelmünk egyik legizgalmasabb és egyben leginkább vitatott kérdése, hogy elfogadható-e Bíborbanszületett Konstantin bizánci császár ama följegyzése, mi szerint őseinket Etelközből egy elementáris erejű, mindent elsöprő, közös bolgár–bizánci támadás űzte ki? Történelmünk ezt a támadást szoros összefüggésbe hozta a honfoglalás hivatalosan elfogadott évével, 896-tal.

A bolgároknak a besenyőkkel közösen végrehajtott támadásáról egyedül Bíborbanszületett Konstantin emlékezik meg. Hitelt kell adni szavainak, hiszen ő birtokolta erről a hadjáratról a korabeli feljegyzéseket, és időben is közel állt az eseményekhez. Mintegy önmagát megerősítendő, művében – „*A birodalom kormányzása*” – kétszer is említi azt. Azonban nem tudjuk meg tőle az olyan fontos részleteket, mint a támadás területét, irányát, célját, idejét és az abban részt vett erőket.

Előző tanulmányomban¹ kifejtettem, hogy a besenyők támadásukat 895-ben valahonnan a Volga és Urál folyók között indították (két évvel a 893-ban lezajlott, úzok elleni számánida rablóhadjárat után, amikor az úzok őket támadták meg). Ezt követően – legközelebb 899/900 körül –, a Dnyeperig kiérve kerülhettek olyan helyzetbe, hogy a bolgárokkal szövetkezve és a törzsszövetségi haderő távollétében megtámadhassák a még Etelköz nyugati végein (Dnyeper és Szeret között) tanyázó törzsszövetségi népességet. Közben a kazárok, az úzok és a ruszok elleni harcokban nagy veszteségeket kellett elszenvedniük, és az előrenyomulás következtében erőik hatalmas területeken forgácsolódtak szét, vezetésük decentralizálódott. Az etelközi türk törzsszövetség és a besenyő erőviszony 900-ra – a harcérintkezés vonalában, valahol a Dnyeper és a Déli-Bug mentén – kiegyenlítődött, s emiatt **a besenyők nem voltak képesek további területfoglalásra.**

¹ Torma Béla nyá. ezredes: *A magyar törzsszövetség háborúja a dunai bolgárok ellen 895/896-ban.* Felderítő Szemle, 2005/1. szám.

A 899-re kialakult helyzetben így hát katonai szempontból elfogadható, hogy a törzsszövetség felvállalta az itáliai hadjáratot. A folyamatosan fennálló besenyő fenyegetés azonban óvatosságra intette őket, ezért a hadjáratra elsősorban a Kárpát-medencében tartózkodó Kurszán-fegyveresekből verbuválódhatott egy különítmény. Ez lehet a magyarázata, hogy 899-ben nem is érte nagyobb támadás az etelközi szálláshelyeket.

Éppen emiatt az egy évvel később végrehajtott besenyő rajtaütés a meglepetés erejével hatott. A meglepetést és a váratlanságot a bolgárok szövetsége jelentette. Bíborbanszületett Konstantin szerint nem is a besenyők voltak a kezdeményezők, hanem nagy zsákmánnyal kecsegtetve Symeon biztatta fel őket, és felajánlotta szövetségét. Az említett besenyő támadás valóban bekövetkezett, de ennek semmiképpen nem lehetett egyenes következménye Árpád népének Kárpát-medencébe történt átköltözése.

A témával kapcsolatos eddigi értékeléseim eredményeként arra a következtetésre jutottam, hogy **ez a bolgár–besenyő támadás korlátozott célú volt**: a besenyők részéről zsákmányszerzés, és a bolgárok célkitűzése sem lehetett több, mint a 895-ös háborúban elvesztett havasalföldi területek visszafoglalása. Nem csak célkitűzéseiben értékelhető korlátozottnak ez a hadjárat, hanem területében is. A besenyők bevezethető csapatainak tevékenységét össze kellett hangolni a bolgárokéval, tehát támadásuk csupán Etelköz déli–délnyugati területeire koncentrálódhatott. Így aztán nem érinthette a váratlan csapás a teljes törzsszövetséget, hanem annak csak egyik-két törzsét.

Értékeléseim során arra a megalapozott következtetésre jutottam, hogy a nyugati irányban vándorló besenyők legkorábban 899/900-ra kerülhettek olyan helyzetbe, hogy szomszéd népként állandó fenyegetettséget jelenthettek a Dnyepertől nyugatra tanyázó törzsszövetségi népesség számára.

Az említett támadás valóban 900-ban következett be, de hangsúlyozom, ez a besenyő–bolgár támadás nem kényszeríthette az Etelközben élőket szálláshelyeik elhagyására és új hon foglalására, vagyis a honfoglalásra.

Bíborbanszületett Konstantin arról is tudósít bennünket, hogy a hadjáratról visszatérően, a nagy besenyő–bolgár pusztítás láttán **a törzsszövetségi vezetés maga döntött úgy, hogy végleg elhagyja Etelközt** és elfoglalja a jobban védhető, természeti adottságaiban gazdag Kárpát-medencét.

Mi motiválhatta döntésüket az áttelepülésre a besenyők pusztításán túl, hiszen azok visszavonultak, területet nem foglaltak el? A törzsszövetségi vezetés helyesen értékelte a kialakult helyzetet. A bolgár–besenyő összefogás előrevetítette annak nagyon is valóságos lehetőségét, hogy az nem egyszeri alkalommal következett be. Bekövetkezéssel bármikor számolni lehetett, és minden ilyen helyzetben – a törzsszövetség területi megosztottsága miatt – meghatározó erőfőlényt voltak képesek létrehozni Etelközben. Tehát nem volt értelme ebben a térségben a további védelmi erőfeszítéseknek.

Azonban három–négy törzsnek a tervszerű, fegyveresen biztosított áttelepítése nem történhetett meg egyik napról a másikra. Árpád népességének átköltözése Etelkőzből a Kárpát-medencébe és a besenyők beköltözése az elhagyott szállásterületekre nem következett be azonnal, és főleg nem véráldozatok nélkül. **Az átköltözést a törzsszövetség etelközi erőinek utóvédharcai biztosították.**

A törzsszövetség utóvédharcai a besenyőkkel

Természetesen őseink exodusa nem zajlott le egyik napról a másikra. Az előző részben említett **régészeti leletek bizonyítják a Dnyeper–Szeret közének fokozatos katonai feladását és a népesség átköltözésének folyamatos biztosítását.** Ez az időszak jóval 900 után ért véget, miközben a Kárpátok átjárhatóságát katonai jelenléttel folyamatosan biztosítaniuk kellett.

Három közvetett adatot találtam arra vonatkozóan, hogy 900 előtt nem valószínűsíthető besenyő jelenlét a Dnyeper nyugati térségében.

Az első, ide vonatkoztatható hír szerint **899-ben** Bölcs Leó bizánci császár, fő kardhordozójával (magas rangú testőrtiszt), Philotheossal összeállította a császári ünnepi bankettek ülésének protokollsorrendjét. Ebben, a kevésbé előkelők számára fenntartott asztalokhoz ültették a börtönőr parancsnokokat és tiszteket, valamint a testőrség idegen népek béli tisztjeit, mint a türköket, a kazárokat és a többieket (összesen 45 főt). Mint látjuk, az ülésrend a **besenyőket nem említi, viszont a türköket igen.** Ez arra utal, hogy 899-ben a besenyők még nem veszélyeztették a bizánci érdekeltségű Krím-félszigetet. Jelenlétük a császári palotában és a testőrségben nem volt fontos, de legalábbis nem volt említésre méltó.

A másik mérvadónak mondható bizonyíték Bölcs Leo császár „*Haditaktika*” című műve, melyet **904** után fejezett be. A mű lényegében Bizánc meglévő és potenciális ellenségei fegyveres erőinek harcrendjét és hadművelési felépítését, valamint az ellenük vívott sikeres harc feltételeit elemzi. **Ebben a műben szó sem esik a besenyőkről!** Ugyanakkor a nem szomszédos türköket (őseinket) részletesen taglalja! Ez is arra utal, hogy a könyv írásakor a besenyők nem voltak olyan helyzetben, hogy a dél-orosz sztyeppén bizánci érdekeket fenyegetsenek!

Azonban Bíborbanszületett Konstantin DAI-jában – „*A birodalom kormányzása*”, íródott **50** körül –, már oldalakon keresztül részletesen foglalkozik a besenyők történetével és jelenével. Elsősorban a Dnyeper nyugati partján szállásterületet foglaltakkal!

A harmadik információ Nikolas Mystikostól származik. Ő volt 913/914-ben a kiskorú Bíborbanszületett Konstantin melletti régenstanács feje. Fennmaradt levelei értékes kortörténeti dokumentumok. Közülük a 915-ből vagy 916-ból származó 183.-ból idézek: „... *Tudjuk, hogy bűneink miatt az ostor (Symeon bolgár fejedelem) az ellenség, aki az Istentől és a keresztények hitétől elpártolt, sok felfordulást okozott a köznek. De azért mégsem kellene Istennek és az ő szent házainak a tárgyait elrabolni... Most pedig ezt tesszük: a besenyőknek, türköknek és másoknak ajándékokat adunk, az ő hadi segítségüket kérve,*

*Isten segítségét pedig – úgy látszik, mint lehetlent és mint ami úgysem használ –, megvetve, kifosztjuk az ő isteni házait.*²

Ez a levél az első hiteles adat arra, hogy a besenyők a 910-es évek első felében a Dnyeper nyugati területeire húzódtak át, hiszen a levélben arról van szó, hogy Bizánc a bolgárok ellen a besenyőket (és a magyarokat) akarja szövetségesül megnyerni, amelyhez még a templomi kincseket sem sajnálja feláldozni.

Az előző részben felsorolt régészeti leletek is bizonyítják a törzsszövetség Dnyeper és Szeret közötti, hosszabb idejű tartózkodását. A leletsoportot alkotó lovas temetkezések északról dél felé haladva: Przemysl, Szudova Visnya, Krilosz, majd Probota, Grozesti, végül Bukarest mellett Tei-nél kerültek feltárássra. A sírok 100–200 kilométerrel a Kárpátok északkeleti–keleti nyúlványai előtt találhatóak, és azok mind a honfoglalók vezető- és középrétegére jellemző lovas temetkezések. Elhelyezkedésük vonalvezetését egybevetve a katonaföldrajzi értékeléssel nyilvánvaló, hogy a Kárpát-medencét megközelítő irányokban, egy előretolt gyeprésávban fontos átjárókat lezáró őrhelyeknek azonosíthatók. A 10. századra datálható katonai létesítmények a Keleti-Kárpátok, valamint a Havasalföldre vezető átjárók megközelítési útvonalait vigyázták. Mindezek elődeink huzamosabb idejű etelközi tartózkodásáról, illetve katonai tevékenységéről tanúskodnak.

Tehát a forrásokkal egybehangzóan a régészeti leletek azt bizonyítják, hogy a 900-ban bekövetkezett közös bolgár–besenyő támadást túlélte a törzsszövetség népességének nagy része, továbbá hogy a 10. század első harmadában még a Kárpátok keleti előterében, a besenyők szomszédságában éltek.

A törzsszövetség felderítésének értékelése

Azt megállapítottuk, hogy a bolgár–besenyő támadás váratlanul került végrehajtásra őseink etelközi szálláshelyei ellen. Ez a jelző egyben minősíti a felderítést is, hiszen azt az érzést kelti, hogy a katonai felderítés nem volt képes időben információkat szerezni sem a bolgár, sem a besenyő szándékról. Milyen lehetőség állt rendelkezésére a törzsszövetség vezetésének az információszerzésre? Elsősorban a diplomáciai csatornák. Mint láttuk a bizánci udvarban jelen voltak a türkök (őseink neve a bizánci forrásokban), azonban ez időben a besenyők még nem! Ha a bizánciak rendelkeztek is hírekkel a besenyők nyugati irányú mozgásáról, nem tarthatták azt fontosnak, hiszen az abból az időszakból származó egyik írásos forrásuk sem említi őket.

De mi volt a helyzet a bolgár „információs csatornákkal”? Láttuk, hogy az ellenséges magyar–bolgár viszony a diplomáciai érintkezést nem tette lehetővé. Más volt a helyzet a bolgár–bizánci viszonyban. Symeon kiváló kapcsolatokkal rendelkezett VI. (Bölcs) Leó bizánci császár és környezete felé. Kítűnően ismerte a bizánci politikai ármánykodásokat, és képességeit figyelembe véve nem valószínű, hogy erről a tervezett akcióról bármit is Bizánc tudomására hozott. Sőt!

² Kristó Gyula: *A honfoglalás írott forrásai*. Szeged, 1995.

A köztük fennálló ellenséges viszony óvatossá tette Symeont, hiszen minden, más irányban kifejtett bolgár katonai lépés előnyös katonai helyzetbe hozhatta Bizáncot, azaz Bulgária déli határainál erőfölénybe kerülhetett. Tehát mondhatjuk, hogy a Balkán felől a „diplomáciai csatornák” zárva voltak őseink előtt.

A másik információszerzési lehetőség egy szomszédos gyepűsáv megléte, vagy harcérintkezés következtében valósulhatott volna meg. 895-ben pedig az eddigi adatok szerint ilyen nem volt. 895 elején még a Volga mögött tanyáztak a besenyő törzsek, míg a törzsszövetség abban az időben már a Dnyeper nyugati térségében nomadizált, teljesen elszakadva a besenyőktől. Sőt, Kurszán 892/893-tól népével már a Kárpát-medencében talált szálláshelyet. Azonban 895 után, amikor a besenyők megindultak nyugat felé, évről-évre csökkent a területi távolság a két nép között. Erről híreket kellett kapnia a törzsszövetség vezetésének, hiszen már 895-ben – a bolgárok elleni hadjárat során –, a balkáni hadszíntér váratlan elhagyása még a szövetséges bizánciakat is meglepte.

Az akkori helyzetet elemezve feltételeztem, hogy a törzsszövetségi harci csoport váratlan kivonása Bulgáriából a besenyők kimozdulásáról kapott hír következménye lehetett. A következő öt évben a besenyő törzsek ugyan eljutottak (900-ra) a Dnyeper vonaláig, de itt az erők kimerülése, a népesség (hátszág) bevárása miatt, a folyóakadály (Dnyeper) biztonságot nyújtó természetes védővonala mögött újra kellett rendezniük a szálláshelyeket, és pótolni a veszteségeket. Ennek következtében évekre „kimerevedett” a gyepűhatár, a két nép „békében” élhetett egymás mellett. Az ilyen helyzetben előforduló kisebb-nagyobb fegyveres csetepaték megszokottak voltak az egymás mellett élő nomád népek között. Mindez elaltathatta a törzsszövetség éberségét.

A 900. esztendő felé közeledve őseink figyelme egyre inkább a nyugati hadszíntér (Kárpát-medence) felé terelődött, hiszen küszöbön állt Pannónia elfoglalása. Napjainkban, 1100 év távlatából a birtokunkban lévő adatok alapján is megállapíthatjuk, hogy a besenyők 900-ban nem voltak képesek hadászati léptékű, területfoglaló háborút indítani az Etelközben tartózkodó törzsek ellen. Erre a következtetésre juthattak őseink katonai vezetői is, amikor úgy döntöttek, hogy 900-ban teljes haderejükkel elfoglalják és birtokba veszik a Dunántúlt. A fennálló fenyegetettségnek megfelelő véderőt viszont hátrahagytak. Ezirányú tapasztalatukat erősítette az itáliai hadjáratuk 899-ben, amikor is a távol lévő harci különítmény miatt nyilvánvalóan kisebb harcértékű törzsszövetségi haderőt nem érte támadás sem a bolgárok, sem a besenyők részéről. Azt is fel kellett ismernem, hogy a Pannónia elleni támadás megindulását követően reálidejét veszítette minden felderítési információ a bolgár-besenyő támadásról, hiszen ellenintézkedéseket foganatosítani idő hiányában nem volt mód, mivel a korlátozott célú támadás elhárítására a nyugati hadszíntéren tevékenykedő törzsszövetségi erőket visszafordítani nem lehetett.

A kialakult katonapolitikai helyzetet elemezve azonban be kellett látnom, hogy ez esetben nem a felderítés hiányosságaiban kell keresni a váratlanság elkerülhetőségét. El kell fogadnunk a másik félnek, a kiváló hadvezér, bolgár Symeonnak a helyzetfelismerését, mikor is észlelve a törzsszövetség fegyvereseinek nyugati hadszíntérré csoportosítását, elérkezettnek látta az időt egy új szövetséggel, a biztos siker tudtában visszafoglalni a 895-ben elvesztett havasalföldi területeket.

Azonban ne kerülhettem meg a fő kérdést: Melyik évhez – 899 vagy 900 –, illetve melyik hadjáratához – az itáliaihoz vagy a pannóniaihoz – köthető a besenyő támadás? A kielégítő válasz érdekében megvizsgálom ezt a három eseményt, összefüggéseikben és kölcsönhatásaikban.

A törzsszövetség 899/900. évi itáliai hadjárata

A hadjáratra Arnulf császár megbízásából (zsoldján) került sor. Oka az volt, hogy I. Berengár olasz király 898 végétől (Spoletói Lambert császár halála után) császári méltóságra áhítozott. Ezt Arnulf császár nem engedhette meg. Azonban seregeit ez időben (899) lefoglalta Szvatopluk (morva fejedelem, uralkodott 870–894) utódainak (Szvatopluk fiai: II.Szvatopluk és II. Mojmir) hatalmi harca. Arnulf II. Szvatoplukot támogatva 898-ban sereget küldött Morvaországba. A bajorok háborúja a morvák ellen, évenként ismétlődő támadásokkal, 901-ig tartott.

Mint látjuk, 899-ben a császárnak nem maradt elegendő hadra fogható ereje egy itáliai hadjáratra. Kénytelen volt „szövetségeséhez” – a magyarokhoz – fordulni, akik a fizetség és a zsákmány reményében felvállalták a Berengár elleni harcokat.

A történetet több forrás is megörökítette. A hadjáratot röviden úgy foglalhatjuk össze, hogy a törzsszövetség egy kijelölt harci különítménye 899/900-ban végigpusztította Észak-Itáliát. Kirabolták Trevisót, Padovát, Bresciát, Páviát és Milánót. Közben a Brenta folyó völgyében megütköztek Berengár király túlerőben lévő seregével, és fényes győzelmet arattak fölöttük. Ezt az ütközetet Brenta menti csataként tartja számon a történetírás. Berengár király alig tudott Pávia védőfalai mögé menekülni. 900-ban még Velencét is el akarták foglalni. (A történetet később, a „*Harceljárások*” című fejezetben részletesen elemzem. Itt csupán a történések időrendiségét kíséreltem meg összerakni a célból, hogy megtudjuk, hogyan kapcsolódhatott ez a hadjárat Pannónia megtámadásához.)

Felvonulási útjuk Alsó-Pannónián keresztül vezetett, ahol a Dráva és/vagy a Száva menti régi római uta(ka)t használták, melyek Ljubljánán és Gorizián keresztül csatlakoztak a Pó-síksághoz.

A különítmény gyülekeztetésének helyéről és indulásának idejéről nem rendelkezünk adatokkal. A fent említett felvonulási útvonalak Eszék körzetéből számolva Trevisoig mintegy 650, Virovitica körzetéből (feltételezett gyülekezési körletek) szintén Trevisoig 520 kilométerben mérhetők. A további értékelésben 600 kilométer közepes útvonalhosszal számolok. Trevisot azért vettem a felvonulási útvonal végpontjának, mivel a különítmény első portyája itt esett meg. Ezt követően – mint látni fogjuk – sorban végigdúlták Észak-Itália nagyobb városait az Alpok déli lábainál. Tehát két különböző jellegű tevékenységre (előrevonásra és zsákmányszerző harctevékenységre) más-más napi menetteljesítménnyel kell számolni.

Ha a felvonulási útvonalat átlagosan napi 10 kilométer megtételével számolom, akkor **két hónap alatt érték el Trevisot**. Nem számolhatok magasabb átlagos napi menetteljesítménnyel, mert figyelembe kell vennem Aventinus vonatkozó feljegyzését, aki arról ír, hogy a megközelítési útvonalon a karintiai határterületeken nem akarták átengedni a különítményt, harcba szálltak velük, mely csaták során Gottfried és Eberhard karintiai határterületek vezérei életüket veszítették.

(Mivel a karintiai csaták időtartamáról nem rendelkezünk adatokkal, elképzelhető, hogy pár napig késleltették a csapatok előnyomulását. Ez esetben a fenti átlagos napi menetteljesítményt csak úgy értékelhetem, hogy magasabb előrevonási értékekkel számolok a karintiai végeig, ami csak abban az esetben volt lehetséges, ha Dráva–Száva közét már a törzsszövetség uralta.)

Az emlékezetes, Brenta folyó menti csatát (ahol a különítmény csúfos vereséget mért Berengár jóval nagyobb seregére) megelőzően őseink kifosztották Trevisot, majd nyugat felé haladva Vicenza, Verona, Brescia, Bergamo és Milano környékét dúlták és egészen Páviáig, az Itáliai Királyság fővárosáig jutottak. A korábbi felvonulási menetteljesítménynek következképpen le kellett csökkennie. Egyrészt az egy helyütt tartózkodás huzamosabb ideje (zsákmányszerzés, zsákmányosztózkodás, pihentetés) miatt, másrészt a helyi ellenállás következtében. Két olyan, helyhez kötött dátummal rendelkezünk, mely alapján megbecsülhető az itáliai tartózkodás **üldözés–visszavonulás** katonai mozgás napi átlagos üteme, illetve a **zsákmányszerző csatározások (portyák)** napi menetteljesítménye.

A kortársak megírták, hogy a Brenta folyó melletti csata 899. szeptember 24-én zajlott le. Ezt követően Berengár megvert seregeit (a Via Postumián) üldözőbe veszi a különítmény, és Berengár alig tudott Pávia védőfalai közé visszavonulni. A másik dátum és hely 899. december 13-a, mikor is már Vercellit támadják a magyarok. A becsült útvonal hossza a Brenta folyótól Vercelliig mintegy 380 kilométer, melynek megtételét 80 napra számolhatjuk. Az adatokból **4,8 km/nap** átlagos **üldözési ütem** számolható.

A zsákmányszerzési útvonal napi menetteljesítményének értékeléséhez is rendelkezünk kiinduló adatokkal. Egyike a Vercelli (899. december 13.), a másik a következő nagy célvárosuk, Modena, melyet 900. január 26-án ért el a törzsszövetségi különítmény. A két város közötti távolságot (250 km) 44 nap alatt teljesítették. Így a **portyák napi menetteljesítménye 6 km/nap-ra becsülhető.**

A Trevisoba érkezéstől a Brenta folyó melletti csatáig megtett út is ismert. Két szakaszból tevődött össze: az első – Trevisótól Páviáig – a zsákmányszerzéssel leküzdött 368 km, míg a második szakaszon a visszavonulás történt, 310 km hosszan a Brentáig. Tehát mintegy 680 kilométert tettek meg, amelyet ha átlagosan 5 km/nap menetteljesítménnyel számolok, 136 nap alatt teljesítették. Ez nagyjából **4,5 hónap**. A Trevisóig megtett két hónap felvonulási idővel együtt **6,5 hónap telt** el a törzsszövetségi különítmény menetének megkezdésétől 899. szeptember 24-ig, a Brenta folyó melletti nagy csatáig. Levonható a következtetés, hogy a törzsszövetségi különítmény valamikor **március elején** (ha Vörös István Strata Ungarorumra számolt 20–25 km napi menetteljesítményét veszem alapul, akkor április elején–közepén) indulhatott az itáliai hadjáratra, tehát tavasszal, amikor általában a nomád lovas seregek szoktak.

A telet a napsütötte Itália délibb, melegebb vidékein töltötte őseink serege. Hogy a hosszú ott tartózkodásnak mi volt az oka, nem tudjuk. A kortársak feljegyezték, hogy 900. június 24-én még megtámadták Velencét, de ott vereséget szenvedtek. Ezt követően hirtelen elhagyták Itáliát. Ez a sietség a visszarendelés érzetét kelti. Jogosan vetődnek fel a kérdések: mi lehetett az oka a hirtelen

visszatérésnek, majd pedig mikorra és hová érkeztek vissza? A válasz a törzsszövetség pannóniai hadjáratával is összefüggésbe hozható. Ha ez a kapcsolat fennáll, akkor – a különítmény előrevonásának adatait felhasználva – a visszarendelés körzetétől függően, valamikor augusztus/szeptember hónapok körül érkezhettek rendeltetési helyükre, valahová Pannóniába. A kérdést eldöntendő ebből a szempontból részletesebben is megvizsgálom Pannónia elfoglalását.

A hadjárat felderítő előkészítése

A 899. évi itáliai hadjáratot megelőző évben a magyarok egy lovas csapata erőszakos felderítést hajtott végre Itáliában. A felderítő csapat a cremonai püspök, Liudprand feljegyzése szerint: „... miután a Brenta folyó mellett felütötték kis sátraikat és ponyváikat, három napig kémeket küldenek szét, hogy megszemléljék a földnek fekvését és a nép sokaságát, vagy ritkaságát. ...”³

Ezt a tömör megfogalmazást kibontva bárki felderítő katona számára világos, hogy a csapat feladatuk kapta az előrevonási és visszavonulási útvonalak hosszának, a terepviszonyoknak, a zsákmányszerzés lehetőségeinek, az ellenséges csapatok harci moráljának, valamint a városok és várak számának és megerősítettségi fokának felderítését. Hogy mennyire becsülték meg ezeket az adatokat, bizonyítják a 899/900 évi itáliai hadjárat sikerei.

A TÖRZSSZÖVETSÉG HADJÁRATA PANNÓNIA MEGSZERZÉSÉÉRT

A törzsszövetség vezetése tudta, hogy az Etelközben a Kárpát-medencébe települők (három–négy törzs) egyre nagyobb tömege árasztja el fokozatosan a Dunától keletre fekvő területeket, és a föld egy idő után már képtelen eltartani őket. Újabb területekre volt szükség. Terjeszkedni pedig csak nyugat felé volt értelme, hiszen a törzsszövetségnek a Kárpátok által okozott területi megosztottságát meg kellett szüntetnie. Ez volt az alapvető indítéka Pannónia és Morávia elfoglalásának. Természetesen léteztek más okok is. Ezek közé tartozott, hogy a Kárpát-medence természeti adottságainál fogva kiválóan alkalmas volt a nomád életvitel folytatására, valamint jól védhető szűk terepszakaszokkal rendelkezett az áthatolhatatlan hegyláncok között. Meg kell említeni a „gazdag szomszédokat”, akik katonailag gyengébb erőkkel, de fölöttébb nagy gazdagsággal rendelkeztek, így hát busás hasznot hozó portyákkal kecsgették őseinket.

Az események értékelésénél alapvetően a Fuldai Évkönyv és Aventinus feljegyzésire támaszkodom.

A Pannónia elleni hadjáratot megelőzően – amikor a magyarok értesültek Arnulf császár haláláról (899. december) –, Kurszán követséget küldött az utódhoz, Gyermek Lajoshoz. A követek azt **kérték** a királytól, hogy **újítsák meg az Arnulffal kötött szövetséget**, mert – mint mondták – minden pénznél többre értékelik a bajorok barátságát, hiszen az ő segítségükkel nyerték el állandó lakhelyüket.

³ Kristó Gyula: *A honfoglalás írott forrásai*. Szeged, 1995.

A követség ígéretet tett arra is, hogy **Moráviát fegyverrel leigázzák, és a bajorok hatalma alá hajtják**. Gyermek Lajos és főemberei hitelt adtak a küldötteknek és **megerősítették a békét**. Erről így ír Aventinus: „*A magyarok tehát a hetedik évben, hogy Daciát elfoglalták, amint megtudták, hogy Arnulf császárt meghalt, és az ország oly sok, egymással viszálykodó fejedelem között részekre szakadt, és hogy a keresztények egymással viszálykodnak, elhatározták, hogy megtámadják Pannóniát, az igen termékeny és velük határos földet, ... semmibe véve a királyt gyermekora miatt, aki ennél fogva ki volt téve annak, hogy rászédjék. Hogy pedig ezt könnyebben és szerencsésebben véghezvihessék, Cusala (Kurszán) e nép királya övéinek szerfelett jeles követségét küldte Lajoshoz és szomszédaihoz, a bajorokhoz; ezeket megbízta azzal, hogy **mindent alaposan kémeljének ki, Bajorország fekvését, lakosainak szokásait**. A követek Bajorország határán átlovagolva Regensburgba érkeztek, és hírül adták a királynak, hogy szeretnék neki átadni népe üzenetét. Bebocsátást nyerve a királyi palotába, miután leültették őket, sürgetve kérték, hogy újítsák meg a szövetséget, amelyet még Arnulffal kötöttek, megemlékeztek arról, hogy a magyarok minden népénél többre értékelik szomszédaiknak, a bajoroknak a barátságát, mivel az ő segítségükkel állandó lakhelyük van, és erre a jótéteményre mindig emlékezni fognak. Ezenfelül ígéretet tettek még arra is, hogy Moráviát fegyverrel leigázzák, és a bajorok hatalma alá hajtják. **A német király és főemberei hitelt adtak nekik és megerősítették a békét; ...***

*Ezután a magyarok a bajorokkal kötött szövetség ürügyén megtámadták a morvákat, ...és Morávia egy részét megszerezték maguknak. ...*⁴

Tehát a magyarok a bajorokkal kötött szövetség ürügyén megtámadták a morvákat, és Morávia – értékelések szerint – keleti, a Garam és Nyitra folyók közötti térségére terjesztették ki fennhatóságukat. A további hadműveleti helyzetképbe tökéletesen beleilleszkedik ez, a törzsszövetség Pannónia elleni hadjárata északi szárnyának biztosítását célzó támadás. Aventinus arról is tudott, hogy a legyőzött morvák egy része – „*akik a keresztény vallást elutasították, és akik a régi ellenségeskedés miatt gyűlölettel viselkedtek a bajorok iránt...*” – **szövetségre léptek a magyarokkal**. Ők voltak azok a morvák, akik a Theotmár-levél szerint átvették a befogadott magyarok pogány szokását és „*saját álkeresztényeik fejét kopaszra nyírták*.” Ezek a morvák voltak azok, akik a szövetséges magyarokkal a Duna északi partján részt vettek a bajorok elleni hadjáratban.

Ezután került sor Pannónia megtámadására, melyről a bajorok azt gondolták – éppen a megújított szövetség miatt – hogy a pannóniai morva fennhatóság, vagy az arra irányuló morva törekvések felszámolását tűzte ki célul. Ezért őseink nem is számoltak bajor ellenállással. Tehát a megtévesztés és a váratlanság volt a fő oka Pannónia gyors lerohanásának. Ugyanakkor Arnulf császár halála után, a széthúzó hercegségek és grófságok fölött központi hatalmat kivívni képtelen Gyermek Lajos király nem tudott felülkerekedni a viszálykodáson. A létrejött belpolitikai helyzet is kedvezett a támadásnak. Hogyan ír erről Aventinus? Idézem: „*... Ezután bizonyos morvákkal együtt két menetoszlopban megtámadták Bajorországot. ... Egyik részük a Duna északi partját szemelte ki magának, egészen az Enns torkolatáig. Cussal király (Kurszán) a másik partot követelte magának.*

⁴ Kristó Gyula: *A honfoglalás írott forrásai*. Szeged, 1995.

„Bajorország abban az időben nagy kiterjedésű volt: északról, nyugatról és délről – ahogyan ma is – a frankokkal, csehekkel, a morvával, a Lech folyóval, valamint a svábokkal és Itáliával volt határos, kelet felől a Száva folyó határolta. Része volt Pannónia is, amelyre Cussal a magyarok királya meglepetésszerűen rázúdult, átkelve az Isteren (Duna) és a túlsó bajorokat – akik a megújított szövetség miatt semmi rossztól nem tartottak, és ezért készületlenek voltak – megtámadta, szétverte és legyilkolta, Bajorországot széltében-hosszában több, mint 250 ezer lépésnyire egyetlen nap alatt elpusztította az Enns folyón belül: ...”⁵

A következőkben vizsgáljuk meg részletesebben, hogy Kurszának milyen lehetőségei voltak Pannónia birtokbavételére, és mikor kezdődhetett a Pannónia elleni támadás? Ezeket a kérdéseket azonban csak hozzávetőlegesen tudjuk megválaszolni.

Aventinusnál jól elkülöníthető a 900. évi törzsszövetségi hadjárat két szakasza. A **hadjárat első szakaszát** – dunai átkelés után – Kurszán indította Pannónia ellen a csatlakozott morvával, valamint az ősz közepére Itáliából visszaérkezett törzsszövetségi különítmény bevonásával. A Pannónia területén kivívott győzelem után elnyert fegyveres fölényre támaszkodva, még ugyanebben az évben, a **hadjárat második szakaszában** kifejlesztették sikereiket a Duna-völgyi irányban, a bajorok Ostmarkja ellen. További két fontos adatot is megtudunk Aventinustól. Az egyik szerint a magyarokat Linznél lemészárolták. Ennek az eseménynek ismerjük (más forrásból) a pontos dátumát is: 900. november 20-án történt. A másik adat szerint, 901-ben „a bajorok legyőzték a Fischánál (a Duna mellékfolyója Bécs és a Fertő-tó között) Cusa király (Kurszán) és előkelői nagy seregét.”

A hadjárat átfogó megismerése végett időrendi és logikai sorba rendezem az ismert adatokat, és a hiányzó eseményeket megkíséreltem a korábban ismertetett és alkalmazott módszerrel rekonstruálni. A vizsgálódást azzal kezdem, hogy tisztázom a hadjárat kiinduló helyzetét.

Ehhez először azt kell megítélni, hogy mikor kezdődhetek a hadműveletek, amelyre az alkalmat Arnulf császár halála szolgáltatta, amikor érvényét veszítette a 892-ben megkötött, és addig betartott Arnulf–Kurszán szerződés (megegyezés). Arnulf császár halálának (899. december) híre, a téli hónapok után, hozzávetőleges, elvileg 900 km hosszú (Regensburg – Bicske – Rakamaz) akkori hírcsatornán (lovas hírvívó) juthatott el Kurszán szállására, legkésőbb valamikor áprilisban. Ezt követően, a fontos hír hallatára össze kellett hívni a törzsszövetségi tanácsot, megvitatni a helyzetet és kialakítani a közös akaratot a további tennivalókat illetően. Miután egyetértés született, felkészítették a „szerfelett jeles küldöttséget” Lajos királyhoz. Mindezek után úgy értékelem, hogy legkorábban májusban indíthatta útba Kurszán a követeit Regensburgba. Ezzel egy időben elrendelték a csapatok „mozgósítását” és gyülekezési körletbe rendelték őket. Megkezdték a felkészülést Pannónia elfoglalására.

A küldöttség – napi 50 kilométer megtételével számolva – 18 nap múlva érhetett Regensburgba, és ezután jelenhettek meg Gyermek Lajos színe előtt. A követek várakozását a bebocsátásra és a rendkívül fontos tárgyalásokra fordítandó pár napot figyelembe véve, nem számolom ott tartózkodásukat két hétnél hosszabbra.

⁵ Kristó Gyula: *A honfoglalás írott forrásai*. Szeged, 1995.

Így Kurszán jurtájába – indulásuktól számítva – másfél-két hónap múlva érkezhettek vissza. Tehát valamikor **június végén, vagy július elején**. A hadjárat a küldöttség visszatértét követően nem sok idővel indulhatott, hiszen minden forrás egybehangzóan azt sugallja, hogy a küldöttség a morvák (akik az idő tájt a Dunántúl egy része fölött fegyveres felügyeletet gyakoroltak) elleni harc ürügyével érkezett az új királyhoz. A küldetés célja volt: elaltatni a bajorok éberségét, és kevés véráldozattal, gyors ütemben elfoglalni Pannóniát. **Mindez azt jelentette, hogy a küldöttség tárgyalási sikerétől függetlenül, a törzsszövetség mindenképpen támadott volna.** Ezért a hadjáratba bevetésre szánt haderő már gyülekezési körlet(ek)ben várta a követség visszatértét és a támadási parancsot.

Milyen ellenállással számolhattak Kurszán csapatai a Dunántúlon? Tudjuk, hogy 896 után, Pannónia védelmével (Zalavár központtal) Braszláv volt megbízva. Azt is figyelembe kell vennünk, hogy Arnulf császár 899-ben, II. Svatopluk mellett beavatkozott a moráviai belharcokba, ahol II. Mojmir visszaszorítva részsikereket könyvelhetett el. Azonban Mojmir ellentámadásba ment át, és átkelve a Dunán végigpusztította Pannóniát, győzedelmeskedett Braszláv felett, aki elmenekült. Felmerülhet a kérdés, hogy kellett-e Kurszán seregeinek erős morva, és/vagy bajor ellenállással számolni a Dunántúlon? A források szerint nem! A támadás váratlansága, a gyors előrenyomulás, a rövid időn belüli hatalmas területfoglalás arra utal, hogy az előrenyomuló sereg, ha volt is kismérvű ellenállás, azt rövid idő alatt elsöpörte, és folytatta a megszállást a Bécsi-medence felé. A hadjáratot elemezve az valószínűsíthető, hogy 900-ban, a morva csapatoknak a hadműveletekhez csatlakozása egyúttal oly mérvű morva szövetségi elkötelezettséget jelentett, melyből nem vezethető le szervezett, fegyveres morva ellenállás Pannóniában.

Hogyan jellemezhető a helyzet a szárnyakon?

Északon a Garam–Nyitra térségben vívott, morvák elleni harcok utat nyitottak a Duna északi részén a Bécsi-medence megközelítéséhez. Ez a morva–magyar szövetséges csapatok feladata volt.

Délen a Dráva–Száva köze már a törzsszövetség hódoltsági területéhez tartozott. Ezt alátámasztja az itáliai portyára felvonuló különítmény szabad előrevonása és elfogadható napi menetteljesítménye.

A hadjárat első szakasza

A Pannónia elleni támadás dunai átkeléssel kezdődhetett. Két hely kínálkozott átkelésre alkalmasnak: az egyik valahol Óbuda (Aquincum) és a Csepel-sziget déli csücske között, a másik délen Baja körzetében. Mindegyik átkelési térséghez a Dunántúlon egy-egy régi római út csatlakozott, melyek nyomvonalát követő támadással a Dunántúl északi, központi, valamint délkeleti területei birtokba vehetőnek ítélték:

- északon Óbuda – Almásfüzitő – Győr – Mosonmagyaróvár – Schwechat (~250 km) és
- délen Baja – Fenékpusztá – Szombathely – Sopron – Wiener Neustadt (~390km) útvonalvezetéssel számolhatunk.

A Bécsi-medence bejáratához közelítve az északi útvonal Mosonmagyaróvárig mintegy 175, a déli útvonal Sopronig pedig körülbelül 340 kilométerben mérhető. Mivel a kitűzött cél Pannónia teljes területének a birtokbavétele volt, a továbbiakban mindkét előrevonási útvonal használatával számolok. (Minden esetben, amikor csapatmozgásra két vagy több útvonal áll rendelkezésre, a több út használatával számolok. Ennek oka, hogy nagyobb csapatok ellátása, emberek és állatok élelmezése egy útvonal mentén nehézségekbe ütközött, mivel a magukkal vitt természetbeni készletek is végesek lehettek.) A zárójelben megfogalmazott indokon túl megerősíthető-e a „déli” támadási irány hadműveletileg? Igen. A törzsszövetség katonai vezetésének felkészültségét és harci tapasztalatait figyelembe véve lehetségesnek tartom, hogy a hosszabb, „déli” támadási irányban, a Baja–Fenekpuszta–Sopron nyomvonalon, a Duna-völgyi („északi”) irányhoz képest **egy hónappal előbb kezdődhetett a támadás**, annak ellenére, hogy nem ez volt a főcsapás iránya. Azonban kiválóan alkalmasnak kínálkozott egy megtévesztő, elterelő célú hadműveletre, melynek célja lehetett a Dunántúlon tartózkodó morva csapatok kiűzése, melyet meg is ígért a küldöttség Gyermek Lajosnak. Ez a hadművelet egyúttal biztosította a Duna-völgyi irányban támadó főerők gyülekeztetését, felkészülését és váratlan támadását. Ezzel az elterelő hadművelettel hangolódott össze az Itáliából visszatérő csapatok támadása a Dunántúl nyugati és délnyugati területeinek elfoglalása céljából.

Továbbra is az itáliai példánál maradva – 5 km/nap menetteljesítményt véve alapul – a Bécsi-medencéhez vezető bejáratokhoz: **Mosonmagyaróvár körzetébe** 35 nap (augusztus első fele), míg **Sopron térségébe** 61 nap (szeptember első fele) alatt érhettek el a csapatok, ha azonos időben indultak. Feltételezve, hogy a „déli” irányban összpontosított csapatok egy hónappal korábban hajtották végre a dunai átkelést a Duna-völgyében támadókhoz viszonyítva, megközelítőleg egy időben érkezhettek a Bécsi-medence előterébe. Megjegyzem, hogy Pannónia elfoglalását ilyen rövid idő alatt (mint ahogy megtörtént) nem is biztosíthatta egyetlen támadási irány. Jóllehet a dunántúli Duna-völgy jobb partja nagy csapatbefogadó képességű, jól járható felvonulási útvonalnak tekinthető, azonban ebben az irányban elsősorban a Duna jobb partjának és csatlakozó területeinek (Dunántúl északi részének) gyors birtokbavételére nyílt lehetőség.

A mindkét támadási irányra figyelembe vett alacsony menetteljesítményt indokolja, hogy nem egyszerű előrevonás (menet a támadáshoz) történt, hanem oldalirányú kiterő portyákkal kellett birtokba venni a területet, behódoltatni a lakosságot, tudatosítani velük, hogy új ura van a térségnek. Egyébként a déli útvonal első fele, Alsó-Pannónián keresztül Zalavárig (~190 km), a bajorok részéről érdektelen térségnek tűnik, forrásokban nem szerepelnek, grófságokat sem említenek a fennmaradt dokumentumok. Erre a távolságra magasabb napi menetteljesítmény is figyelembe vehető. Az itáliai példából merítve, 6 km/nappal számolva Zalavárig, hozzávetőleg 32, a hátralévő távolságot Sopronig (~153 km) 5 km/nappal számolva, körülbelül 30 nap alatt teljesíthették a csapatok, tehát összesen mintegy 62 nap alatt. Ha az volt a céljuk, hogy a Bécsi-medencéhez vezető „bejáratokat” (járható irányokat) közel egy időben ériék el, akkor két megoldás között választhattak:

mint említettem, a déli útvonalon haladóknak egy hónappal korábban kellett indulniuk, vagy az északi útvonalon haladóknak a Kisalföld nyugat (Mosonmagyaróvár) térségben be kellett várni a délről csatlakozókat.

A Pannónia elleni támadás kezdetének megbecsülésére egy időpont is rendelkezésünkre áll: a törzsszövetségi csapatok Linz alatti veresége (900. november 20.), ezért egyszerű visszaszámolni a hadjárat kezdetére. A Linz–Baja távolságot 570–600 kilométerrel számolva, átlagosan 5 km/nap meneteljesítményt véve, 114–120 nap alatt érhettek a támadók Linz alá, tehát ha nem ütköztek nagyobb ellenállásba durván számolva négy hónappal előbb, **júliusban indulhattak**. A Buda–Linz közötti menetvonalat 450 kilométerre becsülve, és szintén 5 km/nap meneteljesítménnyel számolva három hónap alatt érhettek őseink Linz alá. Tehát ha feltételezem, hogy a Duna mentén támadó sereg, a déli útvonalon előrenyomulókhöz képest egy hónappal később kelt át a Dunán, akkor ők **augusztusban indíthatták a támadást** Pannónia ellen.

Ezek a számítások kísértetiesen egybeesnek a törzsszövetségi küldöttség Régensburgból értékelt visszatérésének idejével. Természetesen napra pontosan nem volt mód összehangolni a csapatok beérkezését a Bécsi-medence előterébe. A számítások azt mutatják, hogy egy hónapon belül minden irányból beérkeztek a további támadásban részt vevő erők. A Mosonmagyaróvár–Bruck a.d. Leitha–Sopron várakozási körletben a csapatok pihenőt tartottak, rendezték soraikat, begyűjtötték a felderítési adatokat, egyeztették a támadási célt és feladatokat, összehangolták a Duna két partjáról induló hadműveleteket. Mindez nagyjából egy hónap intervallumban képzelhető el. Mint látjuk, bármelyik irányban támadó sereg támadásának megindulását számoljuk vissza november 20-tól, **nagyon későn, a nyár közepére–végére valószínűsíthető a Pannónia elleni hadjárat kezdete**. Mi lehetett ennek az oka? A fenti időszámvetések mindenképpen (időbeli) kapcsolatot mutatnak Arnulf császár halálának híre és a pannóniai támadás kezdete között.

A hadjárat második szakasza

A hadjárat második szakaszában került sor Bajorország Duna menti területeinek elfoglalására, az Enns mélységéig. Ezt a feladatot alapvetően a Duna völgyében támadó Kurszán vezette sereg és a folyam északi partján előrenyomuló magyar–morva szövetséges erők hajtották végre, melyhez csatlakoztak az Itáliából visszatért és a Dunántúl déli területeit elfoglalt erők egyes csapatai. A hadszíntéri viszonyokat visszavetítve belátható, hogy a Bécsi-medence képezte a „fő bejáratot” Bajorország és a bajor Ostmark felé a Duna völgyében. A Kárpát-medencéből három járható irányban lehetett lovas csapatokat indítani a Bécsi-medence elfoglalására. Nagyobb egységek befogadására alkalmas megközelítési útvonal a Mosonmagyaróvár–Hegyeshalom–Bruck a.d. Leitha–Bécs vonalvezetésű útvonal mellett, kisebb lovas csapatok (felderítő csoportok, megkerülő osztagok) számára szóba jöhetett még a Sopron–Eisenstadt–Mödling irány. A Bécsi-medence elérhető volt a Duna északi partján is, a Kis-Kárpátokat délről megkerülve, Pozsony felől a Morva-mező elfoglalásával.

Mikor indíthatták az összegyűlt csapatok támadásukat a bajor Ostmark ellen? Elfogadható eredményre jutunk, ha a november 20-ai, Linz alatti vereségtől számoljuk vissza – 5 km/nap támadási ütemmel – az előrenyomulást. A Sopron/Mosonmagyaróvár–Linz közötti ~290-270 km megtételéhez 58-54 nap volt szükséges. Így a Bécsi-medence előterében a várakozási körletből a csapatok **szeptember végén/október elején** kezdhették meg legkorábban támadásukat a Duna mindkét partján, nyugati irányban, a folyó völgyét követve.

A Duna északi oldalán támadtak a magyarok és a szövetséges morvák, míg a déli parton Kurszán összevont csapatai. Az összehangolt támadás váratlan és nagy erejű volt. A támadásról szemléletes képet fest Aventinus. „(Kurszán) ...*az Enns folyón belül minden épületet felgyújtott, a fegyvertelen népet legyilkolta, szolgaságba hajtotta a nemességet, férfiakat és nőket, a foglyokat elhurcolta, a szerzeteseket és papokat a templomokkal együtt felperzselté annyira, hogy Kelet-Bajorországban és Pannóniában ... egyetlen felszentelt épület sem maradt, és Bajorországnak az a része, amely délkelet felé fekszik – ezért hívják Ausztriának – annyira elhagyott lett és úgy elnéptelenedett, hogy egészen Nagy Ottó idejéig (936–973) nem volt keresztény lakossága. ...*”⁶

Milyen ellenlépéseket tettek a bajorok? Aventinus híradása alapján nagyon lassan eszméltek, és így késve cselekedtek: „... *Az innenső bajorok, mihelyt értesültek az ausztriai bajorokat ért vereségről, azt kiáltották: „Fegyverbe! Fegyverbe!” ... Eközben a bajorok egy része és elsőként Luitpold katonai praefectus néhány emberrel, Richard passauai püspökkel együtt harcra kész csatasorral a magyarok ellen indult, hogy megbosszulja hitszegésüket. Mihelyt erről Cussal (Kurszán) tudomást szerzett, visszavonult, és a Fischa folyó mellett, az ausztriai Bécs mellett táborozott le, főembereivel együtt. Seregének azt a részét azonban, amely északtól kezdve egészen az Enns torkolatáig mindent letarolt, és ott győztesként viselkedett, Luitpold utolérve váratlanul megtámadta, és már az első támadásnál 1200-at közülük a Dunába űzött, kényszerített és elmerített, a többieket elűzte, levágta és leverte egészen Pozsonyig ...*”⁷

Amint a bajorok feleszméltek, azonnal mozgósították véderőiket. Luitpold katonai gróf Richard passauai püspökkel fegyverbe szólított és sereget gyűjtve a magyarok ellen indult. Tudjuk, hogy ez huzamos ideig tartott, kettő vagy több hónapot is igénybe vehetett. Ebből következik, hogy a bajorok legkorábban a Bécsi-medence előterében gyülekező és támadásra készülődő magyarok láttán eszméltek, valamikor szeptemberben, amikor őseink felderítői már Ausztria területén gyűjtötték a felderítési adatokat a támadáshoz. Kurszán, amikor tudomást szerzett az ellene készülődő ellentámadásról, csapatai egy részét visszavonta Bécs alá, a Fischau folyó partjaira és ott téli szállásra rendezkedett be. A Linz és Enns körzetében maradt, magukat győztesnek vélő csapatokat azonban Luitpold váratlanul megtámadta, nagy veszteségeket okozva nekik, majd átkelt a Dunán és Pozsonyig üldözte a folyam északi partján támadókat. Aventinus híradásából kiindulva ez a csapás zömmel a Duna északon előrenyomuló magyar–morva csoportosításokat érte.

⁶ Kristó Gyula: *A honfoglalás írott forrásai*. Szeged, 1995.

⁷ Uo.

Azonban komoly harcok folytak a Duna jobb partján is. Aventinus nem véletlenül tudósít arról, hogy az „ausztriai bajorok” a Dunába torkolló Enns folyót kísérő dombokon gyors ütemben felépítették Ennsburg erődítményét a magyarok betörései ellen.

A krónikás még arról is hírt adott, hogy a következő évben (az Aventinus-kivonat szerint 901-ben) Luitpold átkelt a Dunán (feltehetően a befagyott Duna jegén), „*megtámadta a győzelem miatt övével együtt örvendező Cussalt (Kurszánt), áttörte és megzavarta csatasorát, és a királyt főembereinek egy részével együtt a Fischa folyó felső folyásánál megölte.*” (Ebben Aventinus tévedett. Kurszán nem ebben a csatában vesztette életét. 902-ben a fent említett Fischa folyónál a bajorok Kurszánt tárgyalásra invitálták, és az azt követő lakomán kíséretével együtt orvul legyilkolták.)

A magyarok veresége Linz térségében tehát 900. november 20-án következett be. Már ebből a dátumból kitűnik egy szokatlan furcsaság. Az év utolsó előtti hónapjára esik. Ha ez a hadjárat a szokásos tavaszi időszakban kezdődött volna, jóval korábban el kellett volna érni Linz körzetét, hogy elegendő idő álljon rendelkezésre a megszerzett zsákmány kiinduló szálláshelyekre történő visszamentésére. Ez a tény is azt mutatja, hogy őseinknek nem volt szándékukban visszatérni, tehát **a támadás célja Pannónia elfoglalása volt.** Ebben a megközelítésben teljesen érthető a Duna völgyi betörés, egészen Linzig. Nem történt más, mint őseink csapatai a bajorokat a Dunántúllal összekötő, fegyveres erők mozgatására alkalmas **egyetlen járható irányt lezárták**, azaz kitolták a gyepűhatárokat.

A történetekből egyértelműen elfogadható, hogy **900 nyarán/őszén a magyarok véglegesen elfoglalták a bajoroktól Pannóniát.** A Fuldai évkönyv is azt írja, hogy „*a magyarok, előre értesülvén erről (Luitpold ellentámadásáról), mindazzal amit zsákmányoltak, visszatértek oda, ahonnan jöttek, sajátjukba, Pannóniába.*” Ha a bajorok elleni hadműveletek nem is jártak teljes sikerrel, őseinket nem tudták a Duna völgyéből kiszorítani. A Kisalföld és attól keletre fekvő területek teljes egészében, a Bécsi-medencének pedig a keleti területei a Fischa folyóig, őseink birtokában maradtak.

A hadjárat felderítő előkészítése

Diplomáciai küldetésben folytatott hírszerző tevékenység előzte meg a hadjáratot. Erről két forrás is megemlékezik. A Fuldai Évkönyvben a 900. évnél található bejegyzés, Arnulf császár halálát követően az örökös, Gyermeke Lajos királynál megjelenő magyar küldöttséget értékeli: „*...Követeiket csalárdul békét kérve a bajorokhoz küldték annak a területnek a kikémlése céljából. Ez – fájdalom – a szenvedések kezdetét ... hozta Bajorország számára ...*”

Ugyanerről a követségről Aventinus is megemlékezik: „*...A magyarok tehát a hetedik évben azután, hogy Daciát elfoglalták, amint megtudták, hogy Arnulf császár meghalt, és az ország oly sok, egymással viszálykodó fejedelem között részekre szakadt ..., elhatározták, hogy megtámadják Pannóniát Hogy pedig ezt könnyebben és szerencsésebben véghezvihessék, Cusala ... jeles követségét küldte Lajoshoz és szomszédaihoz, a bajorokhoz, ezeket megbízva azzal, hogy mindent alaposan kémleljenek ki, Bajorország fekvését, lakosainak szokását ...*”⁸

⁸ Kristó Gyula: *A honfoglalás írott forrásai.* Szeged, 1995.

Az idézetekből kiderül, hogy a magyar követek olyan fontos információkra tettek szert, mint Bajorország belpolitikai helyzete (a központi akarat hiánya, széthúzó, vetélkedő fejedelemségek), a bajorok és szomszédjaik viszonya, csapatok felvonultatására alkalmas útvonalak, a harcok megvívására alkalmas körzetek, a lakosság szokásai és hangulata, és így tovább.

A hírszerzési adatok felhasználását bizonyítja, hogy a törzsszövetségi vezetés 900-ban alkalmasnak tartotta a kialakult politikai és katonai helyzetet egy nagyléptékű, területfoglalási céllal indított sikeres hadjáratra.

Az Itáliában portyázó törzsszövetségi különítmény visszarendelése

Mi lehetett az oka az Itáliában portyázó törzsszövetségi különítmény visszarendelésének? Ezt a kérdést korábban már feltettük, de most jutottunk annyi információ birtokába, hogy megkísérelhetjük a választást.

Az Itáliában portyázó törzsszövetségi különítmény visszarendelését sugallja váratlan visszatérésük, mely két eseményhez is köthető: Pannónia megszállásához és/vagy a besenyő támadáshoz. Csatlakozásuk Kurszán seregéhez – Pannónia birtokbavétele céljából és a bajorok elleni támadáshoz –, időben is illeszkedik az események sorába. Ebben az összefüggésben megkeresésük levezethető attól az időponttól, amikor a törzsszövetségi tanács döntött a hadjárat megindításáról. Így a futár (hírvivő csoport) Itáliába indítása időben egybeeshetett a Regensburgba küldött követség indulási idejével (május második fele). Egy Rakamaz–Virovitica–Treviso útvonalra mintegy 1100 km távolságot feltételezve, 50 km/nap menetteljesítménnyel számolva, találkozásuk a különítménnyel június közepére–második felére tehető. A találkozást valahol Velence/Treviso körzetébe feltételezve, Pannóniába érkezésükig (Ptuj körzete) hozzávetőleg 370 kilométert kellett megtenniük.

Mivel a lakosság meg volt félemlítve és ellenállásra nem nagyon számíthatnak, ugyanakkor a feladat már a gyors célterületre érés volt, magasabb (10 km/nap) menetteljesítménnyel számolhatok. Így Ptuj körzetébe érhetek körülbelül 37 nap múltán, tehát július végére. Ez az idő egybeesik a Pannónia ellen indított törzsszövetségi hadjárat indításának idejével. Innen a területfoglalás a lakosság behódoltatása és a zsákmányszerzés volt a cél, tehát nem számolhatok más napi menetteljesítménnyel, mint 5 km/nappal. Ebben az ütemben a Ptuj–Sopron–Mödling útvonal mentén (~260 km és ~46 nap) szeptember végén–október elején érkezhettek a Bécsi-medencébe. Így részeikkel összehangoltan csatlakozhattak a Duna völgyi hadművelethez. Mindezek alapján **az itáliai törzsszövetségi különítmény hazarendelése a Pannónia elleni hadjárat érdekében történt.**

Létezik-e hasonló jellegű összefüggés a bolgár/besenyő támadással kapcsolatosan, azaz annak okán megtörténhetett-e az itáliai különítmény visszarendelése a besenyők ellen? Az itáliai hadjárat megkezdésekor 899 márciusában még semmi jele nem mutatkozhatott egy közös bolgár–besenyő támadásnak. De még 900 első hónapjaiban sem, hiszen a törzsszövetség főerői Pannónia elfoglalására készültek és megkezdték a gyülekezést a dunai átkelőhelyeknél. Ha a besenyő előrevonás a támadáshoz 900. március/áprilisban indult, akkor június/júliusra tehető a bolgárokkal közösen végrehajtott csapás a törzsszövetség nyugati (Szeret menti) szálláshelyeire.

Innen kellett a hírek eljutnia a fejedelmi központba, a Felső-Tisza vidékére. Ez a távolság, az Ojtozi-szoros keleti bejáratától számolva, mintegy 600 km. 50 km/nap meneteljesítménnyel számolva 12 nap múlva, tehát legkésőbb július végére érkezhettek a hírek a fejedelmi sátorba. Ettől az időtől lehetne számolni futárcsapat indításával Itáliába.

Az előzőekben megbecsült Rakamaz–Virovitica–Treviso 1100 km távolságot 22 nap alatt teljesíthették, tehát körülbelül július végére találhattak rá a különítményre. Ebből a körzetből és ettől az időponttól nem volt értelme a besenyők ellen vonulni, hiszen azok már visszaúton meneteltek szálláshelyeik felé. Ezt a számvetést elvégezheték a fejedelmi sátorban is, és akkor ők sem látták volna értelmét a besenyő támadás miatt ellenük rendelni a Itáliában tartózkodó különítményt. Következésképpen ez az esemény nem történhetett meg, nem illeszkedik az események sorába. A gondolatmenetet követve, a dunai átkelőhelyeknél gyülekezési körletben, támadásra készülő, vagy éppen a támadást megkezdő csapatokat sem lehetett időben visszarendelni a besenyők ellen.

Vizsgáljuk meg ezt a kérdést másik megközelítésben, más szempontok alapján is. Az előzőekben említettem, hogy az arab források 20 ezer főre becsülték a Kurszán kende vezetése alatt álló törzsszövetségi haderőt. Nyolc törzset számolva, ez törzsenként kb. 1500 fő lovas fegyveres kiállítását jelentette. Tehát két törzs már Itáliába tudott küldeni 3000 főt. Így az itáliai hadjárat nem igényelte az etelközi részvételét. 899-ben, egy ilyen nagyságrendű különítmény támadhatta meg Itáliát, melyet a már a Kárpát-medencében élők állítottak ki. A törzsszövetségnek ez az erő 900-ig, a Pannónia ellen indított támadásig nem hiányzott. Az Etelközben maradt többi, 3-4 törzs 4500–6000 fegyveresét pedig, kockázatos volt megtámadni. Azt is érezhető, hogy a 3000 fő Itáliába küldése sem igényelt nagymértékű előkészületeket.

Ha ilyen körülmények között 899-ben következik be a besenyő támadás, akkor az részükről nagy erők koncentrálását igényelte volna, amit nem tartok valószínűnek. A leírtak alapján nem történt nagy fegyveres csoportok közötti összetűzés, a támadók főleg a szálláshelyeket dúlták és a hátrahagyott csekély véderőt futamították meg, veszteségeket nem szenvedtek, visszatértek a zsákmánnyal szálláshelyeikre. Ha a törzsszövetségi főerők megütköztek volna nagy létszámú besenyő/bolgár fegyveresekkel, akkor veszteségeik miatt nem lettek volna képesek egy év múlva olyan széles arcvonalon (Dunántúl teljes szélességében) és olyan nagy mélységben (az Enns folyóig és azon túl) hadjáratot indítani és gyors sikereket elérni a bajorok ellen. Ugyanis ez a hadjárat, mint láttuk, a törzsszövetség teljes haderejét igényelte.

A bajorok elleni támadás olyan nagy méretű volt, amelyben minden törzsnek részt kellett vennie, úgy a Kárpát-medencében lakóknak, mint az Etelközben tartózkodóknak. Ilyen nagy méretű hadjáratra az elhatározás már 899 őszén megtörténhetett, és így a csapatok gyülekezési körletbe vonultatása és felkészítése 900 kora tavaszán kezdetét vehette. Azonban a feladatok akkora még nem kristályosodtak ki. A hadjárat céljait csak a Regensburgból visszatérő követség tárgyalási eredményei alapján lehetett meghatározni. Ezért kezdődött a hadjárat a szokásostól eltérően viszonylag későn, 900. július második felében.

Ez a helyzet volt az, amikor – Bíborbanszületett Konstantin szerint – a törzsszövetség főerői hadjáratra mentek. Ez a helyzet volt az, amelyre a felkészülés olyan nagymérvű és olyan „zajos” lehetett, hogy híre már 899-ben elterjedt és a bolgárok tudomására jutott. Ez volt az a hadjárat, amelyről időben lehetett értesíteni a besenyőket. Ez a hadjárat volt az, amelyről nem lehetett visszatérni, amelyet be kellett fejezni.

Mindez megerősíti előző következtetésemet, miszerint **a törzsszövetségi különítmény visszarendelése nem a besenyő támadás miatt történt, hanem annak oka a pannóniai hadjárat volt.**

Harcok Pannónia végleges elfoglalásáért

A 900. év hadi sikereivel azonban nem fejeződtek be a Pannónia végleges birtoklásáért folytatott harcok, azokat meg is kellett erősíteni. Két fontos irányból (a Duna völgyi és az észak-itáliai) ugyanis nagyon veszélyeztetett maradt a Dunántúl. A legnagyobb fenyegetettség nyugatról, a Duna völgyében a bajorok részéről állt fenn. Nem véletlen, hogy minden rendelkezésre álló adat azt sugallja, hogy a 900 után a törzsszövetség folyamatosan megszállva tartotta a Bécsi-medencét, ahonnan fegyveres ellenőrzése alatt tartotta a Wiener Wald (Bécsi erdő) és a Duna menti járható irányokat. Legalább ennyire veszélyes volt a Duna északi partján a Morva-mező felőli fenyegetettség, mely irányból még a bajorokkal szövetséges morvakkal (II. Svatoplukkal) is számolni kellett.

Nem szabad figyelmen kívül hagynunk az észak-itáliai és az ide csatlakozó Mura völgyi irányt sem. A Mura völgyéből a bajorokhoz tartozó karantánok fenyegettek. A törzsszövetségnek az a kísérlete 901-ben, hogy a gyepűhatárt kitolva lezárják ezeket az irányokat, vereséggel végződött. 901 áprilisában Ebersbergi Ratold gróf állította meg a támadókat Nagyszombatnál (?), valamint a másik irányban Laibachnál (Ljubjana). A vereségek ellenére valószínűnek tartom, hogy a támadások céljaikat elérték és sikerült a gyepűhatárokat kitolni. A harcokról a Fuldai évkönyv is tudósít „... *Eközben pedig a magyarok pusztítva megtámadták a karantánok országának déli részét.*”

902-ben újra eleink támadtak, csak északi irányban, a morvák ellen. A csatáról, melyben II. Mojmir is életét vesztette, a Sváb Évkönyv (Annales Alamannici) a 902. évnél tömören így emlékezik meg: „*Háború a magyarokkal Moráviában, és a haza alul maradt.*” A fogalmazás azt sugallja, hogy a háborúban nem csak a morvák, hanem az őket támogató bajorok is részt vettek. Véleményemet bizonyítja, hogy az évkönyvben még arra az évre található egy másik bejegyzés is: „*A bajorok a magyarokat lakomára hívják, és sokakat közülük megölnek.*”

903-ban a törzsszövetség ebben az irányban fejleszti tovább sikereit. A 902/903. évi harcok eredményeként őseink a Duna északi (bal) partján nyugatabbra tolták a gyepűhatárt, mivel 903-ban és 904-ben ebben a térségben tovább folytatódott a bajor–magyar összecsapások. A 904. évnél található a Sváb Évkönyvben az alábbi bejegyzés: „*A bajorok csellel lakomára hívták a magyarokat, s vezérüket, Chussalt (Kurszánt) és kíséretét legyilkolták.*” A szakértői vélemények megegyeznek abban, hogy ez a merénylet a Bécsi-medencében, a Fische felső folyásánál esett meg, feltehetően korábban, 902-ben. Erre Aventinusnál határozott utalást találunk.

Őseink a déli (észak-itáliai) hadműveleti irányban is kicsikarták a győzelmet. 904-ben – igaz, már I. Berengár hívására és zsoldján – újabb hadjáratot kezdtek Itáliában, Berengár ellensége, Provencei Lajos császár ellen, amely – most már hagyományosan – a következő évben is folytatódott. Irgalmatlanul végigpusztították Berengár ellenségének birtokait. Lajos Berengár fogságába esett, és a magyaroktól tönkrevérve, 905-ben kénytelen volt elhagyni Itáliát. A hadjárat ebben az évben egyezséggel ért véget, Berengár újabb pénzzel fejezte ki háláját. Nem kis iróniával emlékezik meg erről Liudprand a „*Bosszú*” című művében: „... mivel Berengár nem tudta saját katonáit rendületlen híveivé tenni, nem kis mértékben barátává tette a magyarokat.”

A hadjárat záróakkordjaként, a Fridericus aquileiai pátriárka vezette sikeres tárgyalások után őseink elhagyták Itáliát és legközelebb 915-ben, X. János pápa hívására léptek Róma földjére.

Jóllehet ennek a hadjáratnak már a kalandozó jellege kerül túlsúlyba, azonban számunkra azt jelenti, hogy 904-re a törzsszövetség a déli hadműveleti irányban megerősítette pozícióit, innen veszély nem fenyegette, és így minden erejét az északi (Duna völgyi) hadműveleti irányban összpontosíthatta. Ezt bizonyítják a rákövetkező események.

A magyarok harcainak sikereit a Duna északi és déli partján erősíti az a tény, hogy a bajorok az elszenvedett vereségek után, 907-ben kénytelenek voltak hatalmas sereget gyűjteni, amelyben Bajorország minden tartománya képviseltette magát. Céljuk a törzsszövetség által 900 és 904 között elfoglalt területek visszaszerzése volt. A hadjáratot azonos időben, a Duna mindkét partján, egy dunai flottilla támogatásával indították. A szemben álló felek döntő ütközetére július 4-6. között Pozsony körzetében került sor, mely a magyarok elsöprő győzelmével végződött. A három napig tartó öldöklő csatában és az azt követő fejvesztett menekülésben 19 gróf, két püspök, három apát, valamint Liutpold bajor herceg és Theotmár salzburgi érsek életét veszítette. A Sváb Évkönyv drámai szavakkal emlékezik meg az ütközetről: „907. A bajorok kilátástalan háborúja a magyarokkal, Liutpold herceget megölték, övéinek féktelen kevélységét letörték, és a keresztények alig néhányan menekültek meg, a püspökök és grófok többségét meggyilkolták. ... A bajorok teljes hadseregét megsemmisítették a magyarok.”⁹

A fennmaradt források arról tudósítanak, hogy a magyarok a győzelmet követően féktelen üldözéssel saját országukba kergették a támadókat. Lajos királyt kísérete Passauba menekítette. A lakosság egy része Passau, Salzburg, Regensburg védett városokba menekült, mások az Alpok védelmébe húzódtak vissza.

Mondjuk ki nyugodtan, hogy a **pozsonyi csata történelmünk első nagy honvédő háborúja volt.** Ezzel a győzelemmel vált véglegessé a Kárpát-medence birtoklása. A magyarok az Enns folyóig tolták ki a gyepterületeket. Ezt az évet tartom a honfoglalás befejező évének, abból a szempontból, hogy politikai üzenet értéke volt egész Európa részére: ez a mi hazánk, a mi országunk, fegyverrel szereztük meg, és fegyverrel védjük bármely ellenség ellen! Számukra nyugatabbra „túl az Operencián” (ober Enns) dúlható, gyengíthető, ellenséges terület létezett.

⁹ Kristó Gyula: *A honfoglalás írott forrásai.* Szeged, 1995.

A felderítés eredményessége a pozsonyi csata előkészítésében

A pozsonyi csatában aratott törzsszövetségi győzelem arra irányítja a figyelmet, hogy őseink felkészülve várták a bajorok támadását. Ez pedig csak akkor lehetséges, ha felderítésük hatékonyan működött. Az események igazolják ennek igazát. Lehetséges-e, hogy a gyepűsáv nyugati határán (Enns környékén) fürkésző felderítők 907. május környékén észlelték legkorábban a csapatösszevonást, melynek szokásostól eltérő (minden májusban seregszemlét tartottak) jellemzőjeként a dunai flottilla felállítása és a gyülekeztetése vonta magára a figyelők érdeklődését. Ha legkorábban innen számoljuk a törzsszövetség hadurának kiértesítését, akkor a saját erők mozgósítására és a hadműveleti körzetbe vonulásra nem állhatott elegendő idő rendelkezésre. Az előző számításaimat és normákat figyelembe véve minderre másfél hónap nem elegendő. Nem merészség arra következtetni, hogy a támadó szándékról már 906-ban, a bajorok mozgósítási rendszerének első fázisában, a mozgósítás elrendelésekor tudomást szereztek őseink. Csak ebben az esetben állhatott elégséges idő az ellenrendszabályok foganatosítására, így többek között a céltudatos felderítés megszervezésére a hadjárat céljáról, az abban részt vevő erők nagyságáról és a felvonulás útvonaláról.

Záró gondolatként el kell mondanom, hogy a felvázolt koncepcióban találtam meg azokat az összefüggéseket, amelyek a honfoglalás tudatosságát bizonyítják, és éppen a tárgyalt besenyő rablóhadjárattal kapcsolatosan, amelynek nem sok köze volt eleink Kárpát-medencébe költözéséhez. A Pannónia elleni területszerző hadjárat a törzsszövetség teljes haderejét igényelte. Ez a hadjárat tehát nem volt következménye a közös bolgár–besenyő támadásnak, attól teljesen függetlenül került végrehajtásra. Hiszen tervezése és a haderő felkészítése a kínálkozó politikai helyzet kihasználásán alapult, melyet nemcsak katonailag, hanem diplomáciai módszerekkel is előkészítettek, melyek mind előbb történtek, mint a bolgár–besenyő együttes támadás.

FELHASZNÁLT ÉS IDÉZETT IRODALOM

- Kristó Gyula: *A honfoglalás korának írott forrásai*. Szeged, 1955.
- Moravcsik Gyula: *Az Árpád-kori magyar történet bizánci forrásai*. Budapest, 1984.
- Herwig Wolfram: *A magyarok és a frank–bajor Ostmark*. Történelmi Szemle, 2001/1-2.
- Pálóczi Horváth András: *Besenyők, kunok, jászok*.
- Vörös István: *Honfoglaló őseink. A magyarok hadi ménjei és igavonói az írott források és régészeti leletek alapján*. Budapest, 1986, Zrínyi Katonai Kiadó.

- Székely György: *Népmaradványok a Kárpát-medencében.*
História, 1996/2.
- Csorba Csaba: *Árpád népe.*
Vince Kiadó, 1999.
- Bóna István: *A magyarok és Európa a 9-10. században.*
Budapest, 2000, História, MTA Történettudományi Intézete.
- Szalontai Csaba: *Nomád népvándorlások, magyar honfoglalás.
A magyar kalandozások és a kelet-európai viking terjeszkedés.*
Magyar Őstörténeti Könyvtár. Budapest, 2001, Balassa Kiadó.
- Szádeczky-Kardoss Samu: *Az avar történelem forrásai I.*
Szeged, 1992.
- B. Szabó János – Somogyi Győző:
Elfeledett háborúk. Magyar–bizánci harcok a X–XIII. században.
Budapest, 1999, Zrínyi Katonai Kiadó.
- Bóna István: *Erdély a honfoglalás és az államalapítás korában.*
História, 2001/5-6.
- Makkai László – Mócsy András:
Erdély története I. kötet: A kezdetektől 1606-ig.
Budapest, 1986, Akadémiai Kiadó.
- Szabó József János: *Az Árpád-vonal.*
Budapest, 2002, Timp Kiadó.

DR. HORVÁTH CSABA ALEZREDES

A MAGYAR KIRÁLYI HONVÉDSÉG ÉS A NEMZETVÉDELMI SZOLGÁLAT (1919–1945)

Már a „nemzeti hadsereg” szervezésének időszakában is fontos feladatnak tekintették a nemzetvédelem megszervezését, amely a magyar nemzet történelmi elhivatottságának, feladatának biztosítója lett volna. Kozma Miklós, aki a „védelmi, felderítő- és propagandaosztály” megszervezésén dolgozott, így írt erről:

„A nemzetvédelmi szervezet az én ideám volt, még Szegeden, Siófokon megvalósításához fogtam... a fővezérség II/b. irányítása mellett minden körletparancsnokság egy nagyobb, minden megye egy kisebb nemzetvédelmi osztályt kapott, ez utóbbinak volt alárendelve minden járási nemzetvédelmi tiszt. Pénzdotációjuk már Siófok óta rendszeresen az ország költségvetésébe be volt állítva. Feladatuk volt: mindenre kiterjedő belső hírszolgálat..., nemzeti és keresztény propaganda, militarista propaganda, vörösvédelem, sajtó, egyszerűen minden, aminek a közhangulatra befolyása van. Így tartottuk pl. bizalmas nyilvántartásban az összes közéletben szerepelni akarók múltját és jelenét... Szóval mindent tudunk, ami az országban történt, jelentettük illetékes helyre, de belenyúltunk magunk is, ha kellett, ha a késedelmességből hátrány származott volna...”¹

Első lépésként azonban Siófokról az úgynevezett „propagandajárőrök” indultak el a Dunántúl különböző területeire. Nem titkolt feladatuk volt a kommunista elemek, vörösszimpatizánsok kiszűrése. Ezek a 10–15 főből álló csapatok gyorsan megtalálták a számukra megbízható elemeket (jegyző, pap, földesúr, volt katona, csendőr, rendőr), így rövid idő alatt megtudták mindenkiről mindent. A „szűrésen” kívül feladatuk volt még a magyar faj és a keresztény nemzeti eszme kiemelt szerepének hirdetése is.²

A fővezérség rövid időn belül további lépéseket tett a „vörös veszély” letörésére. A „nemzetvédelmi akció” és a „vörösvédelmi szolgálat” elnevezés bevezetésén túl, lépéseket tett az országos elhárító rendszer kiépítésére. A már meglévő és a szervezés alatt álló körletparancsnokságok kötelesek voltak felelősségi területükön egy besúgó, úgynevezett „vörös defenzív” és egy nemzeti célokat szolgáló úgynevezett „nemzetvédelmi szolgálatot” létrehozni.³

Az 1919 decemberében kiadott rendelet részletesen foglalkozott a hálózat kialakításával és közölte a megfelelő irányelveket is. Figyelembe vették az ország közigazgatási felépítését, azon belül nagy hangsúlyt helyeztek a megbízható emberek kiválasztására és felkészítésére. A legkisebb helységekből

¹ Godó Ágnes – Sztana Béla: *A Horthy-rendszer katonai ideológiája*. Budapest, 1965, Zrínyi Katonai Kiadó. 117. o.

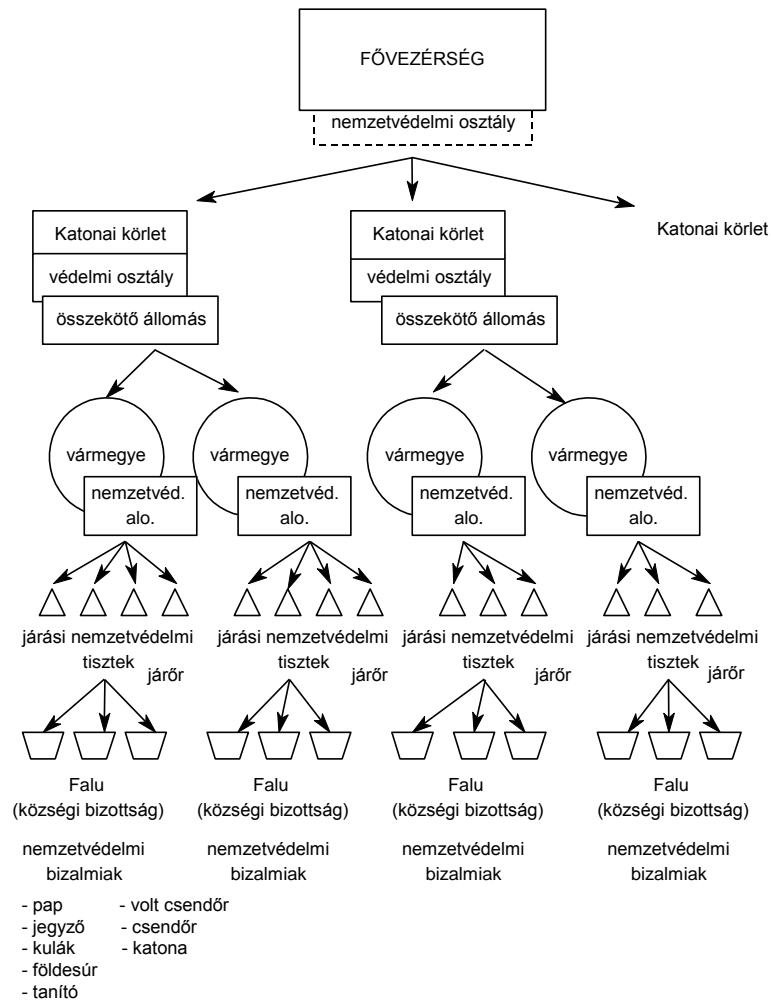
² Godó Ágnes – Sztana Béla: *„Nemzetvédelem” és „nemzettudat”*. Hadtörténelmi Közlemények (továbbiakban: HK.) 1965/3. szám. 463. o.

³ Uo. 464. o.

is megtalálták azokat a megbízható, potenciális informátorokat, akik a meghatározott csatornákon folyamatosan küldték jelentéseiket. Ezek az emberek az adott falvak prominens emberei voltak – jegyző, pap, kocsmáros, nyugállományú csendőrtiszt stb. – így információik is mindig tükrözték az adott terület hangulatát és jelezték az esteleges veszélyforrásokat.

Az információk gyűjtését és összegzését a járási nemzetvédelmi tisztek végezték, akik így tökéletesen ismerték az adott területeken belüli esetleges kommunista veszélyforrásokat. Jelentéseik alapján nagyon gyorsan fel tudták számolni ezeket a gócpontokat, és minden lehetséges eszközzel elfojtották a későbbiek során felmerülő szervezkedéseket is.

A nemzetvédelmi szolgálat felépítése

A rendszer egyik legfontosabb elemének a járási tiszteket tartották. Feladatuk volt, hogy a járás minden egyes községében beszervezzék a megbízható, kipróbált elemeket, és esetleg helyi bizottságokat hozzanak létre.

Konkrét feladataikat a következő 12 pontban rögzítették:

„1. Állandóan a járásban tartózkodik, ismételten bejárja a járás összes községeit, ahol ha (a) szükség kívánja, megfelelő ideig marad.

2. Kiválogatja a megbízható embereket, instruálja őket, és a fenti falusi bizottságot megalakítja belőlük.

3. Közvetlen érintkezik a néppel (vacsorák, társaskörök, gazdakör) személyes érintkezés és együttműködés minden befolyásos emberrel.

4. Felveszi a közérdekű panaszokat és azokat rögtön elintézi.

5. Megfigyeli a vezető állásban levő tisztviselőket, hivatalok működését (bírószág, csendőrség, rendőrség, pap, jegyző, tanító, bankok), ha tiszttüket nem töltik be tökéletesen, jelentik.

6. Elsimítja az uradalom és a cselédség között fennálló ellentéteket. (Fontos teendő, mert akad egy-két birtokos, ki mereven az 1914-es állapotokra akar visszatérni, ami nagy elégedetlenséget szül a cselédség körében. Sok esetben a törv. hat. rendeletek jogosságát és magyarázatát adja meg.)

7. Segédkezik a keresztény gazdasági szövetkezetek megalakításánál.

8. Minden erővel támogatja a helybeli és pesti keresztény sajtó, gátat vet bármely bomlasztó sajtótörekvéssel szemben. Figyeli a censor működését, ha enyhe, jelentést tesz. Lázító tartalmú sajtótermékeket elkoboztat. Megbízottjai útján terjeszti a keresztény sajtótermékeket, Új Nemzedék, Új Barázda, Szózat, Virradat, MOVE, Gondolat, Képes Krónika. Papírhiány esetén jelentést tesz, intézkedik, hogy közérdekű cikkek a helybeli és pesti sajtóban elhelyeztessenek. Ha nem lenne helybeli keresztény sajtó, annak létrehozását megkísérli és terjesztéséről gondoskodik.

9. Nyomoz, nyomoztat kommunista ügyekben, a még szabadon levő bűnösök letartóztatása irányában intézkedi; a kommunistákról, valamint politikailag megbízhatatlanokról a gyanúsak feljegyzése mellett nyilvántartást vezet.

10. Intézkedik, hogy jogosulatlanul felhalmozott árukészletek elkoboztassanak, áruszorások szigorúan felelősségre vonassanak.

11. Megszervezi a MOVE-t (Magyar Országos Véderő Egylet), segédkezet nyújt minden keresztény és nemzeti irányú egyesület megalakításához.

12. Működésének minden fázisáról jelentést tesz.”⁴

A felsorolt feladatok közül legfontosabbnak a falusi megbízotti rendszer kialakítását, a közérdekű panaszok azonnali rendezését, és a vezető tisztviselők folyamatos figyelését tartották. Ezen belül első helyen a jegyző szerepelt, mivel ő érintkezett legtöbbször a parasztsággal és szavának minden területen súlya volt.

⁴ Csak szolgálati használatra! Iratok a Horthy-hadsereg történetéhez 1919–1938. Budapest, 1968, Zrínyi Katonai Kiadó. 214-215. o.

A járási tisztek feladataikat a „*járás* nemzetvédelmi járőr” segítségével kellett, hogy megoldják. Ezeket a tiszteket és a legénységet a vármegyei parancsnokságoknak kellett biztosítaniuk. Tevékenységüket csak a községi bizottságok megerősödéséig tervezték.

A járási nemzetvédelmi tisztekhez hasonlóan feladatuk volt a különböző parancsnokságok nemzetvédelmi tisztjeinek is, de különösen a csapatkörleteken belül úgy a tisztikar, mint a legénység hazafias neveléséért és felderítő oktatásáért is felelősséggel tartoztak.⁵

A körletparancsnokságok és a vármegyék osztályai, illetve alosztályai havonta kétszer voltak kötelesek helyzetjelentést adni felelősségi területük politikai hangulatáról.

A Fővezérség mellett működő „*nemzetvédelmi osztály*” irányította az úgynevezett „*nemzetvédelmi akciót*”. Gyűjtötte és értékelt a beérkező jelentéseket, vezette a különböző nyilvántartásokat és összeállította az átfogó jelentéseket a fővezér számára.

A hadsereget, mint a kialakuló rendszer legfontosabb támaszát, különösen szigorú szabályok alapján védték az „*egyéb*” egészségtelen behatásoktól. Így a „*külső*” nemzetvédelmi feladatok mellett a hadseregben belüli nemzetvédelmi feladatok prioritást élveztek.

Horthy Miklós fővezér bizalmas különrendeletében már 1919. november 4-én megtiltotta a szervezett munkások és a zsidók katonai szolgálatra történő behívását. A következő év elején a Fővezérség felhívta a körletparancsnokságok figyelmét, hogy a „*nemzetrontó elemeket*” el kell távolítani a hadseregből, a munkások és a zsidók pedig legfeljebb munkásosztagokba oszthatók be. A helyőrségeken belül a parancsnokok besúgórendszerrel hoztak létre a katonák folyamatos figyelésére, és megkövetelték a kommunista érzelműek azonnali feljelentését.⁶

Néhány év múlva új alapokra helyezték a nemzetvédelmi szolgálatot a fegyveres erőknél. Részletes, több fontos dolgot elemző intézkedés született.

A nemzetvédelmi szolgálat céljaként a fegyveres erő erkölcsi erejének megóvását és fejlesztését jelölték meg. A kettős célnak megfelelően magát a szolgálatot is két részre osztották:

- nevelőszolgálat;
- nemzetellenes (felforgató) mozgalmak ellen való küzdelem.

A nevelőszolgálat feladata a fegyveres erő tagjai hazafias érzésének és erkölcsi felfogásának ápolása és folyamatos fejlesztése, valamint az erkölcsi ellenálló képességének biztosítása volt. A parancsnokok kötelessége volt a nevelőszolgálat állandó szinten tartása.

⁵ *Csak szolgálati használatra!* I.m. 216. o.

⁶ *Csak szolgálati használatra!* I.m. 131-132 o., 146. o.; 147-148. o.; 153. o.

A nevelési rész általában kiterjedt:

- mindazon eseményekre, jelenségekre, mozgalmakra, melyek az alárendeltek erkölcsi nevelésénél hasznosak lehetnek;
- legénységi otthonok, könyvtárak létesítésére, fenntartására és vezetésére;
- a csapattestek hagyományainak ápolására és emlékgyűjteményeik (múzeumaik) kezelésére is.⁷

Ezek a követelmények is hozzájárultak, hogy magasabb parancsnokságoknál és egyes csapattesteknél külön nemzetvédelmi tisztet bíztak meg a feladatok ellátásával.

A nemzetellenes (felforgató) mozgalmak ellen való küzdelem kiemelt feladatként szerepelt. Úgy gondolták, hogy ezek a káros eszmék – amelyek az első világháború utáni gazdasági válságon érlelődtek és fejlődtek ki – alapjaiban veszélyeztetik az „új rendszert”, így az ellenük való harc elsőrendű feladat. Az általános védkötelezettségre történő áttérés pedig magában hordozta, hogy veszélyes, kommunista elemek kerülhettek a fegyveres erő kötelékébe. Az ezek elleni védelem, felderítés, leleplezés tehát a nemzetvédelmi szolgálat másik fontos területe volt.

Az előbb említett célok megkövetelték a nemzetvédelmi szolgálat pontos megszervezését, az pedig az irányok átgondolását. Mindazok figyelembevételével határozták meg a következőket:

„A nemzetvédelmi szolgálat általános és legfőbb irányítója a Honvédelmi Miniszter (Elnökség). A közvetlen irányítást a vegyesdandárok parancsnokai (vezérkari főnökei) végzik, így a dandárok területén bármilyen nemzetvédelmi kérdésben, vezérkari főnöke útján, a dandárparancsnok jogosult intézkedni. Amennyiben a vegyesdandár területén magasabb vagy egyenrangú szervek működnek, nemzetvédelmi ügyekben kötelesek a dandárparancsnokot tájékoztatni.

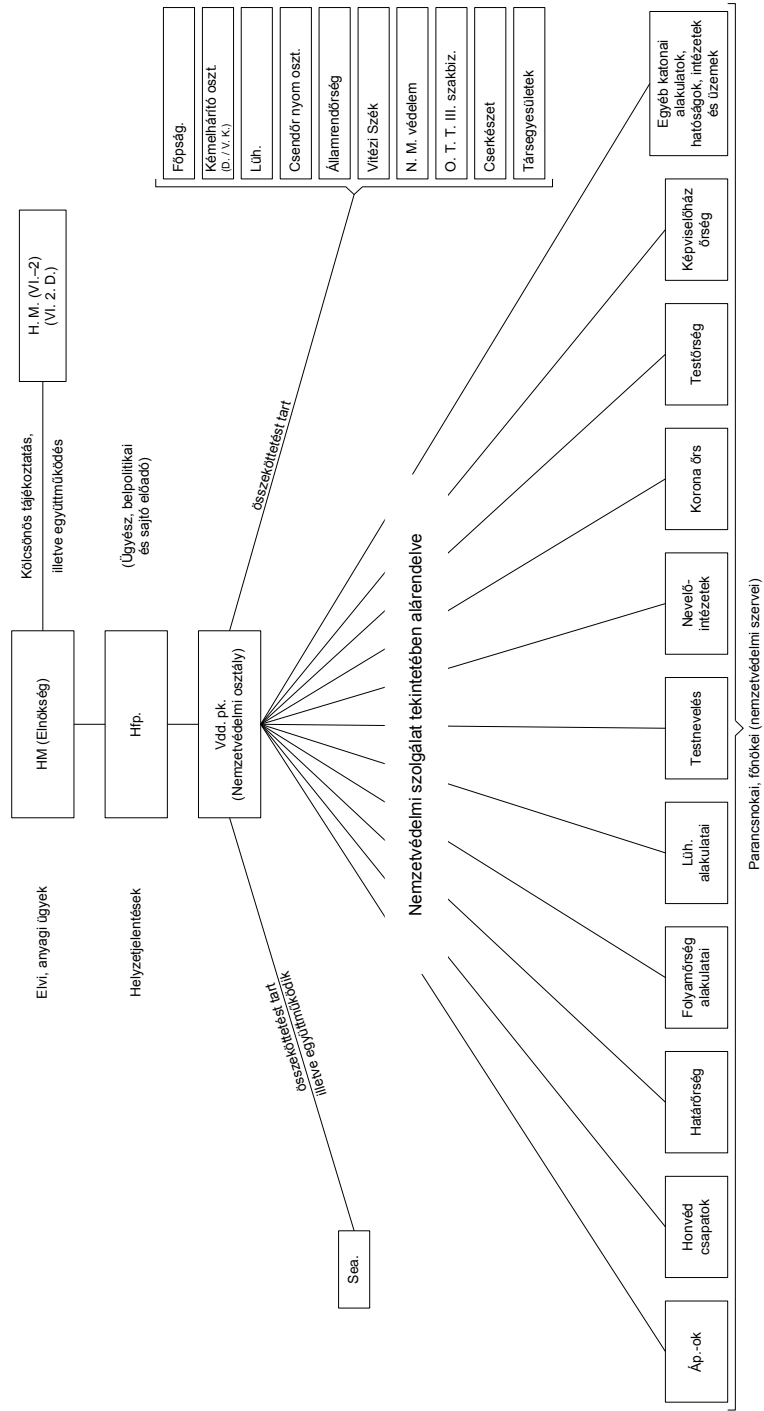
A feladatok megoldására és koordinálására a dandárparancsnokságoknál vegyesdandár nemzetvédelmi előadó, míg Budapesten nemzetvédelmi osztály áll rendelkezésre.

Vegyesdandár-parancsnokságok székhelyén kívül található helyőrségekben az állomásparancsnok irányítja a feladatokat nemzetvédelmi előadója útján. A többi parancsnokságnál, intézetnél a parancsnok nemzetvédelmi tisztnek útján vezeti a szolgálatot.

A nemzetvédelmi szolgálat ellátásával megbízott tisztnek, nemzetvédelmi közegek, szükség szerint igénybe vehetik altisztek, legénység és polgári személyek segítségét is.”

⁷ HL. HM. 1932. Eln. I. 116. 002 – Nemzetvédelmi szolgálat.

A Nemzetvédelmi Szolgálat szervezete az 1. vegyesdandárnál (Godó – Sztana i. m. 188. o.)

A különleges határozványoknál a következőkre térhet ki:

„A vegyesdandár-parancsnokságokkal egyenrangú vagy magasabb parancsnokságok, szervek – amennyiben alakulatok vagy intézmények tartoznak alájuk –, szükség szerint egy tisztet bízhatnak meg a nemzetvédelmi előadói teendők ellátásával. Ezek a nemzetvédelmi előadók a nemzetvédelmi tiszt szolgálat ellátása mellett, amely a parancsnokság vagy szerv személyzetére terjed ki, a parancsnokokat az alárendelt alakulatok, intézmények nemzetvédelmi szolgálatának menetéről, fontosabb eseményekről állandóan tájékoztatják és a kiadott rendeletek végrehajtását ellenőrzik.

Javaslatot tehetnek a nemzetvédelmi szolgálat irányítását érdeklő kérdéseiben a HM-nek (Elnökség). Nemzetvédelmi szolgálatot érintő rendelkezést alárendelt alakulataiknak és intézményeiknek elvi jelentőségű kérdésekben a HM (Elnökség) előzetes hozzájárulásával, egyébként pedig a területileg illetékes vegyesdandár-parancsnoksággal egyetértve adhatnak ki.”⁸

A vegyesdandár nemzetvédelmi előadóit (nemzetvédelmi osztályok tisztjeit) a parancsnok javaslatára a Honvédelmi Miniszter nevezte ki.

A csapatoknál tehát a következő nemzetvédelmi szerveket helyezték el:

- vegyesdandár – nemzetvédelmi előadó (osztály);
- állomásparancsnok – nemzetvédelmi előadó (osztály);
- csapat – nemzetvédelmi tiszt;
- laktanya – nemzetvédelmi tiszt;
- határőrkerület – nemzetvédelmi előadó;
- folyamórség – nemzetvédelmi tiszt (alakulatonként);
- légügyi szervek – nemzetvédelmi tiszt (alakulatonként).

Az 1. vegyesdandár minden tekintetben különleges helyzetben volt, hiszen Budapesten diszlokált, így közvetlen kapcsolatot tartott fenn a legmagasabb szintű katonai vezető szervekkel is. Ez természetesen több információt jelentett magasabb szintről, de nagyobbak voltak az elvárások is.

A Székesfehérvár, Szombathely, Pécs, Szeged, Debrecen és Miskolc központokkal elhelyezkedő vegyesdandárok Nemzetvédelmi osztályai igaz, hogy nem tartottak olyan széleskörű kapcsolatot, mint az 1. Budapesti vegyesdandár osztálya, de területük így is elég feladatot adott.

A határőrsőkön a nemzetvédelmi feladatok ellátására a „*határügy*” tiszteteket bízták meg.

⁸ HL. HM. 1932. Eln. 116.002 – Nemzetvédelmi szolgálat.

Az egyes nemzetvédelmi szervek feladata és működése

Pontosan megfogalmazták az egyes szervek feladatait és jogosultságát. Ezzel egy olyan egymásra épülő és egymást kiegészítő rendszert hoztak létre, amely átfoghatta a teljes működő rendszert.

A hivatalos intézkedések a következők szerint rendelkeztek a feladatkörökről és feladatokról:

A./ A vdd. nemzetvédelmi előadó (osztály)

Feladat: a vdd. pság. területén levő összes, a fegyveres erőhöz tartozó pság-oknál, alakulatoknál, intézeteknél és szerveknél a nemzetvédelmi szolgálatot a vdd. pság-nál a vezérkari főnök utasítása és a kiadott rendeletek szerint irányítja és végrehajtja.

Alárendelés: a vdd. nv. előadó (osztály) a vkf. útján a vdd. pk-nak van alárendelve.

A vdd. nv. előadó (osztály) működése:

a./ A nv. szolgálat menetének irányítása. Ez csak jól kiépített, rátermett, nemzetvédelmi előadók és tisztek hálózata útján lehetséges.

b./ Könyvtárak ellenőrzése, könyvek elosztása, legénységi otthonok ellenőrzése, emlékgyűjteményekre vonatkozó utasítások, nemzetvédelmi feltejtészek elintéztése és továbbítása.

c./ Nv. tisztek figyelmének hazafias előadásokra, filmekre stb. való felhívása. Erkölcstnevelő előadások rendezése, amelyekre a tábori lelkeszek az előadandó anyag megjelölése mellett igénybe vehetők.

d./ Nemzetellenes vagy felforgató irányú előadások, sajtócikkék, mozgalmak, társadalmi jelenségek, különösen ha a fegyveres erővel és annak érdekeivel kapcsolatosak, jelentése, s ezekről az alárendelt nemzetvédelmi szervek tájékoztatása.

f./ Nemzetellenes (felforgató) mozgalmak figyelemmel kísérése, elsősorban katonai szempontból, valamint a rendelkezésre álló összeköttetések igénybevételel annak megállapítása, hogy a fegyveres erő tagjai ezekben nem vesznek-e részt.

g./ Külön utasításra elrendelt megállapítások lefolytatása.⁹

h./ A kommunista, s egyéb mozgalmaknak közvetlen figyelemmel kísérése honvédelmi szempontból. Az erre vonatkozó utasításokat a vdd. nv. előadó (osztály) adja meg.

i./ Nv. szempontból aggályos katonai személyek ellenőrzésének megszervezése, annak végrehajtása a nv., a sea. vagy a rendészeti szervek közegei útján.

⁹ Újabb információszerzés az adott területről, vagy személyről.

j./Előfordult fontosabb esetek, amelyek általános kioktatás tárgyát képezhetik, a vdd. pság-ok között a vdd. nv. ea. (osztály) által kicserélendő.

A vdd. nv. ea. (osztály) tisztjei sajátos szolgálatukból kifolyólag, a nap bármely szakában könnyen feltalálhatók legyenek és rendelkezésre álljanak, éppen ezért más ügykörrel még átmenetileg sem bízhatók meg, és mindennemű ügyeleti szolgálat alól mentesek.

Beérkezett jelentések:

Az alárendelt parancsnokságok, alakulatok (intézetek stb.) nemzetvédelmi tisztjeinek (előadóknak) jelentéseit a vdd. nv. ea. (osztály) kiértékeli és a nv. szempontból jelentősebbeket felterjeszti. A polgári vonatkozásúakat megfelelő kiértékelés után az illetékes rendészeti szervekhez juttatja, s ott kémgyanús esetről lehet szó, a vdd. sea. (vagy def. osztály) véleményét kikéri.

Összeköttetés: *a vdd. nv. ea. (osztály) összeköttetést tart a 3., 4. sz. melléklethez előírt szervekkel és intézményekkel. Az összeköttetés célja az, hogy az irodai munka túltengése helyett a nv. ea-k és tisztek személyes érintkezés útján nyerjenek általános tájékoztatást és hogy a kisebb megállapítások, s adatbeszerzések r.u. történjenek.*

Elvül szolgáljon, hogy a nemzetvédelmi szolgálatot érintő bármely nemzetellenes politikai mozgalom kérdésében a csendőrség és rendőrség megfelelő szerveivel a vdd. pság-ok székhelyein kizárólag a vdd. pság. nev. ea. (osztály), egyébként pedig az áp. nv. ea-ja tart összeköttetést.

Együttműködés: *A vdd. sea-val és „K” tisztekkel egy alábbi pontban külön szabályozva. Múlhatatlanul szükséges az együttműködés a katonai igazságügyi szervekkel. A nemzetellenes szervezkedés gyanúja miatt folyó megállapításokba a katonai ügyész mielőbb bevonandó, hogy a büntető eljáráshoz szükséges tényállások rögzíthetők legyenek, s azok felderítésére az ügyész kellő befolyást gyakorolhasson.*

Hadbíróságok vezetői a vdd. nv. ea-t (osztályt) r.u. értesítsék minden olyan főtárgyalásról, amely őt nv. szempontból érintheti, vagy ilyen irányban tanulságos lehet (a társadalmi rend hatályosabb védelméről szóló, vagy egyéb törvénybe ütköző, nemzetellenes, felforgató törekvéssel kapcsolatos cselekményeknél).

Elfogatások: *Nemzetellenes okok miatt (kommunistagyánús, egyéb felforgató eszmék miatt) elfogott katonákról a vdd. nv. ea-nak (osztálynak) azonnal jelentés teendő. Ha az elfogtatás a vdd. székhelyén történt, akkor az illető a vdd. nv. ea-jának (osztályának) előállítandó. Hasonló módon kell eljárni oly polgári egyénnel, akiket katonák fogtak el nemzetellenes cselekmény miatt. Ilyen egyéneket a vdd. nv. ea. (osztály) ad át az eljárásra illetékes rendészeti szerveknek, előbb azonban a katonai vonatkozásokat tisztázza.*

Ha kémkedés legcsekélyebb gyanúja forog fenn, a vdd. sea-nak kell az elfogottat átadni.

Helyzetjelentés: A H.M.-hez a vdd. nv. ea-k (osztály) csak alkalmi helyzetjelentéseket terjesszenek fel, s az alárendelt nv. szervektől is csak ilyeneket követeljenek be. Minden sablonos jelentés elkerülése mellett azonban a vdd. nv. ea-jának (osztálynak) minden nemzetvédelmi szempontból tekintetbe jövő eseményről a legrövidebb idő alatt tájékozódva kell lennie.

Különleges viszonyok esetén, a vdd. nv. ea. (osztály) a szükséghez képest egy vagy sorozatos időszaki helyzetjelentést követeljen be, és a szükségeshez mértent terjesszen fel.

Ellenőrzés, irányítás: A vdd. nv. ea. (osztály) a nv. szolgálat irányítására fontosabb eseményeket iskolázás céljaira ismertessen a nv. tisztekkel. Különös súly helyezendő a személyes érintkezésre, amely úgy szabályozandó, hogy a helybeli alakulatok nv. tisztjei havonta legalább egyszer a vdd. nv. ea-jánál (osztályánál) összejöjjenek.

Vidéki alakulatokat a nv. szolgálat menetének ellenőrzésére és tájékozódás céljából, kéthavonként egyszer, szükség esetén többször keressen fel.

B./ Állomásparancsnok nemzetvédelmi előadója

Feladata: a vdd. nv. ea. (osztály) székhelyén kívül a nv. szolgálat ellátásáról és összhangjáról az állomás pk. gondoskodik, aki az állomáson előforduló, nv. szempontból jelentős, összes eseményekről állandóan tájékoztatva legyen. Az állomáson belül nv. szolgálat egységes irányítására az állomás pk. nv. ea. áll rendelkezésre.

Kijelölés: Az ápk. amennyiben erre a szolgálatra külön tiszt rendelkezésre nem állana, a nv. előadói szolgálatra az állomáson levő alakulatok, szervek, azon nv. tisztjét jelöli ki, akit erre (rangra való tekintet nélkül) legalkalmasabbnak tart.

Egyébként a vdd. nev. ea.-ra vonatkozó rendelkezések értelemszerűen és a helyi viszonyoknak megfelelően vonatkoznak az ápv. nv. ea.-jára is.

Nemzetellenes okok miatt elfogott katonai személyek a vdd. nv. ea. (osztály) útján állítandók elő a katonai igazságügyi szerveknek. Polgári egyénnel úgy jár el, mint a vdd. nv. ea. (osztály).

Az ápv. nv. ea.-ja sűrűn érintkezzen az állomáson levő alakulatok, intézetek, szervek (csapatok, tn.ng-k, hör., lüh., főr., stb.) nv. tisztjeivel, hogy a nv. szolgálat összhangját biztosítsa. E célból szükséges havonként egyszer az állomáson levő nv. tiszteket megbeszélésre összehívni, hogy egymást kölcsönösen tájékoztassák.

Az ápv. nv. ea.-ja minden, nv. szolgálatot a legcsekélyebb mértékben érintő eseményt haladéktalanul jelentse a vdd. nv. ea. (osztály)-ának. az ápv. nv. ea.-ja kísérelje és kísértesse nv. szempontból figyelemmel ne csak az állomáson szolgálatot teljesítő katonák laktanyán kívüli magatartását, hanem az állomáshelyre érkező, s a fegyveres erőhöz tartozó valamennyi egyént is, legyenek azok akár szolgálatban, akár szabadságon.

C./Csapatpság., intézet, fegyveres erőhöz tartozó szerv nemzetvédelmi tisztje

A parancsnokok (főnökök stb.) a nemzetvédelmi szolgálatot nv. tisztjeik útján hajtják végre. Ezeknek feladata kettős, éspedig:

1./A nevelés:

Mindazon kérdések, melyek az altiszti kar és a legénység erkölcsi, hazafias és szellemi nevelése szempontjából tekintetbe jönnek, a nemzetvédelmi tiszt ügykörébe tartoznak.

A hangulatot állandóan figyelemmel kíséri, az abban esetleg észlelt változás okát kikutatja, és lehetőség esetén annak megszüntetésére javaslatot tesz.

A fegyveres hatalom tekintélye, szellem és ütőképessége ellen irányuló minden jelenséget, azonnal, előljáró parancsnokának jelenti.

A legénységnek a laktanyában és azon kívüli magatartását, szórakozását, figyelemmel kíséri és irányítja (legénységi otthonok, könyvtárak, előadások) és bennük a nemesebb szórakozások iránt az érdeklődést felkelti és ébren tartja (sport).

Ezredhagyományokat ismerteti és azok ápolásáról gondoskodik.

A legénység erkölcsi életének figyelemmel kísérése (erkölcstelen társaságok, nőszemélyek, fajtalankodás stb.) a nv. szolgálat igen fontos feladata.

2./A nv. tiszt a fegyveres erő tagjait állandóan figyelemmel kíséri oly irányban, hogy nem férközt-e körükbe, vagy nem került-e összeköttetésbe velük nemzetellenes, felforgató elem. Ha igen, úgy erről parancsnokának és a vdd. nv. ea-nak (osztály) haladéktalanul jelentést tesz.

Gyors cselekvés a fontos!

Nagy gond fordítandó a nemzetellenes propaganda és szervezkedés elleni harcra a fegyveres erőkn belül. Ennek felfedezése, leleplezése és elhárítása végett elengedhetetlen:

- *a laktanyába bejáró látogatók, valamint a legénység ellenőrzése;*
- *csomagok, levelezés, legénység szolgálati ládáinak és férőhelyeinek állandó szem előtt tartása, és a legénység nemzeti irányú oktatása és nevelése.*

A legénység körül settenkedő gyanús egyének előéletére vonatkozólag a csendőrségtől vagy rendőrségtől környezet-tanulmány szerezendő be, hogy kézre kerülhessenek. Pozitív adatok esetén haladéktalanul a vdd. nv. ea-jának (osztálynak) jelentés teendő.

A nv. szervek szolgálatukat nemcsak a laktanyák, intézetek stb. falain belül látják el, hanem figyelemmel kísérik a külső antimilitarista propagandát is, és a polgári társadalomban előforduló eseményeket.

A nv. tiszték azonban tartsák szem előtt, hogy a polgárság körében észlelt mozgalmakra vonatkozó intézkedések a rendészeti szervek hatáskörébe tartoznak.

A nv. tiszték ne csak a helyőrségekhez tartozó katonákat kísérik figyelemmel, hanem az ott tartózkodó szabadságon levőket is.

Különös gond fordítandó a fegyveres erőben szolgálatot teljesítő polgári alkalmazottakra.

A kommunisták határozott érdeke, hogy minden katonai intézménynél, üzemenél 1-2 megbízható emberük (sejtjük) legyen. A nv. tiszt tehát legmesszebbmenően arra törekedjék, hogy ezeket jól megszervezetten megfigyelés által felfedezze. Ilyen elemek leleplezésére és kiemelésére a vdd. nv. ea-ja (osztálya) intézkedik.

A legénység megfigyelésére különösen nagy súly helyezendő azokon az állomásokon, ahol ipartelepek, bányák vannak és így nagyobb számú munkásság tartózkodik a helyőrségben vagy annak közelében.

Nv. tisztnek nem hivatottak annak elbírálására, hogy valamely tudomásukra jutott és a nv. szolgálatot érintő eset, vagy jelenség mennyire fontos, ezért minden előforduló eset kiértékelése a vdd. nv. ea. (osztály)-nak feladata.

A csapat stb. nv. tisztnek a csendőrséghez illetve rendőrséghez fordulni, közvetlen a nv. szolgálatot érintő kérdésekben, tilos. Ezt kizárólag a vdd, nev. ea-ja (osztálya) és az ép. nv. ea-ja útján történhetik.

Minden talált nemzetellenes röpiratot (röpcédulát) vagy más ilyen iratot a megtaláló nevének, helyének, idejének és körülményeinek megjelölésével a vdd. nv. ea. (osztály)-nak kell beküldeni.

Nemzetellenes okokból elfogott egyénekről az ép- azonnal értesítendő, aki a továbbiakra vonatkozólag intézkedik.

D./ Laktanya nemzetvédelmi tiszt

A laktanya-parancsnoknak kötelessége laktanyáját a legmesszebbmenően biztosítani a nemzetellenes (felforgató) elemek beférkőzése és ilyen irányú propaganda ellen. A laktanyaparancsnoknak a szolgálat irányítására a laktanya nv. tiszt áll rendelkezésére.

A laktanyaparancsnok erre a szolgálatra a laktanyában elhelyezett alakulatok (szervek) nv. tisztje közül a legrátermettebbet jelölje ki. Ott, ahol a laktanya pk. egyúttal csapatpk. is, a csapat nv. tisztje legyen a laktanya nv. tisztje is.

A laktanya nv. tisztnek a laktanyában elhelyezett többi alakulatok, intézetek stb. tisztjei a laktanya biztonságát illető ügyekben alá vannak rendelve.

A laktanyában előfordult, nemzetvédelmi szempontból figyelemre méltó jelenségeket azonnal a laktanya nv. tisztnek tudomására kell hozni.

A laktanyába bejáró idegenek szigorú ellenőrzötése elsősorban a laktanya nv. tiszt feladata. Egyébként a csapat nv. tisztre vonatkozó határozványok értelemszerűen rá is vonatkoznak.

Laktanyák és környékének a nemzetellenes propaganda ellen való biztosítása, a helybeli rendészeti szervekkel karöltve, a laktanya nv. tisztnek a feladata. Itt vesse latba minden leleményességét, hogy a helyi viszonyoknak megfelelően tudja célravezető intézkedésekkel nemcsak a röpcédulák terjesztését megakadályozni, hanem a terjesztőket is kézrekeríteni.

E./ Kötelékben levő alakulatok nemzetvédelmi tisztjei

Kötelékben lévő alakulatok nv. tisztjei a nv. szolgálat végrehajtásában működnek közre és minden tekintetben a csapat stb. nev. tisztok utasításai szerint járnak el.

F./A különféle nv. szervek, különösen a megfigyelő szolgálat ellátására, legénységi állományú – esetenként megbízható polgári egyéneket – vehetnek igénybe.

A nv. közegek jelentésüket bizalmasan és mindig csak annak teszik meg, aki őket erre a szolgálatra alkalmazza. Célszerű nv. közegeket oly módon felhasználni, hogy azok ne is sejtsék, hogy tulajdonképpen nv. szolgálatot teljesítenek.

Nem szabad tűrni, hogy ilyen egyének esetleg „besúgó” szerepére vállalkozzanak, miért is mást, mint szigorúan vett nv. kérdésekkel összefüggő jelentést tőlük elfogadni tilos. A nv. közegekkel való érintkezésnél a nv. ea. vagy nv. tiszt vigyázzon, hogy le ne leplezze őket.”¹⁰

1938 őszére a „Huba-hadrend”¹¹ elfogadásával, illetve a „győri program”¹² törvénybe iktatásával megkezdődött a hadsereg intenzív fejlesztése, amely a következő években a „Nemzetvédelmi szolgálatnál” is változásokat eredményezett. Létrehozták a hadtesteket a vegyesdandárok székhelyén. Az 1938-as „Felvidéki”, majd pedig az 1940-es „Észak-Erdélyi” békés terület-visszacsatolások eredményeként a meglévő hét hadtest kiegészült a VIII. kassai, és a IX. kolozsvári hadtestekkel.

Ezért új szabályzót készítettek a „Nemzetvédelmi szolgálat” számára és azt rövid időn belül be is vezették.

Ez az utasítás felépítésében teljesen megegyezett vegyesdandárokra vonatkozó, előzőekben ismertetett utasítással, tartalmilag természetesen voltak eltérések. Az alábbi alapvető változások történtek:

- a legfelsőbb irányító szerv a HM (Elnökség) helyett a Honvéd Vezérkar Főnöke (6. osztály) lett;
- ez a szerv kölcsönös tájékoztatást, illetve együttműködést tartott fenn a Honvédelmi Minisztériummal (elnöki osztállyal);
- a Hadsereg-főparancsnokság, mint közbeeső szerv, kimaradt;
- a vegyesdandár-parancsnokság helyett (nemzetvédelmi osztály) „Hadtestparancsnokság nemzetvédelmi osztály” szerveztek;
- szolgálat tekintetében a hadtest „nemzetvédelmi” alosztályának rendelték alá a „haderőn kívüli képzést és a légi erők nemzetvédelmi szerveit” is, ugyanakkor kivonták alárendeltségéből a „Határőrség nemzetvédelmi szerveit”.

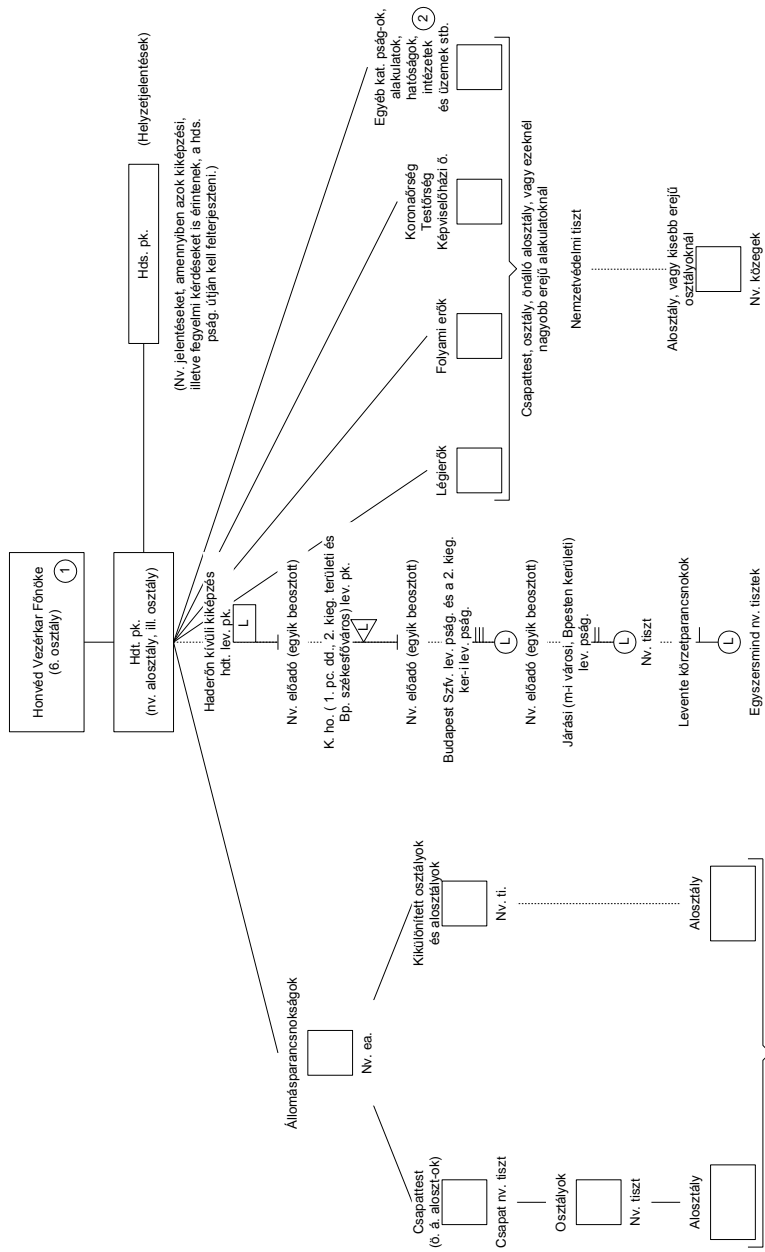
¹⁰ HL. HM. 1932. Eln. I. 116.002 – Nemzetvédelmi Szolgálat.

¹¹ A Honvédség mennyiségi és minőségi fejlesztésére kidolgozott tervezet, amely 1938. október 1-jétől lépett életbe.

¹² Egymilliárd pengő tartalmú, nyilvános magyar haderőfejlesztési program, amelyet 1938. március 5-én jelentettek be.

A Nemzetvédelmi szolgálat tagozódása

(A Horthy-hadsereg központi szervei. I. m. 135. o.)

Megjegyzés: ① Polittikai vonatkozású és nem kimondottan katonai vezetési, valamint a polgári életeti összefüggő kérdésekben a H. M. ② A H. M. szervezési rendeletben felsorolt intézetek

A II. és IX. hadtesteknél még a következő változások történtek:

- a hadtest „*nemzetvédelmi*” alosztály, illetve osztály az ábrától eltérően nem a „*N. M. védelem*”-mel tartott összeköttetést, hanem a „*közigazgatási és egyéb hatóságokkal*”;
- a „*Testnevelés*” elnevezés helyett a „*Haderőn kívüli kiképzés*” megnevezés mellett döntöttek;
- a „*Határőrség nemzetvédelmi szervei*” kikerültek az alárendeltségből.

Szót kell még ejteni a leventék szerepéről. A leventéket a nemzetvédelmi szolgálat legfontosabb elemének tekintették. A „*testnevelésnél*”, mint a leventék életének fontos helyszínén, a testnevelési felügyelők irányították a nemzetvédelem megszervezését és folyamatos ellátását. Ennek alapját a „*védelmi párok*” alkották. Minden levente egyesületnél jelöltek ki ilyeneket, nagyobbaknál akár korosztályonként is. Feladatuk az volt, hogy az egyesület főoktatóját tájékoztassák minden olyan dolgról, ami nemzetvédelmi szempontból fontos lehetett. A párok tagjai soha nem tudhattak a másiktól, így az ő ellenőrzésük is könnyen megoldható volt. A főoktató a tudomására jutott dolgokat nyilvánartotta. Sürgős esetben azonnal jelentett, egyébként havonta küldte el jelentéseit a *tn.* (testnevelési) és *ng.* (népgondozó) *kirendeltség* vezetőjének. Ezek összesítés után küldték el jelentésüket a felettes katonai szervezet nemzetvédelmi előadójának, de tudomásulvételre felterjesztették az előljáró *tn.* *ng.* felügyelőség nemzetvédelmi tisztjének, illetve a *Kertef.* (kerületi testnevelési felügyelő) nemzetvédelmi tisztjének.¹³

Az üzemeket tartották a kommunista propaganda legveszélyesebb helyszínének. Ennek megfelelően nagy gondot fordítottak a nemzetvédelmi szolgálat működtetésére. A legmegbízhatóbb embereket választották ki erre a szolgálatra, és a legapróbb részletekig kioktatták őket feladataikra. Különös hangsúlyt kapott a pontos, személyre szóló jelentések megtétele az üzemi nemzetvédelmi megbízott számára.

A szolgálatba bevont munkásokat folyamatosan ellenőrizték, nehogy közülük bárki is bekerüljön az alakuló kommunista sejtek hálójába.

A nemzetvédelemmel kapcsolatos tevékenységekkel igyekeztek felvállalni a propaganda, a nevelés, a tanítás feladatait. Gondolataikban állandóan a nemzetvédelem fontosságát hangsúlyozták, ezt a kiadványok, könyvek címei is jól jelezték. „*Nemzetvédelem, osztályvédelem*”, „*Nemzetvédelem = önvédelem*” stb.

Néhány idézet az egyik, 1943-ban kiadott munkából:

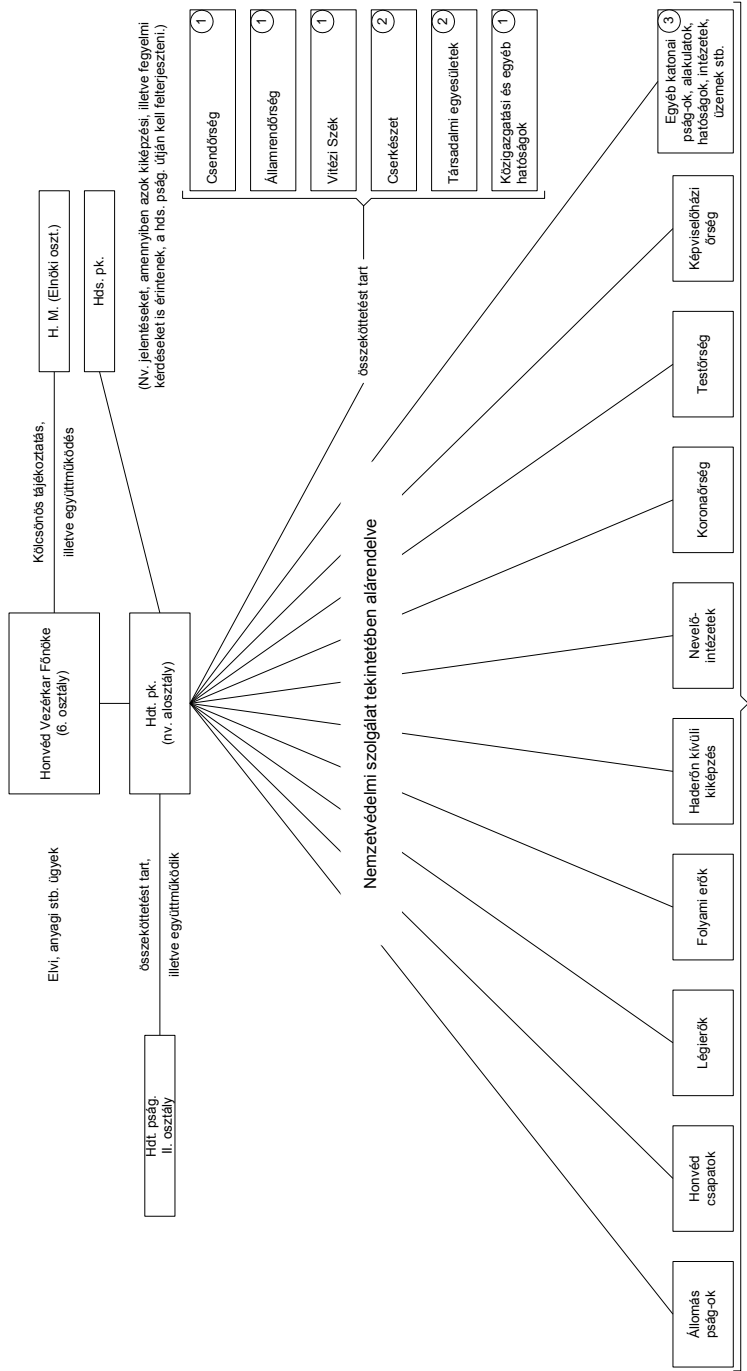
„*A békebeli nemzetvédelmi feladatok, a háborúra előkészítendő nemzetvédelmi rendszabályok éppen olyan jelentős tényezői a nemzeti véderőnek, mint a fegyverek és a kiképzett harcosok.*”

„*Tisztánlátásra való törekvés tehát nem más, mint felderítés.*”

¹³ HL. HM. 1932. Eln. 116.002 – Nemzetvédelmi szolgálat.

A Nemzetvédelmi szolgálat ellátása az I. hadtestnél

(A Horthy-hadsereg központi szervei, I. m. 135. o.)

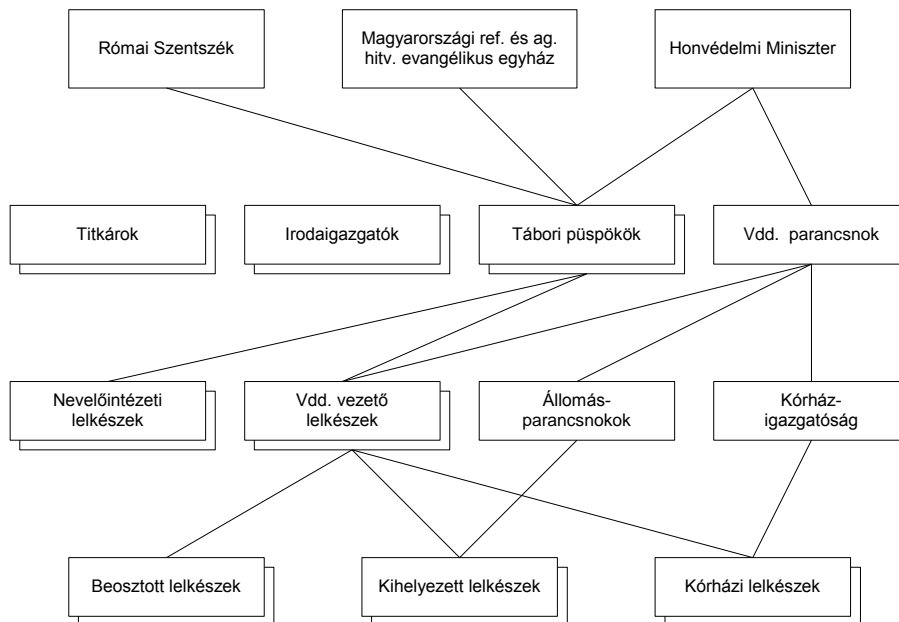

„A nemzetvédelmi szolgálat eredményessége attól függ, hogy a hírszerzési eljárás mennyire változatos, az elhárító szolgálat mennyire rugalmas és vezetése mennyire találékony.”¹⁴

Ezek a nemzetvédelmi szervek lényegében a vizsgált időszak végéig (tehát 1945-ig) megmaradtak. Kiadásra került az A-111. jelzésű szolgálati utasítás a nemzetvédelmi szolgálat részére. Ezt 1940 őszén, a Honvédelmi Miniszter döntése alapján, módosították. Ennek alapján a m. kir. Honvéd Vezérkar Főnökének tovább nőtt a hatásköre a nemzetvédelmi szervek irányába.¹⁵

Meg kell említeni az egyházi intézmények szerepét is. A hadseregen belül kiépítették az úgynevezett „*lelki ügyeket intéző szervezet*”, amelyeknek szabályzók írták elő feladataikat. A hadseregben szolgáló papok az egyházi és katonai hierarchiának megfelelően végezték nevelői feladataikat, de egyes esetekben úgynevezett hangulati jelentések továbbítását is megkövetelték az „*egyházi és világi előljárók*”.

A magyar királyi honvédségen belüli egyházi intézmények alárendeltségi viszonyai¹⁶

¹⁴ HL. HM. 1940. Eln. I. 61. 624

¹⁵ *Nemzetvédelem, országvédelem 1943.* Szerk.: v. Magasházy László. Az Országos Nemzetvédelmi Szövetség kiadványa, Budapest, 1943. 93. o., 315. o., 355. o.

¹⁶ Godó – Sztana i.m. 182. o.

Befejezés

Nemzetvédelem: „Nemzetvédelem alatt értjük a magyar faj, illetve a keresztény magyar nemzeti állam védelmét, úgy anyagi, mint erkölcsi tekintetben. Tehát éppúgy a külellenségek, mint a kémek elleni, továbbá az idegen fajok elnyomása elleni védelmet; azután védelmet a destruktív (romboló, bomlasztó) eszmék és azok terjesztői ellen, kik a magyar fajt, annak erkölcsét, vallásosságát, nemzeti érzését, szokásait, nyelvét, jó faji tulajdonságait stb. megmértelyezik s ezzel a magyar fajt s vele a magyar keresztény nemzeti államot veszélyeztetik és tönkre akarják tenni.”

Ezek a gondolatok úgy érzem, tökéletesen megvilágítják és átfogják a címben jelzett feladatok összességét. Ettől kezdve tehát az sem volt véletlen, hogy a nemzetvédelem a magyar királyi honvédség legfontosabb feladatainak sorába lépett. Gyorsan kialakították a megfelelő szervezeteket és azok a rendszer működési ideje alatt végig ellátták mindazokat a feladatokat, amelyeket joggal elvárt tőlük a felső politikai és katonai vezetés.

A tanulmányban alkalmazott rövidítések

Vdd. – vegyesdandár;

pk. – parancsnok;

Pság. – parancsnokság;

Vkf. – vezérkarfőnök;

nv. – nemzetvédelmi;

ea. – előadó;

nev. – nevelő;

Ápk. – állomásparancsnok;

Hör. – határőrség;

Lüh. – légügyi hivatal;

Főr. – folyamőr;

tu. ng-k – testnevelési és népgondozók;

Kertef. – kerületi testnevelési felügyelő;

r.u. – rövid úton.

CONTENTS

SECURITY POLICY

COLONEL DR. FERENC PADOS

**THE POSSIBLE THREATS OF THE HUNGARIAN REPUBLIC,
THE PRINCIPLES AND POLITICAL CONSEQUENCES
OF USING ITS ARMED FORCES**

COLONEL JÓZSEF KIS-BENEDEK

**THE PALESTINIAN–ISRAELI PEACE PROCESS
DURING SUMMER 2005**

INTELLIGENCE – RECONNAISSANCE

COLONEL (R.) DR. ISTVÁN VÁRHEGYI CSC

**SUBSTANTIAL AND FORMAL CHANGES
IN THE AMERICAN INTELLIGENCE**

FACTS ABOUT COUNTRIES

MAJOR ENG. TIBOR SZILVÁGYI

SERBIAN HOPES AND FEARS IN CONNECTION WITH KOSOVO

LIEUTENANT-COLONEL ENG. MARIETTA TIHANYI

**REQUIREMENTS OF THE NEW MODEL INTRODUCED
IN THE SPANISH ARMED FORCES**

COLONEL ENG. ISTVÁN TÓTH

**NEW DIRECTIONS OF THE CONVENTIONAL ARMAMENT'S
DEVELOPMENT IN THE RUSSIAN ARMED FORCES UNTIL 2012**

R & D

MAJOR ENG. ATTILA MOLNÁR

SATELLITE – MONITORING SYSTEMS (I. PART)

FORUM

COLONEL (R.) DR. JENŐ IZSA

**NEW TASKS AND POSSIBILITIES: NATIONAL SECURITY
BASIC AND MASTER TRAINING AT THE MIKLÓS ZRÍNYI
NATIONAL DEFENCE UNIVERSITY**

LIEUTENANT-COLONEL OSZKÁR KESZMANN

**ROLE AND TRANSFORMATIONAL CIRCUMSTANCES
OF THE HUNGARIAN MILITARY INTELLIGENCE IN 1950/51**

COLONEL (R.) BÉLA TORMA

**CHAPTERS FROM THE HUNGARIAN MILITARY HISTORY
(I. PART)**

LIEUTENANT-COLONEL DR. CSABA HORVÁTH

**THE HUNGARIAN ARMED FORCES AND THE NATIONAL
DEFENCE SERVICE (1919–1945)**

ELÉRHETŐSÉGEINK

Postacím: MK KFH Tudományos Tanácsa
1111 Budapest, Bartók Béla u. 24-26.

MK KFH Tudományos Tanácsa
1502 Budapest, Pf. 117

Telefon: Dr. Sallai Imre nyá. ezredes,
a Tudományos Tanács titkára
06(1) 386-9344/1372, HM 02/61-372

Tóth András mk. ezredes,
a Szerkesztőbizottság elnöke
06(1) 386-9344/1500, HM 02/61-500

Vass Jenő alezredes,
felelős szerkesztő
06(1) 386-9344/1306, HM 02/61-306
telefax: 06(1)372-1842, HM 02/61-842

Gerencsérné Tóth Krisztina főörzsőrmester,
általános ügyintéző
06(1) 386-9644/5311, HM 02/65-311
e-mail: mkkfh_szemle@freemail.hu

Felhívjuk szíves figyelmét, hogy a FELDERÍTŐ SZEMLE belső terjesztésű kiadvány, kereskedelmi forgalomba nem kerül.

A kiadványt névre szólóan küldjük meg, felhasználásáról a címzett gondoskodik.

Várjuk jelentkezését és írásait!

A Szerkesztőbizottság